This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Slav 7853.52.381 (1) A

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

4m 425
6-

NÁRODNÍ BIBLIOTÉKA.

VÝBOR PRACÍ

ČELNĚJŠÍCH SPISOVATELŮ ČESKOSLOVENSKÝCH.

DÍL PATNÁCTÝ.

VÝBOR DROBNÝCH SPISŮ JAK. MALÉHO.

SVAZEK PRVÝ.

V PRAZE.

NAKLADATEL KNĚHKUPECTVÍ: I. L. KOBER.

1872.

VÝBOR

DROBNÝCH SPISŮ

JAKUBA MALÉHO,

MIMOŘ. ČLENA KRÁL. ČESKÉ SPOLEČNOSTI NAUK.

SVAZEK PRVÝ.

V PRAZE.

NAKLADATEL KNĚHKUPECTVÍ: I. L. KOBER.

1872.

Slav 7853.52.381 (1) A

Veškera práva vyhrazuje si nakladatelstvo.

HARVARD UNIVERSITY LIBRARY 27 JUL 1966

Národní knihtiskárna: I. L. Kober v Praze.

JEHO OSVÍCENOSTI

VYSOCE UROZENÉMU PÁNU, PANU HRABĚTI

JANU HARRACHOVI

NA ROSAVĚ A TANNHAUSECH,

svobodnému pánu z Pruggu a Pürrhensteinu, dědičnému podkoní v arciknížectví Rakouském pod a nad Enží, c. k. komořímu a majoru mimo službu, rytíři cís. ruského řádu sv. Anny, poslanci na sněmu českém, starostovi okresu Nechanického, kuratoru Matice české, členu správního výboru Musea království Českého, protektoru včelařského spolku v Chrudimi, předsedovi hedbávnického spolku v Praze, hospodářské krajské jednoty v Táboře, Slovanské besedy ve Vídni, jakož i českého spolku pro vývoz a přívoz v Praze a t. d. a t. d., pánu na Želči, Konarovicích a Puchlovicích,

věrnému synu svého národu

v hluboké úctě

věnuje

spisovatel.

Připomenutí.

Podávaje u veřejnosť sbírku svých drobnějších spisů, povstalých za dlouhé řady let mého literárního působení, připomínám, že jsem do ní přijal jenom takové, o kterých se domnívám, že by pro jakoukoliv příčinu hodny byly obnovené pozornosti obecenstva. Jsou to větším dílem práce obsahu vážného a tím samým trvalejší zajímavosti; neboť schvalně vyloučil jsem sepsání lehčí, ceny jen pomíjející, byť i někdy byla charakteristická pro dobu svou.

„Výbor drobných spisů“ mých vyjde ve dvou dílech, z nichž tento první obsahuje *práce publicistické* obsahu převahou politického, které dříve buď o sobě vyšly anebo v rozličných časopisech roztroušeny se nalézají, a pak historickou monografii *Vymožení Rudolfova majestátu*. Druhý díl obsahovati bude

Pojednání nepolitická, sebraná též z rozličných časopisů, a jakožto přídavek *Pověsti lidu českého*, kteréž v posledním desetiletí jsem buď sám sebral, anebo podle jiných sběratelů s použitím mně známých variantů vzdělal.

J. Malý.

PUBLICISTIKA.

Odpověď Čecha

na spísek hraběte Josefa Matiáše Thuna

„Der Slavismus in Böhmen.“ [1])

Přeložena z němčiny.

Pravdu sobě miluvme,
dobří spolu buďme.
České přísloví.

V nejnovějším čase poskytoval čechismus příležitostí k četným úvahám. Mladému Německu, skládajícímu naděje své v budoucí sjednocenou vlast, byla ztráta čtyry miliony čítajícího obyvatelstva přirozeným spůsobem velmi nemilá, i hnedky jest hájení týchž práv, jaká sobě Němci

[1]) Brošurka tato vyšla r. 1845 v Praze v knihkupectví Calvově, odpověď pak na ni též v jazyku německém pod názvem „Worte eines Čechen, veranlasst durch die Graf Josef Mathias v. Thun'sche Broschüre a t. d.“ téhož roku v Lipsku v expedici časopisu „Slavische Jahrbücher“. Poslal jsem ji do tisku s vědomím a schválením nebožtíka Šafaříka, když pak vyšla, vzbudila na sebe pozornost obecenstva v značné míře. Posílati do ciziny spisy k tisku bez povolení rakouské censury bylo u nás tenkráte přísně zakázáno, i očekával jsem nějaké opletání, věda, že jmeno moje co spisovatele brošurky nezůstalo úřadů tajné. Avšak ani já nebyl stíhán aniž prodeji brošurky překážky kladeny.

v Elsasu, v Šlesviku a v ruských Baltických provinciích osobují, Slovanům českým za zločin pokládáno. Ozvaly se hlasy pro et contra, ale větším dílem byli to nepovolanci, jmenovitě odpůrcům věci musí se vytýkati buď úplná neznalost poměrů, anebo neomluvitelné, zlomyslné podezřívání. Zatím Čechové, nedbajíce toho, co jiní mluvili o jich počínání, statečně kráčeli ku předu, až zaujali postavení úctu vymáhající a nikdo více klamati se nemohl o významu nově probuzené literatury české. Sami mužové, kteří z neznalosti věci tomu všemu dříve co prázdné hříčce se byli usmívali, jali se vzdávati úctu šlechetnému snažení českých vlastenců, a mnohý mateřskému jazyku svému odvyklý Čech učil se jemu v pokročilém svém věku. Ale čeští Němci byli vyplašeni z citu dávno obvyklého klidu a bezpečnosti, a ti, kteří dříve sotva připouštěli existenci slovanského živlu v Čechách, bojovali nyní všemi silami proti netvoru, jenž jim rostl přes hlavy. Tu pozdvihli se rozumní hlasové radící ku prostředkování, ano k obapolnému se dorozumění. Jeden z těchto hlasů jest brošurka hraběte Josefa Matiáše Thuna „Der Slavismus in Böhmen“, která, sepsána duchem nestrannosti, spravedlivost věci Čechů staví na jasné světlo. Vlastního stavu věci však není tam hrubě dotknuto, pročež dovoluji sobě co Čech podati některé vysvětlivky a doplňky, mající vyličiti věc se stanoviska českého. Držeti se při tom budu zcela chodu brošurky.

Hned s počátku praví šlechetný hrabě: „Zmatenosť pojmů, neuznávání pravé potřeby, nejasnosť cíle, který má býti dosažen, slovem blud jest na obou stranách.“ Jak dalece tato výpověď má platnosť o našich odpůrcích, nenáleží sem; pokusím se pouze o to, abych nás samy očistil od nářku bludu. Všeobecně nemohl to šlechetný

hrabě mysliti, neboť pak by celá naše věc byla blud a tím samým již napřed ztracena, v jejížto prospěch by sotva byl pozdvihl svého hlasu. Rozumí-li pan hrabě tomu tak, že jednotlivé nedospělé hlavy mezi námi nemají před očima jasný cíl svého snažení, tedy vyslovil pravdu, která se tak dlouho při každé příležitosti bude opakovati, dokud se nebudou lidé roditi s rozumem již dokonale vyspělým, a která tedy nikterak na váhu nepadá. Má-li to ale smysl ten, jako bychom my, aneb alespoň většina nás, která ten ruch řídí, nebyli sobě dostatečně povědomi cíle svého: tož mohu šlechetného hraběte ve jmenu veškerých svých spoluvlastenců ubezpečiti, že dobře uznávajíce potřebu svornosti mezi Čechy a Němci v Čechách nemáme na zřeteli žádného jiného cíle, než abychom opět zaujali ono místo v řadě civilisovaných národů, z jakého jsme bez viny své byli vytištěni, což také pan hrabě uznává za věc jedině pravou.

Praví-li dále šlechetný hrabě, že Čechožrouti a nikoliv blouznivci čeští rozdmychovali jiskru pod popelem skrytou, že německé hořivo dalo vyšlehnouti plaménku v plamen, v tom s plnou přesvědčeností mu přisvědčuji. Bez německé polemiky byla by věc česká daleko nezískala tolik přívrženců. Dílem rostlo odporem úsilí; dílem mnozí Čechové, kteří by domácím hlasům byli nevěřili, teprv prostředkem zahraničného tisku dověděli se o vzkříšení české literatury; největší služby však prokázali nám nepovolaní škrabalové, kteří pozvedli proti nám svých křiklavých hlasů, ale při úplné své neznalosti poměrů, snad také z úmyslné jednostranosti tak nešikovně si počínali, že nejenom nikoho nemohli přesvědčiti, nýbrž spíše každému rozumnému, byť i nebyl zasvěcen u věc, o kterou se jednalo, bezděčný úsměv

vynutiti musili. Věru, rozličná sepsání toho druhu byly právě mistrovské kusy nerozumu a nedůslednosti, a znám muže, kteří pouze čtením jich z osob docela lhostejných stali se horlivými českými vlastenci. Jen dále tak!

Pozoruhodná pro odpůrce slavismu jsou rázná slova šlechetného hraběte, jimiž odvrací od Čechů podezření rusismu: „Že by toto poslední (totiž státi se provincií ruskou) Čechové sobě přáli, ano že by o tom jen snítí mohli nejbezhlavější Slavomanové, jest tvrzení, které při nejmenším svědčí o úplné neznalosti nynějších poměrů i potřeb, nemá-li přímo naznačena býti co zlomyslný výmysl. Čechismus vyrůstá ze živlů čistějších, a čím uvědomělejí se národnosť česká vyvíjí, tím více vzdaluje se ztrnulého severu.“ K tomu pouze ještě dodáváme, když znovuvzkřísení literatury české přece na všechen způsob nazývati se musí pokrokem, že nemožno jest, aby vzbuzovalo žádosť kroku zpátečního.

Dále klade šlechetný hrabě otázku, „zdali Čech jest v té míře vzdělavatelný, aby Němce, na vyšší vzdělání své tak hrdého, dovedl v brzce dohoniti anebo dokonce přehoniti?“ a odpovídá na ni „s ohledem na všecky dosavadní okolnosti“ záporně.[2]) Zde musím pana hraběte

[2]) Z toho vyjádření prosvítá pravé smýšlení hraběte Jos. Matiáše Thuna, který stál na témž stanovišti, jako dnešní naši odpůrcové, kteří pokládají Slovany za plémě nižší. Příchylnosť, již při tom všem jevil k národním zájmům našim, až i ráčil velmi zbytečně přeložiti do němčiny „Rukopis Kralodvorský“, dávno již lépe přeložený od prof. Václava Svobody, dlužno sobě vysvětliti jeho *ctižádosti*. Předvídaje totiž, že při nejbližším politickém obratu dostane se jednoho z předních úkolů národu Českému, doufal od něho přijatu býti za vůdce; když však r. 1848 národ, nehledaje milosti panské, jednosvorně přijal za svého politického vůdce Palackého, zklamaná naděje

ve vší skromnosti upozorniti na to, že okolnosti nemají žádného vlivu na něčí *vzdělavatelnosť*, nýbrž toliko na *možnosť jeho vzdělání*. Protož nechme otázku tuto tak dlouho nerozhodnutou, pokud ji nerozluští sám čas. Nevčasné fráse o tom příliš by zapáchaly vlasteneckým horováním, proti kterému bych rád všudy byl ohražen.

Na důkaz nestranosti své praví šlechetný hrabě o sobě, že není ani Čech ani Němec, „sondern nur ein Böhme.“ Toto vyjádření by snad pohoršení spůsobilo mnohému, komu přirozený běh věcí jest hlemejždím chodem, což abych zamezil, chci je poněkud šířeji objasniti. Podobné vyjádření četli jsme před nedávným časem v jednom článku časopisu „Deutsche Vierteljahrschrift“, který s bezpříkladnou nevědomostí a pomatenosti ideí o našich poměrech jednal. Tam jevilo se dle slovního znění i dle kontextu co dokonalý nesmysl; hrabě Josef Matiáš Thun dodal mu v brošurce své vysokého významu. Ještě před málo lety by nikdo v Čechách, náležející k jisté třídě stavů, nebyl vyslovil to veliké slovo, že není žádný Němec, a nyní spatřujeme, kterak vyjádření toto nalezá obliby, a není to zde ponejprv, co se s ním potkáváme u veřejnosti. Dle mého mínění učiněn tím veliký pokrok a vysloveno tu přímo odříkání se *snah po německé jednotě*, které sice mohou se líhnouti při psacím stolku, avšak nikdy nemohou se uskutečniti, [2]) a které, kdyby někdy

spůsobila úplný převrat u hraběte, že napotom odřekl se všeho působení politického a vystěhoval se z vlasti do Salcpurku. Učiněn později dědičným členem panské sněmovny cislajtánské, věrně se přidržel strany centralistické, ukázav se v pravé své barvě.

[2]) V tom arciť nejevil spisovatel prorockého ducha, avšak může se tím těšiti, že v omylu tom vězelo spolu s ním tisíce jiných lidí. Máme o jeden příklad více, že dějiny člověčenstva neubírají se tou drahou, jakou jim člověk v domyslu svém vykazuje.

nimouti se měli v Čechách, nebezpečnějšími by se objevily státu, nežli celý čechismus a slavismus. Za to se nám podává ruka k sjednocení a sbratření, abychom společně působili ve prospěch vlasti. Škoda, že ku pevnějšímu utužení jednotného svazku nemůžeme se také nazvati „Böhmen"; ale bohužel jazyk náš nemá toho slova, a proto musíme přestati na tom, nazývati se Čechy. A v pravdě neznám jmena počestnějšího, slavnějšího, nežli jmeno Čech. Jest to jmeno statného, bujarého národu, který v minulých stoletích kráčel u vzdělanosti před Němci. Památky české literatury dosahují až časů pohanských, čarodivným světlem objasňujíce útrobu národa. Hrdinství Čechův odjakživa bylo světoznámé; oni to byli, kteří Olomouckým vítězstvím nad Tatary Německo, v ohavné anarchii vřznoucí, vysvobodili od nevyhnutelného otroctví; Pražské vysoké školy to byly, které po celé střední Evropě, jmenovitě po Německu, rozšiřovaly světlo nově povstalé vzdělanosti, jenž brzo vyšlehlo v hřející plamen nenáhlé osvěty. Sto let před Lutrem uvedl Hus jazyk český v pevná pravidla; my máme klasiky ještě ze starší doby, a v 16. století, když Němci psali jazykem s části ještě barbarským, měla česká literatura svůj zlatý věk. V 15. a dílem i v 16. století byla čeština v Polsku a v Litvé dvorským jazykem. Pročež úcta budiž jmenu Čech! Když po spouště 30leté války obyvatelstvo Čech s výše asi nynějšímu počtu rovné spadlo na 600.000—700.000, když nejšlechetnější rodiny byly se vystěhovaly, větší část pozemků v cizích rukou se nacházela, se všech stran Němci voláni byli do země, aby ji znova olidnili, tenkrát by zajisté nikdo ani ve snách byl na to nepomyslil, že po dvěstěletém ochabení národ, všech prostředků vzdělání zbavený, ucítí v sobě ještě dosti síly, aby duševně znova

se zrodil a směle vstoupil do ohrady k boji za svou již zapomenutou národnost. Ukažte mně druhý takový příklad v dějinách! Veliké věci staly se již, a národ Český ještě větší vykoná, pročež s radostí a v hrdém sebevědomí voláme: „My jsme a zůstaneme Čechové!“

Tato výpověď nutně zahrnuje v sobě ještě jinou, totiž: „My nechceme se státi Němci.“ Zde slyším tak mnohého nepovolaného přetřepavatele naší záležitosti ukazovati na to, že přece Čechy jsou původně země německá, Čechové pouze její opanovatelé, a že odjakživa usazeno jest v zemi praobyvatelstvo německé. První námitku, čili spíše právo, které se z ní vyvoditi má, zůstavujeme ku posouzení každému rozumnému; co však se týče německého obyvatelstva, o té věci nepustíme se teprv do obšírného rozboru historického, nýbrž uvedeme jedinou událost Kterak byli by stavové čeští roku 1615 rozumným způsobem mohli učiniti sněmovní snešení, aby každý obyvatel Čech povinen byl uměti česky, kdyby jen nějaká značnější část země byla měla německé obyvatelstvo? Zajisté by se tehdejší stavové nebyli dopustili takové nespravedlivosti. Krajiny mající nyní obyvatelstvo německé poněmčeny byly větším dílem teprv po třicetileté válce, když do liduprázdné země voláni osadníci němečtí.

Jiný způsob rozumování našich odpůrců jest následující: Čechy mají vzdělanost svou z Němec, tedy jednají nevděčně, chtíce se od nich odtrhnouti. O logičnosti této výpovědi pomlčím, to však jest mi něco nového, že by Čechové měli vzdělání své z Němec. I ptám se vás, vy Mladoněmci, kteří umíte tolik tvrdit, ale tak málo dokázat, ve které době asi byly Čechy z Němec civilisovány? Snad tenkráte, když vaši polodivi předkové povolávali slovanské osadníky, aby vzdělávali jim půdu,

sami se povalujíce na nedvědí kůži? Či snad od německých misionářů, kteří neznajíce jazyka zemského kázali Čechům evangelium, aby zemi jejich získali diécesi Řezenské, kdežto tito již dříve z Cařihradu byli obdrželi dobrodiní křesťanského učení? Anebo v oné době, když vystěhovalí z Prahy němečtí mistři z osobního záští spůsobili na sboru Kostnickém upálení Husovo? Snad v sedmnáctém století, když dragoni náš lid obraceli na víru katolickou a jesuité poklady naší literatury na hranicích spalovali? Anebo ještě později, když národ náš nechán beze škol, vydán úplné nevědomosti, aby se z něho stali poslušní poddaní. [4]) A za tato dobrodiní máme býti vděčni? [5]) Upřímně řečeno, my se obapolně učili jeden od druhého,

[4]) Dosavadní výsledek vzdělávání obecními školami většiny měst v Čechách jest ten, že vystouplý žák umí čísti — nikoli v mateřské řeči své, nýbrž — německy, nerozuměje při tom ani jedinému slovu německému. Jakkoli neuvěřitelné to jest v našem století, nemůže toho popírati nikdo poměrů našich znalý. Ve vyšších vzdělavacích ústavech, jak samo sebou se rozumí, není také ani zmínky o češtině, tak, že úředník do praktického života vstupující znova se teprv přiučovati musí své napolo zapomenuté mateřštině, v jejíž znalosti často k hanbě své bývá překonáván od nejsprostšího venkovana? Zatím však bezpečně očekáváme, že zamýšlený nový studijní plán dle možnosti učiní přítrž tomuto převrácenému pořádku.

[5]) Němci by se velmi rádi vydávali za dobrodince celého světa. Abychom uvedli příklad dobrodiní, jaká přinášejí národům, odkazujeme na brošurku, vyšlou r. 1844 v Paříži a Lipsku pod názvem „La Russie, envahie par les Allemands“ (Rusko napadané od Němců). Tam vypravuje se mezi jiným o Kateřině II., která přece sama byla Němkyně, následující: „Povídá se, že jednou, když musila si dát žilou pustiti, podajíc neobroženě ruky své Rogersonovi svému anglickému lékaři, pravila k němu: ‚Pusťte mně, ale dobře mně pusťte, aby ani jediné kapky německé krve nezůstalo v mých žilách!‘“

ale nikdy se žádný Čech neopovážil tvrditi, že Německo má svou vzdělanosť z Čech, jakkoliv takové tvrzení bylo by méně směšné, nežli některý výrodek německé domýšlivosti. Jen si ku příkladu zpomeňme na Komenského, který z Čech vypovězen upravil školství téměř polovice Evropy.

Něco však dlužni jsme Němcům, což arciť má nemalou váhu — podvrácení našeho starodávního, svobodného, čistě slovanského zřízení a následkem toho *nevolnictví*. Prvotně platila u Čechů rovnosť před soudem, pán i sedlák podlehali stejné pravomocnosti. Němečtí přistěhovalci to byli, kteří nejdříve vymáhali pro sebe výhrady, toho příkladu brzy následovali jiní, až došlo tak daleko, že za Karla IV. šlechta, sama slušíc pod soud zemský, dosáhla na svých statcích pravomocnosti patrimoniální. V následujících na to zmatcích husitské války osobovaly si vrchnosti ještě větší práva nad svými poddanými, až za Vladislava a Ludvíka dovršena jest nevolnosť jejich, zcela tak jako tělesné poddanství panovalo v Němcích již půl tisíce let. Toto však podrobení sedláků nedálo se všude stejně pokojnou cestou. Víme, že venkovský lid v okolí Křivoklátském brannou rukou činil odpor, a že tehdejší nejvyšší purkrabí Pražský Zdeněk Lev z Rožmitála musil na ně táhnouti s vojskem.

Také nám politické svazky s Německem nikdy žádných růží nepřinášely, a není to bezdůvodné tvrzení, pravím-li: Čechy neklesly samy sebou, nýbrž Německem. Což divu tedy, když Čech od Němců podmaněný a potlačený cítí k nim tak málo sympathií? když jmeno Němec stalo se v lidu téměř nadávkou? A my bychom se měli chtíti Němci státi! To budiž daleké od nás! my zůstaneme, co již jsme, my zůstaneme Čechové.

Jakožto Čechové však jsme také Rakušané, t. j. členové spolku národního, s jehož trváním souvisí naše vlastní existence. To cítí se mnou každý osvícený Čech, to jest pevné, vroucí přesvědčení nás všech. Rakousko není žádný německý stát, jeho 6 milionů Němců nemůže rozhodovati naproti daleko převahující většině jeho ostatního obyvatelstva. Více než polovice celého obyvatelstva rakouského — 18 milionů — jsou Slované, z nichž 7 milionů užívá mluvy české co spisovního jazyka. *Rakousko musí se nakloniti tendencím slovanským, a nakloní se jim také, ač nechce-li samo v nebezpečenství uvésti své trvání.* Mimo to, že jádro jeho vojska záleží v Slovanech, může jenom v těchto nalezti pevné podpory naproti separativnímu duchu ultramadarskému, který hrozí tak dobře Němcům jako Slovanům. A dejme tomu, čehož však nelze se nadíti, že by kdy jednotní snahy německé nalezly přístupu i v Rakousku, pak jsou to zase jenom Slované, v jichž prospěchu leží nežádati sobě sjednoceného Německa, které by dnes neb zítra nebezpečím hroziti mohlo velikému národnímu spolku rakouskému. Rakouští Slované dobře vědí, že podvrácením Rakouska bylo by jejich osudem rozptýlení; jediní Čechové byli by odtržením koruny České od Rakouska politicky odděleni od 3 milionů uherských rodáků, kteří užívají stejného s nimi písemního jazyka. Proto jest Čech upřímným vlastencem rakouským, a jakož se vlastenectví toto v dřívějších sklíčených dobách skvěle osvědčilo, tak i budoucně nikdo nebude věrněji státi ku praporu rakouskému jako Čech. [6]) Pod žezlem rakouským povznesly se Čechy k nynějš-

[6]) Pravdivost těchto slov dokázal národ Český od těch dob nejednou; jakých však díků se mu za to dostalo, jest bohužel známo.

šímu vysokému stupni vzdělanosti své, [7]) jejich průmysl předhonil daleko všecky ostatní země rakouské, rodáci čeští zaujímají třetinu všech úřadů mocnářství, a třeba zde onde jestě všelicos mohlo býti lepší: tož každý rozumný dobře uznává, že nelze všecko učiniti najednou. Rakousko skutečně pokračuje, odměřeným sice postupem, ale tím bezpečněji, a právě Čechové mohou do budoucnosti klásti nejlepší naděje. Proto sláva Rakousku navždy! [8])

Konečně jakožto Čechové jsme také ještě Slovany. Nelekej se, mladé Německo, tohoto strašlivého jmena. Označuje se jím tichý, dobromyslný, rozumný, avšak trpící, zneuznávaný, pomlouvaný, nevinně tupený národ. Ještě podnes jest běžný obyčej, nazývati Slovana rozeným otrokem a pochybovati o jeho vzdělavatelnosti. A kdož jsou ti, jenž takto činí? Potomci oněch barbarů, kteří pomáhali ničit staroslovanskou vzdělanost a svobodu. Kdo ztroskotal bohatou Vinetu, jejíž velikost a nádheru letopisci středověku porovnávali s Římem a Cařihradem? Kdož jiní než Germanové! Právě láska k svobodě a republikánská cnost vrozeny jsou Slovanu, jakož toho podnes důkazem jsou oni národové, kteří nejméně se uchýlili od staroslovanského mravu a zřízení. Pro příklad jmenujeme jediné Srby. A čím povznesl se asi starý Novgorod k onomu stupni moci a velikosti, že mohl na své korouhve psáti heslo: „Kdož proti Bohu a velikomu Nov-

[7]) Tehdáž ovšem nesmělo se říci — ani ve spise, který se vyhnul rakouské censuře, — že se to stalo bez přispění Rakouska, ano vzdor překážkám od něho národu Českému kladeným.

[8]) Až národu našemu za spravedlivé se stane, budeme s radostí opakovati toto provolání.

gorodu?“ — nebyly-li to cnosť republikánská a velikolepý průmysl, které dle mého domnění předpokládají přece dosti značný stupeň vzdělavatelnosti. Aniž pak potřebujeme chodit tak daleko nazpět. Pohleďme ku př. na malý Dubrovník, druhdy ohnisko jihoslovanské vzdělanosti, který až do novějších dob zachoval byl svou samostatnosť. Při obyvatelstvu, které za největšího květu republiky nikdy nepřesahovalo 70 000 duší, dospěl k takové výši moci a vážnosti, že mohl zanášeti se úmyslem, vypuditi Portugalce z Indie. (Viz Gebhardiho dějiny Dubrovnické v 55. dílu něm. vydání Všeobecného dějepisu Guthrieho a Graye.) Jako Švýcarsko vojska, tak pronajímal Dubrovník loďstva svá, v poměru k velikosti jeho velmi značná, jakož jmenovitě účastnil se nepřemožitelné armády Filipa II. s četnými loďmi. A co povzneslo ten malý stát k takové znamenitosti? Republikánská cnosť a mírnosť. Při nadbytku bohactví byl přepych zákony obmezen, a zevnitřní politika dubrovnická zakládala se na přísnou spravedlivosť. V sedmnáctém století měl stálé slovanské divadlo, a klasikové této periody, jichž milokrásné básně zasluhují býti přeloženy též do jiných evropských jazyků, platí nově povstalé ilyrské literatuře za vzory. Opět důkaz o nevzdělatelnosti Slovanů. Abychom pak z četných Slovanů o pokrok vědy zasloužilých pro krátkosť jenom jediného uvedli, jmenujeme Kopernika, vnuka do Polska vystěhovalého Čecha, jehož původní rodinné jmeno Koprník až dosavad v Čechách trvá.

Pryč tedy s výčitkou nevzdělanosti a přirozeného otrockého ducha! Přesvědčte se dříve nežli odsuzujete, abyste nebyli pokládáni za nenávistníky a nevděčníky! Za nevděčníky pravím, neboť vděčně byste toho měli zpomínati východním Slovanům, že sloužili Evropě za

hradbu proti záplavám asiatských barbarů; uvážiti mělí byste, že nynější jejich poroba jest cena, za kterou bylo koupeno trvání evropské civilisace; útrpně litovati byste měli pilné, dobromyslné národy, kteří úpějí pod ruským knutem a jařmem tureckým, ale nikoli bláto na ně házeti. Obraťme věc; co by se bylo stalo z Němců, kdyby oni místo Slovanů byli měli odvracet davy asiatských hord, nemajíce času k duševnímu vývoji, jehož by se naopak Slovanům v nerušeném poklidu hojně bylo dostávalo?

Proto vzdejte čest jmenu Slovan! Nedovršujte nenávistí a nevděkem křivdu, kterou spáchali vaši otcové na našich! — Vy se bojíte Slovanů? Věru, k tomu nemáte žádné příčiny; oni nebyli nikdy podmaniví. Či myslíte snad, že strašný ten severní velikán proniknut a oživen jest duchem slovanským. Nikoliv, jest to duch despotismu a ukrutnictví. A proto právě měl by Němec tím těsněji přilnouti k svým nejbližším slovanským sousedům, kteří sobě ničeho tak vroucně nepřejí, jako aby východní jejich kmenovci co nejdříve osvobozeni byli z nedůstojných okovů, jimiž sevřen jest jejich duch. Pohříchu nemůžeme k tomu doposud přispěti ničím jiným, nežli zbožným přáním. — Pozoruhodno však jest, že Němec tak málo se stará o to co mu jest nejbližšího, že poměrů slovanských tak málo sobě všímá a jenom věčně mele starou píseň o slovanské zotročilosti a nevzdělanosti.

Když jsme v nejnovější době poznovu začali vzdělávati svůj mateřský jazyk, což bylo přirozenějšího, nežli že se to dělo s ustavičným zřetelem na ostatní vzdělaná nářečí slovanská, na ruštinu, polštinu, církevní slovanštinu a t. d., z nichž přijali jsme mnohý materiál, jejž

jsme si dle zákonů analogie nářečí našeho formálně přispůsobili. Dále Poláci přijali všelicos z naší mnohem vyvinutější vědecké terminologie, a v posledním čase panuje jmenovitě mezi naší a nově povstalou ilyrskou literaturou největší vzájemnost. Tuto literární vzájemnost odvážil se veřejně vysloviti ponejprv Kollár, a hle, před očima uleklých Němců objevil se šeredný bubák panslavismus, strašidlo to, jaké jen soužená fantasie zlého svědomí vytvořuje. Věru, kdyby Němci před sto lety, když se začala tvořiti literatura německá, místo opisování francouzských frází byli zřetel svůj obrátili k nejbližším příbuzným nářečím, ke skandinavským, k holandskému a t. d. — nikdo nebyl by vynalezl slovo pangermanismus, aniž by komu bylo napadlo báti se Němců proto, že jazyk svůj chtějí vzdělávati rozumným způsobem. A protož více ani slova o panslavismu.

A nyní k dorozumění. Jakož byli to Čechové, kteří sto let před Němci vztýčili korouhev reformace, tak nyní vztyčují potomci jejich korouhev *klidného pokroku* a *lidskosti*. Z násilných převratů nikdy nevyšel stav času přiměřený, anglická i francouzská republika byly zjevy jen pomíjející. Co má trvati, musí zráti zvolna. Budoucně již nebudiž vykonáváno panství násilím, ono přísluší duchu. Proto jest také naše oposice proti nynějším poměrům úplně zákonní, a vláda zná i ctí naše smýšlení. Čeho jsme až posud dosáhli, za to povinnováni jsme vždy více se rozšiřující inteligenci, kterouž spravedlivost naší věci vždy více se uznává, a své, vědomím též spravedlivosti posilňované pevné vůli. Pročež zmiziž každé záští národy rozdvojující, a jakož my zajisté všecky rozumné národní snahy Němců dle zásluhy oceňujeme a schvalujeme, kýž také oni stejně spravedlivi jsou k nám,

kteří nikdy jsme jich nenapadali, nýbrž jen proti nim se bránili, a též postaví se pod vztýčenou námi korouhev *klidného pokroku* a *lidskosti*, jediného to základu pravého blaha národů!

Vy pak, krajané německého jazyka, kteří nechcete býti Němci, podejte nám bratrské ruky k společnému zvelebování vlasti, aby Čechy, jež objímáme všickni stejnou láskou, poznovu zkvětly v starodávním lesku, skvějíce se co drahokam první velikosti v císařské koruně rakouské. Odměnou vaší bude: úcta vděčných potomků a ona sláva nepomijitelná, jenž provází všeliké snahy směřující ku blahu člověčenstva.

Něco o povaze našeho národního snažení.

(Čteno v Pražské besedě měšťanské dne 30. ledna 1847, vytištěno ve „Květech“ na r. 1847 č. 15.)

Náš věk jest výhradně věk praktický, směr jeho i všecka snaha obrácena pouze k tomu co užitečného, konečný pak toho všeho účel *nejvyšší blaho materiální*, tak sice, že až krasocit, člověka šlechtící, čím dále tím více klesá i ochabuje, a všechen ideál aesthetický ve víru ducha udušujícího lopotování a zá chlebem se pachtění se topí. S takovýmto materialismem v patrném odporu zdá se na první pohled býti objevující se všude snažení menších, posud sevřených národností, prodrati se ku platnosti právem jim náležející. V tomto hýbání národností vidí netečné hejno pohodlí milovných sprostáků neprospěšnou novotu, povrchní pozorovatelé pouhou modu; průmyslník ho nechápe, světák s opovržením na ně pohlíží, přepjatý apoštol pokroku horlí proti němu co proti obnovování stavu dávno minulého; jiní je považují toliko za hříčku několika samolibých učenců, ba ani zaslepenců se nedostává, každé snažení takové naprosto za zpozdilost vyhlašujících. Ti všickni tedy shodují se ve smýšlení svém o nepraktičnosti takového počínání jakožto protivného duchu našeho věku, a jen málo pra-

vých osvícenců naopak soudíc vidí v křísení národnosti mocný paprsek oné, svět nynější výhradně opanovavší snahy po *blahu materiálním*.

Mýlí se velice oni pánové, kteří jmenovitě nám, jenž o zvelebení jazyka a národnosti své české stojíme, vytýkají tendence obmezené, pouze jazykové, účelům vyšším odporující a pokrok, v jich smyslu vzatý, zdržující. My ovšem v obzvláštní úctě máme řeč svou mateřskou, od statečných a moudrých předků zděděnou, v níž to v mládí útlém první slova dětskými ústy jsme blabotali; my nanejvýše milujeme jazyk český, nad jiné krásnější a spanilejší, s pýchou se jím co naším přirozeným honosíce: ale tak zaslepeni nikoli nejsme, abychom blaho a spasení hledali v jazyku, byť sebe většími přednostmi nad jiné všecky vynikal, abychom jazyk za cíl a konec všeho snažení svého pokládali; my jiného nic na očích nemáme, nežli *blaho všeobecné*, blaho ovšem *materiální*, jelikož bez něho postup ku pravému blahu duševnímu nemožný jest.

Nelze toho ovšem tajiti, že byl jistý čas, kde pěstitelé národní naší literatury více k jazyku zření měli nežli k potřebám obecným, a více z nějakého se slitování nad jeho kleslosti jemu péči svou věnovali, nežli v povědomosti velikých výsledků svého počínání, brousíce, hladíce i množíce jej každý dle rozumu svého, tak že poněkud ovšem o nich říci se mohlo, že provádějí učenou hříčku s jazykem: leč za dnů našich, kde osvědomění národní v té míře vzkříseno jest, že ze všech stavů, vysokých i nízkých, hlavou i rukou pracujících, ozývají se stejní hlasové o právo své; že každá obecná potřeba, každý národnost podporující ústav tak vřelého i rozsáhlého účastenství nalézá, jako toho příklady vi-

díme na zamýšlené průmyslní škole, na Matici české a t. d. — nikdo více nemůže se klamati, jakoby toto hnutí celého národu Českého bylo pouze nějakou jazykovou libůstkou. Pocházíť ono z uznání, že, pokud Čech nebude míti stejných prostředků k svému vzdělání jako Němec, pokud v mezech národnosti své nenalezne úplného ukojení běžných svých potřeb, věčně pozadu zůstane v ohledu svého dobrého bydla za šťastnějším sousedem svým, věčně v odvislosti jeho i duševně i tělesně potrvá. *Potřeba* tedy, *pilná a nutná potřeba* probudila národ náš ze dvěstěletého sna a nikoli dětinské zalíbení v jazyku nebo marná zpomínka na minulou slávu předků. S tou může kochati se o samotě snář, zaletě v duchu do časů dávných a zabera se v trudnomyslné rozjímání; duch jarý a čilý vůkol se ohlédna kde potřebí je statně ruku přiloží, a místo, na které jeho povolání ho postavilo, řádně a s prospěchem vyplní. S jazykem koketovati, s nim laškovati a hráti, hejčkati jej a mazliti se s ním, věc jest lidí dětinských a malicherných: muž rázný jej tak jaký jest považuje co orgán ducha Bohem daný, a jako prostředku k osvěcování rozumu a šlechtění mysli ho používá. A věru, národ náš ani skormouceným snářem o samotě ani dětinským a malicherným se neprokázal, ale protřev si oči k tomu hledí, o to státi a usilovati počíná, čeho mu potřebí k lepšího bydla dosažení. Z toho patrno, že národní naše snažení není žádný prázdný sen, a netoliko neodpírá praktičnosti věku našeho, nýbrž spíše zcela v duchu jeho se děje, ano z ducha toho povstalo.

Tedy, chceme-li pokračovati v duchu času, nechceme-li pozadu zůstávati za jinými národy, chceme-li prospěšni býti národu svému a přičiniti se k dobru obecen-

stva: všemožně hleďme vyzdvihovati národnosť, hájiti práv jejich, podporovati vše, co k zvelebení a rozšíření jazyka našeho čelí, zasazovati se společnými silami o vše, co nám jakožto Čechům ku prospěchu a k užitku jest, nedadouce mýliti se odstrašujícími hlasy protivníků a odpůrců svých, ale mužně napřed kráčejíce na cestě práva.

Avšak nevyčetl jsem tuto vše, co nás nabádati má k všemožnému podporování a hájení národnosti, hlavní k tomu ještě jeden jest podnět, o kterémž tuto šíře promluviti sobě dovolím. Podnět tento zove se: *povinnosť naše co dobrých poddaných.* — Tomu nejednoho diviti se vidím, zpomenoucího sobě, kterak právě v tom ohledu snažení naše v podezření nemalé se béře, jakoby čelilo proti bezpečnosti státu a vláda sama s nelibostí na ně patřila. Než domnění takové pochází hlavně od zlomyslných nepříznivců našich anebo od lidí příliš úzkostlivých a ostýchavých, kteří z nerozumné bázně každé jim nové neb neobvyklé věci se štítí, aby z lenivé bezpečnosti své nebyli vystrašeni. V pravdě věc naopak se má, a s plným vědomím opakují: *povinnosť naše co dobrých poddaných velí nám ujímati a zastávati se své národnosti.*

Neboť jakož každé vládě na tom záležeti musí i záleží, aby všickni občané co možná stejných všeobecných práv i stejně dobrého bydla požívali a všickni vespolek bez rozdílu národnosti v bratrské svornosti se milovali a jako jednu rodinu tvořili, záhubným různicím mezi sebou vznikati nedávajíce: tak rovněž jest povinností každého podaného, k účelu tomuto dle sil svých *v mezech zákonních a v okresu práva svého* přispívati, a co by koli proti němu čelilo a jemu překáželo, to předcházeti, a kde se předejíti nedá, odstraňovati.

Když ale, jako u nás jest, kdežto občané dvojího národu vedle sebe přebývají, všickni vyšší ústavové vzdělavací výhradně jen jednomu z nich slouží, když na veliké části i počáteční vychování tak převráceně se děje, že děti v cizím jazyku čísti a psáti, ba i články svatého náboženství, vší mravnosti základ, jen zhola nazpamět, nerozumějíce jim, odříkávati se učí; když jenom jeden z běžných jazyků, a to jazyk valné menšiny, výhradně jest jazykem všeho veřejného i úředního jednání: jakáž tu musí povstati nerovnosť a chybné proti sobě postavení obou národností, oběma zajisté k veliké škodě. Divno-li, když sprostičký, necvičený Čech se závistí v srdci pohlíží na obratnějšího, vzdělaného Němce, který mu všechen lepší výdělek odebírá a k tomu ještě se své strany s opovržením naň co na tvora nižšího hledí? Divno-li, když Čech, ke škodě své i s potupou se potkávající, zatvrzuje se v mysli své, z čehož opět nedůvěra u Němce povstává, a tak obě strany v podezření se vespolek berou. Což divu, že nemravnosť mezi lidem obecným den ode dne se šíří, všelicí výstupkové i zločiny množí a vězení i žalaře více a více, až k úžasu, se naplňují? Což divu, když pouhý Čech, maje s úřady činiti a k tomu sobě prostředníka zjednav, neschopností aneb i nepoctivostí tohoto ke škodě přichází, o čemž bylo by mnoho mluviti — anebo naopak úředník, *přinucen* jednati se stranami v jazyku jemu neobvyklém, mýlí sebe i strany, z čehož přečasto nemalí zmatkové pocházejí, a když pak na nespravedlnosť úřadů se naříká, ba i na vládu stížnost vede?

Než věřte, pánové, vláda naše milostivá nenese vinu těch věcí. Stav našich škol pochází z doby minulé, ve které národ náš hluboce dřímal, a jestli my nyní se pro-

budili z tvrdého sna, tedy jest naše povinnost, hlásiti se k svému a spravedlivé vládě potřeby a žádosti své *opět a opět* předkládati. Nemohlať zajisté posud milostivá naše vláda opravy v této věci učiniti, jelikož potřeba její neohlašovala se v míře dostatečné; jak mile však tato se ukáže opětovanými hlasy, ze všech končin vlasti naší se ozývajícími: pak není pochybnosti, že slušné a spravedlivé žádosti celého národu uvážení a milostivého vyslyšení dojdou.

Co se vyšších ústavů vzdělavacích týče, vůbec známo, jaké zákony vydány jsou strany vyučování jazyku českému na gymnasiích, ano čas od času úřední zpráva se žádá na direktorátu gymnasiálním o pokrocích, jaké se v něm učinily na učilištích jemu podřízených. Jestliže pak nařízení tato nezachovávají se v té míře jak zákon velí, buď pro liknavosť těch, kterým uloženo, anebo pro kteroukoliv jinou příčinu, jest to trestu hodné zameškávání povinnosti a zjevné nešetření zákonů. Na milostivé vládě, jak vidno, ničím tu neschází; každému pak občanu otevřena *cesta stížností*. Na vysokých pak školách našich máme stolici jazyka českého, a všem do tak zvaných chlebních studií vstupujícím oznamovati se *má*, že po skončených studiích k žádnému veřejnému úřadu v krajích českých přijati nebudou, nevykáží-li se uměloství jazyka českého. I zde tedy zákon jest pro nás, ano nemalou výhodu nám nad rozenými Němci poskytuje, jelikož Čech, byť i přísných mluvnických pravidel jazyka svého neznal, vždy s Čechem se smluví, kdežto Němec pracně přiučovati se musí jazyku jemu docela cizímu. Kde by však proti tomu zákonu se co konalo, to děje se *proti vůli* vlády zřejmě vyslovené, a jest povinností každého dobrého občana, takovou věc k vyššímu úřadu udati.

Ostatně jest spravedlivá naděje, že dosti brzo, alespoň na gymnasiích, jazyku českému většího prostranství se dopřeje.

Konečně co do veřejného postavení jazyka našeho, tomu netoliko v úřadech stejné s německým právo náleží — dle Ferdinandova obnoveného zřízení zemského německému jazyku toliko *vedle* českého v úřadech místo dáno, a zákon ten posavade žádným jiným zrušen není — nýbrž až posud v jistých případech přednost před německým jemu se dává, a to jmenovitě při nejvyšších funkcích státních, jako při sněmích zemských, při korunování králů a t. d. Když tedy české před soudem jednání stejnou má platnost jako německé, a nikdo na veřejný úřad nemá býti dosazován, leč by se prv vykázal, že jazyka českého jest mocen: čí tedy vina, že němčina úřady opanovaveši češtinu skoro docela z nich vytiskla? Stalo se to netečností otců našich, kteří právo své lehkomyslně zadali, až pak nešetření jeho ve zvyk a obyčej vešlo; naše pak povinnost jest, opět jeho vyhledávati a při každé příležitosti užívati.

O to vše když se horlivě zasazovati budeme, přičiníme se opravdu k zlepšení stavu materiálního lidu našeho a tím i k svornosti mezi obyvateli obojího národu ve vlasti naší, která jedině úplnou jeho ve všem sobě rovností docíliti se dá. Pak, když jeden před druhým ničeho napřed míti nebude, bratrsky sobě ruku Čech i Němec podají a jednu šťastnou rodinu činiti budou pod ochranou a záštitou spravedlivé vlády. Ti pak, jenž nás v tomto blahoplodném počínání našem mýliti chtí a jemu zlomyslně překážejí, v podezření, jakobychom nečisté při tom úmysly chovali, nás uvozujíce, jednají zjevně proti zákonům, ruší právo, podkopávají obecné blaho, rozsívají

símě různic a svárů, a tak státu v dosažení vznešených účelů jeho odpor a překážky kladouce právem nepřátely vlasti slouti zasluhují.

Když tedy národní naše snažení, jak jsem ukázal, k rozšíření blaha obecného, k svornosti mezi národy a tím k utvrzení celého spolku státního směřuje, o prospěch pak státu dbáti a dle sil svých k němu se přičiňovati povinnosť jest každého občana: nuže, kdo užitečným občanem, kdo dobrým poddaným slouti chceš, podporuj přede vším národnosť naši a dobuď sobě tak čestného jmena vlastence; a jestli snad posud váhal jsi to učiniti, nedůvěřuje v prospěšnosť snažení takového, nebo snad z bázně, abysi neodporoval vůli vyšší, buď ubezpečen, že *hlavní* dva znaky národního našeho snažení jsou jeho *praktičnosť* a jeho *zákonnosť*.

[1]) Z tónu přednášky této viděti, jak před rokem 1848 bylo potřebí se krotiti mělo-li se poněkud svobodnější slovo promluviti. A při tom všem policie Pražská, které předkládány byti musely všecky přednášky, jenž se veřejně odbývati měly, nemálo se rozpakovala, má-li tuto dovoliti. Skutečně pak mnozí divili se, že smí se takového něco v Praze veřejně pronésti. Jak se časy mění!

Hraběte Lva Thuna

Úvahy o nynějších poměrech

hledíc zvláště k Čechám. [1])

Žádostivě očekávaný spis ministra osvěty, hraběte Lva Thuna, leží před námi. Musíme se vyznati, že, ačkoliv jsme zcela opačného mínění, nežli pan ministr, nicméně čtení spisu toho úpřímnou radostí nás naplnilo, poněvadž jsme v něm opět shledali onu přísnou spravedlnost a nestrannost, kterou jsme vždycky při panu hraběti ctili, ale o které nás události loňského roku k nemalé naší bolesti jižjiž pochybovati nutily. [2])

„Nemám nikoliv za to," praví pan hrabě v předmluvě, „že náhledy mé musí býti veskrz a jediné pravdivé; nýbrž napsal jsem je jen proto, poněvadž myslím, že důležitost otázek, kterýchž se týkají, požaduje, aby

[1]) Tato brošurka hraběte Lva Thuna vyšla brzo po jeho povolání do ministerstva osvěty a vyučování. Moje odpověď na ni vyšla r. 1849 v Praze u Pospíšila.

[2]) Slova tato nemohou býti vykládána za pochlebnictví nikomu, kdo jako spisovatel tohoto objasnění příležitost měl, poznati hraběte Lva Thuna ze soukromého obcování.

se tiskem jednalo o nich veřejně.“ Pan hrabě tím takřka i druhou stranu vybídl k veřejnému odůvodnění svého smýšlení, a my s radostí uchopujeme se příležitosti, jednati o tak důležitých otázkách, o nichž přáti jest aby se usrozuměli všickni, jimž opravdu na srdci leží blaho národu i státu. Učiníme to otevřeně, beze všeho ostýchání a tajení.

Nejčastěji bývá příčina lidských sporů a hádek ta, že obě strany rozcházejí se v určování nějakého základního pojmu, a dokud o tom se neshodnou, není možná mezi nimi žádného srozumění. Ve svých důsledcích mívá v takové případnosti každá strana pravdu, co se však podstaty věci týká, tu rozhoduje pravost výměru takového základního pojmu. Spis pana hraběte (pomíjejíce některé všeobecné úvahy, které předcházejí) psán jest k tomu účelu, aby dokázal, že *národnosť nemá míti žádného vlivu na politiku.* Tu hlavně záleží na tom, co kdo rozumí pod národností. Pan hrabě Thun vykládá národnost takto: „Národnosť jest přirozená přízeň, kterou zrozenci jednoho kmene k sobě cítí, věrnosť, kterou lnou ke svému jazyku a mravům svým, a snaha, aby ve všem, cokoli poskytuje postoupné rozvíjení člověčenstva, spolučinkovali ve svých formách.“ Kdo k tomuto výkladu přisvědčí, musí v celém spisu panu hraběti přisvědčovati, poněvadž všecky téměř náhledy v něm obsažené jsou výsledkem z něho. My ale nesrovnáme se s tímto výkladem národnosti, nýbrž máme jej za příliš úzký, ano za bludný v samé jeho podstatě. Důsledně máme také všecky náhledy, které z něho vyplývají, za bludné, a tyto bludy hodláme ukázati panu hraběti sine ira et studio, jakož chce, aby spis jeho čten byl. Nadějeme se, že i naše mínění bude slyšáno sine ira et

studio, neboť i nám nejedná se o žádnou stranu, „nýbrž o pravdu a o dobro vlasti.“

Kdyby svrchu uvedená definice národnosti pravá byla, byl by i Borrosch na říšském sněmě ve Vídni pravdu měl, když, mluvě o libůstkách národnických (Nationalitätenliebhaberei), tímto nešetrným slovem u veřejnost vyvolal nešťastný spor národností, až posud pracně tajený a tutlaný. Nám jest národnost něco více, nežli pouhá nějaká přízeň a zalíbení ze zvláštní choutky pocházející, my nazýváme národností *onu společnou povahu lidu jednoho kmene, která se obráží v jeho jazyku, živobytí a mravech lišíc jej od každého jiného lidu.* Kdežto podle výroku pana hraběte nemůže důsledně národnost pro sebe žádného jiného práva ve státu žádati kromě práva svobodného se vyvinování, národnost, jak my ji rozumíme, považována musí býti za *jeden z hlavních faktorů státního života.* Pravda-li, že rozličný způsob živobytí, rozličný mrav a rozličná náklonnost žádají rozličné nakládání s lidem, rozličné ústavy a rozličné zákony: samo sebou vyplývá, že nejpříhodnější půda pro zakládání státu jest tam, kde lid v jedné všeobecné povaze se srovnává a kde v živobytí a v mravech není rozdílu, poněvadž tam obecné zřízení nejvíce dá se zjednodušiti, což znamenitě přispívá k síle a vnitřní pevnosti státu; kdežto naopak tam, kde mezi lidem panuje rozdíl povahy, živobytí a mravů, potřebí jest zřízení složenějšího, aby se vyhovělo na všecky strany a odporní živlové proti sobě nepovstali, čímž trpí jednota a následovně i vnitřní pevnost státu. A v skutku učí nás historie, že původně všecky státy bez výminky povstaly na základě národnosti.

„Stát podle pojmu svého,“ praví pan hrabě, „nedá

se rozděliti od území zeměpisného, určitě ohraženého. Národnost pak nepotřebuje žádného uzavřeného území, i nedá si předpisovati žádných hranic; lidé zanesou ji tam kam se jim zalíbí, přes hory a moře, a cit národní dojímá srdce jejích půvabem svým, a národní čest a pokrok zůstává společným jich jměním, třeba by se na tisíce mil od sebe rozešli a všechno jiné obcování mezi nimi přestalo.“ Podle pana hraběte mohl by národ po celém světě rozptýlený zůstati předce národem. My o tom pochybujeme, neboť veliká část povahy lidu, kterou rozumíme pod národností, jest výrodek okolností místních a mění se také podle místa. Jednotlivci od národu svého odtržení v cizině v prvním pokolení odnárodní se; celé pak osady u vzdálenosti od původního kmene svého, ač k takové změně delšího času potřebují, také jí podlehnou a se spůsobem živobytí svého podle potřeb nové vlasti i mravy mění, ba sám jazyk novým okolnostem a potřebám připodobují. Tak odrodí se rostlina i zvrhne zvíře, přesazené z původního svého pásma do jiného. Máme jen jediný příklad národu po celém světě rozptýleného, totiž národ Židovský, a ten ztratil jazyk svůj: ty pak zvláštní mravy a společné upomínky, které dosud podržel, zachovalo mu náboženství, které při něm úžeji než jinde bylo s národností spojeno; bez toho náboženství byl by dávno zmizel mezi ostatními, aniž by bylo po něm památky, neboť ono bylo čínskou zdí mezi ním a všemi jinými národy.

Ostatně cit vlastenecký, který se vztahuje pouze ke státu, také *si nedá předpisovati hranic, i jej mohou lidé zanésti tam kam se jim zalíbí, přes hory a moře, a cit vlastenecký dojímá srdce jejich půvabem svým, a čest a pokrok vlasti zůstává společným jich jměním, třeba by*

se na tisíce mil od sebe rozešli a všecko jiné obcování mezi nimi přestalo. Máme dosti příkladů, že lidé dlouhá léta žili v cizině, zůstávajíce poddanými své vlasti a zachovajíce nejvřelejší soucit pro ni.

Kdyby pravda bylo, že rozdělení státní nedotýká se národností, proč cítí se národové státně rozdělení tak nešťastnými? proč neustále jde snaha jejich k opětnému v jedno se spojení, kteréhož oni vší mocí a všemi prostředky dosíci usilují? Státní rozdrobení národů jest nejhojnější pramen nepomíjejících revolucí. Pohlédněme jen na Polsko, na Vlachy a na Německo. Ano cit pro národnosť jest na mnoze mocnější nežli cit pro svobodu, a mnohý národ by státní sjednocení své rád zakoupil částkou politické své svobody.

Dále praví pan hrabě, že „ve vzdělaném světě nenalezáme již ani jednoho státu, jehož hranice by se srovnávaly s mezemi jednoho národu.“ Zde pan hrabě bezděky sám svědčí pro nás. Právě, že *již* nenalezáme takového státu, připouští, že takových států bylo; kde ale stát obmezoval se na jednu národnosť, tam *byla národnosť zajisté hlavním faktorem státního života*, tedy na všechen spůsob více nežli pouze nějaká *přízeň a libůstka;* žeby se byla ale podstata národnosti změnila postupem historie, která původní státní meze pomátla, tomu snad pan hrabě sám nepřipustí.

Příčinu, proč nyní téměř nikde nesrovnávají se hranice států s mezemi národností, známe dvojí. Jedna příčina jsou tak zvané hranice přirozené, na které my při utvořování států vedle národnosti velikou váhu klademe, jakož jsme se o tom již na jiném místě zmínili. [2]) Pro

[2]) Viz v č. 166 „Národ. Novin“ článek: Koruna česká v oktrojírce.

příklad takových přirozených hranic nemusíme jíti daleko: podívejme se pouze na mapu našich Čech a uvidíme, že hory, ode všad vlast naši obtáčející, na věčné časy odsoudily národnosti, v objemu jejich obývající, ke společnému státnímu svazku. — Druhá příčina jsou státní smlouvy, uzavírané v interesu panovníků a ne v interesu národů, a rozdělující tyto mezi sebe nejináč nežli co stáda dobytčí. Základem pak nynějšího obmezení států evropských jest jedna z nejnespravedlivějších takových smluv: kongres Vídenský. Takové obmezování států my nikdy před právem a rozumem neuznáváme, nejméně pak v době neuzavřené ještě revoluce evropské, která za účel má, všecky nepřirozenosti politiky a státního života vyrovnati. My bychom Rakousku ustanovili docela jiné hranice na základě přirozených mezí, než jaké jsouty, ve které vtěsnáno jest kongresem Vídenským.

Když tedy při ohraničování států hlavně na věc dvojí zřetel bráti se musí: na meze národní a na meze přirozené, jest úlohou každého státu, oboje tyto meze co možná k sobě sblížiti, kde samy od sebe v jedno nespadávají, jakož to vidíme na př. při Pyrenejích, které dělí od sebe Španělsko a Francouzsko jak ve státním tak v národním ohledu. Že nelze se při tom vyhnouti, aby malé odřízky jednoho neb druhého národu jinému státnímu svazku nepřipadly, nežli hlavní kmen, nemá žádné váhy; takové odřízky bývají snadno oželeny od národu, který snad na druhé straně stát svůj též rozšířil za meze své národnosti a podobný odřízek jiného národu ve státní svazek svůj pojal. Tak Němci dávno oželeli Holsatsko, aniž nám Čechům napadlo kdy naříkati na ztrátu několika obcí českých, které se ve Slezsku nacházejí pod vládou pruskou. Tu pravdu ostatně

nikdo zapírati nebude, že z dvou států ceteris partibus vždycky onen bude míti větší vnitřní pevnosť a tedy i zevnitřní moc, kde větší massa lidu náleží toliko k jedné národnosti, nežli ten, který obsahuje více národností, v početnosti sobě váhu držících. Vizme Anglicko, Francouzsko a Rusko, a naproti tomu ohlédněme se na Turecko, jehož slabosť jest světu známa, a na Rakousko, které svou vnitřní národní rozdrobenosť, která je lonského roku na samý kraj záhuby uvrhla, marně v jednotu sdrátovati se snaží nepřirozenou centralisací, možnou toliko při vládě absolutní.

Zřizovati státy podle národností není tedy žádná „z přeuáhleností, jakými se osvědčuje každá doba revoluční," jak pan hrabě praví, když se tím hledí získati nejmocnější faktor státu pro jeho základ; aniž to jest „stránka pomíjející nynějších úkazů politických, že národnosti vzaly na sebe směr výhradně politický." Ležíť to spíše v přirozenosti věci samé, jakož pan hrabě sám o několik řádků dále vyznává, „že se nejbližší cit stran národních nezřídka vztahuje ku potřebám skutečně politickým."

O lonských snahách Němců o jednotu vyjadřuje se pan hrabě takto: „Aby záležitosti politické, jenž se společně dotýkají zemí Německého spolku, řízeny byly správou mocnější a jednotnější, bylo zajisté potřebou skutečnou. Z otázky této politické udělala se otázka národní!" Té okolnosti přičítá pan hrabě všecko neštěstí, které Němce v běhu tohoto roku potkalo, i má za to, že v Němcích zůstane tak dlouho všecko zmařeno, pokud záležitosť ta „se bude považovati za věc národní, to jest za věc národnosti německé, ne pak za věc politickou, to jest za věc států v tom dotýkaných." My nemáme za

to, že ze snažení o německou jednotu *udělala* se teprv otázka národní, nýbrž my otázku tuto považujeme již v původu jejím za národní. Stálý v loni proti sobě v Němcích interesy národu a interesy kabinetů. Snažení Němců, aby co veliký národ činili jeden politický spolek, bylo přirozené a spravedlivé, poněvadž ale panovníci němečtí obávali se při tom o své koruny a korunky, vznikla oposice kabinetů, která uměla použiti četných chyb strany národní ke zmaření jejích záměrů. Ne to jest překážkou sjednocení Německa, že se ta otázka považuje za otázku národní, jako spíše to, že kabinety v ničem nechtí ustoupiti interesům národním. A protož my naopak povídáme, že záležitosť německá tak dlouho žádného žádoucího konce nedojde, *pokud se bude považovati za věc kabinetní, to jest za věc knížat německých, ne pak za věc národní*, čili jinými slovy, *pokud nebude Německo císařstvím anebo republikou.*

V postupu spisu svého přichází pan hrabě na rovnoprávnosť. Tuto částku považujeme z celého spisu za nejpodařenější; jeví se v ní netoliko ona nestrannosť a spravedlivosť, která jednak všechno právo uznává, jednak ale všem přepiatým požadavkům na odpor se staví, nýbrž i dost praktičnosti. Pan hrabě dobře uznává, že není na tom dosti, prohlásiti rovnoprávnosť slovem, když nemá průchodu míti v životě. Vyjadřuje se o tom takto: „Kdo by chtěl Slovany rovnoprávností tak říkaje odbyti, žádaje, aby se pak již chovali hezky zticha a netečně založili ruce, jednal by zrovna tak proti rozumu, jako kdyby chtěl povoliti černým otrokům v Americe emancipaci, ale s tou výminkou, aby se neopovažovali bažiti po jmění, ani po vyšším vzdělání, ani se pokládati za rovnorodé s bělochy v životě společenském.“ Od pana

hraběte neočekávali jsme jinak, nežli že pojme rovnoprávnosť v pravém jejím smyslu; dávný horlivý zastavatel národních našich práv nemohl se vyjádřiti jináče. „Co pomahá rovnoprávnosť tomu, kdo z ní netěží?“ pokračuje pan hrabě dále. „Ku předu tedy mají se Slované snažiti, netoliko mají k tomu právo, nýbrž jsou povinni, aby použili síly své a nezakopávali hřivnu, kterou jim svěřil Pán. Rozumí se, že se jim v tom musí jednati o věc pravou, o vnitřní sílu životní, nikoliv pak o nějakou marnou podobu.“ Proti těm, kterým jenom o tuto se jedná, později všim právem horlí. O povrhování Slovanů od jiných národů praví pan hrabě: „Do duše se nám protiví, když chvastouni národní, kterých ani Němci nemají nedostatek, sobě osobují hledati příčinu, proč Němci předstihli Slovany, v nějaké vyšší ušlechtilosti národní. Nestranný pohled do dějin lidských zdá se nám dokazovati, že žádná vyšší povaha národní nevybledila hvězdu Slovanů, kdykoli začala svitati, nýbrž že příčinou vyblednutí jejího bylo to, co v dějinách připisovati sluší prozřetelnosti boží, totiž nahodná na oko souslednosť anebo současnosť charakterů a událostí. Posud ale není konec dějinám obou národů, a jako nesluší člověku, aby opovážlivě soudil o svém bližním, taktéž nesluší národu, aby soudil o jiném, nejméně pak, pokud tento ještě neleží v hrobě.“ Viděti to na slovech těch, že jsou mluvena z hloubi srdce.

Uznav pan hrabě princip i podstatu rovnoprávnosti v pravém jejím smyslu přestupuje ku kárání těch, kteří na základě jejím činí přepiaté a nerozumné požadavky. „Není většího nerozumu,“ praví, „jako když se proto, že Slovanům konečně udělena byla rovnoprávnosť, žádá, aby bez prodlení ve všem všudy postaveni byli v rovnosť fa-

ktickou." Shodujeme se zcela s panem hrabětem, ano jsme toho mínění, že než k této faktické rovnosti přijde, při nejmenším jedno celé pokolení bude muset vymříti. Rovnoprávnosť má toliko stejnou příležitosť poskytnouti jak jednomu tak druhému národu, aby se mohl svobodně vyvinovati, čímž jedině dospěti může k oné faktické rovnosti v životě. Tak tomu rozumí i pan hrabě, když praví: „Přede vším budiž dána každému národu stejná svoboda, by se o svých silách vyvinoval, kdekoli se nezvrhuje v rušení práva jiných." Co se týče speciálních otázek o rovnoprávnosti, v tom, co pan hrabě řekl o novinách vládních a o divadle, zcela jemu přisvědčujeme, pokud se jedná o přísné právo. Z hlediště slušnosti však tato věc vždy poněkud jináče se okazuje. Ne tak můžeme se s ním shodnouti v tom, co praví ohledem na české katedry. „Posud (prý) není počet mužů v jazyku úplně povědomých daleko takový, jakoby býti měl, aby všude, kde mužů jest zapotřebí, způsobilých kandidátů bylo na výběr." Pan hrabě bezpochyby počítal ještě z té doby, když ho před více lety povolání jeho pryč z vlasti zavedlo. V stejném pádu s panem hrabětem bychom jistě i my v stejný omyl uběhli, neboť jest ku podivu, co v několika letech dospělo mužů jednotlivé přísné vědy v jazyku materském pěstujících, anebo aspoň schopných k takovému pěstování, tak že člověk, který ten čas v cizině strávil, když se zase navrátí a věc pozná, ani svým očím nevěřil by. Nechci tím tvrditi, že by snad potřeba mužů takových ve veškerých odvětvích věd již dokonale kryta byla, toliko za to mám, že nouze o ně daleko není taková, jako si pan hrabě představuje. Záleží toliko na tom, aby se takovým mužům dala příležitosť, vystoupiti ze své skrytosti. Ale v tom ohledu se posud ani dost málo nestalo; k vůli

bezplatnému docentství nemůže každý opustiti jistou výživu. Nechť se nadají české katedry rovně jako německé, a uvidíme, zdali to „přijde k tomu, že se budou muset dosazovati učitelé neschopní pouze proto, že jsou zběhlí v jazyku.“ My naopak myslíme, že lidé schopní budou se hnáti do češtiny, když uvidí, že známosť jazyka toho též k materialnímu prospěchu vede, a že mnohý, který by výborně vyplnil tu neb onu katedru, ačkoliv mu posavad vádila konkurence k dosažení jí, jak mile mu otevřen bude výhled při češtině, v krátce v jazyku tom tak se zdokonalí, že bude moci pořádně v něm přednášeti. — Co se týče znalosti obou jazyků se strany zemských úředníků, i my s panem hrabětem myslíme, že toho nelze bude v úplnosti docíliti dříve, než „až jazyk český bez násilí dosáhne asi téže platnosti v pospolitém obcování jako německý;“ toho však nám tajiti nelze, že to, co až posud se učinilo k vyhovění této předůležité potřebě, daleko zůstává za možností toho, co bylo lze provésti i při nynějších okolnostech. Podobně vyjadřuje se pan hrabě o sněmu zemském: „Na nejblíže příštím sněmu zemském sotva scházeti bude poslanců, kteří nebudou rozumět německy, a jistě tam bude i takových, kteří nebudou rozuměti česky, a týž poměr bude se opakovati v zastupitelstvích nejednoho kraje a okresu, ba i přemnohé obce. Nech si v případech takových pomohou jakkoli, vždy to bude bídné nuzování, které nepřestane dříve, pokud nebude každý povědom jazyka druhého tou měrou, aby mu rozuměl.“ V tom i my zcela stejného jsme mínění, nikoli ale v tom, co pan hrabě hned na to povídá: „Neočekávej ale nikdo, že by se toho cíle dalo dosáhnouti jedině školami. V tom musí působiti spolu život, zavdávaje příčinu i příležitosť, aby se každý

jazyku nevlastnímu učil a jeho užíval; sice bude známost jeho vždy jen vzácností.“ Arci že k tomu působiti musí spolu život, a sice hlavně; ale ten život nemůže připravovati s větším úspěchem nic jiného nežli školy, když, jakož jsme zásadu tu vyslovili v Národních Novinách ve článku o provedení rovnoprávnosti, na gymnasiích českých bude němčina, a na gymnasiích německých čeština obligátním předmětem. Když může v cizozemsku na podobných učilištích býti obligátním předmětem vzdálená francina neb angličina, proč by to u nás nemohlo býti se zemskými jazyky? Pokud to se nestane, bude čeština ve veřejném životě vždy na stranu odstrčena.

Pojednav o národnosti vrací se pan hrabě zase ku předešlému thematu o národnosti a politice. Při tom vstoupí na historické pole a ukazuje, jakým spůsobem působila vzdělanosť římská na pozdější Evropu. Domnělý úpadek římské civilisace líčí takto: „Vyhlazeno a novým nahraženo bylo všecko cokoli Římané byli utvořili; nic nezbylo z děl jejich kromě zřícenin uměleckých jejich výtvarů a několika pohozených svinutých papírů. Ba i jazyk jejich vymřel jakožto jazyk národní, jen poněkud zachován jsa v zakrnělých formách od církve, poněvadž jí nejlépe sloužil mezi všemi národy tehdáž, když se začala rozšiřovat. V jazyku tomto a v oněch pohozených papírech však zachoval se poklad duševního vzdělání, k jakému se národové rozkotavši říši Římskou ani po stoletích nezdvihli.“ My se nepřiznáváme k mínění tomu, že v tak nazvaném stěhování se národů veškerá civilisace římská takořka se potopila; její úpadek nebyl tak hluboký, aby po ní nic jiného nebylo pozůstalo kromě zřícenin uměleckých jejích výtvarů a několika pohozených svinutých papírů. Bouře, ve kterých zahynulo západní císařství, nemohly

příznivy býti uměleckým výtvarům, to nebývají ani války nejvzdělanějších národů mezi sebou, neřku-li vpády kmenů barbarských; nicméně měla civilisace římská tolik vnad a spojený s ní luxus tolik lákadel pro tyto barbary, že je snadno sobě podmanily, tak jako milostné půvaby ladné děvy skrocují a k službě sobě podmaňují prchlého divocha. Severní barbarové porouchali jenom částku těla římské civilisace, duchu jejímu kořili se na její půdě. Byliť to barbarští dvorové italští, při kterých žili mužové, jako Boethius a Jornandes, důkaz to, že římská civilisace i učenosť nebyly zahlazeny pádem říše, ano že úplného uznání nacházely i u svých neokřesaných podmanitelů. Římský duch a mrav nebyl udušen usazením se barbarů v požehnané Italii, naopak on brzy proniknl i přistěhovalce, a civilisace římská, ačkoli poněkud proměněna časem i okolnostmi, nepřestávala nikdy rozprostírati přes celou zem onu skvělou zář, která teprv ve mnohem pozdějším čase zbledla. Svým časem obživlo umění samo od sebe zase, a též někdejší veřejný život Římanů obnovil se v státním životě středověkých republik vlaských. Aniž vymřel jazyk Římanů jako národní, on, jakkoliv ne více v té přesnosti a čistotě, jako za zlatých časů Augustových, zůstal jazykem jednacím a spisovním nepřetrženě až na ty doby, ve kterých Dante a Bocaccio pozdvihli mluvu obecního lidu za spisovní. Vlastně národním jazykem nebyl jazyk latinský ani v dobách největší své rozšířenosti, on byl toliko jazykem spisovním, vedle něhož panovala co mluva obecného lidu tak zvaná lingua rustica, která v prošlém čase na nynější vlaštinu se změnila. Ta civilisace tedy, které ve středním věku Italie ostatní Evropě vzorem byla, nebyla následkem žádného nalezení pohozených svinutých papirů, ona byla čistým proudem z ži-

vého dosud pramene. Tak bylo, ač v míře skrovnější pro větší vzdálenosť od původního zdroje, též u ostatních národů romanských, od nichž národové germanští se učili; chtějí-li tito vzdělání své odvozovati raději od pohozených papírů nežli od živého obcování s jinými národy, my proti takovému gustu nic nemáme, tolik ale si dovolujeme, že to jmenujeme zastaralým školáckým náhledem.

Při tom všem, že se nesrovnáváme s panem hrabětem v jeho historických náhledech, úplně mu za pravdu dáváme, „že trvanlivé politické váhy nelze dosíci jinak, leč statností v obecném životě, váha pak, kterou tím člověk anebo národ má, ničím nemůže býti zmařena.“ V tom bychom mu byli dali za pravdu i bez uvádění onoho historického příkladu, který tu stojí jako přechod k tomu, co pan hrabě povídá o možné budoucnosti Slovanů. Pan hrabě totiž má za to, kdyby „v západní Evropě anarchie zvítězila nad vládami,“ že by zmatek z toho pošlý „povolal na dějiště bujaré východní kmeny slovanské k podobnému dílu, jako vykonali v šestém století národové germanští.“ I vidí pan hrabě v tom pádu hned zničenou civilisaci prostřední Evropy, a spoustu a zkázu nemenší nežli za časů národního stěhování. Spolu pak má za to, že by to byla konečná záhuba Slovanstva, poněvadž prý by vzdělanosť germanská své podmanitele nevyhnutelně zněmčila. Takové obávání zdá se nám býti zbytečné, neboť pokročilý věk nynější nikterak porovnati se nedá s věkem, ve kterém germanští národové doráželi na Římskou říši, tak že podobného vyhlazení civilisace, jakou pan hrabě v onom čase spatřuje, obávati se nelze. Od toho, doufáme, že dobrý osud Slovany zachrání, aby se kdy stali „metlou k vyplenění zkažených pokolení,“ my vidíme v budoucnosti jiný úkol Slovanů, totiž státi se

živlem zvetšelou Evropu omlazujícím, ano Evropa má očekávati od Slovanů zvýšený život, nikoliv ale záhubu. Čtouce dále vidíme, že ani pan hrabě nevěří v takovou vandalskou budoucnosť Slovanů, jak ji vylíčil v svrchu položeném pádu, i nelze nám jinak nežli domnívati se, že obraz ten vystavil pouze na výstrahu těm, kteří by rádi Slovanům přičítali úlohu světobornou a podmanitelskou. V tom domnění potvrzuje nás dobrá rada, kterou pan hrabě v ohledu tom Slovanům dává, že prý „nesmějí bořiti vzdělanosť německou, nýbrž v míru musí žíti s Němci a t. d.“ Jest nám od srdce líto, že pan hrabě tak málo zná snažení Slovanů; od něho bychom se nejméně byli nadáli, že si na nás vypůjčí brejle našich úhlavních nepřátel a tupitelů, které nás okazují ve světle nejohavnějším. Kdy vůbec vystoupili Slované co podmanitelé? Kde jmenovitě vyslovili, že chtí bořiti vzdělanosť německou? Nechť Němci žijí v míru s námi a nevnucují nám vzdělanosť svou, která nám sluší právě tak, jako kabát člověku na kterého není šit. Jen proti takové vnucované vzdělanosti se opíráme, spokojujíce se raději sprostějším oděvem, jen když náležitě na tělo přilehá, než abychom na sebe pověsili skvostný frak v tarmarce koupený, jehož rukávy by nám přes prsty šly a jehožto šosy bychom po zemi vlekly. Až se jenom vzmůžeme, však mi se také dovedeme po šviháčku vyfintit, ale potom si dáme ušít oděv podle vlastní míry.

Poněvadž pak pan hrabě za jedinou spásu Slovanstva uznává cestu mírného pokroku — zásadu to, kterou i my nepřestáváme opakovati — pojímá ho nemalá bázeň, aby se Slované přílišným kvapem nepřichvátili. K tomuto přílišnému kvapu počítá míchání národnosti do politiky, a tu se mu hned v duchu okazují podivná strašidla, až

i vidí v Čechách druhého Košuta a druhé Uhry. Proto nechce míti pan hrabě ve státu žádnou národní stranu. „Národní strana ve státu míchaného obyvatelstva — a v jiném beztoho býti nemůže“ — jsou slova jeho, „musí zůstati věčně opoziční. Vláda takového státu, ač nechce-li býti absolutní, nemůže se nikdy postaviti na stranu jednoho národu, nýbrž musí se snažiti, aby nestrannou spravedlivostí stála nade všemi.“ Pan hrabě trefně tu vytknul nesnáz vlády centralisovaného státu — neboť jen o takovém to platiti může — naproti rozličným jej skládajícím národnostem. Těžká to úloha, státi nade všemi stranami s nestrannou spravedlivostí! Obyčejný osud toho, kdo chce vyhověti mnoha stranám, bývá, že se nezavděčí žádné. Neosobujeme si žádného prorockého ducha, když předpovídáme, že nejprv příští říšský sněm centralisovaného Rakouska tuto starou pravdu znova potvrdí. Proč nenechati raději každou stranu volně hospodařiti doma, kde by nebyla v žádné oposici, a toliko ve společných potřebách svolávati všecky ke společné poradě? Tato jest příčina, proč my rakouští Slované jsme federalisté. My vidíme spásu mocnářství jediné v tom, když provincie, rozdělené na základě národností s ohledem na přirozené hranice, které nejčastěji obmezují též místní interesy, budou míti úplnou autonomii ve všech svých vnitřních záležitostech. *Jen ať možná se nejbezpečněji vyhnouti třenicím mezinárodním, když každá národnost ve svých mezech bude hlavním faktorem státního života.* Z toho poznává pan hrabě, že naše federalistické smýšlení těsně souvisí s naším pojmem o národnosti, jak jsme jej svrchu definovali.

Z toho našeho stanoviště jest nám snadno odvaliti od pravice bývalého říšského sněmu výčitku, kterou jí pan hrabě činí, pravě, že nezastávala žádnou stranu politi-

okou, nýbrž pouze stranu národu, ve které spojovaly se rozličné strany politické, jenž byly terrorismem přiváděny k stejnému hlasování. Strany politické v tom smyslu, jak je pan hrabě béře, mohou se odděliti od sebe toliko ve státu na pevných základech již organisovaném; ale na říšském sněmě jednalo se tu teprv o takovou organisaci, když přesvědčení bylo všeobecné, že Rakousko na předešlých svých základech nemůže déle trvati. Tu ovšem všickni, kteří se o stejném základě srovnávali, jako pravice o národnosti, musili hlasovati společně, ať si již mínění jejich, jak veliká část svobody má býti lidu udělena, bylo sebe rozličnější.

Pravice při všech separatistických tendencích, jaké se jí vytýkaly a podnes národní straně vytýkají, vyslovila se energicky pro zachování Rakouska, a v tom stojí dodnes národní strana slovanská; centralistická levice naproti tomu zjevně pracovala o jeho roztržení. Odkud tento odpor? Obě strany stejně k tomu vedl cit národní, který žádal, aby národnosť stala se hlavním faktorem státního života. Slované, jsouce na více národů rozdrobeni, spokojovali se s tím v mezech provinciálních svých území, a proto že každý z nich sám osobně slabý byl k utvoření zvláštního samostatného státu, hledal ochrany ve velikém státním spolku. Němci naopak, opírajíce se na velikou masu zahraničných soukmenovců, chtěli nejdříve skrze centralisaci získati národnosti své převahu ve státu, a když viděli, že toho naproti silnější federalistické straně neprovedou, vzali útočiště k revoluci, kterou chtěli Rakousko ztroskotati, aby se mohli přivtěliti k veliké německé říši, o které se jim tenkráte něco zdálo. Věru, živel, který tak mocně působí v politice, jako jsme tuto o národnosti ukázali, nemůže býti z ní vyloučen aniž vyloučiti se dá.

Dále pan hrabě blíže ohledává slova *federace* a *demokracie* co hesla naší strany. Při federaci praví: „Rakousko, vzniklé skupením států samostatných, během posledních století stalo se skutečně státem jedním.“ To my naprosto upíráme. Uhry a Čechy, které přistoupily k rakouskému spolku státnímu svobodným volením panovníka, vázala k jednotě té toliko dynastie, i bylo po všecken čas uznáno jejich právo, po vyhynutí jejím znova sobě moci svobodně krále voliti. Právo toto posud ani zadáno nebylo od nich ani jim vzato. Uhry až do lonského roku podržely oddělenou od ostatního Rakouska zemskou správu, a když nyní přijdou o seperatní své postavení, stane se to právem tím, které smlouvu od jedné strany zrušenou i druhé straně rušiti dovoluje. Jest věc přirozená, že panovníci rakouští dle možnosti k tomu zřetel obracovali, jak by celé mocnářství takměř v jedno tělo slili, ale tato jejich snaha teprvé pod Josefem II. mocněji vystupovala, který jest hlavním tvůrcem té centralistické bureaukracie, jaká vládla za absolutismu. Jakého odporu Josef nalezl v Uhřích, kterážto země ze všech jediná zachovala sobě ještě svou autonomii, dostatečně je známo. A kdyby se desetkrát prohlásilo Rakousko za jediný stát, to nemá žádného vlivu na *právnickou* otázku, zdali jest jím de jure čili nic. Pan hrabě nazývá federaci heslem negativním, poněvadž prý „mluvíc o Rakousku žádá se tím slovem především, aby přestalo býti jedním státem.“ Panu hraběti, jak vidět, jsou stát a centralisace pojmy od sebe neodlučné; my federalisté chceme také jeden stát, toliko pro snadnější správu uvnitř přiměřeně rozčlánkovaný. S větším právem může se říci o centralismu, že jest to heslo negativní, poněvadž upírá státu jeden z hlavních faktorů jeho, totiž národnosť.

Rovně jako federace jest panu hraběti proti mysli také demokracie, která mu velikých strachů dělá, neboť se neobává ničeho menšího, nežli že se jedná o to, „aby se vášně lidu popudily proti živlům aristokratickým, a aby se šlechta a všickni, kdo jsou bohatší a znamenitější nad jiné, prohlásili za bezprávné?“ Strach jest nakažlivým. To samé obávání slyšeli jsme v lonském březnu jeviti z mnohých šlechtických úst, dříve než pan hrabě zase do Čech přijel, a nemáme za jiné, nežli že má původ svůj v nesmyslných pověstech o našem šlechtožroutství, rovněž jako Němce podobné pověsti k tomu přivedly, že neměli životy své za bezpečné mezi námi. Naše demokracie obmezuje se hlavně na dvojí: na vyznávání svrchovanosti národu a na žádost, aby byla před zákonem úplná rovnost všech tříd lidu.

Pan hrabě dále vytýka vůdcům naší strany, „že za hlas lidu vydávají to, což oni hlasem lidu teprv udělati chtějí.“ Pan hrabě jistě nepovážil, jak se ve státech konstitučních veřejné mínění tvoří. Lid uvažuje mínění a náhledy těch, kteří sobě slovo osobují, a přijímá za své smýšlení to, co potřebám obecně cítěným nejvíce vyhovuje. Kdyby se mělo čekat, až se z mas samých vyvine mínění od inteligencí neodvislé, stály by státy vždy na prahu strašných revolucí. Masy jsou všude nedospělé a potřebují poručenství, ostatně mají dobrý takt a snadno uznají, co jim slouží. Ovšem nemohou se sem potahovati takové násilné agitace, jako byla v loni ve Vídni, kde nejenom rozumem, nýbrž všemi jinými prostředky na lid se účinkovalo.

Nepochopujeme, kterak pan hrabě může vytýkati nám samovládnost, a ještě méně, kterak snažení naše může rovnati ke snahám Maďarů, kdežto obojí jsou právě opačné.

My vyslovili rovnoprávnosť národní, kdežto Maďaři chtěli aristokracii plemen; my se rázně vyslovili pro Rakousko, kdežto Maďaři rozkotati je chtěli. Kde jest tedy ta podobnosť? Jiným lidem jsme se nedivili, když nám vytýkali, že chceme udělati z Čech novou Košutovinu (eine neue Koſchuthei), o panu hraběti jsme se nadáli, že naše tendence lépe zná.

Co pan hrabě na konci povídá, že „revoluce, ve které žijeme, nedojde svého konce dříve, dokud se vševládnosť sněmovních většin nestane tak nemožnou, jako vševládnosť absolutního mocnáře anebo absolutní bureaukracie," tomu my porozuměti neumíme. Kdo má tedy vládnout na sněmě, když ne většina? Či nemají býti žádné sněmy a mají se sbírati hlasy po národu dle hlav? [2])

Prošedše takto celý spisek pana hraběte přicházíme k tomu resultatu, že rozdíl jeho a našeho mínění v tom záleží, že každá strana na jiné stanovisko se postavila, on na *positivní*, *konservativní*, my na *přirozené*, na *revoluční*. Když právo positivní od původního přirozeného práva tak dalece se uchýlí, že tím obecné blaho v nebezpečenství ubíhá, tenkráte musí nastat revoluce, která nedojde svého konce dříve, dokud se nenavrátí přiměřená rovnováha positivního a přirozeného práva. Největší překážkou uvedené takové rovnováhy jest přílišný konservatismus, který hodlá udržeti, co čas chce mít odstraněno. Takový konservatismus jenom dráždí revoluci, kdežto by moudré (nikoliv naprosté) povolování ji mírnilo a upokojovalo.

[2]) Stížnosť pana hraběte na „vševládnosť sněmovních většin" není tak lichá jak se nám tenkráte vidělo, když jsme brošurku tuto psali; ale dostatečnou obranou proti ní jest soustava dvoukomorní, jakož vidíme na příkladu Anglie a Ameriky.

My ostatně ctíme každé smýšlení, třeba se našemu vlastnímu sebe více přičilo, pokud toliko poctivé jest, a to samé i pro sebe žádáme, poněvadž i u nás vychází z vnitřního přesvědčení bez přičinění jakýchkoli ohledů. Bloudíme-li, jest toho příčinou nedostatečnosť rozumu našeho; svědomí nám ničeho nevyčítá. Nikdy ale nebudeme někomu vytýkati nepoctivosť proto, že smýšlí jináče než my, jako činí pan hrabě nám beze všeho důvodu.

Mnoho bylo by ještě panu hraběti namítati strany ostatních ve spisku jeho vyslovených náhledů, my ale obmezili se pouze na hlavní věc, vedlejších mimo sebe pustivše.

Podotknutí. Máme za svou povinnosť dáti pravdě to svědectví, že politické smýšlení Jeho Excelence pana hraběte Lva Thuna, vyslovené v brošurce jeho, proti které jsme hlasu svého pozdvihli, časem značně se proměnilo, jakož vysvítá ze soukromého listu jeho, psaného na začátku února 1870. Praví tam o někdejším svém odpůrci: „Některá jeho připomenutí nejsou nepravá, v hlavní věci našich rozcházejících se náhledů o politice národostní leží pravda uprostřed. Jednať se — snad s obou stran — více o správné vyjádření a místnější odůvodnění vyslovených myšlének.“ A na jiném místě: „Neváhám přiznati se, že smýšlení moje o tom, co činiti třeba ve veliké politické otázce státopravních poměrů Rakouska, vyjasnilo se u mne teprv roku 1860.“

Političtí idealisté.

Přirozený běh věcí to přináší a všude to skutkem potvrzováno vidíme, že žádný pokrok neděje se ustavičně, bez přetržení, bez přestávky ano i bez chvilkového zpět pocouvnutí. Síla, která dala původ nějakému hnutí, nemůže napořád zůstati v stejné napnutosti, a čím prudčeji s počátku působila, tím rychleji ochabne. Poněvadž pak každý tlak působí zase protitlak, tedy nemůže jináče býti, nežli že v též míře, v jaké hýbající síla ochabuje, nabývá mocnosti síla jí protivná. Zruší-li se konečně rovnováha obou ve prospěch této poslední, nastane reakce, která tak dlouho trvá, až síla nyní potlačená odpočinutím moci nabude a znova ku předu hnáti počne. V tom záleží též vlnění lidských osudů a proměnlivost dějů člověčenstva. Při tom všem ale, považujeme-li člověčenstvo jako celek, přihlídnouce blíže k věci seznáme, že ono skutečně pokračuje, třeba i někdy se zdálo, jakoby trochu nazpět se pošinulo, a třeba jednotlivé články jeho co zkažené odpadávaly a nevzkřísitelně hynuly. Ono nazpět couvání jest jen chvilkové a z většího dílu pouze zdánlivé, i podobá se

manévru člověka, který přijda neočekávaně ku příkopu o několik kroků couvne, aby se rozběhnouti mohl k jeho přeskočení; hynutí pak zmrtvělých částek děje se podle zásady přírodní, dle které druhové pomíjejí, ale pokolení napořád trvá.

Co vůbec o dějinách člověčenstva platí, to platí též o pohybech jednotlivých jeho článků, o reformách státních i společenských jednotlivých národů, ať se již dějí cestou pokojnou anebo násilnými převraty, jež revolucemi nazýváme. Každá revoluce má v průvodu svém reakci, a čím násilnější byla ona, tím horší jest tato. Příčina toho není jiná, nezli že revoluce, k jejímuž provedení bylo potřebí znamenitého násilí, nevyšla z potřeby časové dostatečně ode všech stran cítěné, aby se mohla státi cestou pokojnou; nýbrž že musel býti mocí přemožen živel odporný, který, jak mile živlové revoluční se utiší, v stejné míře opět sesíleti se musí. Vždy ale, kde na revoluci následuje silná reakce, jest to neomylným znamením, že překročen jistý prostřední stav činící přechod od jednoho k druhému, že pominut článek v řetězu časového postupu nevyhnutelný; příroda ale žádného skoku netrpí. Co následovalo po násilné a krvavé revoluci francouzské ku konci minulého století? Neobmezené císařství, pak konstituční království Bourbonů, na to trojbarevné království Orleanské, a po něm teprv zase republika, avšak mnohem mírnější a konservativnější nežli ona první, která svrhla a zase restaurovala Boha. Ale i tato proměnila se v nové císařství, s kterým sotva jest ukončena řada státních proměn ve Francii. A co bezprostředně následovalo na rovně krvavou a násilnou, jako nesmyslnou říjnovou revoluci Vídeňskou, netřeba připomínati.

Jakkoli však tuším dosti jasně jsme dokázali, že

následování reakce na revoluci jest něco přirozeného, v povaze samé věci založeného, nicméně nezdá se nám býti zbytečno, hlouběji u věc nahlédnouti a pátrati po příčině toho úkazu, proč tak málo kdy státní proměny zůstávají v mezech časové potřeby, ale obyčejně čáru jejich překračují, kteréžto překročení jediné jest původem následující reakce. Příčina toho nejhlavnější jest něco samo v sobě šlechetného a chvalitebného, bohužel ale velmi nepraktického. Jest to snažení po krásných ideálech, které v plné své míře pod sluncem dosažitelny nejsou.

Povaha lidská jest dvojitá, jednu stránku má hrubou, materiální, tělesnou; druhou vznešenou, mravní, duchovou. Jenom rovnováha obou působí blaženosť, převaha kterékoliv nad druhou ruší ji a plodí neshodu se skutečnou potřebou. V stejné míře, jak povrhujeme člověka, který pouze na hrubé tělesnosti lpí, žádných vyšších tušení a rozkoší neznaje, a tím ke zvířeti se snižuje, musíme též litovati toho, který pouze v říši ideálů horuje, docela zapomínaje na život vezdejší a na vše, co smělého ducha k zemi poutá; jako onen pod člověka padá, tak tento nad něj se vznáší, ale neprospěšně, neboť ho tělesnosť vždy zase dolů stahuje a nelibá zkušenosť každou chvíli z blažených jeho snů budí. K tomuto poslednímu druhu lidí náležejí *političtí idealisté*, a ti jsou hlavní příčinou překračování mezí, okolnostmi časovými dosti ostře naznačených.

Státní převrat jen tenkráte ve svých následcích může trvání míti, když materiální prospěch z něho vyplývající všeobecný jest. Neostýchámeť se tvrditi, že pouze a jedině materiální potřeba revoluce činí, a byť i nejkrásnější, nejideálnější slovo heslem jejím bylo, poslední její účel jest vždy zlepšení vezdejšího blahobytu. Masami hýbá jen

materiální potřeba, a pozdvihne-li se kde lid zdánlivě pro nějakou ideu, jest to důkazem, že porozuměl spojitosti té idey s materiální její výhodou. O toto poslední tedy se jedná, chceme-li masy získati pro vyšší idey. Dejme tomu, že byehom chtěli povzbuzovati lid k činné horlivosti pro národnosť, tedy mu přede vším dokázati musíme, kterak zvelebením národnosti zlepší se i jeho materiální blahobyt, jenom tím jej můžeme trvale získati. Dráždíme-li při tom též jeho národní hrdosť, připomínáme-li mu slavnou minulosť, vychvalujeme-li národní jeho cnosti, tím jenom odvoláváme se na jeho cit a lechtáme jeho samolibosť, což ovšem také přispívá ke zbuzení zápalu pro věc, ale vždy zůstává jenom něčím vedlejším, jsouc, abychom se tak vyjádřili, ozdobným šperkem materiálního jádra, a činí poetickou stránku věci. Můžeť se státi, že skvělostí na okamžik oslepiti se dá, že mocným dorážením na cit a puštěním uzdy obraznosti vyvolá se chvilkové nadšení, jehož v době největší napjatosti jeho použiti lze k činu odvážlivému; ale jak mile po vykonaném skutku lid oči sobě protře, jak mile ochladne cit a na místě krásných ideálů, spatřených v horečním snu, trpká všední zkušenosť člověka obejme, tu nadšenosť jako pěna mizí a bublina větrem naplněná se rozplaskne. Kde ale ne cit, nýbrž rozum, ne okamžitý zápal, ale chladná přesvědčenosť masy vede, tam má revoluce následek trvalý, poněvadž stala se v interesu času. Takových vymožeností neodejme žádná reakce, ony naopak stanou se pevným základem dalších oprav a pokroků.

Toho všeho ale političtí idealisté neuznávají, oni sobě utvoří v duchu nějaký skvělý vzor státního a společenského pořádku, ale nic na to se neohlédajíce, zdali přiměřen jest potřebám časovým, nemohou se také tím za-

nášeti, aby vyložili masám souvislosť jejich materiálního blaha s tím ideálem; oni verbují stoupence vnadidlem poetickým — pročež také nejvíce přívrženců nacházejí v mládeži, takovým dojmům více nežli jiný věk přístupnější — podpalují city mas slaměným vichem okamžité rozčílenosti, krmí zástupy své slovy a stelou jim v povětrných zámcích. Když pak svým časem se přesvědčí, že celé jejich tak úsilné snažení marné jest, když všude narážejí na překážky, pocházející jednak z nevčasnosti jejich počínání, jednak z činnosti přerozličných chtíčů a náruživostí lidských, načež oni před tím na nic nepomyslili; tu zanevrou na svět, že není nebem, a nenávidí člověčenstvo, že to nejsou samí andělé; že by však sami příčinou byli svého sklamání, poněvadž horujíce v říši ideálů zanedbali seznámiti se se světem skutečným, to jim ani ve snách nenapadne.

Z takových zklamaných idealistů stávají se pak často nejlitější zuřivci, kteří chtějí svět oblažit i proti jeho vůli všemi prostředky moci a násilí; jsouce zcela a jedině zaujati pro svůj ideál, jehož dosažení mají za vrch lidské blaženosti, vše co tomu překáží stůj co stůj s cesty nemilosrdně odstraňují, a tak hrůzou dovésti se snaží to, co se nemohlo ujmouti jinak, poněvadž potřebu toho čas neukazoval. Tou cestou bývají z lidí nejútlejšího citu a nejlahodnějších mravů nejukrutnější tyrani. Poukážeme tuto jen na Robespierra, onoho nejpověstnějšího hrůzovládce, který byl srdce nad míru měkkého a v domácím obcování velmi vlídný a přívětivý. Takový však terorismus béře vždy a všude stejný konec, a následuje na něj zpátečný převrat tím větší, čím strašnější byl on sám.

Každý přechod jednoho stavu do druhého může se státi jenom po stupních; než pak se učiní krok z jednoho

stupně k druhému, musí, aby mohl bezpečný býti, nevyhnutelně býti připravován; tak i národ, který má přestoupiti z jedné státní formy ve druhou. Nejedná se o to, aby se takové kroky rychle staly a jich původcové ještě ovoce jejich užili; běží spíše o to, aby takový krok byl bezpečný a trvanlivý, třeba teprv potomkové z něho kořistili. Tuto pravdu dobře uznal veliký zákonodárce Mojžíš, když nechal vymříti na poušti zkažené pokolení židovské, a teprv novému dopustil vstoupiti do země zaslíbené, kterou sám před smrtí jenom zdaleka spatřil. Jsmeť přesvědčeni, že i nynější pokolení ještě daleké neuzrálo pro uskutečnění těch politických ideálů, jaké jednotlivým šlechetným horlivcům pro blaho člověčenstva ve skvělé kráse na duchu tanou. Věru, toto dílem nezralé, dílem zkažené pokolení musí vymříti a zahynouti, a teprva to, které přijde po něm, poučeno svízelemi a utrpeními, zakušenými na dlouhé cestě skrze poušť, očistěné a otužené vejde k započetí nového života v zem zaslíbenou, které nynější prorokové nevidí z daleka jako Mojžíš, ale toliko v duchu tuší dobami osvícenějšími.

Avšak i to sluší na paměti míti, že ten ideál politického i společenského stavu člověčenstva, jaký mnozí opravcové světa před očima mívají, v úplnosti své nikdy uskutečněn býti nemůže, a to již proto, poněvadž člověk jest tvor nedokonalý, křehkostem a slabostem podrobený. Vrch toho ideálu nekladou v nic jiného, než aby fysická moc všude a naskrze podrobena byla právu a podrobenou zůstala. To ale odporuje věí přirozenosti, i ptáme se, nač by ještě bylo na světě fysické moci, kdyby neměla míti pražádné platnosti? Kterak by byl možný jaký život, jenž přece nic jiného není, nežli ustavičný boj a vyrovnávání se odporných živlů, kdyby jeden z těchto živlů docela byl

podmaněn od druhého? jakou vnadu konečně měl by život bez boje, bez proměny v omrzelé jednotvárnosti ustavičného bezpečí? Takový zlatý věk nehodí se pro tvory odpolu duševní, odpolu smyslné, v nichžto plápolá živý oheň různých chtíčů a náruživostí, který mnohem více podnětem jest jejich činů a jednání, nežli rozumem uznané právo; byltě by příliš krátkého trvání, kdyby se i hned na okamžení uskutečniti dal.

Ideály vůbec mohou nám jen sloužiti za vzory, ovšem nedostižitelné, dle kterých se spravovati a k nimž co možná přibližovati se máme. Tak jest i s ideálem státu, při němž nanejvýše směřovati lze k tomu, aby moc a právo drželo se v jakési rovnováze k sobě, tak aby žádná miska nemohla najednou spadnouti a druhá vylítnouti, nevylučujíce ovšem potřebného jich naproti sobě se houpání.

Z toho vidno, že život lidský i život celého člověčenstva jest ustavičný boj a honění se po cíli, jehož dosáhnouti nikdy nelze. Kdo na té cestě prudkým během příliš se uchvátí, musí nevyhnutelně počkati na ostatní; kteří méně spěšným, ale odměřenějším krokem kráčejíce na jistém místě jej dohoniti, ne-li předhoniti musí, kdežto on potom, nechce-li zůstati za nimi, musí se pustiti do uchvacujícího klusu. Pročež pryč se vším idealismem a hleďme raději ke skutečnosti; neshánějíce se po klamných přeludech rozjařené obraznosti *vyhledávejme jen to, co možného jest na tento čas*, tak nabudeme krok za krokem pevné půdy, a při každém vážném ku předu kročení položíme nový, pevný základ k dalšímu se vyvinování. Mám za to, že tou pracnou ale jistou cestou kráčeti bude Slovanstvo, a že přijde čas, kde dohoní ostatní národy na závodišti, an unaveni od prudkého běhu těžce budou oddychovati.

Jakož pak varoval jsem před politickými idealisty, kteří přenáhleností svou přivolávají reakci: naopak z téhož samého, co tuto jsem pověděl, patrně vysvitá ku potěše každému, že i reakce, když nejsilnější jest, jest i nejblíže konce svého, a že brzo na to nastoupiti musí nový obrat věcí. [1]) Nic, co přenáhlého a přílišného, nemá stálého trvání, toliko *moderata durant.*

[1]) Důkazem toho jest nynější doba.

Národnosť a svoboda.

Tato dvě slova stala se od roku 1848 hesly kouzelnými, kterých jako mnohých jiných zmocnily se různé strany politické, by pod jich znameními proti sobě bojovaly. Jmenovitě u nás v Čechách nemalé byly o to hádky, co z obou má býti hlavním cílem našeho snažení, zdali národnosť anebo svoboda, při čemž ovšem každá strana za to měla, že když jenom jedno dostatečně nám pojištěno bude, potom samo sebou i druhého nám se dostane. Jednalo se tedy o to, co z obojího dříve chtíti máme, zdali napřed národnosť, která by nám teprv svobodu přinesla, anebo napřed svobodu, s kterou by zároveň i národnosť přišla. Bylať ta celá hádka z většího dílu planá a neprospěšná, an žádná strana na pravé jádro věci neuhodila. Chcemeť tedy tu věc objasniti poněkud ze stanoviště, ze kterého dle našeho mínění jediné v pravém světle svém se objevuje.

Trefně vytknul při slovanském sjezdu v Praze kníže Lubomirski povahu novějších převratů v Evropě, když porovnávaje věk náš s věkem první revoluce francouzské řekl, že jako tenkráte jednalo se o rovnosť jednotníků, jedná se nyní o rovnosť národností. V obojím případu

jest vytknutý cíl *svoboda*, a tak tomu s počátku též u nás rozuměno bylo. Teprv při říšském sněmě ve Vídni ona pseudo-svobodná strana, která proto odporovala rovnoprávnosti národní, poněvadž se bála přijíti o posavadní přednosť svou, a která svobodu považovala jen za monopol pro sebe, chytrým výmyslem slova *národnosť* použila k rozdvojování strany druhé, jí nebezpečné. Mnoho tu psáno i kázáno, že národnosti použito od zpátečníků co vnadidla, aby se tím lid přilákal a odvrátil ode dráhy ke svobodě vedoucí; hlásáno na všecky strany, že přílišným bažením po národnosti mají ošizeni býti národové o svobodu. Mluveno tu o národnostech nově vynalezených, a tehdejšímu ministru Stadionovi přiřknuta v tom ohledu zásluha vynalezení národu Rusínského. A v skutku dala se tím křikem valná část našinců zmásti, tak že upustivši od prvotní horlivosti své pro národnosť počala se sháněti po ideálech politických na ten čas nedostižitelných, myslíc tak posloužiti v nebezpečenství postavené svobodě.

Co by asi v době první francouzské revoluce byli řekli lidé člověku, který by byl vyřknul zásadu: „Kdo chceš dojíti osobní svobody, pusť mimo se všecku péči o život; nezáležíť na tom, jsi-li živ neb mrtev, jen když jsi osobně svoboden.“ Nemáme za jiné, nežli že by takovému mudrci celý tehdejší svět jako učiněnému bláznu se byl vysmál. Svoboden může přece býti jen ten, kdo je živ; mrtvým nehlásal ještě nikdo osobní svobodu. Za našich dnů ale — divná to věc! — nikdo nevysmál se mudrcům, kteří jako praví falešní prorokové mluvili k nám: „Národové! starejte se přede vším o to, abyste dobyli svobody, a potom teprv hleďte, jak zůstanete národy.“ A přece jest jedno rovněž tak převrácené jako druhé! Co jednotlivci život, to jest národu národnosť; má-li tedy

který národ jako takový svobodným se státi, musí přede vším podmínku všeho ostatního zachovati, totiž svou jsoucnost — národnost.

Co by tomu asi řekla ostatní zvířata, kdyby k nim přistoupil vlk s následující řečí: „Radujte se vespolek, říši živočichů udělena jest úplná svoboda, pro lepší sjednocenost ale musíte všickni výti. Od nynějška přestane všecko štěkání, řvaní, hučení, řehtání, mňoukání, mekání, bzučení, kokrhání, bručení, bečení a jiné všeliké -ení, neboť by to jen škodilo všeobecné svobodě: za to nastane rovnoprávnost všechněch ve vytí. Pro soukromné potěšení nebrání se sice žádnému býku, v tiché domácnosti své trochu si zabučeti, nebo psu zahafati, medvědu zamumlati a t. d., ale ve veřejnosti platí jenom vytí.“

My názvem *svoboda* vyrozumíváme *danou všem možnost k vyvinování se na jakémkoli základě tak dalece, pokud se tím jinému stejné právo neztenčuje.* Tento základ může býti přerozličný, jak právě kdo kterou ideu sobě oblíbil, anebo co čí prospěch přirozeně s sebou přináší, na př. věda, náboženství, národnost a t. d.; ale má-li býti svoboda pravá, musí býti všem těmto ideám poskytnuta stejná možnost rozprostraňovati se. Jak mile sebe nepatrnější obor již napřed z toho se vyjímá, nemůže již ostatní, co se ponechává, jmenováno býti svobodou, není to nic více, nežli milost udělená od té moci, která ono jedno brání. Tomu pak, komu právě nejvíce záleženo na tomto jednom, není všecka ostatní možnost volného se vyvinování nic platna. Co by prospěla Židu svoboda bez emancipace? co protestantu bez neodvislosti jeho církve? co přírodozpytci, kdyby jako v Turcích bylo mu zakázáno otvírati lidská těla? co průmyslníku, kdyby ne-

bylo dovoleno užívati strojů? třeba by ve všem jiném ohledu úplná volnosť panovala.

Jest úplná pravda, že svoboda sama s sebou přináší i pojištění národnosti, ale jakož ze svobody každý dle zvláštní povahy a dle potřeb svých něco jiného kořistí, tak veliké části národů hlavně při tom na jejich národnosti záleží, a těm domlouvati, aby se nestarali tak o národnosť jako o svobodu vůbec, jest tolik jako míti je k tomu, aby vlastní prospěch opustíce jiným k rukoum pracovali. Celým světem hýbe soběckosť, ona při nejšlechetnějších snaženích vždy nachází se na dně co skrytý hlavní podnět, a hlavní úloha všech sobě odporných stran jest, kterak by přelstily ostatní, aby jim sloužily za prostředek k dosažení jejich stranického účelu. Tak jest i zde: ti, kteří nám vymlouvali z hlavy národnosť a šálili nás svobodou, hleděli nás použiti k svým účelům, které jsou rozdílné od našich, a tím, že v našich očích zlehčovali právě to, co z celé svobody nám nejdůležitějšího, hleděli nás připraviti o všecko její ovoce. My ale buďme stejně soběčtí naproti nim a odpovídejme jim na svůdné jejich řeči: „My chceme opravdivou svobodu, která nám i národnosť naši pojišťuje, a k vůli prospěchu jiných neodřekneme se vlastního. Pěstování a hájení národnosti nepřekáží snaze po svobodě, naopak ono utvrzuje první podmínku naší svobody. Chceme-li svobodni býti jako národ, musíme dříve — *národnosť míti.*

Původ státu.

Stát povstati může spůsobem trojím: *podmaněním*, *dobrovolným se podrobením* anebo *obapolnou smlouvou*.

Podmanění předpokládá násilí, násilí jest něco bezprávního, stát tedy podmaněním povstalý nemá docela žádného právního základu a v něm jest revoluce netoliko ve svém právu, ano stane se povinností, jak mile jest možná.

Dobrovolné se podrobení může zavazovati jen toho, kdo takovým spůsobem právo své zadal; pro potomstvo nemůže býti nikdy zavazující, poněvadž toto nemohlo dáti nikomu plnomocenství, aby ve jmenu jeho jednal; pročež jak mile ve státu takovým spůsobem povstalém občané nechtí uznávati povinnosti, k jakým se předkové jejich vládě zavázali, mají právo od této se odtrhnouti.

Třetí spůsob povstání státu, totiž *obapolnou smlouvou*, jest nejpřiměřenější rozumným zásadám a od právníků za jediné platný základ přijat, na kterém uvažovati se mohou povinnosti i práva jak vlády tak občanů.

Každý člověk již svým narozením přináší s sebou na svět jistá práva, jež nazýváme *přirozenými* a která dělí se na dvé: na *zadatelná* a *nezadatelná*. Nezadatelné

jest každé právo, které přímo a bezprostředně směřuje k dosažení účelu, jejž věčná Prozřetelnosť vytkla člověku. Známka práva nezadatelného jest, že zahrnuje spolu povinnosť. Nezadatelné jest tedy právo k živobytí, neboť kdyby bylo naopak, musela by se nevyhnutelně sebevražda uznati za mravně dovolenou věc; dále právo k svobodnému tělesnímu i duševnímu se vyvinování, neboť bez toho nemohl by dosažen býti účel živobytí; konečně právo k výživě, což dle předeslaného samo sebou se rozumí. Všecka pak práva, kterým schází dotčená známka, jsou zadatelná, jmenovitě ona práva, která nám nenáležejí pouhým se zrozením, nýbrž kterých teprvé nabýváme svou činností, na př. právo vlastnictví. [1]) Poněvadž ale člověk v přirozeném stavu, totiž beze všech svazků společenských, přečasto ubíhal by v nebezpečenství, jak od neskrocených sil přírodních tak od nezbednosti svých spolulidí, ničím v uzdu nepojaté, skrácenu býti ve svých nezadatelných právech: z té příčiny vidíme všude, kde lidé obývají, byť i na nejnižším stupni vzdělanosti stáli, vstupovati je ve spolky menší neb větší (obce) k lepšímu uhájení osobní bezpečnosti jednotlivců. Tyto obce jsou první zárodkové států a zakládají se buď na mlčenlivé buď na výslovní smlouvě, skrze kterou každý jednotlivec odříká se buď docela buď s části některých svých zadatelných práv ku prospěchu moci řídící čili vlády, která zase zaručuje jednotlivcům bezpečnosť nezadatelných jejich práv, by beze vší překážky mohli se oddati svému lidskému povolání. Tak na př. odříká se v státu každý občan práva, pomáhati sobě sám proti křivdám a násilím, k vůli obecnému.

[1]) O právech *nabytých* viz článek: „*O kolkách na literární plody a novinářských kaucích.*“

pořádku, a za to přijímá na sebe vláda povinnosť k tomu; tak odvádí každý občan část majetnosti své co daň do pokladnice státní na útraty udržování obecného pořádku. Vyměření pak práv, která každému občanu ve státu zůstávají, děje se prostředkem zákonů, a z toho pocházejí *práva positivní*, na rozdíl od *přirozených* tak zvaná.

Spůsob vlády státu obapolnou smlouvou povstalého může býti nejrozličnější, od despotické monarchie až do nejdemokratičtější republiky, a jisto jest, že každý z těch spůsobů přiměřen jest nějakému stupni duševního vyvinutí občanů. Dle rozličného stupně takového vyvinutí řídí se totiž to, mnoho-li potřebno jednotlivému občanu postoupiti ze zadatelných svých práv vládě, aby dosti silnou byla vyplniti svůj účel, totiž hájiti bezpečnosť nezadatelných práv občanů. Poněvadž ale státní smlouva nikdy na ten spůsob se nestala, aby hned na začátku docela určitě a na vždycky vyměřila se práva positivní, což by bylo tolik, jako zavazovati potomstvo k něčemu, k čemuž nepřivolilo; dále poněvadž nemůže se o nikom předpokládati, že zadal státu více osobních práv nežli jest potřebí k jeho udržení: z toho nevyhnutelně následuje, že státní smlouva ustavičně považovati se musí za *měnitelnou* dle potřeb časových. Tak potřebuje surový divoch zákonů přísnějších nežli člověk u vzdělání pokročilý, jehož okres osobních práv netřeba tak obmezovati, poněvadž jest menší obávání, že by jich zneužívati mohl. Z toho povstává povinnosť každé vlády, postupovati s časem a v poměru s rostoucí vzdělanosti rozšiřovati okres osobních práv občanů.

Pravda, že často těžko rozhodnouti, jak dalece to, učiniti rádno a bezpečno, protož nemůže se žádné vládě za zlé bráti konservatismus, on spíše jest povinností její

tud, pokud nejsou neomylné známky, že rozšíření toho okresu jest pravou potřebou času. Takovými neomylnými známkami nejsou arci hlasové přepiatých křiklounů a nepraktických idealistů, ovšem pak jest známkou takovou volání celého národu o navrácení práv, jichž zadržování není více potřebné k udržení obecného pořádku. Vláda, která volání takového neuposlechne, nejedná více ve smyslu státní smlouvy, ana zadržuje národu co jí nepatří a tím vystupuje z okresu práva. V takové době postaven jest národ na půdu donucené obrany, a konsekvence z toho jsou nebezpečné, neboť proti sjednocené vůli národu ještě žádná vláda se neudržela.

Theorie tato ovšem nesrovnává se s theorií boží-milostní, ale tím více s přirozeným rozumem; ona nepovažuje za účel vládu, ale stát; ona přisuzuje člověku svobodu co něco přirozeného, nikoliv pak teprv uděleného; ona ale také nezavrhuje absolutně tu neb onu formu vlády, ona pouze žádá to co padá v čas, a proto zůstane vždy a při všech okolnostech jedině pravou.

Federace a centralisace.

Jak ukázáno v článku předešlém, jsou počátkem státu obce, ve kteréž více rodin sestoupilo se k snadnějšímu hájení společných interesů. Každá rodina postoupila část práva svého obci, které tím možným se stalo, jednati za všecky ve jmenu všech. Později dálo se obcím jako jednotlivým rodinám, že samy o sobě slabými se shledaly k uhájení svých interesů, pročež vstoupily v obec vyšší, vznesše na ni opět část přirozených práv svých, tak že již utvořena byla silná výkonná moc pro valnou část lidu. To byl již skutečný stát, který však v čas potřeby zase s jinými podobnými spolky v jedno se spojil pod jednu nejvyšší společnou moc, kteréžto spolčování tak daleko pokračovalo, až zahrnovalo všechen lid jistého kmene a jazyka. Tentoť jest přirozený chod při utvořování se států — jest to cesta svobodné asociace.

Jak mile stát obmezen byl v zevnitřním svém vzrostu mezemi národnosti, musila se životní síla jeho obrátiti na vnitřek, tak jako při živočichu, který dosáhl přirozené velikosti své, tato síla působí na vnitřní upevnění organické soustavy. To jest doba, ve které státy původně republikánské přecházejí v monarchie, když všecka moc

k vůli ráznějšímu jí vykonávání klade se do rukou jedné osoby, která representuje takto jednotu národa a stane se vtělenou její ideou. Národ pak takto v jedno srostlý a jedinou vůlí se řídící bezděky puzen bývá k výboji už samou bujností svých sil, i podmaňuje sobě jiné, které mocí v porobě drže sám pánem sluje. Tak rozšiřuje hranice své politické na ujmu národností jiných, naproti kterým provozuje kruté despotství. Státy takto povstalé nemohou se udržeti jinak leč absolutismem, který nejtíže spočívá na národech podmaněných, an národ panující méně jeho citliv jest, kdežto v celosti své se takořka stotožňuje se svým vládcem. Příklad takového státu poskytuje nám Rusko.

Takový stát nemůže žádné části své odstoupiti kus vládní moci, nechce-li, aby se stalo rozdvojení a snad i roztržení. Vidíme to patrně na konstituci království Polskému udělené, která přímo vedla k revoluci od roku 1830. Takový stát musí zůstati centralisovaným, absolutismus a centralisace kráčejí v něm podle sebe, opírajíce se o masu národu panujícího, který rád snáší po domácku nějaké obmezení své svobody, toliko když proti jiným vystupuje jako pán. Má-li národ panující dostatečnou materiální, totiž početní převahu nad národy podrobenými, čímž státu jakousi podstatnou jednotu uděluje, tedy jest takový stát silný ve své centralisaci. Kde ale jeden národ nad ostatními žádné materiální převahy nemá, ano kde proti nim v menšině jest, tam není půda pro centralisaci, která nemá se oč opříti; tam nebude žádný národ nachýlen upouštěti od vnitřní svobody své, když mu to není jinak nahraženo.

Z toho vyplývá dvojí, předně, že *centralisace možná jen tam, kde jest jednota*, a zadruhé, že s centralisací

nevyhnutelně jest spojena nadvláda jedné části nad ostatními, čili jinými slovy, že *centralisace nesrovnává se s pravou svobodou.* Toto poslední potvrzuje i skutek ten, že národové jediný celek působící, když v postupu státního svého vývinu od obtížné jim despocie zase ku přirozené svobodě se vrátí, ihned také snažení ukazují, obnoviti původní samostatnost obcí, totiž vrátiti se zase k onomu principu, na jehož základě stát povstal. Kde se ta snaha neuskuteční, tam není žádné pravé svobody, třeba by stát takový slul nejdemokratičtější republikou. Tak nebude Francouzsko tak dlouho opravdu svobodno, pokud bude přijímat zákony z Paříže, pokud hlas a smýšlení departementů nebude mít v politice tolik váhy, jako jim přísluší dle počtu obyvatelstva. Ozývalit se již nějednou o to hlasové v samých Francouzích, a příčina, proč ve Francii federalismus nevystupuje silněji, jest tatéž, pro kterou národ nad jiným panující rád sobě dává líbit obmezení vnitřní své svobody; centralisace totiž činí Francouzsko zevnitř mocným, a proto provincialista rád ustupuje část své autonomie Paříženu. Při tom však ani od těch Francouzů, kteří jsou horliví přívrženci centralisace, nepřehlídá se ona zlá stránka, která ji činí nebezpečnou trvalosti státních forem, když každá revoluce Pařížaná jest spolu revolucí celých Francouz, což by při soustavě federativní naprosto bylo nemožné.

Když tedy nezřídka centralisace i tam škodnou a záhubnou se ukazuje, kde první podmínka její, jednota národnosti se nachází, s tím většími obtížnostmi potkati se musí tam, kde místo jednoty jest taková rozdílnost, jako jmenovitě v Rakousku. Nám se zdá, že důsledné provedení její u nás naprosto mezi nemožnosti náleží. Pomysleme si jenom nejprv příští říšský sněm, obeslaný též z Uher

a Vlach, jaký to zmatek jazyků! Neobáváme se sice toho, že by se opakoval úkaz, aby seděli v říšském sněmě zase haličtí, a k tomu snad i jiní podobní sedláci, [1]) avšak může-liž se zabrániti voličům té neb oné země, kde němčina buď dokonce není běžná anebo toliko málo, aby nevolili na sněm nikoho, kdo není mocen německého jazyka? Ustanoviti pro říšský sněm ten neb onen jazyk nikoli nejde bez urážení ostatních národností, poněvadž žádná z nich nemá absolutní převahy nad ostatní. Ta věc musí ponechána býti sama sobě, aby rozhodla sama potřeba. Tak na minulém říšském sněmě mlčky shodly se všecky strany na němčinu, ale tolik jest jisto, že návrh, prohlásiti jazyk německý za sněmovní, nebyl by nikdy prošel. A tehdáž neseděli na sněmě ani Maďaři, ani Vlaši, ani Rumuni (vyjma několik málo poslanců z Tirol, z Istrie a Dalmacie národnosti vlaské)! Nepochybujeme, že na nejprv příštím říšském sněmě též bude se jednati německy, ale jak přijdou k tomu poslancové němčiny nepovědomí, ač jinak dosti vzdělaní, aby se mohli účastniti v řízeních státních, že se budou dovídati o rokování jen prostředkem tlumačů a příliš pozdě, ano že budou odsouzeni k věčnému mlčení? Není-liž provincie, která takové deputované vyslala, ve škodě naproti ostatním? Jaké to zdlouhavé a obtížné jednání na sněmě, jaká nepohodlnosť, a při tom ovšem vždy nebezpečenství možných nedorozumění! Kdyby v Rusích se ten zázrak stal a říšský sněm byl svolán, ani nebylo by potřebí nadhoditi otázku, v jaké řeči rokovati má: Poláci, Němci, Tataři, Čuchonci a jak se všickni ti národové jmenují, jež poddáni jsou ruskému žezlu, uznali by jedno-

[1]) Jak neočekávané věci se časem stávají, toho důkazem jest nynější říšská rada; pročež schvalně jsem nechal státi toto místo, psané před dvanácti lety. (Tato poznámka psána r. 1862.)

svorně za parlamentární řeč ruštinu, jakožto jazyk národu hlavního, počtem všecky ostatní daleko převyšujícího. V Rakousku není žádného hlavního národu, všickni drží sobě váhu, a jak mile by jeden z nich nejmenší přednost nad ostatní sobě osoboval, třeba to i okamžitá potřeba žádala, i hned vzbudí se žárlivost u jiných, která bude stát na svém právu i ke škodě všeobecnosti. Kdo by to na př. za zlé mohl míti Vlachům, kdyby ani nechtěli obeslati sněm říšský, na němž by mluviti měli jazykem, jehož potřeby u nich nikdy nestávalo, poněvadž u nich jazyk úřední a zákonní byl pro všecky časy vždycky jenom vlaský? Kdoby to mohl za zlé míti Maďarům, kdyby na říšském sněmě protestovali proti němčině, poněvadž jí nejsou náležitě mocni? A podobný odpor zvedl by se tím samým právem proti každému jinému jazyku, který by si výhradní platnost osoboval ve sněmě; týž jazyk by pak i do ústřední vlády vešel, a čím větší by byl obor této, tím více by rozšiřoval panování své na ujmu ostatních, které obmezeny byly u veřejné správě na skrovný obor provinciálních záležitostí. Tak z původní rovnoprávnosti v krátce povstala by nadvláda jedné národnosti nad jiné, a co při tom nejhoršího, nadvláda menšiny nad většinou, stav to nepřirozený, který dnes neb zítra zase musil by vésti k násilnému převratu. [2]) — Kde se chce centralisovati, tam

[2]) V témž smyslu vyjadřuje se Fr. Palacký (Národní Noviny 1849 č. 309): „Paragrafem 35 a 36 ústavy té (oktrojírky) vázany jsou všecky vyšší národní snahy a všecken politický parlamentární život k jedinému centrum říše, k říšskému sněmu; neboť sněmové zemští nemají než jistá nařízení (Anordnungen) činiti o věcech svých domácích méně důležitých. Následovně ono vše absorbující centrum buďto stane se pravou směsicí u věže Babel, aneb jediný jazyk (ku př. německý) přijat bude de facto za jazyk centrální Tím ale skutkem vy-

musí napřed býti nějaké pevné jádro, okolo kterého by se ostatní živly ukládati mohly; Rakousko takového jádra nemá, a proto zůstane centralisace jeho vždy nešťastným experimentem.

Ukázavše na nepraktičnosť centralisace Rakouska obrátíme se k nespravedlivosti té soustavy. Na říšském sněmě centralisovaného Rakouska, jemuž vykázán tak široký obor, byl by každý národ pro sebe v menšině, a ve svých provinciálních záležitostech vždycky přehlasován od národů ostatních, kteří o jeho poměrech a potřebách nemají dostatečných vědomostí. Tak by se všem národům stejná křivda dála, všech zmocnila by se stejná nespokojenosť, a na místě sblížení jich k sobě soustavou centralisační ještě více by jeden druhého odstrkoval, a síla centrifugální rostla by v stejné míře. Naopak bylo by, kdyby ústřední zákonodární moci ponechány byly pouze záležitosti zevnitřní a pak takové, které celou říši obsahujíce nedotýkají se v nejmenším stránek národních. Jen v takovém případu možná bylo by docíliti potřebného souhlasení všech národností, jen v takovém případu možná

---

loučeni budou všickni ostatní jazykové zeměstí na vždycky od všeho veřejného parlamentárního života. I nebude ani na této ráně dosti, ale vláda centrální, užívajíc téhož jazyka, vyloučí nápodobně všecky ostatní jazyky ze všech oborův administrace vyšší. Takováto nerovnosť nejen vyvrátí až do dna všecky ty liché řeči o rovnoprávnosti národův, a postaví pouhý klam za mravní základ říše, ale stane se i *smrtelně nebezpečnou* pro všecky ty národy, kteří kromě Rakous buďto ani nežijí, aneb aspoň politického života vyvíjeti nemohou. Národ zajisté, kterému každé národní politické a parlamentární pohybování na věky odjato jest, kdežto zatím sousedé v plné míře jeho požívají, — takový národ propadl neuchrannĕ dříve neb později zahynutí svému co národ, a proti smrti takové není nám světě léku."

bylo by v život provolati onen všeobecný rakouský patriotismus, o čež vláda posavad marně se snažila. Centralisace nikdy neučiní Rakousko silným, poněvadž nikoho neuspokojí, kdežto naopak přiměřený federalismus, všem různým interesům vyhovující, všecky sympathie by pro sebe získal.

Konečně centralisace již samým organismem svým méně schopna jest odolati možné revoluci. Potřebí jen svrhnouti ústřední vládu, a celý stát rozsype se a každá část jeho poddá se bez nejmenšího odporu zcela síle centrifugální. Nejpatrnějším příkladem toho jest březen 1848, ve kterém pád dosavadního principu ústřední vlády Rakouskou říší až do nejhlubších základů jejích zachvěl a na samý kraj rozpadnutí ji přivedl. Tenkráte vláda pozbyla téměř vší moci nad provinciemi, které potom pracně nazpět musela dobývati bodáky a děly. Při federační soustavě není revoluce nikdy tak nebezpečná. Opravdu státu nebezpečnou mohla by se státi jenom tenkráte, kdyby se stala všeobecnou; tomu ale již překáží právě ta rozličnost interesů, která stát přiměla k systému federačnímu. Ve federaci zůstává revoluce obmezena vždycky jenom na tu část, která se domnívá býti skrácenou ve svých interesech, a brzo bývá buď v cestě mírné ukrocena anebo potlačena společnými silami ostatních částí. Pohlédněme na Severo-americké Soustátí anebo na Švýcarsko, zdali možná jest, ano zdali jenom se mysliti dá, že by tyto státy zasaženy mohly býti revolucí všeobecnou? Zpomeňme si na Sonderbund a jeho konec. Kde ve státu se objevuje tolikero interesů rozličných jako v Rakousku, tam jediná spása jest ve federaci, centralisace pak jistou zkázou.

Zdá se, že i ti, jenž udělili národům rakouským ústrojí rku, nezapírali sobě obtíže a těžkosti spojené

s centralisací jakou zaváděli, i nacházíme v ústavě od 4. března několik paragrafů, které otvírají systemu federačnímu jakási zadní vrátka. Tak zní §. 73: „V království Charvátském a Slavonském s Přímořím k tomu patřícím, pak s městem Rěkou a okresem k tomu náležejícím, budou jejich zvláštní ústavy ve spojení těchto zemí s říší, stanoveném říšskou ústavou, zachovány v úplné neodvislosti od království Uherského. Deputovaní dalmatští budou se sněmem těchto zemí pod prostřednictvím výkonné říšské moci vyjednávati o přivtělení a jeho výminkách, a podají výsledek toho vyjednávání císaři k potvrzení.“ Tento paragraf zjevně a patrně připouští dvě věci, které my za základ vší federace pokládáme: *zvláštní ústavy* a *spojení stejných národností*. Co se pak povolí jednomu národu, nemůže se odepříti jinému. — §. 74 jde ještě dále, potvrzujíc sedmihradským Sasům jejich privilegie, neboť tak a nic jináče rozuměti se může tomu paragrafu, jehož znění je doslovně toto: „Vnitřní uspořádání a zřízení velkoknížectví Sedmihradského určí se dle zásady úplné neodvislosti od Uherského království a rovnoprávnosti všech v zemi obývajících národů novým zemským zákonem ve srozumění s ústavou říšskou. Práva Saského národu zachrání se v této říšské ústavě.“ Výraz „práva Saského národu“ nemůže se vztahovati na přirozená práva národní, poněvadž ta každému národu, tedy také Sasům, vyslovenou v témž paragrafu rovnoprávností pojištěna jsou; nemá-li tedy přívěsek tento zcela zbytečným býti, nemůže se rozuměti jinak nežli o starých privilegiích národu Saského, která mu udělují jakéhosi separátního postavení v zemi. Zde tedy ústava zjevně uznává princip federační, nejpatrněji ale činí to v §. 76, který praví: „Zvláštní zákon určí ústavu Lombardsko-Benátského království a poměr této

země k říši.“ Tedy ten poměr bude jiný nežli ostatních zemí, a Vlachy obdrží zvláštní postavení v Rakouském státu.

Viděla-li se vláda nucena, již v oktrojírce činiti výjimky a uchylovati se v jednotlivých případech od přijaté centralisace, naskytnou se jí zajisté i při novém zřizování Uherska takové obtíže a překážky, že bude muset činit nové výjimky od svého systemu. I může se státi, že to tak daleko přijde, až nebude Rakousko ani jedno ani druhé, ani centralisovaný ani federační stát, ale od každého něco. Kam taková nedůslednost v organisaci vésti musí, jest na jevě. Již jest tato stránka záležitostí uherských předmětem důležitého uvažování všech stran, a tuším že se nemýlíme, když za to máme, že vláda sama uznává kličku, která v této otázce leží. *Mělo-li by Uhersko skutečně zase obdržeti postavení separátní, tedy jest nevyhnutelno, aby též ostatním zemím udělena byla stejná vnitřní samostatnost.* Tuto nevyhnutelnost začíná již uznávati také ona strana, která vždy nejvíce byla pro centralisaci, vyjímajíc Uhersko; nastupujíc na to, aby Uhry jako dříve stály jen v poměru federativním v říši Rakouské, důsledně vidí se puzena k uznávání federačního principu vůbec. Takové shodování se odporných stran v této hlavní otázce uvádí vládu v patrnou nesnáz, a orgány její centralisaci zastávající kladou již mnohem slabší odpor druhé straně, ulevu-jíce sobě někdy v pouhých lamentacích.

Z toho všeho ne bezdůvodně můžeme doufati, že to, co pro Rakousko jest potřebou, v krátkém snad čase i skutkem se stane, a že snad již na nejbližším říšském sněmě [3]) slaviti bude federace vítězství nad centralisací. Tento

[3]) Na začátku září 1849 se ovšem ještě nemohlo předvídati, že k žádnému nepřijde.

pak říšský sněm by musil býti poslední, měla-li by federace míti náležitého průchodu, jakož jsme svrchu ukázali obtížnosti takového sněmu. Zastoupení provincií při ústřední vládě musilo by se státi pouze *plnomocníky od zemských sněmů* do společného kongresu vyslanými, tak asi, jako ústava od 4. března sestavuje vyšší komoru, z čehož sám sebou již ustanovuje se obor činnosti jak zemských sněmů tak i centrálního kongresu.

Koruna Česká.

Výraz *historické právo* jest jeden z oněch často opakovaných a běžných, kterých jedna i druhá strana užívá bez náležitého sobě osvědomění jeho významu, buď aby se jím hájila anebo aby jím naznačila vše, co v nynějším politickém pokroku chce míti odstraněno. Při neurčitosti toho pojmu nemají ani jedni proč zatarasovati se za jeho nedotykatelnost, aniž mají druzí příčinu, vše, co obyčejně tímto jmenem se naznačuje, s opovržením zahazovati mezi staré harampádí. Jen tenkráte, když se výraz *historické právo* uvede na nejužší svůj význam, totiž na právo, které se zakládá pouze na držení skrze jistý čas bez jiného platného titule, i my z plné duše přisvědčujeme oněm, kteří žádného takového práva nechtějí. Rozumí se, že tu pouze řeč jest o právu veřejném, neboť v soukromém právu platí o té věci positivní zákony. Ohražovati se historickým právem v tom smyslu vzatým jest tolik, jako zjevně vyznávati *nedostatek všeho práva.*

Jsouť pak mnohé řády a ústavy, trvající neproměněně od mnoha set let, při nichž nelze více vypátrati původního právního důvodu, na jehož základě povstaly, aniž naopak dokázati lze, že takového důvodu nebylo; o tako-

vých řádech a ústavech, kterým po tak dlouhý čas se povedlo udržeti se v platnosti, musíme přijmouti, že povstaly takřka samy od sebe z potřeby a nutnosti. Pro ně může se též vindikovati historické právo, ve smyslu již rozšířenějším, ale s platností ne větší. Při otázce však o jich dalším trvání musí hlavně k tomu zřetel býti obrácen, zdali ta potřeba a nutnost, která by příčinou jich vzniku a tak dlouhého se udržení, až dosavad trvá, čili jedním slovem, zdali takové řády a ústavy jsou přiměřeny stávajícím okolnostem a praktické pro věk. Nejsou-li, tedy je nechrání žádné předstírání domnělého historického práva; co se přežilo, musí ustoupiti věci nové.

V případech právě zmíněných tušíme toliko původní potřebu a nutnost jistých řádů a ústavů ze samé jejich existence; jsou ale případy, kde potřeba a nutnost taková v osvědomění vešla obcím a národům, tak že s plnou vůlí a rozvahou stanovili si jisté řády a ústavy, jichž potřeba a nutnost tak dlouho musí přijímána býti za trvající, dokud trvá vůle interesentů udržeti je. Takové řády a ústavy rušiti nemá nikdo práva kromě těch, kteří jim jsou zavázáni; vztahuje-li pak se tato zavázanost následkem smlouvy na dvě strany, nemůže žádná strana pro sebe bez svolení druhé nižádné změny v tom učiniti, I toto bývá nazýváno historickým právem, ač nevhodně, ve smyslu nejširším. Ale jen v tomto jediném smyslu jest právo historické skutečným právem, na které se platně lze odvolávati.

Badáme-li dále, odkud vyplývá ona potřeba, která nutí obce a národy k utvoření sobě jistých řádů a ústavů, shledáme dvojí zřídlo její: *lidi* totiž, a *půdu*, kterou obývají. Jak daleko sáhá podobnost obou, v těch mezech vznikají obce a státy. Tato podobnost vztahuje se při

lidech na stejný původ, z čehož vyplývá stejnost jazyka a mravů; při půdě na polohu, z čehož pochází stejný způsob živobytí a stejný interes místní. A skutečně vidíme, že odjakživa tvořily se státy v mezech národnosti a přirozených hranic geografických. Poněvadž ale téměř nikde toho není, aby přirozené hranice pojímaly v sobě také jistou národnost v celé úplnosti její, tak aby ani uvnitř těch hranic žádné jiné se nenalézalo, aniž ona sama nikam za tyto hranice sáhala: z toho vysvítá, proč také téměř nikde nespatřujeme, aby meze států byly spolu přísné meze národnosti, ano proč naopak v jeden stát častokráte více národností se pojí, an jiný národ v rozdílném státním svazku se nachází. Patrna z toho též veliká důležitost tak zvaných přirozených hranic, jednak z ohledu snadnější obrany za vrchy neb vodami, jednak z ohledu obchodních cest, kterýmiž přiváží se co zemi schází, a vyváží čeho nazbyt má. Nejdokonalejší ovšem jest obmezení státu takové, ve kterém co možná blízko stýkají se hranice přirozené a ethnografické. Kde se příliš vzdalují, tam obyčejně boje mezi oběma vznikají, ve kterých jedna nad druhou sobě platnost osobuje. Nejpatrnější toho příklad jest boj Francouzů s Němci o Rýn, kteráž to řeka by byla ovšem nejpřirozenější hranicí mezi oběma říšemi, ale daleko se vzdaluje od mezí národních.

Stavíce se na tuto zásadu dobře krok za krokem stopovati můžeme spojení se rozličných zemí a národů ve velikou říši Rakouskou z pudu té nutnosti, o které svrchu jsme pověděli, že jedině tvrdí trvalé řády a ústavy. Vrhněme oko na mapu Evropy, a uvidíme v samém středu jejím celou kupu rozličných národů, příbuzných i různokmenných, kteří, jak mile svá sídla zde ustálili, každý pro sebe započali svůj vlastní státní život. Kromě speciálních

svých úloh měly všecky tyto státy ohledem na Evropu ještě úlohu společnou: prostředkovati mezi západní a východní civilisací a chrániti Evropu před návalem asiatských hord. Pohříchu proměnila se ona první částka té úlohy následkem osobivosti západních císařů, dělících se s papežem o panství světa, v záhubný boj mezi dvěma národy tady se potkavšími, totiž mezi Němci a Slovany. Co se týče druhé částky té úlohy, ta s větším prospěchem jest vykonána, ačkoliv při tom nemálo vadila slabost jednotlivých států a jejich nesjednocenost mezi sebou. Tato slabost a rozdrobenost s jedné strany, s druhé pak uznaná potřeba nějaké větší státní moci v srdci Evropy po všecken čas různé tyto státy více méně k sobě blížila, brzy tam, brzy onde středu hledajíc k jich spojení.

Byly to hlavně čtyry státy, které se tu za středního věku utvořily a každý pro sebe znamenité moci došly: Čechy, Polsko, Uhersko a Rakousko. Stát český, opíraje se o své jádro, kolem horami ohraženou vlastní zem Českou, na východ dlouho s příbuzným státem polským o hranice zápasil, až konečně obmezil se těmi, jaké mu vykazovala poloha a národní rozhraní. Polsko, dlouhý čas rozdrobené, když se sjednotilo, zase přílišným se rozšířením vnitřní pevnost ztratilo. Uhersko, z různých živlů složené, bylo nejvíce rozrýváno vnitřními svárы; Rakousko konečně, ačkoli pod Německou říší stojící, v pravém skutku ale samostatné, ponenáhlu pohlcovalo všecky menší poleslovanské, poloněmecké sousední země, až konečně dostalo se na stupeň moci, který i bez královského titule vynáhal znamenitou vážnost. Jak velice všecky tyto čtyry státy cítily potřebu bližší jednoty, než jakou spůsobují obyčejné státní smlouvy, patrno z toho, že téměř ani nepřestávaly pokusy, spojiti dva neb více jich pod jednu

hlavu buď svobodnou volbou nebo právem dědičným. Tak spojeno nejdříve Rakousko s Čechy pod Otakarem II., pak Čechy a Polsko pod jeho synem Václavem II., později Uhry a Polsko pod Ludvíkem Velikým, Uhry a Čechy pod Sigmundem, Čechy, Uhersko i Rakousko pod Albrechtem a Ladislavem, a opět Čechy a Uhry pod Vladislavem a Ludvíkem, až konečně Ferdinand I. podruhé spojil všecky tři říše pod Albrechtem a Ladislavem sjednocené, a to na vždycky, odkudž béře počátek nynější říše Rakouská.

Svazek Uher a Čech s Rakouskem jest dobrovolný, on spočívá na smlouvách a nemůže nikdy přirovnán býti ke svazku, jaký poutá na mocnářství jiné jeho části, které k němu přišly právem nápadu, jako země nitrorakouské, anebo násilím, jako Halič a Vlachy. Uhry i Čechy spojily se s Rakouskem co říše samostatné se všemi svými příslušnostmi, každé co jeden nerozdělitelný celek, kterým i ve spojení tom nikdy býti nepřestaly. Země Uherské koruny stály pod jednou dvorskou kanceláří uherskou, a taktéž mívaly Čechy, Morava a Slezsko jakožto částky koruny České jednu společnou českou dvorskou kancelář. Ohledem na Uhersko a Čechy bylo Rakouské mocnářství povždy státem federativním, třeba zásada ta nebyla ve správě provedena.

Revoluce rakouská nezničila žádných platných smluv, aniž jakých zničiti chěla, ona měla za účel pouze odstranění neřádů a uvedení přiměřených oprav. Revoluce chtěla obnoviti Rakousko, ona nemohla zamýšleti zrušení jeho historických základů. Jeden z těchto základů jest státní smlouva, která spojuje korunu Českou s Rakouskem a dosavad nižádným skutkem neztratila platnosti, *koruna Česká trvá* tedy *de jure až posavad ve své nerozdílné celosti*. Morava a Slezsko nepatří k mocnářství Rakouskému

co bezprostřední jeho korunní země, ony jsou korunní země české a náležejí k Rakousku jen tak dalece, jak dalece k němu náleží koruna Česká ve své celosti.

Kdož by chtěl neuznávati, že interesy Čech a Moravy (pod kterou i rakouské Slezsko rozumíme) netoliko se co nejblíže stýkají, ale na mnoze tytéž jsou. To již vyplývá ze stejné v obou zemích hlavní národnosti. Abychom všecko ostatní pominuli, zdaliž není žádoucno, aby důsledné provedení národní rovnoprávnosti v obou těchto sesterských zemích dálo se podle jednoho systemu? Zdaliž nebylo by prospěšno, aby vrchní dozorství nad školami v Čechách i na Moravě bylo jedno? Zdaliž nebyla by to veliká výhoda pro všecky strany, kdyby místa ve státní službě, ku kterým potřebí zde i tam známosť obojího jazyka, obsazována byla v obou zemích od jediného nejvyššího úřadu? A takových společných interesů Čech a Moravy dá se i kromě těch, jenž vyplývají ze stejné národnosti, napočísti množství. K jich společnému zastávání nevidíme jiného prostředku, než aby Čechy a Morava měly společnou zeměsprávu, a nad sněmy zemskými českým a moravským aby stál sněm generální čili korunní, jenž by se odbýval třeba střídavě v Praze a v Brně.

(Právo České koruny není špatnější nežli právo koruny Uherské, toto došlo uznání svého diplomem císařským od 20. října, i smíme tedy očekávati, že se podobného uznání a slušného postavení dostane i koruně České. Vůbec dokud všecky části říše nebudou požívati práv stejných, není naděje, že by spokojenosť uhostila se mezi národy rakouskými, že by utvrzen byl vnitřní mír, že by mocnářství nabylo oné síly, která jest výsledkem přirozeného vývoje všech jeho živlů.)

O rovnoprávnosti národní.

Když v březnu 1848 první kroky se staly k potřebnému již na nejvýše přetvoření Rakouska, vysloveno jest ponejprv u nás slovo *rovnoprávnosť*, které napotom přijato za heslo celého hnutí. A v skutku nemůže revoluce míti jiného rozumného účelu, nežli zavedení stejného práva pro všecky; provedením té zásady postavena jest hráz všemu převracování. Poněvadž ale nedá se mysliti, že by kdy stav společnosti lidské státi se mohl takovým, aby žádného dalšího přání a zlepšení nepřipouštěl, tedy úplné uskutečnění rovnoprávnosti v nejširším smyslu odkázati musíme naprosto do říše ideálů a spokojiti se v životě pouze tak dalekým k němu se přiblížením, jaké dovolují okolnosti. Rovnoprávnosť u nás Čechů vyřknutá hlavně rozuměna byla o národnostech, a toliko o této národní rovnoprávnosti hodláme tuto několik slov promluviti.

V prvním okamžení přijato jest toto časové heslo od obou stran se stejným nadšením: Čech viděl v tom uskutečnění svých nejvyšších žádostí, vyjařmění z cizího otroctví; Němec zas nemohl býti před světem tak nespravedliv, aby v době, která slibovala navrátiti lidu zadržená jeho práva vůbec, větší částce svých krajanů tak

důležitou částku těch práv pouze z interesu sobeckého zadržovati chtěl. To však trvalo jenom na krátce, totiž pouze tak dlouho, jak trvalo bratrství mezi Čechy a Němci. Nastouplé brzo na to národní rozmíšky obnovily u jedné strany staré pretense k nadvládě, i užíváno rozličných prostředků proti praktickému provedení rovnoprávnosti. Předně ukazováno na nemožnost, aby najednou takořka přes noc všecko veřejné jednání, které posavad proti všemu právu jenom v němčině se konalo, také spolu v českém jazyku se dálo, kdežto prý není ani lidí v něm dostatečně cvičených, aniž jazyk český sám ve všech odvětvích jednacího slohu náležitě vzdělán; dále vykládána rovnoprávnost ve smyslu tak širokém, že to právo naproti zásadě samé čelilo: kdekoli bylo jednoho Němce na sto Čechů, tam chtěl ten jediný pro sebe míti tolik práva jako těch sto dohromady; konečně i zjevně vystupovali proti samé zásadě, že prý tato tak řečená rovnoprávnost nic jiného není, nežli chytře nastrojená léčka, čelící ku konečnému počeštění Němců, tedy právě ku potlačení jedné z obou národností.

Nebudeť zbytečno blíže ohledati všecky tyto námitky a výklady. Co se týče okamžité nemožnosti, provésti prakticky národní rovnoprávnost ve všech odvětvích veřejného jednání, mohli bychom, chtíce býti jen malinko zlomyslnými, s dobrým právem z veliké části ji zapírati, na př. mohli bychom předpokládati, že všickni státní úředníci v českých krajinách jak náleží se v češtině znají, poněvadž i pod absolutní vládou neměl býti nikdo v Čechách připuštěn k úřadu, nevykázal-li se dostatečnou známostí českého jazyka, a nelze se domýšleti, že by se byly zákony přísně nevykonávaly; my však dobře víme, že bylo jináče, a že při mnohém na personál dosti hojném úřadě stěží

bylo nalezti člověčka, který by byl jen poněkud pořádnou českou sadu napsati uměl. Berouce tedy věc jak jest nežádali jsme nikde nic nemožného, anobrž vždy s dobrou vůlí za vděk jsme brali, kdekoliv jenom se okazovala; ovšem ale nemohli jsme lehce nésti patrně úmyslné zanedbávání rovnoprávnosti, kde provedení její buď zhola se žádnými anebo dosti nepatrnými překážkami se potkávalo. Abychom jenom dva příklady uvedli: jaké práce a jakého dorážení to stálo, než zaveden jest při Pražských českých novinách úřední list stejného obsahu s německým! a jak sobě nyní počíná jistý císařský úřad v Praze, který oznámení svá vydává pouze v jazyku německém a nedávno novou, pouze německou tabulku si vyvěsil. Mnohý řekne, že to jsou maličkosti, které ani za řeč nestojí; my ale na to odpovídáme: Když ani v maličkostech nechcete uznávati zásadu od vlády samé vyřknutou, jakou naději máme, že ji uznávati budete ve věcech důležitějších? Ostatně v oboru práva nečiníme žádný rozdíl mezi maličkostí a velikostí, zanedbání malé jak velké věci jest stejné bezpráví. Dále máme i tolik uznání, že sobě nezapíráme, kterak i při nejrozsáhlejším provedení rovnoprávnosti v zemi přece ve mnohých případech proti výhradnímu užívání němčiny, aspoň na nějaký čas, se neubráníme; ano co se týče centrálního státního řízení, máme za to, že němčina bude muset zůstati spojidlem jednotlivých zemí. V tom ohledu nevyhledáváme žádných nemožností, a nemůže se nám činiti větší křivdy, jako když nás protivníci naši jmenují přepiatými. Nikdy na to nezapomeneme, kterak před sejitím se do říšského sněmu Vídenská žurnalistika, přejíci nám Slovanům jako pes kočce, předpovídala babylonskou směsici řečí mezi zástupci národními, hlásajíc jmenovitě, až přijde Palacký se svými Čechy, že budou chtíť

mluvit slovansky, a spílajíc i nadávajíc nám všelijak již napřed: a ejhle! Palacký přišel se svými Čechy, a všickni mluvili německy.

Co se týče námitky o nedostatečném posud vzdělání českého jednacího slohu ve všech jeho odvětvích, tu naskrze za prázdnou a jalovou prohlašujeme; neboť jednak není jednací sloh český tak málo vzdělán, jak sobě mnozí pánové myslí, jednak nemohl ani dosud býti lépe vzdělán, poněvadž veřejného jednání českého téměř ani nebylo. Každá věc musí míti nějaký začátek, ale proto že je každý začátek těžký, neřekne nikdo, že lépe jest dobrou věc ani nezačínati.

Řekli-li jsme svrchu, že nežádáme žádných nemožností, nechceme nicméně, aby to vykládáno bylo tak, jakobychom se provedení všeho toho, co na ten čas za nemožné uznáváme, již na vždycky odříkali; nikoli, my se sice na čas té nemožnosti spokojujeme dobrou vůlí, spolu však zároveň se vším právem žádáme, aby se pracovalo k tomu, by nemožnost ona co možná brzy se odstranila. Každý uhodne, že míníme národní vychování. Tu hlavní překážky jsou jen ve vyšších studiích, a to proto, poněvadž mládež není přivyklá českému vyučování; tím více tedy musí se hleděti na to, aby se položil dobrý základ, na němž by se postupovalo krok po kroku. Až nám doroste mládež národně vychovaná, pak zmizí ona nynější obtíž u všeobecném provedení jazykové rovnoprávnosti; do těch dob budeme trpělivě čekati — vždyť jsme lidé trpělivosti zvyklí! — při tom ale také ničeho nepromíjeti, kde by se pod zástěrou nemožnosti kryla zlá vůle anebo neodpustitelná nedbalost.

Co se druhého kusu dotýče, totiž příliš širokého vykládání rovnoprávnosti ku prospěchu i nepatrné menšiny, o tom platí zásada: Quod nimis multum probat, nihil probat, t. j. co dokazuje příliš mnoho, nedokazuje

nic. V místech, jejichž obyvatelé náležejí ke dvojím národnostem, rozeznávati sluší, zdali jsou obě strany rodáci čili nic. V prvním případu bývají obě strany obyčejně počtem buď stejné anebo málo rozdílné, neboť kde se jedenkráte objeví veliká převaha jedné strany, tam druhá strana v brzce se podrobí většině a buď se poněmčí anebo počeští. V takové případnosti tedy mají obě strany stejné právo, míti národnosť svou zastoupenu v úřadě, v církvi i škole. Jináče je, kde přistěhovalci hlásí se k jiné národnosti nežli rodáci. Tu opět sluší rozeznávati, k jakému stavu náležejí. Jsou-li osadníci, kteří tu nový domov nalezli, musí rozhodnouti jejich počet, neboť jednotlivým cizím rodinám, které se usadí mezi jiným národem, nemůže se přiřknouti právo, míti národnosť svou veřejně tak zastoupenu, jako národnosť původních obyvatelů. Dejme tomu, že by se deset českých rodin usadilo někde v Rakousích mezi samými Němci a žádalo, aby se v jejich záležitostech úředně česky pojednávalo; zdaliž by se stalo, že by se úředníci jim k vůli česky učili? Naopak máme ale v českých místech dosti příkladů, kde přistěhovalí Němci skutečně takové požadavky činí. Tak jest i s církví a se školou. Kde nepatrná nějaká menšina chce míti zastoupenu svou národnosť v církvi a ve škole, nechť to učiní na své útraty, proti čemuž nikdo ničeho namítati nebude; jenom nežádej, aby k tomu přispívala také druhá strana, která z toho žádného prospěchu nemá. Jsou-li cizí přistěhovalci lidé za svým obchodem přišlí, mají tím méně právo uváděti národnosť svou u veřejnou platnosť, za to ale tím větší prospěch z přiučování se jazyku toho obyvatelstva, mezi kterým a od kterého žijí; za svůj peníz slyšeti slovo boží v přirozeném svém jazyku a v témž i dítky dáti vyučovati, nebude jim nikdo brániti. Náležejí-li konečně přistěhovalci

k úřednictvu, tuť se samo sebou rozumí, že musejí býti dokonale mocni jazyka toho lidu, jejž mají spravovati, tedy netrpí žádné ujmy, když jejich třeba původně jiná národnosť není veřejně zastoupena.[1]) Ostatně jsou ustanoveni na svá místa proto, aby sloužili veřejným potřebám, a nikoliv aby činili pretense. Chtějí-li jinonárodní choutce své na své útraty dosti činiti, k tomu mají úplnou vůli.

Z toho, co jsme právě pověděli, snadno uhodne čtenář, dle čeho posuzujeme národnosť obyvatelstva některého místa, že ne podle těch, kteří ještě jiným jazykem rozprávěti umějí, aniž podle přistěhovalců neznajících panujícího jazyka, nýbrž podlę domácích rozenců. Tím spůsobem bychom o mnohém městě v Čechách, které se obyčejně za utrakvistické udává, se vším právem tvrditi mohli, že jest pouze české, když německá částka jeho obyvatelstva skládá se pouze z cizinců a úředníků, kteřížto poslední beztoho zákonně povinni jsou česky uměti. V takových místech nemůže býti o rovnoprávnosti žádné řeči, a menšina povinna jest ve všem podrobiti se většině. Neděje-li se skutečně tak, není ani tak veliká vina těch, kteří si osobují právo jim náležející, jako spíše těch, kteří neumějí hájiti svých dobrých práv, a buď z hlouposti, buď z přílišné povolnosti, anebo dokonce ze směšného opičáctví raději ustupují, než aby se mužně o své zastali.

Ona výčitka konečně, že vyřknutá od nás zásada rovnoprávnosti nic jiného není, nežli chytře vymyšlená zámínka, pod kterou bychom volně potlačovati mohli národnosť německou a konečně všecky Němce v Čechách počeštiti, jest nejlepším důkazem slabosti té strany, která ji činí. Který národ medle by se netěšil ze svého se rozšiřování a množení? které české srdce jmenovitě ne-

[1]) Pohlédněme na německé úřednictvo v Italii.

zaplesalo by, kdyby překrásné a úrodné severní kraje, onen ráj Čech, navráceny byly k národnosti slovanské? a může-liž se přání čehos takového míti za zlé vřelému citu vlasteneckému? V žádosti není ještě hříchu, ten by teprv nastal, kdyby žádosť začala se uskutečňovati prostředky násilnými a nespravedlivými. Ale v provedení rovnoprávnosti národní, jak jsme ji svrchu naznačili, není ani nejmenšího násilí, ani nejmenší nespravedlivosti. Kdo se obává pro sebe ujmy od spravedlivých a slušných prostředků, věc takového nemůže spočívati na spravedlivosti a slušnosti. Kdo v rovném boji s jinými obává se napřed aby nebyl přemožen, vyznává tím jenom vlastní slabosť. Pravda, že živel německý v Čechách co do mnohosti znamenitě slabší jest nežli český, ale při zachování národnosti nezáleží tak na počtu duší, jako spíše na tuhosti a vnitřní síle; nad to pak přemnohé ty výhody, které u nás posaváde němčina nad češtinu má, onu nerovnosť počtu více než dostatečně nahražují. Jest to tedy obávání liché, že by důsledné a všeobecné provedení národní rovnoprávnosti ublížilo v Čechách živlu německému, ono by odstranilo toliko nespravedlivou jeho nadvládu, samého pak jádra německého obyvatelstva netklo by se. Nechceme toho příti, že by při úplné rovnoprávnosti českého i německého živlu v Čechách nastati musil zápas obou národností, ale byl by to zápas pouze mravní, kdežto my až posud vedli boj nerovný proti mravnímu i fysickému potlačování, a při tom všem zachovali jsme přece svou národnosť. Od mravního toho zápasu nevidíme ještě živlu německému nastávati žádného nebezpečenství; která strana v takovém boji klesne, ta neměla dosti životní síly, ta nemohla býti nikdy faktorem společenského pokroku, takového živlu není škoda pro civilisaci. Národ, který se neudrží vlastní svou silou, který k vůli zachování své

existence nucen jest potlačovati národy cizí, jest národ bídný a hoden spravedlivého zahynutí. O národu Německém to platiti nemůže, ten má v sobě dosti zdravého jádra. Ztratí-li pak zde onde něco půdy, umí si to nahraditi jinde; takové míchanice a přechody jsou všude, kde se stýkají dvě národnosti — hlavní kmen při tom netrpí v nejmenším.

Máme za to, že jsme tímto dostatečně vysvětlili i ospravedlnili národní rovnoprávnosť. Až posud jest ona nejhlavnější z našich vymožeností, ji musíme považovati za své palladium. Protož jest povinností každého z nás, zasazovati se všude a všemožně o její provedení, ne s přepiatou horlivostí, která nehledíc na okolnosti i nemožné věci vyhledává, ale s rozumným uvážením, s pevností a vytrvalostí, kterézto jsou znaky povahy české od věků známé.

Velice by se však mýlil, kdo by myslil, že všeobecné provedení národní rovnoprávnosti jest již konečným cílem našeho snažení, nikoliv, my ji považujeme pouze co prostředek k dalšímu pokroku. Před rokem 1848 nemohlo se nám jednati o žádný vyšší politický pokrok, my se museli obmezovati na hájení samobytosti naší, my museli hlavně k tomu pracovati, abychom uznáni byli za to, čím jsme se býti cítili, totiž za *národ*. Toho uznání dostalo se nám, nyní *jsme* národem, ale toliko tak dalece, jak sami jím býti chceme. Jestliže jsme se dříve *cítili* co národ, nyní jest na nás, *jednati* jako národ. Jako každý jednotlivý člověk, tak i každý zvláštní národ vykázanou má svou úlohu. a povinností jeho jest, poznati ji a hledět ji vykonati. Jak jednotníku tak celému národu potřebí k tomu přiměřeného vyvinutí všech jeho sil, a k tomu vyvinování hlavně slouží rovnoprávnosť národní. Má-li býti toto vyvinování všestranné, musí býti rovnoprávnosť

ona všeobecná bez nejmenší výjimky, ona musí se vztahovati na veškeré obory činnosti lidské. Jak mile by v tom neb onom oboru neměla platnosti, již by vyvinování se národu v tu stranu bylo, ne-li docela zamezeno, aspoň jistě velice stíženo, což by i dále působilo a národní samostatnosti na ujmu bylo. Pravá rovnoprávnosť národní, jsouc známkou národní samostatnosti, záleží v dané možnosti svobodného, všestranného se vyvinování lidstva na základě jeho národnosti.

Toto vyvinování má přerozličné stránky: vědeckou, průmyslní, uměleckou, náboženskou, politickou a t. d., z nichž tato poslední vede ke svobodě co svému ideálu. Cesta ke svobodě jde tedy skrze národní rovnoprávnosť, tato má se k oné, jako prostředek k účelu. Můžeť býti národ samostatný bez politické svobody, když ještě vyvinutí jeho v tu stranu tak daleko nepokročilo; naopak ale nelze sobě pomysliti národ politicky sice svobodný, ale co národ nesamostatný. Vždyť svoboda v ničem jiném nezáleží, nežli ve všeobecné rovnoprávnosti bez všelikých předností, a sem také náleží rovnoprávnosť národů. Jakož tedy rovnoprávnosť národní jednak vede ku politické svobodě, jest ona spolu i částkou její. Může-liž býti, aby který národ spolu podřízen byl jinému a také při tom zanícen pro svobodu? Horliti pro svobodu a zamítati národní rovnoprávnosť jest tedy nesmysl; kdo chce účel, musí chtíť také prostředky; kdo chce nějaký celek, musí chtíť všecky jeho částky. Naopak byla by ne menší pošetilosť, přestávati na národní rovnoprávnosti a nechtíti dosáhnouti cíle, ku kterému ona vede, spokojovati se částkou, kde možná dobrati se celku. Bylo by to stavění hrází všeobecnému pokroku, a nepoznávání úkolu, každému národu co takovému uloženého.

O všeobecném provedení národní rovnoprávnosti.

Považíme-li, kterak rovnoprávnosť národní od vlády sice prohlášena, ale ve skutek tak málo posud uvedena jest, že větším dílem ještě všecko při starém pořádku zůstává, bezděky přichází nám na mysl stará absolutní vláda předbřeznová, která vydávala nařízení, ale nestarala se o jejich vykonávání, čehož ze mnohých jediný ten příklad uvedeme, jak se zachovávalo nařízení, aby na gymnasiích též češtině bylo učeno. Není dost na tom, když se vyřkne nějaká zásada, žádná zásada neprovede se sama sebou; tu jest potřebí vydati positivní nařízení, vztahující se až na zevrubnosti, a učiniti každého odpovědného, komu náleží je plniti. Až posud ale hrubě nic takového se nestalo, a co do nynějška skutečně získáno v rovnopravnosti, za to více děkovati musíme ochotnosti jednotlivců, nežli přísnému vykonávání povinnosti. Ani však tolik nebylo by se stalo, kdyby nebylo ustavičného pobádání ve veřejných listech, tak že skutečně bázeň zahanbení u mnohých více působila nežli opravdová horlivosť. A tak tu znova potvrzuje se pravda, že čeho my samy sobě nevydobudeme, toho odnikud očekávati nemáme, třeba byla věc sebe spravedlivější.

Veřejné provedení národní rovnoprávnosti týká se hlavně *církve*, *škol* a *úřadů*. Bude-li v tom úplné, pak sama sebou vejde i do společenského života. Vynasnažíme se ukázati, jak by dle našeho mínění v každém z těchto tří oborů od dolejška až nejvýše uvésti se dala pravá rovnoprávnosť národní bez všelikého ublížení jedné neb druhé straně. Ovšem neosobujeme si při tom žádnou zásluhu nějaké úplnosti, která se ani v mezech novinářského článku docíliti nedá; jest to více zběžný nákres systemu, jaký v té věci za jediné pravý uznáváme, a jenž obrátiti se dá i na případy a poměry v článku tomto pominuté.

Co se předně týče *církve*, tu rozumí se samo sebou, že v osadách nemíchané národnosti služby boží a křesťanské cvičení dítí se musí v jazyku lidu. Totéž platí o vedení matrik, ano nevidíme žádné platné příčiny, proč by i všecky jiné rejstříky farní neměly býti zavedeny v též řeči, tak aby byla úředním jazykem té fary. Všecky písemnosti, vycházející z takové fary, musí býti dány pouze v tom jazyku. Mohouť pak takové písemnosti býti buď korespondence úřední, anebo listiny stranám vyhotovené. Při korespondencích, třeba s úřady v jiném jazyku jednajícími, není nejmenší obtíže, poněvadž za to máme, že při úplném a důsledném provedení národní rovnoprávnosti v zemi přísně musí býti zachována zásada, aby nikdo ani k nejmenšímu veřejnému úřadu nebyl připuštěn, kdo není dostatečně mocen obou jazyků. Při listinách, které se vydávají stranám, může se sice někdy státi, že strana není mocna úředního jazyka farního, avšak nemá ta věc nejmenší váhy, neboť kdo by na př. vyzdvihnouti si chtěl křtící list svůj z Francouz, kde náhodou se narodil a pokřtěn byl, musí si také dát líbiti, že mu je pošlou francouzsky, netážíce se ho dříve, zdali rozumí tomu jazyku.

Kde jsou osady míchané, rozeznávati jest, zdali oboje národnost v počtu váhu sobě drží, anebo zdali jedna v patrné menšině jest. V onom prvním případu jak služby boží tak i cvičení křesťanské v obojím jazyku držeti se musí, a sice pro vyhovění oběma stranám střídavě v ten způsob, aby jednu neděli ty a ty funkce v tu a v tu hodinu česky, druhou neděli tytéž funkce v tu samu hodinu německy se konaly. Matriky musely by se vésti s dvojí hlavou, českou i německou, aby jak Čechu tak Němci mohl býti náhled v ně popřán, a zápisky dály by se v jazyku stran, dle čehož by se také říditi musely listiny na základě těch zápisků stranám vydávané, tak na př. aby dítě českých rodičů zapsáno bylo v matrice česky a také český křtící list mu vyhotoven, a naopak. To by mělo i tu výhodu pro sebe, že by se zamezilo zpotvořování jmen, jaké s veliké části odtud pochází, že často zapisována byla jména do matrik v ortografii cizího jazyka, z čehož nesčíslné zmatky povstávaly. V jakém jazyku farář takové osady svou korespondenci a farní rejstříky vésti chce, budiž mu na vůli ponecháno, poněvadž tím nikomu ujmu učiniti nemůže, aniž pak práva aniž příčiny není, k tomu neb onomu jej nutiti.

Kde ale v míchané osadě jedna národnost v menšině jest, tam by nejlépe bylo, aby ta menšina přidělila se k nějaké osadě stejné národnosti; nemožná-li to, tedy není jiné pomoci, nežli aby tato menšina při službách božích spokojovala se menším právem, tak na př. aby ne každou neděli se dálo svrchu zmíněné střídání, nýbrž dle poměru počtu obou stran teprv třetí neb čtvrtou neděli. Co se týče matrik a úředních listin od fary vycházejících, musí platiti totéž co o stejně míchaných osadách, korespondence však a farní rejstříky musejí se vésti v jazyku většiny.

Toto hlavně platí o venkovských osadách a menších městečkách; větší města, ve kterých, třeba domácí lid pouze k jedné národnosti náležel, vždy za úřadem nebo obchodem svým bydlí též o soby národnosti jiné, musejí se počítati do třídy osad smíšených, kde jedna národnost v menšině se nalézá, a řídíti se podle pravidel pro takové osady platících. Je-li v takových městech více kostelů, musel by se pořádek služeb božích v jednom i druhém jazyku zavésti podle okolností a místních potřeb. Jako příklad toho uvádíme zde návrh týkající se Prahy, který dle našeho mínění dosti by činil všem potřebám i slušným požádavkům jedné jak druhé strany.

Nikdo nám zajisté důvodně popírati nemůže, že Praha jest město české, kdežto sotva nalezneme rozeného Pražáka, aby, buďsi již pravidelně neb chybně, aspoň srozumitelně neuměl se v češtině vyjádřiti, an naopak mezi obecným lidem nalézá se množství takových, kteří třeba po celé živobytí z Prahy nevyšedše pramálo neb docela nic německy neumějí. Pouze německé obyvatelstvo Prahy záleží jedině z cizinců a činí toliko jakýsi škraloup. Při takovém stavu věci nemůže ani řeči býti o potřebě nějaké pouze německé fary v Praze, kde by se služby boží a všecko jiné toliko v řeči německé vedlo. Ta potřeba naskytla by se jenom tenkráte, kdyby všickni Němci v Praze pohromadě přebývali na jednom místě, jako druhdy bývalo, že měli za bydliště vykázané předměstí Pořické. Dokud toho nebude, ano dokud se průvodně nedokáže, že Němci v kterékoli Pražské osadě skutečně tvoří většinu obyvatelstva, jest každá německá fara v Praze křivdou a bezprávím, které se děje českému obyvatelstvu, a bylo by slušno, ano jest povinností všech osadníků takových far, aby se u náležitých vyšších míst o své právo, totiž

o proměnění německých far v české, co nejrázněji ucházeli. Rozumíme to hlavně o řeči, jakou se konati mají pobožnosti v takových farních kostelích; co se týče matrik, ty by musely býti vedeny jako v osadách smíšených, poněvadž v každé Pražské osadě vždy také nacházejí se rodiny, které se hlásí k národnosti německé. Úřední pak jazyk při Pražských farách musil by býti český.

Aby však touto změnou nepřišli Pražští Němci docela o pobožnosti a kázaní ve svém jazyku, stačilo by vykázati jim na každém městě po jednom kostelu, což by zajisté dostatečno bylo, když považíme, že německé obyvatelstvo Pražské ani tam, kde jsou služby boží německé, hrubě do kostela nechodí. Aby se ale tyto německé služby boží konaly bez přílišného namáhání kurátního kleru, nejlépe bylo by, aby se k nim vykázal v každém městě nějaký klášter, jehož mniši nejsou příliš zahrnuti jinými povinnostmi. Druhá výminka jest, aby takový klášter byl na blízku jiného kostela, kam by české obecenstvo toho okrsku na svou pobožnosť choditi mohlo. Pro Staré Město zdál by se nám k tomu nejpříhodnější klášter minoritský, který jest nedaleko Týnského kostela. Rozumí se, že by fara Svato-Jakubská co do matrik i úředního jazyka nečinila žádné výjimky mezi farami Pražskými; německý jazyk by se tam obmezoval pouze na služby boží, při kterých beztoho až posud jeho se užívá. Čeští osadníci Svato-Jakubští mohli by choditi na kázaní buď do Týna anebo k svatému Haštalu, kam by kdo blíže měl; staroměstským pak Němcům, kteří na kázaní a na požehnání chodí, byl by kostel Svato-Jakubský nejpříležitější, an se téměř v samém středu té čtvrti nalézá. Pro Nové Město navrhujeme k německým službám božím kostel františkánský, rovněž skoro uprostřed čtvrti té ležící, v němž

by týž pořádek jako u sv. Jakuba se musel zachovávat, čeští osadníci fary františkánské mohli by choditi buď k Svaté Trojici, aneb k svatému Havlu, neb k svatému Jindřichu co do nejbližších kostelů. Avšak ani toho nebylo by potřebí, aby osadníci Svato-Jakubští nebo františkánští k vůli českým službám božím chodili do jiných kostelů; jak minorité tak františkáni mají při svém kostele dosti prostranné kaple, kde by zároveň s německými službami božími, v hlavním kostele odbývanými, konati se mohly také české; kněží, kteří by je zastávati mohli, nescházelo by tuším v těch klášteřích. Na Malé straně navrhujeme pro německou pobožnosť kostel maltezáků, kteřížto beztoho mnoho na práci nemají, čeští obyvatelé z blízka toho kostela neměli by nikde daleko do jiného chrámu, tu ku karmelitánům, tu k svatému Mikuláši. Na Hradčanech beztoho se káže v metropolitánském chrámě každou neděli česky a německy, jiné německé pobožnosti mohli by v čas potřeby bez obtíže vykonávati kapucíni, kteří mají též při svém klášteře dva kostely. — Týmž spůsobem musila by se ta věc sprostředkovati i v jiných městech, kde poměr obou národností jest podobný.

Co se konečně týče nejvyšší instance duchovní, totiž konsistoří, samo sebou se rozumí, že všecky kurendy a vůbec vše, co se oznamuje všem vikariátům v diécesi, musí býti v obou jazycích; dosilky jednotlivým pouze vikariátům nechť jsou v té řeči, která jest v těch vikariátech úřední. Jaký jazyk se při které konsistoři zavésti má co kancelářský, jest vlastně jedno; slušno by však bylo, aby se vzal ten, který působí v diécesi většinu.

Podobným spůsobem jako v církvi musí se rovnoprávnosť provésti i ve *škole*. Podle toho rozumí se samo sebou, že elementární vyučování v osadách nemíchaných

díti se musí v jazyku tam panujícím, což posud jen ve školách vesnických všeobecně platilo, kdežto ve mnohých městech, která považována byla za utrakvistická, i při pouze českých osadách německá elementárka se nacházela. Jmenovitě v Praze nepotřebujeme choditi daleko pro příklady. — Katalogy a korespondence buďtež v témž jazyku.

V osadách míchaných, kde jedna národnosť nad druhou žádné patrné převahy nemá, buďtež buď dvě rozdílné školy, anebo při jedné škole dvojí oddělení, jedno pro Čechy, druhé pro Němce. Při takové škole však nesměl by úřad ustanoveného učitele býti vázán pouze na jeden z panujících jazyků, tak aby vyučování v druhém jazyku jenom pomocníku bylo ponecháno; nýbrž muselo by se místo učitele buď pravidelně střídati mezi Čechem a Němcem, anebo dosazování jeho díti podle zásluhy bez ohledu na tu neb onu národnosť. V každém oddělení by se pak vedly katalogy v řeči, v které se tam vyučuje, a v témž jazyku dávala by se také vysvědčení, korespondence pak úřední musela by se vésti v té řeči, ve které vyučuje představený školy.

V osadách míchaných, kde jedna národnosť v menšině je, nechť je pro tuto menšinu ustanoven zvláštní pomocník, místo pak představeného školního nechť zastává vždycky učitel v té řeči, která má převahu v osadě. Při takovéto škole jest jazyk, jakým většina osady mluví, jazykem úředním. Na mnohých místech dalo by se tomu vyhověti tím, aby se děti menšiny posílaly do školy jiné osady, kde se jejich jazykem vyučuje, jestliže by tato cizí škola nebyla příliš vzdálena.

Se školami hlavními by se to muselo držeti tak, aby byl jistý počet hlavních škol ve městech českých a jistý počet německých v německých městech. Zde by

se nikterak nesměl míti ohled na to, zdali ve městě, kde je česká hlavní škola, nalézá se několik rodin, které se hlásí k národnosti německé, a tak naopak i ve městech, kde se nalézá německá hlavní škola. Takoví rodičové by si to již museli dát líbit, posílat děti své jinam do hlavní školy, a nebyli by o nic hůře v tom, nežli obyvatelé měst, ve kterých není žádné hlavní školy a které také děti své musejí posílati jinam. Aniž by se v té případnosti nesmělo dbáti na žádosti obyvatelů, v jakém jazyku by hlavní škola v jejich městě zříditi se měla, kdežto máme dosti příkladů, že pouze česká města žádala v sosáckém rozumu svém o německé hlavní školy proti vlastnímu svému prospěchu. Tu by neplatila žádná výmluva, že obyvatelstvo nejlépe zná své potřeby; neboť kdyby zásada tato měla míti všeobecnou platnost, musela by vláda každému, kdo od ní něčeho žádá, po vůli býti, bez ohledu na to, je-li žádost slušná čili nic. Vláda naše umí dobře udržeti autoritu svou co poručnice svých národů proti žádostem jí nemilým, nechť té autority použije také proti žádostem patrně nesmyslným.

Ke školám hlavním řadí se u vyšším postupu školy průmyslné čili reálky a gymnasia. I těch musel by se jistý počet německých a jistý počet českých v příhodných městech zříditi, a sice v přiměřeném počtu ku poměru hlavních škol německých k českým. Na těchto učilištích by začalo vyučování druhému zemskému jazyku, na českých německému, na německých českému, a předmět ten by musel býti obligátním. Toto vyučování by muselo býti důkladné a pokračovati postupem tříd až do studia filologického.

Co se týče Prahy, máme za to, že by stačilo tolik německých elementárek, co jsme svrchu udali kostelů k německé pobožnosti; strany hlavních škol musil by ny-

nější poměr docela býti převrácen, tak aby na místě posavadních tří německých byly tři české, a na místo nedávno teprv zřízené jediné české jedna německá. Také by bylo dosti pro Prahu jednoho německého gymnasia, ostatní dvě nechť jsou česká. O nynějším míchaném vyučování na Pražských gymnasiích nedržíme mnoho z příčin, které tuto uváděti nebylo by na svém místě.

Pro pouze speciální školy, jako jest na př. Pražské konservatorium, navrhujeme vyučování utrakvistické, tak aby Čechům česky, Němcům německy se přednášelo.

Na universitě a technice budtež pro všecky předměty ustanoveni dva učitelé, jeden český a jeden německý, tak sice, aby vždycky starší z nich měl plat i titul profesora, druhý pouze jméno docenta. Rozumí se, že studujícím bude na vůli, koho z obou chtějí poslouchati. Když považíme, že při takovém zřízení nižších učilišť nikdo z domácích studentů nevstoupí na universitu anebo do techniky, který by nebyl úplně mocen obou jazyků zemských: patrno jest, že bez ohledu na jazyk, ve kterém přednáší, bude míti více posluchačů onen z učitelů, jehož přednášení jest výtečnější. Při disputacích a disertacích budiž volno užívati jednoho i druhého jazyka. V jaké řeči se mají díti jednání fakultetní, nechť zůstáva na vůli údům. Který jazyk se vyvolí za jazyk kancelářský při universitě neb technice, jest stejno.

Úřadové a dozorcové nad školami ustanovení nechť vydávají nařízení všeobená v obojí řeči, speciální pak k jednotlivým učilištím v jazyku, jakým se na těchto přednáší. — Stolice jazyka českého na universitě přestane.

Dle týchže zásad, jaké jsme přijali pro církev a školu, nechť se provede rovnoprávnost i v *úřadech*.

Nevyhnutelná potřeba jest, aby se každému veřejnému úředníku uložila co conditio sine qua non známost obojího jazyka, nechť si již úřaduje v místě pouze českém anebo pouze německém. Při takovém zřízení škol, jaké jsme navrhli, bylo by beztoho věcí nemožnou, aby člověk v Čechách rodilý a vychovaný, který má dosti vzdělání aby zastával nějaký veřejný úřad, nebyl mocen obojího jazyka, čímž tedy všecka obtížnosť odpadává; co se pak týče antipathie našich německých krajanů proti češtině, jaká se roku 1848 s mnohých stran jevila, to nebyl hlas německého obyvatelstva v Čechách, ale pouze několika surových zuřivců. Nevím ostatně, proč by se naši němečtí krajané měli zpouzeti proti věci, která jim samým tak prospěšna jest jako Čechům;[1]) neboť kdyby Němec bez známosti češtiny mohl býti úředníkem, musel by se obmezovati na pouze německé krajiny, kdežto by také ještě musel vydržovati konkurenci s Čechy, kteří nejsou takoví blázni, aby schvalně pohrdali užitečnými vědomostmi.

Při úřadech okresních budiž všecko jednání, všecky protokoly a rejstříky v jazyku obyvatelstva; je-li míchané, budiž jazykem kancelářským jazyk většiny, jednání pak se stranami řiď se dle jejich národnosti. Poněvadž pak každý úředník zavázán jest uměti stejně dokonale jak česky tak německy, tím podána i možnosť, že v obzvlášť-

[1]) Mámť dobře na paměti, kterak po skončených studiích právnických roku 1835 obrátilo se ke mně několik německých kolegů, kteří teprv teď viděli, kterak jim bez známosti češtiny zavřena cesta k úřadům, se slzami v očích na to žalujíce, že nebyli ve studiích přidržováni k učení se českému jazyku, a žádajíce mne o tu laskavosť, abych jim dal nějaké navedení, dle kterého by sami se cvičiti mohli v češtině, což já milerád učinil, srdečně těch ubohých lituje. Tak zanedbávání češtiny ve školách samým Němcům na škodu bylo.

ních případech lze se jednotlivcům jen jedné řeči mocným obrátiti v jazyku svém i na úřady, v nichž zavedeno jednání v jazyku jiném, kdykoli toho pilná jejich potřeba vymáhá, což však mělo by platnosť vždy jenom výminečnou. O vyšších úřadech platí pak totéž, co jsme navrhli stran vikariatů a konsistoří. Dle toho všecky zákony, všecka nařízení a oznámení, které se týkají celé země, musejí býti vydávány v obojím jazyku a každý text musí míti platnosť originálu. Cokoliv jenom na jednotlivé úřady jde, může vždy býti vydáno pouze v tom jazyku, jaký u toho úřadu panuje.

Strany úředních novin muselo by se to držeti tak, aby pouze české úřady zavázány byly k odbírání novin českých, úřady pak německé zase k odbírání novin německých.

Aby pak se v zemi rovnoprávnosť řádně mohla provésti, nechť se přísně k tomu hledí, aby dosavadní česky neumějící úředníci odstraněni byli, starší totiž na odpočinutí dáni, ostatní do jiných zemí přeloženi. To nechť se vztahuje i na ostatní všecky úřady kromě politických a soudních; mimo to musí se jim dáti přísné nařízení, aby žádné ohlášení neb jakoukoli publikaci nevydávali leč v obou jazycích, má-li někoho zavazovati. Při nevykonávání toho může se každý platně ohraditi nevědomostí, tak že všecka škoda, která by té neb oné straně z toho povstávala, nesena musí býti od nedbalého úřadu.

Samo sebou se rozumí, že přestanou všecky translatury české. Ostatně co se týče speciálností, těch by se dalo množství uvésti. My tuto nemohli se do podrobností pustiti, a vytkli jsme toliko hlavní nákres toho systemu, podle kterého myslíme, že rovnoprávnosť provésti se musí, má-li provedení toto dosti činiti slušným a spravedlivým žádostem.

O porotních soudech.

Svobodným státem nazývá se ten, ve kterém vládě ponecháno jen tolik moci, co nevyhnutelně potřebí jest k udržení politického svazku, ostatní pak moc jest při občanstvu. Rozeznávat se ve státu moc trojí: *zákonodárná*, *výkonná* a *soudní*. Moc zákonodárnou provozovati může národ výhradně sám, aniž proto musí stát míti ujmu vnitřní pevnosti; neodvislosť soudnictví od vlády jednosvorně považována jest od právníků za hlavní část občanské svobody; zbývá tedy vládě jediná moc výkonná čili správa politická, kterou nemůže děliti s národem. Jako moc zákonodárnou provozuje národ prostředkem sněmů, do nichž posílá své *důvěrníky*, rovněž tak provozuje soudní moc prostředkem porotních soudů též skrze *důvěrníky*. Obojí pak děje se *veřejně*. Rozdíl, který jest mezi oběma ústavy, totiž sněmem a porotou, vyplývá z věci samé, pročež nechceme při něm déle prodleti a přejdeme ihned k tomu, o čem promluviti jsme sobě umínili.

Ústav poroty záleží tedy v tom, že nad vinou a nevinou obžalovaných občanů soudí mužové ze samého prostředka jejich, *důvěrníci* národu, povolaní k tomu pro svou rozšafnosť a spravedlivosť z počtu oněch, jenž dle

ústavy i zákonodárnou moc volením do sněmu provozují, a že soud takový koná se veřejně, kdežto jinde soudí úředníci od vlády ustanovení, a sice obyčejně v sezení tajném. Že k takovýmto soudům nemůže míti národ veliké důvěry, i kdyby byly jakkoli bezúhonné, každý uzná; žádná tajnosť není k tomu aby vzbuzovala důvěru, což obecný lid jeví dobře pořekadlem: „Co je šeptem, to je s čertem;“ a nad to bývá národ zvyklý považovati úředníky neobmezené vlády za své úhlavní nepřátely. Zavedením poroty odstraňuje se obojí příčina k nedůvěře v soudy, což platí vůbec o všech případech náležejících pod trestní zákon. A však i když tyto náležitě podle podstaty rozvrhneme, shledáme při každém jich druhu patrnou výhodu soudů porotních nad soudy úřednické.

Přestupky, které podlehají ve státu trestním zákonům, jsou hlavně spůsobu dvojího: buď čelí proti *bezpečnosti státu* nebo proti *bezpečnosti* jeho *občanů*; onyno nazýváme politické, tyto prosté přestupky neb zločiny. Při politických přestupcích jest vláda stranou, poněvadž ony čelí jedině proti ní, žádná strana ale podle spravedlnosti nemá býti soudcem ve vlastní při, protož ve svobodném státu nemůže žádný politický provinilec souzen býti od orgánů státních anebo lidí od vlády závislých. V takových případech jest soud porotní silnou hradbou svobody proti všelikým útokům moci, která by ji obmezovati chtěla. Jeho výroky pak jsou spolu neomylné projevy obecného smýšlení, neomylnější nežli projevy jenž dějí se tiskem, poněvadž vycházejí bezprostředně od důvěrníků té části národu, která jest v úplném požívání politických práv, kdežto projevy tiskem zprostředkované přečasto vycházejí od osob k tomu v žádném spůsobu nepovolaných. Má tedy vláda z výroků porotních, které se stávají v politi-

ckých přech, tu výhodu, že z nich poznati může pravé smýšlení národu; spolu pak nastává jí i povinnosť, smýšlení tak projevovaného sobě všímati a podle něho se říditi, neboť jenom tak může vyhovovati potřebám časovým a udržovati se na cestě rozumného pokroku.

Při sprostých přestupcích a zločinech jest úřední soudce v rozhodování nad vinou neb nevinností obžalovaného poukázán pouze na paragraf trestního zákona. Avšak žádný, byť sebe výbornější zákon není co dílo lidské tak dokonalý a neomylný, aby se nedal mysliti případ, v kterém by přísné rozhodnutí dle paragrafu bylo ukřivděním; a zajisté i nejspravedlivější kriminální soudce přichází někdy do rozpaků, ve kterých svědomí jeho osvobozuje obžalovaného od viny, an zatím povinnosť jeho, držeti se přísně zákona, jej odsuzuje. V takové případnosti ale jest živé svědomí spravedlivější soudce nežli mrtvá písmena zákonu. Soud porotní v takové rozpaky přijíti nemůže, neboť porotník jest vázán toliko svým svědomím, a cit jeho pro spravedlnosť a slušnosť nahradí v pochybném případu nedostatečnosť zákonu. Stane-li se pak, že výrok poroty zjevně čelí proti jasně vyslovenému a určitému smyslu zákona, ba opakuje-li se podobný výrok vícekráte, pak jest to patrná známka, že ustanovení zákona se nesrovnává s duchem času a že potřebí jej opraviti. Abychom to vysvětlili příkladem, dejme tomu, že by na nějaký přestupek ustanoven byl zákonem nepřiměřeně přísný trest. Kterak se zachová porota v takovém případu? Máme za to, že když i vina obžalovaného patrna buď, soud porotní větší zřetel bude míti k okolnostem ji zmírňujícím a častěji za nevinného jej prohlásí, nežli v případech takových, kde vina a trest jsou více sobě přiměřeny. Ukazuje to zkušenosť v zemích, ve kterých ústav porotních soudů

dávno jest zaveden. Tedy i ve přech nepolitických jsou výroky porotní hodny veřejné pozornosti, poněvadž prakticky ukazují vady trestních zákonů.

Jako svobodný tisk jest *theoretickou kontrolou* zákonodárství a státní zprávy, tak jest ústav poroty *praktickou* jich *kontrolou*: moc soudní, provozována od národu, jest živou kritikou moci zákonodárné a výkonné. Toto jest pravý a veledůležitý význam poroty.

Podotkneme tuto ještě něco o sestavení poroty. Považujeme-li moc zákonodární a soudní za takové, jichž provozování zůstaveno jest národu, oné totiž volením poslanců do sněmu, této účastněním se v porotě; považujeme-li dále porotu za kontrolu zákonodárství; uvážíme-li naproti tomu, že v žádném státu není a nemůže býti veškerenstvo národu účastným všech politických práv, čili jiným slovem, že všude musí při tom býti nějaký census (již vyloučení ženského pohlaví a nedospělé mládeže jest census): musíme přijíti k tomu výsledku, že provozování moci soudní nemůže přináležeti žádné jiné třídě občanů nežli té, která provozuje moc zákonodární, nemají-li vzniknouti z toho nesčíslné zmatky, čili jinak, že pro porotu musí platit týž census, jaký je předepsán pro voliče do sněmu. Kontrola nemůže nikdy býti vykonávána od jiných interesentů, nežli kterým náleží ustanovování těch, jenž mají kontrole býti podrobeni.

Ze všeho ale, co tuto pověděno, jasně vysvítá, že *bez poroty* není žádné opravdové *svobody*.

O kolkách na literární plody a novinářských kaucích.

Člověk vstupující do státního spolku odříká se jisté části svých práv, kterou vznese na stát, začež tento přijímá na sebe povinnost, chrániti jej při ostatních jemu pozůstalých právech.

V právech samých činíme rozdíl mezi právy *přirozenými* a *nabytými*. Právo přirozené jest ono, které pochází z *podstaty* lidské a záleží ve svobodě, vykonávati všecko co vede k dosažení účelů člověckých. Právo přirozené nemá žádného konkretního předmětu, ono se vztahuje pouze na konání. Právo zas nabyté jest takové, které má základ svůj v *činnosti* lidské; poněvadž pak lidská činnost jen tenkráte může býti plodná, když jest obrácena k jistému konkretnímu předmětu, tedy právo nabyté vždycky se vztahuje na takový předmět. Slovem právo přirozené jest *svoboda*, právo nabyté jest *vlastnictví*. Každý občan tedy jest povinen, obětovati státnímu účelu částku svobody i vlastnictví svého. Toto poslední děje se odváděním daní.

Vidouce tak, z čeho pochází pro občana povinnost ku placení daní, budeme též moci posouditi, jak dalece

sáhá právo státu k jich ukládání. Daně se vztahují k vlastnictví, mají tedy vybírány býti z jmění, poněvadž ale jmění člověka nezáleží pouze v zásobě nabytých statků, aniž vždycky možno jest velikosť této zásoby dle skutečnosti vyšetřiti, musejí býti nepřímá měřítka k oceňování něčího jmění. Taková měřítka jsou: spůsob nabývání a spůsob užívání jeho, čili jinými slovy: *práce* a *útrata*. Kdo víc pracuje, vydělá víc, a kdo víc utrácí, musí míti z čeho, tedy daň z práce a daň z útraty vždycky vlastně dotkne se jmění občana. A kterákoliv daň nedá se uvésti v základě svém na jedno z toho trojího, buď přímo na *jmění* samé, anebo na práci neb útratu, ta jest nespravedlivá. Tak na př. daň z hlavy jest největší nespravedlivosť a barbarství, poněvadž se ukládá na živobytí lidské. Můžeť sice také daněmi obmezována býti svoboda státního občana, tak že za vykonávání jistých práv uložen jest plat, ale to se může týkati pouze práv zadatelných, která mu neukládají spolu povinnosť, jak to činí práva nezadatelná, [1]) a pak náleží taková daň do kategorie útrat, na př. daň z provozování hudby. Právo nezadatelné nikdy nesmí obmezováno býti daní, poněvadž by tím stát netoliko meze práva svého překračoval, sáhaje na něco, nad čímž mu nižádná moc není dána, nýbrž i překážel občanům u vykonávání jich povinnosti.

Dle spůsobu, jakým se vybírají, dělí se daně na dvé, *přímé* a *nepřímé*. Přímé daně osobně vyhledávají povinnovaného, zavazujíce ho ke složení sumy jemu uložené v určitý čas na vykázaném místě; nepřímé daně, které

[1]) Tak máme zajisté netoliko právo, nýbrž i povinnosť živu býti, vzdělávati se a t. d., a tato povinnosť činí právo takové nezadatelným, poněvadž bychom se jeho zadáním zhostili povinnosti sobě uložené.

se veskrze vztahují na útratu, skrývají se v tržní ceně zboží, a potřebujíce při odvádění prostředníka mezi státem a povinnovaným nechávají se od tohoto dle jeho libosti vyhledávati. Mezi daně přímé náleží: daň gruntovní, daň z výdělku, daň z komínu, z koní a t. d.; mezi nepřímé náležejí: clo, daň potravní, kolek a j.

Nám tuto činiti jest toliko s tímto posledním. Kolek jest forma daní, která snadněji nežli jakákoliv jiná může se týkati všeho, i také se týká. Pokud se vztahuje pouze na práci, nebo na jmění neb útratu, má k ní stát právo, tak jako ke každé jiné formě daní vztahujících se na tyto předměty. Nikdo zajisté nebude za nespravedlivé považovati, když stát ukládá kolek na vysvědčení, neboť tato slouží k materiálnímu prospěchu toho, komu jsou dána; v té případnosti jest kolek daní na práci, a když jenom jest mírný, nikdo se jím nebude cítit příliš obtíženým. Proti kolku, který se ukládá listinám týkajícím se přenášení jmění od jedné osoby na druhou, tím méně bude kdo něco namítati, a tato výloha snadno i ráda se oželí; naprosto pak neslušná byla by stížnost na kolek takový, který se ukládá na věci zbytečné, pouze k rozkošnictví sloužící, u př. na karty. Toto jsou příklady, kde kolek dotýká se práce, jmění a útraty, a ve všech těch případech musíme zavedení jeho, stalo-li se jen s rozumem, schvalovati jakožto velmi laciný a pohodlný spůsob vybírání daní.

Ale právě tato pohodlnost byla příčinou, že se kolek rozšířil i na věci, které podle žádného rozumu ani práva daním podrobeny býti nemohou, což stalo se dle staré zásady finanční: bráti tam kde jest nejsnadněji. Tak uložen kolek i plodům ducha, jmenovitě kalendářům a novinám. Takovou daň prohlásiti musíme bez ostýchání za nespravedlivou, poněvadž uložena jest na poučování lidu.

Přední a hlavní povinností každého jednotlivce jest směřovati k uskutečnění toho povolání, které mu vykázáno jest jakožto člověku. Sada tato nepotřebuje teprv důkazu, neboť jest sama sobě jasná a z ní vyplývají všecky zvláštní povinnosti člověka. Nejúžeji pak s ní spojena jest povinnosť člověka, vzdělávati se v každém ohledu, i jest tedy člověk mravně ve svědomí svém zavázán, hledati všemožného poučení. Tato povinnosť jest ale spolu i největším právem jeho, právem nezadatelným, jenž nemůže žádným positivním ustanovením ujmy trpěti. Stát netoliko že zavázan jest, chrániti občany při plnosti a celosti tohoto jejich práva, on musí nad to za úkol sobě postaviti, aby vyplňování té povinnosti občanům co možná usnadňoval a jim všemožnou příležitosť ke vzdělávání se poskytoval. Nejedno zákonodárství zřejmě uznalo a výslovně vyřklo, že stát povinen jest občanům udělovati vychování, a tato povinnosť plyne z toho, že lidé nevstoupili v státní spolky pouze a jediné proto, aby nabyli bezpečnější ochrany své svobody a svého jmění, nýbrž hlavně proto, aby toho, čeho jednotlivým silám dosíci nemožno, totiž uskutečnění povolání člověckého, snadněji a rychleji docházeli společným snažením a vzájemnou pomocí. Bezpečnosť svobody a jmění jest jenom jeden z prostředků k tomuto vznešenému cíli. Proto zakládá a vydržuje stát školy a vzdělavací ústavy všelikého druhu, proto přidržuje mladé pokolení k jich návštěvě, proto uděluje chudým žákům vyučování zdarma.

Ale vzdělávání člověka nepřestane vystoupením ze školy, ano celý život jest mu školou, ve které se každým dnem přiučuje novým věcem a neustále rozsáhlejších vědomostí a větší zkušenosti nabývá. Podporuje-li ale stát vychování mládeže, kterak může překážeti dalšímu se

vzdělávání dospělých občanů? A takovou překážkou jest daň na spisy, jenž rozšiřují mezi lidem užitečné vědomosti. Vůbec-li již taková daň jest nespravedlivá, poněvadž obmezuje člověka v nezadatelném jeho právu, znesnadňuje mu vykonávání svaté jeho povinnosti a překážky mu klade na cestě k uskutečnění svého povolání: tím více stává se nespravedlivou, týká-li se třídy občanů takové, která beztoho má méně prostředků k svému vzdělávání a které by se tedy spíše v něm pomáhati nežli překážeti mělo. Narážíme tím na kalendáře. Kdo čerpá poučení své z kalendářů? Na větším díle ona třída obyvatelstva, která nejníže stojí na stupních společenských, které nepřístupny jsou jiné prostředky vzdělavací, které školní vyučování pro chudobu uděluje se zdarma. A té třídě zdražuje se jediné, k tomu ještě dosti skrovné a chudé poučování, po kterém se shání, ukládáním kolku na kalendáře, an vzdělavací spisy vyššího druhu, sloužící třídám zámožnějším, bez takové daně zůstávají! Co by se řeklo o finančníkovi, který by potravní daň obmezil pouze na takové potřeby, od nichž výhradně nejchudší třída jest živa, na chléb a na zemčata, ostatní pak všecky druhy potrav, jichž sobě jenom zámožnější opatřiti mohou, poplatku zprostil? Tak a nejináče jest i s kolkem kalendářským.

Co se týče kolku na noviny, ten netoliko že jest sám v sobě nespravedlivý, on jest i nepolitický a státu škodný. Považujeme-li člověka co státního občana, jakého medle poučení jest mu nejvíce potřebí? Zajisté poučení politického, které by ho seznámilo s právy a povinnostmi jeho občanskými, se vnitřním stavem vlasti a postavením jejím k cizím státům, s během událostí světových a působením jejich na vlast, s potřebami časovými a s prostředky k jich vyhovění, s muži věhlasnými a obratnými ve veřej-

ných správách, jenž zasluhují důvěru obecenstva, i s množstvím jiných věcí, které se týkají státu a prospěchu obecného blaha. Vidíme to ve všech zemích, jak velikým neštěstím jest politická nedospělost lidu, která, když se jedná o reformy, žádá nemožnosti, a když se žádost taková nevyplní, násilně podvracuje základy a sloupy veřejného pořádku. Je-li ku pokojnému pokroku politickému potřebí s jedné strany poctivosti a dobré vůle vlády, s druhé strany neméně potřebí k tomu jest náležité osvícenosti lidu, aby tamto nestala se žádná chyba, tuto žádná přenáhlenost. Odkud ale může občan snadněji vážiti poučení o všech těch věcech, které jsme svrchu vypočtli, jakožto náležející ke vzdělání politickému, nežli právě z novin, které se výhradně jimi obírají a o všech důležitých otázkách časových jednají! Aby ale každý občan co možná důkladně politicky se vzdělal, na tom musí být státu již ve vlastním jeho interesu záleženo, pročež měl by stát vzdělávání takové usnadňovati a podporovati, ne ale je stěžovati a jemu překážeti. Kolek na noviny jest daň na politické vzdělávání lidu, a co taková odporuje interesu státnímu. Nastanet tu povinnost sněmům (až nějaké budou), opříti se proti takové nespravedlivé a škodlivé dani.

Řekne snad mnohý, že činíme příliš mnoho hluku o věci nepatrné; avšak není ta věc tak nepatrná jak se na oko zdá, neboť kde se uráží princip spravedlnosti, tam nelze předvídati konce následků, a když se zavede nespravedlivost jedna, zdaž lákavý příklad nevede k zavádění jiných? Aniž pak na tu námitku žádné váhy neklademe, která se odvolává na jiné země a uvádí příklady států svobodných, kde noviny též kolkům podlehají. Na to odpovídáme, že to, co v principu a základu nespravedlivé jest, nestane se spravedlivějším, když to i jinde místo

má než u nás, a že neslušno odvolávati se na špatný příklad.

Jiná překážka politického vzdělávání lidu prostředkem novin jsou kauce uložené jich vydavatelům. Jestliže kolek tíží toho, kdo poučení hledá, tak že draze sobě musí kupovati, čeho by se mu mělo dostávati zdarma — překážejí kauce těm, kteří cítí povolání udělovati takové poučení. Kauce nezdražují noviny, jak to činí kolek, ony jen počet obmezují. Zastavatelé kaucí rozumují takto: „Kdyby volno bylo každému beze vší garancie svého poctivého smýšlení národu za učitele v politice se navrhovati, brzo by k tomu došlo, že by velká část novinářství dostala se do rukou lidem, kteří nemajíce co ztratiti rozšiřovali by mezi lidem zásady obecnému pořádku škodlivé a vedoucí přímo ku převratům, z nichž nikoli národ, nýbrž jen oni sami by kořistili; ano jest se obávati aby hanebné snažení jejich nečelilo i proti vlastnictví a sprostý lid ještě více se nenakazil převráceným učením komunistickým, kteréžto v našich časech beztoho bohužel až příliš jisté třídy společenstva proniklo. Při kaucích nelze se obávati takového nebezpečenství, neboť ten, kdo složí kauci, musí míti jmění, a kdo má jmění, nebude hověti tendencím jemu nebezpečným. Kaucemi zamezí se působení jenom těm stranám, které jsou každé společnosti, každému pořádku nebezpečné; jiné strany politické tím ničeho netrpí, aniž tím ujma se děje literárním kapacitám. Záleží-li skutečně některé politické straně na tom, aby měla svůj orgán, toť i kdyby se jednotlivý podnikatel ze špekulace nenašel, snadno sežene potřebnou kauci, ovšem pak bude hledět získati sobě co možná nejvýtečnější literární síly, tak že jenom méně schopné kapacity propadnou, jichž není co želeti. Je li ale některá strana

sama v sobě tak slabá, že nedovede sehnati kauci na zvláštní orgán, jest to jenom důkazem, že jest nepatrnou menšinou v národu, a taková má povinnosť podrobiti se většině."

Mají tyto důvody na pohled jakousi zdánlivosť pravdy pro sebe, při bližším však ohledání kritiky nevydrží. Připouštíme, že kdyby nebylo kaucí na noviny, mohly by vedle dobrých časopisů povstati i takové, které by obecný lid bludným a nebezpečným spůsobem zaváděly, ale při tom ještě nevidíme žádného nebezpečenství pro veřejný pořádek. Pominouce i to, že takový blud ujímati se může jenom v lidu, jehož rozumové vzdělání úmyslně zanedbáno jest, kdežto pak příčina toho jinde leží, namítneme naproti tomu jen dvojí. Má-li bludné učení svobodu veřejně vystupovati, má tutéž svobodu také učení pravé, a kdo by pochybovati chtěl o vítězství pravdy nad lží, musil by úplně zoufati nad člověčenstvem. Zadruhé jest proti zneužívání tisku zákon, který stíhá trestem vše, co by státu bylo nebezpečné. Co dále toho se týče, že při kaucích na noviny jenom ony slabé a nečetné strany ujmy trpí, které nemohou kauci sehnati, poukazujeme na to, čemu skutečnosť učí: že každá nová pravda bývá z počátku jen od malého počtu lidí uznávána a teprv ponenáhlu ke všeobecné platnosti se prodírá. Vezměme sobě příklad ze sebe samých. Na jak veliký počet účastníků obmezovalo se asi národní snažení před třiceti nebo dokonce před čtyryceti lety? ano opanovalo-liž i nyní národní osvědomění opravdovou většinu našeho národu? Kdyby byla revoluce rakouská vypukla roku 1828 anebo dokonce 1818, byla by také za první její zásadu přijala jednosvorně ideu rovnoprávnosti? a kdyby i byla přijata byla, zdaliž by se uskutečnění její nebylo potkalo s desetkrát tak četnými překážkami, jako s kterými

ještě zápasiti musí? Proto pak, že menšina jest menšinou, nemůže býti ztenčována ve svém právu svobodného slova. Ostatně nikdo upírati nemůže, že ukládání kaucí na politické časopisy tvoří z novinářství méně neb více monopol několika zámožnějších nakladatelů, jimž při obmezení konkurence literární kapacity z nouze i proti lepšímu přesvědčení nuceni jsou se zaprodati.

Z toho, co jsme tuto pověděli, každý vidí, že v principu jsme proti kaucím na noviny. Poněvadž ale u nás zákonně uvedeny jsou a nelze se nadíti, že by vláda tak snadno od nich upustila, nebude zbytečno ukázati, když již bez nich obejíti se nelze, jak by ta věc přiměřenějí mohla býti zavedena.

§ 13. třetího oddílu tiskového zákona zní takto: „Za každý periodický tištěný spis, který třeba jen co vedlejší věcí obírá se denními událostmi politickými, mluví o politických, náboženských aneb sociáních otázkách aneb vůbec politického obsahu jest, musí předepsaná kauce složena býti. — I jiné periodické tištěné spisy podrobeny jsou kauci, jak mile pro svůj obsah anebo pro přestoupení tohoto patentu odsouzeny jsou od soudu. — Rozhodnutí, zdali některý periodický spis povinen složiti kauci, náleží, když se tomu odpor klade, náměstkovi korunní země, při odvolání pak nejvyššímu policejnímu úřadu.“

Příliš rozsáhlý smysl tohoto paragrafu dle našeho mínění daleko převyšuje účel kauce, který není žádný jiný nežli předejíti škodlivé a nebezpečné působení na lid. Pouhými zprávami z politického dějiště světa, podávanými beze všech výkladů a úvah, nenakazí se smýšlení lidu, a v tom ohledu stačí trest na úmyslné rozšiřování nepravdivých zpráv k uvarování se všeho zbytečného znepokojování a pobuřování myslí. Ostatně nedá

se ani přísně ustanoviti, jaká událost jest politická a jaká ne, ano může se státi, že tatéž událost jednou se ukáže ve světle politickém a podruhé ve světle nepolitickém. Dejme tomu, že panovník nebo ministr nějaký někam na cestu se vydá, náleží to mezi politické anebo nepolitické události? Podle okolností a účelu cesty může to náležeti do jedné i druhé kategorie, často ale nemožno ani rozhodnouti v tom, když třeba ani okolnosti ani účel známy nejsou. A takových případů může býti množství, což jenom příležitost zavdává k týrání časopisů nepolitických, když přinášejí podobné zprávy. Zase jsou jiné politické události tak rozsáhlé zajímavosti, tak veliké důležitosti, tak radostného obsahu pro veškeré občanstvo, že těžko jest činiti monopol z jich rozšiřování, ano že sám obsah jejich žádá co možného rozhlášení. Takové události jsou: smrť mocnáře, narození dědiče trůnu, veliké nějaké vítězství, uzavření míru nebo prospěšné nějaké smlouvy s cizí mocností, a jiných podobných mnoho. Kdo bude brániti, aby takové veledůležité politické zprávy nerozhlašovaly se též skrze časopisy nepolitické? My vztahem na podávání pouhých politických zpráv nepovažujeme kauce za nic jiného, nežli za uzdu lidské zvědavosti zavěšenou a za původ a podporu nespravedlivého monopolu.

Jinak jest s novinami, které denní události politické ve smyslu jisté strany vykládají a čtenářstvo pro své přesvědčení a své politické tendence získati usilují. Zde jediné jsou kauce, když už bez nich býti nelze, na svém místě a překážejí nejméně, poněvadž ta strana, v jejímž interesu noviny vycházejí, vyhledává jimi svůj prospěch, při čemž stát vždy může se obávati, aby tento strannický prospěch nepříčil se prospěchu všeobecnému, začež má kauce podati garancii.

Podobné jako s obsahem politickým jest i s otázkami náboženskými a sociálními. Co všecko nedá se v pojem ten zahrnout při neurčitosti zákona! A skutečně poskytovala tato lapačka v minulém devítiletí libovolnosti policejní širokého pole. Není časopisu, který by při náležitě širokém výkladu těchto pojmů nedal se zahrnouti mezi takové, které jsou podrobeny kauci.

Co se týče vysokosti kauce, o tom ustanovuje §. 14 téhož oddílu tiskového zákona takto: „Kauce obnáší pro periodické tištěné spisy, které vycházejí v místech s více nežli 60.000 obyvatelích anebo v obvodu dvou mil okolo nich, 10.000 zl. ve stříbře, ve všech ostatních místech 5000 zl. stř., pro periodické spisy, které méně než třikráte za týden vycházejí, pokládá se jen polovička té sumy jakožto kauce.“

Tento paragraf patrně o tom svědčí, s jakou zběžností a povrchností pracovány byly zákony a nařízení Bachova samovládného ministerstva. Stanoviti v této věci stejné pravidlo pro celou monarchii, jest věc nanejvýše nespravedlivá. Opomíjejíce toho, že počet obyvatelstva sám sebou není žádným pravým měřidlem politické důležitosti některého místa (a o takovou důležitost se zde hlavně jedná), poukazujeme na rozdílnost zámožnosti a na rozličný stupeň politické probuzenosti lidu v rozličných provinciích, i máme za to, že pravé vyrovnání té věci jenom tenkrát státi se může, když vláda, ustanovíc nějaké minimum kauce, vyměření její pro rozličné země zanechá jejich sněmům.

O politickém vychování mládeže ve školách.

Chce-li mít stát pořádné občany, musí je sobě vychovat. O důležitosti školního vychovávání byla by zde zbytečná věc mluviti, každé třeba částečné zanedbání v tom ohledu má nepřehledné zlé následky. Jaký lid chceme míti, k tomu jej musíme vésti. Nyní žijeme chvála Bohu již podruhé ve státu konstitučním, kolikátá část lidu ale i nyní ví co jest konstituce? Pod absolutní vládou nebylo potřebí, aby obecný člověk o takových věcech čeho věděl, ta žádala jenom poslušné poddané, a nikoliv učené lidi. Vláda absolutní myslila a jednala za národ, který musel mlčky a trpělivě snášeti takové poručenství. Nyní jest jinak, nyní má národ jednati sám za sebe, a k tomu potřebí, aby znal své postavení, svá práva a své povinnosti, čili slovem aby měl politické vzdělání. Kam nedostatek politického vzdělání vede při propůjčené svobodě, toho nám truchlivý důkaz dal zmatkůplný rok 1848.

Pravda že od těch dob, hlavně prostředkem mnohých zkušeností, dílem i rozšířenějším působením literatury, jmenovitě periodické, lid obecný nabyl mnohých vědo-

mostí jichž dříve neměl, i poznal nový život, život politický; to všecko ale ještě nemůže se nazvati pravým vzděláním, neboť jednak tytéž věci, co jednomu rozum otevřely, druhému jej popletly, jednak patrně vidíme, že ještě veliká část lidu řídí se v politickém ohledu více jakýmsi přirozeným pudem a bezděčným taktem, nežli osvědomělým přesvědčením. Vzdělávání, má-li měně schopnému prospěšné býti, díti se musí systematicky a podle plánu. Z toho patrně vyplývá, jak veliký prospěch by to byl pro stát, kdyby již ve školach bylo postaráno o politické vzdělávání budoucích svobodných občanů.

Ta věc vidí se mi býti tak důležitou, že za svou povinnost považuji uveřejniti o ní své mínění, připomínaje toliko, že návrh zde učiněný nepovažuji nikoli snad již za dokonalý, nýbrž pouze za první prohozenou myšlénku.

Politické vzdělávání školní mládeže rozvrhnouti se dá hlavně na tré: 1) poučení o právech a povinnostech konstitučního občana; 2) poučení o zřízení zemském a působnosti veškerých úřadů; konečně 3) poučení o jistých positivních zákonech, které každému občanu bez výminky znáti potřebno jest.

Samo sebou se rozumí, že nebude nikdo žádati, aby dítě vystoupivší z triviální školy do praktického života přineslo s sebou již všecky tuto naznačené obšírné známosti. Poučení o všech těchto věcech musilo by se na všecky školy a učiliště tak rozvrhnouti, aby se v každé škole přednášelo to, čeho přede vším věděti potřebí tomu stavu, ku kterému škola připravuje. Jakož pak jisté základní vědomosti vůbec všem stavům potřebny jsou a proto již v elementárkách se udělují, tak i při politickém vzdělání jisté základy by se díti musily již ve školách nejnižších.

Tyto základy jsou uvedené svrchu na prvním místě známosti o právech a povinnostech konstitučního občana. Nemysli nikdo, že by se tím příliš mnoho ukládalo chápavosti věku dětského; vše záleží na spůsobu, jakým se to mladému rozumu podá. Trápí-li se děti v nižších školách věcmi abstraktními, nepraktickými, i dospělejšímu rozumu nepochopitelnými: proč by se nemohlo očekávati, že pochopí věci, které jsou každému blízké, praktické, a nejsprostějšímu rozumu jasné učiniti se mohou? Nahlédněme jen do malého katechismu a vizme, co všecko to ubohé dítě nazpaměť se učiti musí, kdežto ani pomyšlení není, že by tomu mohlo rozuměti. Jak nepotřebnými věcmi naplňuje se násilně jeho paměť na újmu rozumu, který by naopak ve škole rozvinovati se měl! Proč by se nemohl pro nižší školy napsati podobný krátký katechismus, který by poučoval dítě o účelu státu a o právech i povinnostech občana? Netolik dal by se takový katechismus napsati mnohem srozumitelněji nežli katechismus náboženský, poněvadž by se stavěl pouze na přirozený rozum, kdežto ten jediný základ má v positivním dogmatu, ano učitel sám, který častokráte náboženskému katechismu nehrubě lépe rozumí nežli jeho žák, mohl by spíše ku katechismu politickému přičiniti též svůj výklad, poněvadž věc sama tak blízka všem jest, že z každodenního života nalézti lze k ní příkladů i analogií.

Jest věc uznaná, kterak množství zločinů děje se nevědomostí, že zpáchaný skutek náleží mezi zakázané. Stává-li se to při skutcích, v kterých každému člověku přirozený cit jeho hlásá, že to činiti nemá: tím více se to musí stávati v případnostech, kde toliko positivní zákon buď v interesu obecné bezpečnosti anebo z vyšších státních ohledů to neb ono činiti zapovídá. Neznámosť zá-

kona neomlouvá, a přece nikde není postaráno o to, aby známosť takových zákonů, které prostý rozum předzvídati nemůže a jichž neznámosť může býti mnohonásobně nebezpečna, náležitě mohla býti rozšířena. Dle našeho mínění dalo by se to dobře provésti v hodinách opakovacích, jaké zavázáni jsou navštěvovati hoši ze školy do učení nějakého řemesla přistouplí. Jest to věk k výstupkům a výtržnostem nejnáchylnější, jednak zase dosti dospělý, aby chápati mohl příčinu positivní zápovědi a zlé následky jejich přestoupení. Tu by byla nejlepší příležitosť k populárnímu výkladu některých paragrafů z trestního zákona, hlavně těch, které se týkají státních zločinů a jistých policejních přestupků. Mladíkům ubírajícím se na studia takové poučení méně zdá se mi potřebným býti, poněvadž již vyšší vzdělanosť, které se účastnými stávají, sama je k takovému poznání vede, a pak i proto, poněvadž obyčejně teprva v usedlejším věku vstupují do praktického života nežli mládež řemeslnická.

Zároveň s naukou o písemnostech bylo by vhod, seznamovati školní mládež se zákony týkajícími se veřejného jednání, a s oborem činnosti jednotlivých úřadů. Ovšem nemohlo by se to díti tak obšírně, aby snad z toho byl kurs soudního řádu, ale vždy by se mohly žákům aspoň všeobecnější věci povědíti, což by mělo pro ně tu výhodu, že by později nepotřebovali upadati tak často v ruce pokoutních písařů a šmejdířů. Na reálkách a řemeslnických školách mohla by se přidati k tomu ještě známosť oněch zákonů, jenž vztahují se vůbec na řemesla a živnosti a na jednotlivá zvláště.

Ve vyšších třídách gymnasiálních musela by se mládež seznamovati s organisací celého státu, se zřízením zemským a stupňováním úřadů i okresem každému z nich

vykázaným. Potřebnosť toho dosti jasně vysvitá, když každodenní zkušenosť ukazuje, kterak i lidé jinak vzdělaní známostí těchto teprva v praktickém živobytí často s nemalou svou škodou docházejí. Zevrubnější statistika jakož i politika musily by zůstati výhradně právnickému studiu.

Toto krátký návrh v záležitosti, která by neměla zůstati nepovšimnuta ve spořádaném státu.

Pragmatická sankce.

V poslední době nebyla žádná státní listina tak často jmenována, jako tento ode všech zemí rakouských přijatý základní zákon, který stanoví nerozdělitelnost říše Rakouské, a jest se nadíti, že později často bude se naň odvoláváno od státníků rakouských. A přece jest text této důležité listiny tak málo známý, ješto až do té doby zřídka kde tiskem uveřejněn byl, a toliko v stavovských archivech jednotlivých zemí a v státním archivu Vídenském v prachu se skrýval. Pročež máme za to, že posloužíme obecenstvu našemu, když mu u věrném překladu podáme prvotní vyjádření císařské vůle, které potom stvrzeno bylo svolovacími listy od stavů všech jednotlivých zemí. Znít pak takto:

„Jeho Cís. Milost ráčila ke dni 19. dubna 1713 na desátou hodinu všecky Své zde ve Vídni přítomné tajné rady na obyčejné místo svolati. Když pak přišla ustanovená hodina, odebrala se JCM. do Své tajné komnaty pod baldachyn a postavila se před obyčejný stůl císařský, načež i Své tajné rady a ministry tam povolala. Tito vešli ve svém pořádku, zůstana každý státi na svém místě, a sice (p. t.) princ Eugenius Savojský, kníže Traut-

sohn, kníže Schwarzenberg, hrabě Traun, zemský maršálek; hrabě Thurn, JCM. Eleonory nejvyšší hofmistr, hrabě Dietrichstein, nejvyšší podkoní; hrabě Seilern, dvorský kancléř; hrabě Stahremberg, president komory; hrabě z Martinic mladší; hrabě Herberstein, vojenský místopresident; hrabě Schlick, český nejvyšší dvorský kancléř; hrabě Schönborn, říšský místokancléř; arcibiskup Valenciánský; hrabě Sinzendorf, nejvyšší komorník; hrabě Paar, JCM. Amalie nejvyšší hofmistr; hrabě Sinzendorf, říšské dvorské rady místopresident; hrabě Mikuláš Palffy, kr. uherský judex curiae; hrabě Illeshazy, uherský kancléř; hrabě Khevenhüller, dolnorakouský zeměsprávce; hrabě Gallas; hrabě Salm, JCM. Amalie nejvyšší podkoní; markéz Romeo, kr. španělský státní tajemník; hrabě Kornis, sedmihradský místokancléř; referendarius von Schickh.

„Když tak všickni zmínění tajní radové a ministři shromáždění byli, ráčila JCM. oznámiti, že příčina i účel takového povolání jich tajných rad a ministrů jest, aby jim oznámil, kterak od nebožtíka Jich v Pánu odpočívajícího milostivého a nejvýše ctěného pana otce císaře Leopolda, pak od Jich nejmilostivějšího pana bratra, tehdáž krále Římského, později též císaře Římského Milosti a Lásky slavné paměti, konečně JCM. tenkráte co prohlášeného krále Španělského, a mezi Nimi všemi rozličná ustanovení, pořádek a pacta successoria učiněna a u přítomnosti rozličných císařských tajných rad a ministrů všestranně přísahou stvrzena jsou. Poněvadž ale z týchž rad a ministrů málo kteří již při živobytí se nacházejí, tedy ráčila JCM. za potřebné uznati, jim přítomným tajným radám a ministrům netoliko to oznámiti, nýbrž i zmíněná ustanovení a pacta conventa Sám ve známost uvésti a přečísti dáti, jakož pak JCM. takové přečtení

Svému nejvyššímu kancléři hraběti Seilern ihned nařídíti ráčil, kteryžto že jsouci při ruce královské španělské, od tehdejší Královské nyní i Císařské Milosti podepsané a Jich přivěšenou pečetí opatřené původní přijímací listiny španělský úvod; dále postoupení od císaře Leopolda a Římského krále Josefa podepsané a přivěšenou dvojí, císařskou a královskou pečetí stvrzené listiny celý obsah od začátku až do konce i s notariátským dodatkem; konečně zase z královské španělské listiny přijímání i závazek až do konce, též s notariátským dodatkem hlasitě a zřetelně přečetl, kteréžto listiny datovány jsou z Vídně dne 12. září 1703.

„To když se stalo, oznámila JCM. dále, jak v krátce tuto se klade: Z přečtených listin že se vyrozumělo učiněné a přísahou stvrzené ustanovení a věčné pactum conventum mezi oběma větvemi Josefínskou i Karolínskou, pročež tedy k dědičným Španělským královstvím a zemím, přenešeným od slavné paměti Císařských Milostí Leopolda a Josefa na JMC., nyní po úmrtí bez mužských dědičů nebožtíka Jich pana bratra Milosti a Lásky, i všecka jeho pozůstalá dědičná království a země na JM. připadají a vesměs při Jich manželských mužských dědicích dle práva prvorozenosti, pokud jakých bude, nerozdílně zůstati mají; po vymření ale Jich mužského kmene (čehož Bůh uchovati ráčiž) na manželsky zůstavené dcery vždy podle pořádku a práva prvorozenosti týmž spůsobem nerozdílně připadají; dále v nedostatku anebo po vymření všech od JMC. pocházejících manželských potomků jak mužského tak ženského pohlaví, tuto právo dědičné všech království a zemí na pozůstalé po JMC. panu bratru Josefovi Císařské Milosti a Lásky slavné paměti paní dcery a Jich manželské potomky opět týmž spůsobem podle práva prvorozenosti připadají a podle

toho práva a řádu i Jim paním arcikněžnám toho času všecky ostatní přednosti náležeti musejí; vše v tom smyslu, aby po vyhynutí obojí, nyní panující Karolínské a následující po přeslici pozůstalé Josefínské větve JJMC. paním sestrám i všem ostatním větvím nejjasnějšího arcidomu dle práva prvorozenosti po pořádku z toho pocházející všeliké právo dědičné i se vším příslušenstvím náleželo a zůstaveno bylo. A poněvadž toto věčné ustanovení, pořádek a pacta jakožto ke cti a chvále Boží i k zachování všech dědičných zemí směřující, vedle Jich slavné paměti pana otce i pana bratra Milosti a Lásky též od JMC. tělesnou přísahou stvrzena jsou: pročež netoliko JMC. jich stále držeti se bude, nýbrž domýšlí se JMC. téhož i do svých tajných rad a ministrů, které milostivě napomíná a jim nařizuje, aby neméně i oni dle takových smluv a ustanovení úplně se řídili a jich zachování i chránění na péči a starosti měli, jakož JMC. k tomu konci je tajné rady a ministry v takovém případu ze závazku mlčelivosti propouštěti ráčí.

„Načež JMC. i páni tajní radové a ministři odstoupli. ‚Že všecko svrchu uvedené takto jest předsešlo a jednáno bylo, potvrzuji svým vlastním podpisem i obyčejné pečeti přiložením ve Vídni dne 19. dubna roku 1713 já Jiří Fridrich von Schickh. JMC. dvorský rada, dolnorakouský tajný písař a referendarius, a k tomu aktu authoritate caesarea et archiducali ustanovený notarius publicus.“

Toto vyjádření císařské vznešeno jest pak na stavovské sněmy jednotlivých zemí ku přijetí, k jehožto osvědčení stavové každé země dali od sebe zvláštní svolovací listy, v nichž přistupují k ustanovení císařskému strany zděditelnosti trůnu i po přeslici. Svolovací list stavů

českých nese datum 16. října 1720, a vyhotoven jest na sněmě zvláště k tomu konci svolaném za nejvyššího purkrabství Jana Josefa hraběte z Vrtby.

Z prvotní tuto sdělené listiny této státní smlouvy jest nade všecku pochybnost patrno, že celá pragmatická sankce týká se jediné interesu panujícího domu, v kterémž ohledu stanoví se v ní dvojí: předně rozšiřuje se zděditelnost trůnu též na potomstvo ženského pohlaví v panující rodině, a za druhé zamezuje se na vždycky rozdělování zemí mezi její údy. Tak a nic jinak rozuměti se nemůže slovům nerozdílně (ohnzertheilt) v prvotní listině, a kdo pováží, jak škodlivým se prokázalo časté dělení dědičných zemí mezi jednotlivé údy Habsburské rodiny, neuvidí v tom ustanovení nic více, nežli moudrou státní politiku císaře Karla VI., který toto zlé na vždycky chtěl mít zamezeno. Znění textu jest tak jasné a účel celé listiny tak patrný, že nemožno podložiti slovu tomu ještě jiný nějaký smysl.

Nicméně zastavatelé centralisace vidí v pragmatické sankci ustanovení reální unie, a k lepšímu dotvrzení svého mínění uvádějí znění textů jednotlivých svolovacích listin. Tu jmenovitě text listiny od uherských stavů v latině dané zdá se jim k tomu býti příznivým, poněvadž v něm užito slov indivisibiliter ac inseparabiliter (nerozdílně a nerozlučně). Ale kdož medle neuzná obě slova za synonyma? Co se nedá rozdělit, jest nerozlučné, a naopak co se nedá rozloučit, jest také nerozdělitelné. Použití obou slov vedle sebe zbytečným spůsobem jest toliko stylistická okrasa toho času velmi obyčejná. Příznivějším se již ukazuje takovému výkladu německý text svolovací listiny stavů českých, kdežto stojí: „ewige unzertrennliche Vereinigung und Beisammen-Behaltung“ (vě-

čné nerozlučné spojení a pohromadě podržení). Tu by se jmenovitě ze slova *ewig* mohlo souditi, že toto spojení nerozuměno jest toliko na čas trvání dynastie i po přeslici, nýbrž že i po jejím úplném vyhynutí má zůstati v platnosti. A však známo jest, jaký význam má v státních listinách slovo věčný, a patrno též, že v listině, která osvědčovala poddanost pod dům panující, nebyla slova ta přísně na váhu kladena k účelu zachování vlastních práv, a že tím slovem *ewig* toliko učiněn měl býti kompliment panujícímu domu, jemuž tak, třeba jen po přeslici, nevyhnutelnost přikřnuta. A dejme i tomu, což z ničeho nevysvítá, že by stavové čeští byli tím slovem chtěli vyjádřiti reální unii rakouských zemí, bylo by toto jejich vyjádření pouze jednostranné, aniž by mohlo zavazovati ostatní země. Čeští stavové nemohli nikterak platně svoliti k něčemu, co se od nich nežádalo, nemohli také uznati žádnou reální unii, která v prvotní listině vyřknutá není. Ostatně již slovo *Beisammen-Behaltung* dostatečně ukazuje, jakého druhu spojení rozuměno, a že se tu jedná toliko o zachování zevnitřního komplexu zemí, nikoliv ale o vnitřní jich spojení pod jednu správu. O toto poslední ani Karel VI. ani Marie Teresie se nepokoušeli, což by jistě nebyli opomenuli, kdyby v pragmatické sankci skutečně byla vyslovena reální unie. Centralisační pokusy Josefa II. vycházely z pramene docela jiného. Nejlepší pak důkaz, že v pragmatické sankci ani nepomýšleno na reální unii, jest ten, že Uhři právě na ni zakládají své právo k oddělené zeměsprávě.

Mát ale pragmatická sankce ještě jinou, velikou důležitost pro národy rakouské, totiž že panovník uznal *právo národu, dáti své svolení ke změně základního zákonu státního*, když ji předložil ku přijetí sněmům zem-

ským. Tím, že sněmové zemští ku pragmatické sankci přistoupili, stala se tato pravou *slmouvou* mezi dynastií a národy, a jest tedy skutek nevývratný, že svazek ten spočívá na vůli národu. Že takové svolení zemských sněmů nebylo od Karla VI. žádáno jakožto pouhá formálnost, aniž se dálo pouze k rozkazu císařskému, patrno z přísady v listu císařově k nejvyššímu purkrabímu, že „JMC. milostivě pochybovati neráčí," že stavové k ustanovení jeho přistoupí. A kdyby, čehož nebylo, takové svolení zástupců zemských ihned na pouhý rozkaz a poručení císařské bylo se stalo, ta okolnost v právní otázce ničeho by neměnila, poněvadž vždycky by nevývratný zůstal skutek ten, že panovník takové svolení, byť i vynucené bylo, za potřebné považoval.

Výsledek z toho všeho jest tedy dvojí: 1) že *v pragmatické sankci nestanovena žádná reální unie rakouských zemí* a že tento základní zákon říše není žádnou překážkou systemu federačního; a 2) že *právo dynastie Habsbursko-Lotrinské k trůnu pochází od svolení národů*, čímž ovšem svazek obou mnohem tužší a pevnější jest, než kdyby odvozen byl od jinud, pominutím všeho při tom účastenství národů.

Poznamenání. Řada článků, počínající *Politickými ideálisty* a končící tímto, vytištěna byla v „Nár. Nov." 1849.

Úvahy Čecha

o novém zřízení Rakouska. [1])

Tlucte a bude vám otevřeno.
Mat. 7, 7.

Když manifest od 15. července 1859 oznamoval národům rakouským, že císař uznává za úlohu svou: *trvale pojistiti Rakousku vnitřní blahobyt a zevnitřní moc náležitým rozvinováním bohatých jeho duševních i hmotných sil a času přiměřenými opravami v zákonodárství a správě*, vysloveno zároveň přání Jeho cís. král. apošt. Veličenstva, aby též národové pod Jeho žezlem shromáždění účastnili se v blahodárném díle, *důvěrně mu vstříc přicházejíce*. Přímé toto vyzvání, považováno za rukojemství budoucích blaženějších dob, ukládalo každému lojálnímu občanu rakouskému povinnost, dle sil svých spolu se přičiniti ku provedení svrchu vytknuté vznešené úlohy. Na ten čas nebylo k tomu jiné cesty, nežli veřejného projevování svého mínění prostředkem tisku; kterak občané rakouští obmezováni byli u vykonávání této své povinnosti od panovníka jim uložené, vůbec je známo.

[1]) Článek tento vyšel 1861 u Kobra v Praze co zvláštní brošurka věnovaná Frant. Palackému.

Větší volnosť nastala v tom ohledu po zasednutí rozmnožené říšské rady, jejíž rokování v novinách se uveřejňovalo a posuzovalo. Tu vyskytovala se rozličná hesla, vyjadřující zásady, dle kterých mínily různé politické strany utvořiti novou státní budovu Rakouska. Tu slyšána jsou slova: *historické právo, národno-politické individuality, národnosť politická, zastoupení interesů* a j. v., a vykládána tak i onak, jak právě která strana za dobré uznala k vůli vlastnímu prospěchu. Císařský diplom od 20. října t. r. naznačil sice všeobecně zásady nového upravení vnitřních poměrů říše, při čemž patrně viděti snahu, dosavadní nepropadlá práva jednotlivých zemí srovnati jednak s pokročilými potřebami času, jednak s nevyhnutelnými požadavky nerozdílného mocného spojení státního. Avšak jelikož ustanovení v něm obsažená jakož i následkem jeho až dosavad vyšlá daleko ještě neukončují novou státní budovu Rakouska, dále pak předvídati jest, že ani tato ustanovení nezůstanou pravidlem nezměnitelným: zbývá vždy široké pole k úvahám o nejpřiměřenější organisaci Rakouska, což obzvláště platí o nás Češích, jimž dosavad nejméně bylo popřáno příležitosti, projeviti svá lojální přání, a o nichž, co se týče postavení jejich v říši Rakouské, ani v císařském diplomu ani v žádném jej provázejícím ustanovení ničeho není určeno.

My Čechové nikdy nebyli v pochybnosti o tom, dle jakých zásad potřebí upraviti novou organisaci Rakouské říše, má-li všem spravedlivým požadavkům vyhověti a tím samým státu vnitřní síly dodati; zásady ty jsou *rovnoprávnosť* a *samospráva*. Zbývá ještě otázka, na jakém základě třeba stavěti novou budovu státní dle vyslovených zásad? a tu přímo a bez oslýchání vyslovujeme: na žádném jiném než jedině na *základě historickém*.

Nechceme mařiti slov dokazováním, kterak ony dvě zásady od nás vyslovené tvoří pravou a jedinou podstatu politické svobody, dosti na tom, že je císařský diplom sám vyslovuje, kde řeč jest o rovnosti všech poddaných před zákonem a o působnosti zemských sněmů. Podotýkáme toliko, že rovnoprávnosť sluší rozeznávati dvojí: *osobní* a *národní*, a že povolení jedné bez druhé byla by krátkozraká jednostrannosť, která by dříve nebo později přivodila následky politování hodné, ale stěží napravitelné. *Osobní rovnoprávnosť*, která není nic jiného nežli zrušení svobod a výsad jednotlivých stavů čili neoprávněných předností jedněch před druhými, tak neodbytně žádá pokrok času, že ani Rakousko v neblahém stadiu posledního desetiletí nemohlo mu odolati. Neméně důležitým faktorem politické svobody jest ale i *rovnoprávnosť národní*, jíž nikdo nemůže upříti veliké váhy, kdo pozoruje, kterak princip národnosti všude po Evropě mocně se ku platnosti dobývá. Důležitosť tuto vláda uznává, ano zvláštní pozornosť k ní obracuje, dosavadní stav věcí však odkazuje upravení této záležitosti k budoucím zemským sněmům, kdež hlavně na tom bude záležeti, jak jednotliví kmenové, jichžto se věc týká, dovedou obhájiti přirozené své právo. Každý zajisté pravý vlastenec rakouský musí sobě přáti, aby tato velevážná otázka co nejdříve došla konečného spravedlivého rozhodnutí, neboť jinak by se bylo obávati, by nevyskytla se po čase opět, snad v době nepříhodnější nežli jest nynější, a v podobě hrozivější a nebezpečnější. Učiť odvěká zkušenosť, že všeliká nespravedlivosť svým časem sama se tresce; a není věru doba podle toho, abychom se mohli konejšiti bezpečností odmítajíce zatvrzele všeliká naučení, jež nám podává dějepis. A vždyť pak se tu nejedná o nic jiného,

než abychom i jiným přáli téhož, čeho žádáme pro sebe — jedná se pouze o důsledné provedení *nejpřednější mravní zásady křesťanského náboženství.*

O samosprávě psáno již dost a dost, a vůbec vešlo v obyčej anglický selfgovernment co ideál její stavěti proti tuhé centralisaci francouzské. Takové státní poručnictví nade všemi interesy místními, jaké tuto nalézáme, ospravedlniti by se dalo jenom při tak nízkém stupni všeobecné vzdělanosti a osvěty, při kterém by se obávati bylo, že samospráva jednotlivých částí státu nebude vedena s náležitou rozšafností, jaké požaduje obecný prospěch. Národ u vzdělanosti pokročilý (důležitým měřidlem jsou spolehlivá dáta statistická, kolikátá část lidu v které zemi umí číst a psát, a v tom ohledu jmenovitě česká naše vlast sotvy zůstává pozadu za kterýmkoli krajem evropským) neslušno držeti v poručenství, znát on sám nejlépe své potřeby a dovede jim vyhověti lépe nežli kterýkoliv orgán ústřední správy, který jednak nemůže míti tak zevrubného náhledu v každou jemu vzdálenou záležitost, aby důkladně poznal pravý stav věci, jednak pro množství záležitostí naň vznešených nemůže každé jednotlivé věnovati dostatečný čas a péči. Stát, ve kterém v náležité míře provedena samospráva jednotlivých jeho částí, podobá se celku dobře rozčlánkovanému, který s lehkostí a obratností se pohybuje; kdežto stát, upiatý v tuhý háv vše objímající centralisace, zůstává tělesem neohebným, líným, všeho čilejšího ruchu neschopným.

Vytknuvše rovnoprávnost a samosprávu co hlavní zásady nové organisace Rakouska, vyslovili jsme zároveň, že za jediný pravý základ, na kterémž stavěti lze novou budovu státní, považujeme *základ historický.*

Při tomto slově dlužno se nám poněkud zdržeti.

Rozumíme zde výrazem „historický“ to co jest *skutečného* — jakožto výsledek předcházejícího vývinu, — naproti pouhé *theorii*, vycházející jedině z domyslu. Stavěti na základě historickém znamená tedy tolik, jako pokračovati v přirozeném vývinu, totiž používati k nové organisaci poměrů daných. Kam vede odchýlení se od tohoto pravidla, patrně ukazuje poslední desetiletí, kde odvážná zkouška, ustaviti stát na základě pouhé theorie, beze všeho ohledu na zvláštní poměry národů a zemí jej skládajících, nejmocnější sloupy vnitřní síly říše Rakouské nebezpečně zviklala, ba málem podvrátila. Že Rakousko konečně procitlo z bludu a ku přirozenému historickému základu se vrací, naplňuje nás nadějí, že nová organisace jeho bude skutečným znovuzrozením a pravé živly moci a síly státní novou svěžestí obdaří.

Diplom císařský klade zvláštní váhu na *právo historické*, pokud si ho národové vědomi jsou, a tuto se potkáváme s jedním z oněch hesel, která v rozmnožené říšské radě vyslovena zavdala podnět k horlivým publicistickým rozborům a úvahám. Z těch hesel jmenovitě „právo historické“ potkalo se s tuhým odporem jisté strany, která, bojíc se o předuost neslušně sobě osobovanou, podkládala mu bez rozdílu smysl zpátečnický, čímž veřejné mínění mělo býti mýleno v její prospěch. Z té příčiny vidí se nám potřebí, podívati se blíže na tohoto strašáka, abychom seznali, zdali a jaké nebezpečenství nám nastává od šetření práv historických.

Kdo by názvem „právo historické“ rozuměti chtěl právo takové, jehož platnost *budoucí* zakládala by se jedině a výhradně na platnosti jeho *minulé*, nenacházejíc v nynějších poměrech žádného odůvodnění, s tím úplně se srovnáváme, jestliže se proti dalšímu trvání takového

práva všemožně zasazuje. A v skutku, měla-li by právu historickému v tomto smyslu pojatému přiřknuta býti platnost, pak jest veškeren pokrok světa nepřetržitou řadou bezprávního konání, poněvadž jím neustále ruší se co bylo dříve a povstávají nové poměry a nová zařízení. Patrno tedy, že v přirozeném běhu věcí právo historické v tomto smyslu vzaté neplatí; kdyby bylo od počátku platiti mělo, nebyli bychom se směli ani krokem uchýliti od stavu prvních rodičů, i měli bychom dosavad — úplnou rovnost všech lidí.

Chtíť zachovávati taková práva historická, která svého odůvodnění nacházejí pouze v poměrech minulých a k nynějším pokročilým zcela se nehodí, jest tolik, jako stavěti se na odpor pokroku vůbec, a počínání takové jest netoliko mravně nechvalné, nýbrž i na nejvýš nebezpečné. Takovou nevčasnou zatvrzelostí připravuje se jenom budoucí násilné převrácení toho, co se neshoduje s duchem času, kdežto by moudrou povolností podporoval se blahý pokrok povlovný, neunáhlený, ale za to tím trvalejší. Nejsmeť my přátelé úplného nivelování, nechcemeť aby se kde učinila tabula rasa: my zastáváme vývin přirozený, organický, kde jedno z druhého nutně vyplývá, při čemž ovšem se musejí díti změny, ale postupem volným, bez násilného rušení. I při takovémto postupu svým časem odumírají organismy, které se přežily, a povstávají nové ve vší síle a bujarosti svěžího puku.

Ku právům historickým v tomto smyslu bez odporu náležejí tak zvaná práva stavovská, která, vyvinuvše se z poměrů dávno minulých, v nynějším stavu společnosti žádných kořenů nemají a jichž obnovení v naší době bylo by křiklavý anachronismus. Není tuto místa, abychom výrok svůj šíře odůvodnili, čehož ani potřebí není, an se

mínění obecné s naším úplně srovnává; jenom na to poukážeme, že *zastoupení národu*, má-li býti poměrům jeho přiměřeno, musí se díti *dle* stávajících *interesů* jeho, a nikoli od osobností privilegovaných. Někdejší stavové, čehož upírati nelze, byli prvotně též jenom representanti převahujících interesů v národě; jak mile však jimi býti přestali, pominula i oprávněnost jejich k zastupování národa.

Zmínivše se o zásadě *zastoupení interesů* v národě dotkli jsme se jiného z hesel svrchu zmíněných, a to protivného právu historickému ve smyslu právě rozebraném, ku kterémuž heslu později ještě jednou se vrátíme. Nyní mluviti nám jest o právu historickém v jiném smyslu pojatém.

Stává se, že práva *nepochybná*, spočívající na základě *dosavad platném, potřebám přiměřené a v svědomosti národů hluboce utkvělá*, neodolatelnou mocí okolností vycházejí na jistý čas z užívání. K nim pak ti, kteří se nešetřením jich skrácení vidí, hlásí se jako k svým *právům historickým*, v kterémž případu název tento má význam zcela jiný, než o jakém jsme před tím mluvili. Jest však jistá strana, která úskočně *tato* práva historická míchá s *předešlými*, poněvadž by je ráda zároveň s těmito do starého haraburdí hodila. Nedůvodnost takové praktiky bude na jevě, jakmile ukážeme, že práva, která míníme, jenom nevlastně slují historická, spočívajíce na *určitých smlouvách*, k jichžto zrušení nevyhnutelně potřebí svolení obou stran. Práva, která míníme, jsou státní práva zemí rakouských, jmenovitě práva *koruny Uherské a koruny České*, a smlouvy na kterých se zakládají, jsou tytéž smlouvy, na kterých se zakládá státní svazek a jednota říše Rakouské. Práva koruny Uherské došla slavného uznání diplomem císařským, koruna Česká takového uznání svých práv očekává.

Rakousko nebylo nikdy jediným státem, ono se jím nestalo ani pragmatickou sankcí, ani přijetím titule císařského od Františka I., ani centralisací nejnověji zavedenou. V státním svazku rakouském rozeznávati třeba: 1. země zděděné, 2. země smlouvou přistouplé, a 3. země připojené. Země zděděné jsou ony, v jichž držení jest rod panovnický nepřetrženou posloupností právem původu svého od Albrechta Habsburského, který je od svého otce císaře Rudolfa I. obdržel v léno k dědičnému držení. Jsou to arcikníže ctví Rakouské se Štýrskem, Tyrolskem, Korutanskem, Krajinskem a t. d., až pokud sáhá tuto na jih území Německého Spolku. Pokud panovníci rakouští obmezeni byli toliko na tyto země, nepočítali se co takoví k mocnostem evropským, neboť nepožívali ani úplné svrchovanosti nad nimi, stojíce pod císaři Německými co svými lennímí pány. Jenom tenkráte, když na hlavě své spojovali též korunu Německou, což v 15. století se ustálilo, vystupovali rozhodně v záležitostech evropských, nevšak co panovníci rakouští, nýbrž co panovníci nad říší Německou, jímž arci domácí moc rakouská nemalé váhy dodávala. Vlastní mocí evropskou stalo se Rakousko teprva roku 1526 povolením arcikníže te Ferdinanda svobodnou volbou stavů na trůn Český. Nikdo nemůže státnímu tomu ději upírati povahu smlouvy, kterou mu udělila s jedné strany svobodná volba, s druhé strany její přijetí od arcikníže te Ferdinanda, spojené s vyplněním výminek jemu uložených, kterážto smlouva spečetěna jest slavným korunováním nového krále. Žádná pozdější událost ničeho nemění v tom faktum, že přijetí arcikníže te Ferdinanda za krále stalo se svobodnou vůlí národa, vyslovenou od zákonních jeho zastupitelů, stavů zemských. Smlouvou tedy nastoupil jasný rod Habsburský panování své v Če-

chách, a smlouva tato obnovována jest napotom při každém nastoupení nového panovníka slavnou korunovací — s jedinou výminkou Josefa I. a II. — až na Ferdinanda Dobrotivého, posledního korunovaného krále Českého. Slavné uznání této smlouvy stalo se *pragmatickou sankcí*, kterou dědičná práva rodu Habsburského k zemím od něho drženým přenášejí se na potomstvo jeho po přeslici, k čemuž, jakožto ke změně základního zákona státního, panovník zapotřebí uznal dosáhnouti svolení jednotlivých zemí, kteréhož se mu dostalo. Svolovací list stavů českých, vyhotovený na sněmě zvláště k tomu konci svolaném, nese datum 16. října 1720. Děj tento jest patrným svědectvím, že panovníci rakouští považovali smlouvu mezi sebou a korunou Českou za takovou, která nikterak nemůže býti měněna jednostranně.

Téhož roku co v Čechách volen jest arcikníže Ferdinand za krále také v Uhřích, avšak nikoli jednosvorně, neboť jiná strana zvolila sobě vévodu Sedmihradského Jana Zápolského. S tím a s Turky jemu pomáhajícími měl král Ferdinand tuhé boje, ve kterých roku 1529 přišlo až k obležení samé Vídně. Že král odolal nepřátelům svým, stalo se hlavně pomocí českou; války jeho uherské vedeny byly s veliké části penězi i vojáky českými. Výsledek pak těch obětí nebyl skvělý, česko-rakouským zbraním povedlo se zachovati Ferdinandovi jen dosti skrovnou část království Uherského, Ferdinand musil vedle sebe i Jana uznati za krále, a mimo to značná část země Uherské upadla v moc Turkům, kteří později, po smrti Jana Zápolského, i v jeho podíl se uvázali.

Takový stav věcí uherských trval přes půldruhého století, v kterémžto čase i ta část Uher, kterou rakouští panovníci drželi, nepřestala býti zmítána vnitřními bouřemi,

tak že panství uherské po celou tu dobu netoliko nižádného přírostku moci Rakousku neposkytovalo, nýbrž naopak bylo pro ně nevysíchajícím prámenem nesnází.

V té době vážnost Rakouska jakožto moci evropské spočívala hlavně v koruně České, ve které panovníci rakouští po delší čas také sídlo své měli; Čechy s korunními zeměmi svými tvořili jádro Habsbursko rakouské říše, jimi jedinými stála a udržela se tato.

Tou samou zásluhou, kterou tuto my Čechové sobě přičítáme, mohou se však honositi též Uhry. I jejich čas přišel, když Maria Teresie davem nepřátel obklopena a valnou část zemí svých v rukou nepřátel vidouc (jmenovitě Čechy a příslušící k nim Slezsko) útočiště své vzala k velikomyslnosti národa Uherského, který za jeden muž se pozdvihnuv odměnil důvěru v něj položenou tím, že královnu svou korunovanou obhájil při dědictví jejím otcovském.

Třetí země, která cestou smlouvy vstoupila ve státní svazek rakouský, jest Sedmihradsko, které roku 1699 postoupeno bylo od knížete Michala Apafiho II. císaři Leopoldovi a roku 1713 obdrželo potvrzení své zvláštní ústavy.

Ostatní, tuto nejmenované země náležejí k třetí kategorii, dostavše se pod vládu rakouskou bez přičinění se své strany.

Čechy, Uhry a Sedmihradsko, nejsouce nižádnými odvislými provinciemi Rakouska, nýbrž rozdílnými státy, svazkem společné dynastie spojenými, udržely toto zvláštní své postavení v říši Rakouské až do roku 1848, majíce každý svou zvláštní dvorskou kancelář (s českou byla za Marie Teresie spojena též dvorská kancelář ostatních rakouských zemí) sídlící ve Vídni. Uherská a sedmihradská dvorská kancelář jest nejnovějšími ustanoveními císařskými obnovena, zemím těm předešlé jejich postavení, s odvoláním

se jmenovitě na *uherské státní právo* navráceno. Uhrům vyhlídka na korunování krále otevřena. Tážeme-li se, čím země tyto dopomohly sobě k svému právu, obdržíme odpověď: jednosvorným o ně se zasazováním všech stavů a tříd národu, především ale neunavným úsilím vlastenské šlechty. Šlechta uherská, zastávajíc v rozmnožené říšské radě práva historická, rozuměla tím v první řadě *práva vlasti a národu svého*, tím pak skutkem, že postavila se v čelo národu k obhájení svatého práva jeho, zavázala si jej k nekonečným díkům a tou zásluhou platně posloužila i *svým vlastním* historickým *právům*. O právech koruny České, ač také měla své zástupce v říšské radě, nezmínil se nikdo; zástupcové tito, jak trefně praví hlas z Liberce v tamějších novinách, rozuměli slovem „práva historická“ pouze své aristokratické stavovské interesy. *Za to nemohou očekávati nižádných díků od národu.* — Nám Čechům zhusta od našich protivníků podstrkuje a vyčítá se demokratismus — ukrutný to posměch! jako kdyby někdo vytýkati chtěl ubohému zavrženci, jejž opustili otec a matka, že se vynasnažuje obhájiti svou existenci o vlastní síle.

Uhrům jen *svědomosť* svého *historického práva* dopomohla k jeho uznání — u nás zajisté není o nic menší a neprojevila-li se v říšské radě, toho jediná příčina jest, že tam nebyli povoláni ti, v jichž prsou ono vědomí vřele žije, v jichž srdci neuhasla památka velikolepých dějin vlasti, nesmrtelných zásluh národa svého o vzdělanosť a osvětu. Mělo-li by se podle hlav počítati, zdali v obyvatelstvu uherském anebo českém rozšířenější jest vědomosť historického práva svého, nevím kde by se nalézala většina; aspoň pozadu nezůstaly by Čechy, a rozdíl ukázal by se hlavně *v třídách* lidu, ve kterých vědomí toto hlavně převládá. Tu by se i patrným stalo, kde jest větší

inteligencí, — neboť za takovou zajisté pokládati lze probuzenost národní a politickou. — Neprojevujeme-li smýšlení pouze jedné části obyvatelstva České koruny, v té věci stejně cítí a smýšlí každý bez rozdílu, ať Slovan ať Němec, kdo naši krásnou vlast považuje za svou, komu rozechvívá srdce vzpomínka na někdejší její slávu, kdo v pokročilosti její, co se týče duševních i materiálních interesů, spatřuje rukojemství důležité ještě budoucnosti.

K těmto právům smluvním, k tomuto vědomí národnímu přistupuje i skutečná důležitost koruny České, která potřebám státním přispívá u srovnání mnohem více nežli kterákoli jiná země v říši Rakouské, *takřka co dvakrát tak veliké Uhry*. Že Čechy, co se týče inteligence, první místo zaujímají mezi zeměmi rakouskými, jest všestranně uznáno, jest se tedy méně než jinde obávati, aby politických svobod jim popřaných bylo nerozšafně a nemírně užíváno. Ještě méně smí se obyvatelstvu českému přičítati zlá vůle, nadužívati jich ke škodě říše. Příslovím stala se věrnost Čechů k domu panujícímu, nejskvěleji pak osvědčila se v strastiplných letech 1848 a 1849 vzdor hanebnému osočování nepřátel; i můžeme směle se tázati, kdyby v ten čas, kde celé Uhersko a země vlašské stály ve zbrani proti Rakousku, byly nechvalného toho příkladu následovaly též Čechy, jaký by byl osud říše Rakouské? A když po udušení zpoury neblahých následků jejich i země České nevinně zakoušely, tíže jenom ne než samé země mečem pokořené: kde bylo slyšeti méně stesků, kde se jevila ochotnější obětavost? Bylo by mnoho psáti o těchto věcech, to však neleží v účelu našem, nám stačí pouhé ukázání na to, co vůbec známo jest a od nikoho nepíráno. Z toho patrně vysvítá, že koruna Česká vedle svatého *práva* svého má pro sebe i *zásluhu*,

a to v míře takové, že v tom ohledu při nejmenším neustupuje nižádné jiné části říše Rakouské.

Ne nesnadno pak dokázati i to, že vlastní prospěch Rakouska žádá, by nebylo v něm národů a zemí privilegovaných. Předně vzbuzuje takový stav věcí *nespokojenost*, a to obou stran: národové a země, méně štědře politickými právy obmyšlení, s trpkostí to nesou a závistivě pohlížejí na ty, jimž padl šťastnější los; tito pak v nestejnosti politických svobod jednotlivých částí říše vidí ustavičně hrozící nebezpečenství pro své vlastní výsady. Důkaz toho netřeba vésti: podávajíť jej každodenně hlasy v novinách se ozývající.

Zadruhé *ruší se* tím potřebná *vnitřní rovnováha*, když země v tak blízkém styku se nalézající mají rozličná zřízení, potřebná centrální správa nemálo se tím stěžuje, poněvadž její ústrojí příliš spleteným se stává, síly státu nemohou se v stejném poměru vyvinovati a moc jeho musí čím dále tím více klesati.

Úkazy takové musejí se u zvýšené míře dříve neb později objeviti tam, kde takovou nerovností stát rozdělen jest na dvě půle, z nichž každá má jiné těžiště. Čím více takových zvláštních těžišť ve státu, tím snadněji a trvaleji usadí se v rovnováhu jednak k sobě vespolek, jednak i ke středu společnému; pročež blaženými nadějemi naplňovaly nás pověsti, že nové zřízení Rakouska stane se dle patera neb šestera tlup zemí. Co takové tlupy představovaly jsme sobě: 1) Uhry, třeba v jednotě s částmi připojenými (partes adnexae) a Sedmihradskem; 2) Čechy se svými korunními zeměmi Moravou a Slezskem; 3) země vlastně rakouské se Štýrskem, Tyrolskem a někdejším královstvím Ilyrským; 4) Halič s Krakovskem a Bukovinou, a 5) Benátsko.

Jakož pak Uhersko má společný svůj sněm a vedle něho i sněm provinciální v Záhřebě: rovněž tak myslili jsme si zřízení ostatních tlap co vtělených *národno-politických individuálností*, aby v nich každá část, buď rozličnou národností, historickou tradicí anebo společností zájmů oprávněná, měla zvláštní zastoupení, *sněm zemský*, z kterého by vysílala důvěrníky do *sněmu korunního*, jako tento do *říšské rady*. V dalším provedení té soustavy myslili jsme sobě *sjezdy krajské* nebo župní — jimiž potřebné závody jsou v Uhřích sbory stoliční (komitátní) a v Benátsku kongregace —, kde by hlas měli velicí statkáři, velicí průmyslníci, zastupitelé obchodních a rolnických komor, zastupitelé obcí a t. d.

Obor působnosti obcí, sjezdů krajských, sněmů zemských a korunních, pak říšské rady musil by, jak samo sebou se rozumí, čím výše by se postupovalo, tím širší a rozsáhlejší býti. Zevrubně tuto rozvinovati objem každého z nich, neleží v našem účelu; nám běží jediné o to, abychom podali co nejvšeobecnější obrysy nejpřiměřenějšího zřízení Rakouska, jak je sobě myslíme. Čím širší ostatně by byli základové autonomie těchto sborů, tím většího prospěchu bychom od nich mohli očekávati.

Co se vůbec týče sněmů, slibují nejnovější císařská ustanovení *zastoupení všelikých interesů* (opět jedno z oblíbených hesel) každé jednotlivé země vedle zastoupení *stavů*. Z toho patrno jest, že má vyhověno býti potřebám času bez opuštění půdy předešlé representativní soustavy. My, kteří se držíme zásady povlovného pokroku a organického vývoje, nemůžeme důsledně zavrhovati opatrnost, která zkouší, jak dalece asi ústav nějaký historický ještě života jest schopen. Avšak považíme-li, kterak vláda ještě za své absolutnosti v té míře vyhověla

potřebám času, že neváhala najednou zrušiti veškeré privilegie v oboru rozsáhlém a veledůležitém — v oboru živností: domnívali jsme se míti právo očekávati, že se nebude ostýchati zrušit privilegie i v oboru jiném, proti kterýmžto veřejné mínění již dávno rozhodně se vyslovilo. K zastoupení živlu aristokratického máme za to, že dosti prostory jest v říšské radě, do níž znamenitou část úděvolí panovník. — Proti účastnění se aristokracie v zastoupení pravých *interesů obecných* nemáme ničeho.

K interesům obecným nepočítáme však toliko zájmy takové, které se bezprostředně vztahují k hmotným potřebám našim; jsouť též interesy vyšší, sprostému oku skrytější, ale proto neméně důležité co hýbadla všeobecného pokroku. Má-li nalézti na sněmích přiměřeného zastoupení rolnictví, průmysl, obchod a t. d. co speciálnosti pokročilých snah časových, má k tomu nemenšího práva *inteligence* všeobecná, která, nesledujíc výhradně jediný toliko směr, pojímá v rozhled svůj veškeré směry časové, porovnáváním jich vespolek pozoruje proud pokroku světového a nabytým takto všeobecným přehledem poznává pravého ducha času, vezdy s ním zůstávajíc na stejné výši. Zastoupení taková všeobecné inteligence vedle interesů speciálních nevyhnutelně proto potřebí jest, aby těmto byla kontrolou, prostředníkem a upravovatelem; bez ní zajisté by, každý za zvláštním svým účelem jda, dávaly vzniku sporům a třenicím mezi sebou, jež urovnati bez takového prostředníka bylo by jim těžko jakožto stojícím na rozličných, často sobě odporných stanovištích.

Jiný mocný živel, který při dosavadních veřejných a společenských poměrech našich nutně požaduje zvláštního *zastoupení*, jest *národnost*. Důležitost živlu toho považujeme u svých čtenářů za známou, potřeba pak zvláštního

zastoupení jeho vychází hlavně ze dvou okolností: předně z nedostatečného posavad oceňování jeho v jistých třídách, zadruhé pak ze skrytého odporu, který se klade přirozenému jeho vývoji od lidí stranictvím zaslepených, ba často od samých nevhodně volených orgánů vlády *proti úmyslu jejímu* a s trestu hodným nešetřením zákonů. Dokud takovémuto řádění nebude přítrž učiněna, nepominou v Rakousku žárlivosti a třenice národní, nebude moci vznikati stejná všech přichylnost k společné vlasti, ve které vždy jedna část občanů bude se považovati za odstrčence; bez vnitřní svornosti pak, bez jednomyslnosti není žádné vnitřní síly, a následkem toho žádné zevnitřní moci. Co v Turecku znamená rovnost náboženského vyznání, to znamená v Rakousku rovnoprávnost národní, pročež s plným přesvědčením máme za to, aby nalezen byl vhodný modus k výdatnému zastoupení na jednotlivých sněmích předůležitého tohoto interesu.[2])

Dvě věci v nejnovějších ustanoveních císařských naplňují nás nadějí, že přece jednou lepší budoucnost zasvitne rakouským národům, poněvadž patrně ukazují, že na místech rozhodných poznány jsou dva hlavní prameny jejich dosavadních stížností. V císařském listu k hraběti Goluchovskému vyříknuto jest totiž právo sněmu k *samostatnému nakládání se zemským jměním, a oddělení moci soudní od moci správní.* Prvním vrácena zemím veledůležitá jejich autonomie, která jim budoucně dovolí vy-

[2]) O *zastoupení interesů* mluvili jsme zde proto, poněvadž jest to jedno z oblíbených svrchu dotčených hesel. Máme však za to, že řádné *zastoupení národu*, v přiměřenosti k počtu obyvatelstva, prostředkem svobodné volby na základě odváděných daní, zahrnovalo by v sobě spolu zastoupení *veškerých interesů*, a že tím způsobem jedině dostaly by se náležité kapacity na svá místa.

vinovati samostatný život ku prospěchu a zdaru jejich nevyhnutelný; druhým otevřena výhlídka na odstranění zla, kterým Rakousko k nenahytné škodě své bylo dosavad v samých útrobách svých podrýváno. *Samostatnost soudů* jest hlavní podmínkou vzdělaného státu; kde není té, tam nevyhnutelně nastupuje demoralisace vládních orgánů, tam klade se do hrobu veřejná důvěra. S tou záležitostí souvisí těsně stav tisku, který od tolika let těžce upí pod úřednickou libovolností, marně se dovolávaje zákonního upravení. *Svoboda tisku, pouze zákonem se řídící*, jest osvícené vládě znamenitou pomůckou v provádění blahomyslných jejích úmyslů; na překážku pak jest jen vládě takové, která své interesy odděluje od interesů národu, dávajíc těmto nechvalitebný příklad, aby činili takéž. To uznávaly bez rozdílu všecky strany v rozmnožené říšské radě, a doufáme pevně, že vážné hlasy, které se tam ozvaly ve prospěch zákonité svobody tisku, nezůstanou na prázdno proneseným.

Projevené tuto zásady pokládáme za jediné, dle jakých možná vyvésti *pevnou a vytrvalou* státní budovu v Rakousku; a pravíme-li, že mínění naše jest mínění veliké většiny opravdu osvícených a lojálních občanů rakouských, vyslovujeme tím plné své přesvědčení.

Že jsme více nepodali, nežli jenom všeobecné obrysy, stalo se proto, poněvadž jsme nechtěli psáti obšírnou knihu, nýbrž jen vyhověti okamžité potřebě vyslovením určitých zásad, které, aby se co možná všeobecnými staly ve prospěch obnoveného Rakouska, vřele sobě žádáme. Neodřekneme se pak, bude li dána příležitost, zevrubnějšího a obšírnějšího provedení toho, co jsme zde jenom všeobecně mohli naříznouti.

Politický obrat Rakouska. *)

Jedná li se o to, jak bychom odvrátili od sebe hrozící nebezpečenství, pak není čas klamati se lichými nadějemi, spoléhati se na nejisté štěstí, zavírati oči a slach proti chybám, jimiž jsme neštěstí své zavinili, a očekávati spásy od prostředků paliativních, které v nejlepším případu mohou katastrofu na krátký čas zadržeti, nikoliv ale odvrátiti. V dobách takových přede vším potřebí důkladně skoumati sama sebe, nižádné, sebe odpornější pravdy před sebou nezapírati, když pak dojdeme pravého poznání příčin, které nás uvrhly do nesnáze, jest nám odhodlaně se rozhodnouti k jich odstranění a na cestě zvolené rázně a pevně ku předu kráčeti.

Je-li to stát, jemuž nebezpečenství nastává, a nevědí-li sobě správcové jeho rady, jest svatou povinností každého, komu na zachování státu záleží, projevením odůvodněného mínění svého přispěti k objasnění situace, i kdyby napřed věděl, že hlas jeho nepřijde vhod; — pak zbývá mu uspokojující vědomí, že konal svou povinnost jako poctivý občan. Tato občanská povinnost jest tím

*) Vytištěno v Časopise Musea království Českého 1860.

větší, čím větší máme přesvědčení, že smýšlení naše jest spolu smýšlením značné části našich spoluobčanů, a že jiným jen přílišná ostýchavosť zabraňuje vystoupiti s ním u veřejnosť. V takovém případu nebylo by mlčení o mnoho lepší než zrada, lhostejnosť taková by patrně ukazovala, jak málo nám záleží na zachování státu. My nechceme býti viněni z takové lhostejnosti, pročež bez ohledu na to, komu to bude k libosti a komu k nelibosti, umínili jsme si vyříknouti neobalenou pravdu podle nejlepšího svého přesvědčení.

Že Rakousko nalézá se v povážlivém postavení, nikdo sobě více netají: uvnitř *nespokojenosť*, vně *nižádných přátel*. Tento nad míru trachlivý stav jest nutným výsledkem dosavadní vnitřní i zevnitřní politiky Rakouska, obzvláště pak té, jakou se řídilo v posledním dezetiletí. Má-li tedy Rakousko nastávajícího nebezpečenství zniknouti, musí nevyhnutelně nastoupiti cestu opačnou, než jakou kráčelo dosavad. Vímeť dobře, že není snadnou úlohou, změniti na obrat všechen dosavadní spůsob myšlení, vyzouti se skokem z pohodlných obvyklostí, které dlouhými věky téměř druhou přirozeností se staly, vpraviti se v nový svět idei, zaujíti jiné stanoviště, pustiti se směrem těžkých obětí požadujícím; avšak je-li to jediný prostředek spásy, pak velí povinnosť sebezachování učiniti krok ten, a čím odhodlaněji nastoupí se nová dráha, čím úplnější bude vytržení se veškerým oněm vlivům, které dosavad bránily blahodějnému převratu, tím snadnější bude čím dále postupování v novém duchu, obzvláště jak milé ukáže se první kvítko nově zavítavšího podletí: obživení kleslé důvěry.

Přistupujeme nyní k nastínění oné změny v politickém systému Rakouska, jakou za nevyhnutelnou po-

kládáme k zachování říše, ano o které přesvědčeni jsme, že povede k novému a skvělejšímu rozkvětu jejímu. Změna tato týká se jednak *politiky vnitřní*, jednak *politiky zevnitřní*.

V ohledu na vnitřní politiku byla dosavad v Rakousku zvyklosť ta, že jisté účely se vyhlašovali za *interesy státní*, kdežto národové, jimž ukládáno napomáhati k jich dosažení, neviděli v nich spolu *interesy své*. Nepřirozený tento odpor, který čím dále tím více se zmáhal, podrýval důvěru s obou stran, mařil vnitřní síly státu a seslaboval tím jeho moc. Takovéto počínání vlády vycházelo z mylného domnění, jakoby *stát sám pro sebe* byl *účelem*. Bludnosť zásady té patrně se ukáže, považíme-li, že nižádné lidské ustanovení — a k takovým přece náleží stát — není účelem pro sebe, než toliko prostředkem k dosažení účelu vyššího. Jak často slýcháme v naší době vynášeti prospěchy a výhody asociace čili spolčování se k jistému účelu, jehož dosažení snadnější jest silám sjednoceným nežli jednotlivým: nuže i stát nic jiného není nežli takový spolek k jistému účelu — účelu to nad jiné vznešenému.

Jakož každý spolek za účel má prospěch interesů jeho údům společných, má takový účel i stát, tento nejobsáhlejší ze všech spolků, který shromažďuje v sobě lidi nejrozličnějšího stavu a povolání. Právě proto ale nemůže účel státu býti jiný nežli všeobecný. Stát netvoří jednotlivci, nýbrž národové, každému národu ale vytknula prozřetelnosť jeho zvláštní úkol, k tomu tedy musí se vztahovati účel státu. Tento účel není žádný jiný, nežli poskytovati národům *možnosť volného vývinu*, a co hlavní podmínku jeho podporovati všemožně *blahobyt*. Pokud stát skutečně slouží k tomuto účelu, potud také trvá

jeho oprávněnost; jak mile však se počne od něho uchylovati, pozbývá ji. Známkou takového se uchylování od pravého účelu státu jest obracení se veřejného mínění proti vládě.

Vít zajisté každý nejlépe sám, kde ho obuv tlačí, což platí tak dobře o jednotlivci jako o celém národě, a veřejné mínění jest v tom ohledu neklamné. Předstírání, že národové nejsou dospělí a že potřebí je držeti v poručenství, že stesky tu i tam pronášené pocházejí od lidí špatně smýšlejících, od popuzovačů a rýpalů, jsou vždy jenom laciné výmluvy vládců, nechtějících dáti z rukou správu, již nevedou ve prospěch svěřenců svých, nýbrž k vlastnímu užitku. Nejméně pak může předstírání takové mýliti někoho v nynější době probuzeného politického vědomí.

Může se státi, že vláda s nejlepším úmyslem sklame se v některém zařízení, které ukáže se míti jiné následky, než jakých se očekávalo (což nejčastěji přihází se tam, kde vláda neužívá porady národu, hledíc na věci toliko se svého jednostranného stanoviště): tu ale hned veřejné mínění ukazuje na učiněnou chybu, z čehož vláda na ně pozorlivá může si vzíti poučení. Patrno z toho, jak důležité jest v státu veřejné mínění, pročež každé moudré vládě nanejvýše musí záleženo býti na tom, aby se svobodně smělo projevovati.

Poohlédněme se, jaký byl stav Rakouska v ohledu na věci tuto podotknuté před 20. říjnem t. r. Rozdílné národnosti podřízeny jediné převládající, blahobyt následkem všeobecné nedůvěry vždy více klesající, veřejné mínění libovůlí dušeno, zastoupení národních interesů žádné — stav, který nemohl déle trvati, neměla-li říše Rakouská jíti vstříc brzké, neodvratné zkáze. Vládu ne-

mohl tento stav býti tajný, i odhodlala se konečně ku prostředku, jemuž tak dlouho se vyhýbala — absolutní Rakousko proměnilo se v stát konstituční.

Jakožto takovému nastala mu nová úloha, kterou vykonati musí *úplně* a co možná *rychle*. Úplně, poněvadž každá polovičnosť více škodí než prospívá; rychle, poněvadž jen rychlá pomoc jest vydatná, váhání pak jenom nový pokrm by dávalo nedůvěře. Nastává tu otázka: komu má svěřeno býti úplné a rychlé vykonání této předůležité úlohy. V dobu, co toto píšeme (10. prosince) zdá se, že vláda dosaváde jest v pochybnosti strany té věci; my s plným přesvědčením vyslovujeme: úlohu konstitučního Rakouska nemůže vykonati nikdo z těch, kdo byli podporou anebo nástrojem padlého absolutismu. Dvěma pánům nemůže nikdo sloužiti, dvojího smýšlení nemůže nikdo býti, aniž mění pořádný člověk smýšlení své přes noc na vyšší rozkaz; k pokrytcům pak, kteří buď dříve zapírali anebo hotovi jsou nyní zapírati pravé smýšlení své, nemůže míti důvěry ani vláda ani národ. Ku provedení pravého konstitučního zřízení Rakouska povoláni buďtež tedy mužové známého liberálního smýšlení, *všickni* pak bez rozdílu, kteří byli podporou anebo nástrojem předešlého systemu, odstuptež z jeviště politického, zachovajíce svou čest. Pochopujeme, kterak může někdo býti smýšlení duchu časovému odporného a při tom člověk upřímný a ctihodný; nepochopujeme ale, kterak muž řádný uvázati se může v úlohu, aby provedl něco, s čím v duchu svém se nesrovnává. Nevíme, zdali podotknutá tuto úplná změna čelných osob zemské správy uskutečněna bude do té doby, ve které řádky naše na veřejnosť se dostanou; to však víme, že se to státi musí, má-li se Rakousko proměniti v stát konstituční. Každá

ztráta času ale přináší nenahraditelnou škodu, každé váhání seslabuje důvěru, neodhodlanosť jen překážky množí, a přece potřebí jednati rychle — neboť se připozdívá.

Když pak nalezeni budou mužové důvěry svobodných občanů hodní, v čem bude záležeti speciálně úloha jejich? Přede vším jiným v *uvolnění národů od* tuhých pout skřehlé *centralisace* a navrácení jich ku právnímu historickému stanovišti jejich, čímž jediné vrátí se stát do pravé koleje v ohledu na hlavní účel svůj: vývoj národů. Při centralisací není možná v Rakousku žádná pravá svoboda, žádná rovnoprávnosť, neboť centralisace jest nadvláda menšiny nad většinou, výsada daná jedné národnosti na ujmu ostatních, centralisace a germanisace jsou jedno. Liché jest předstírání, že německý živel jest tmel, držící různé částky říše pohromadě, že jest nejsilnější podpora vlády. Špatný to věru tmel, jenž dopustil roztržení říše na dví; slabá to podpora, která neumí zachrániti mnoholetou pracnou stavbu před sesutím. Nejpevnější tmel říše jest spokojenosť národů, která nedopouští vzniknouti tužbám po změnách; nejbezpečnější podpora vlády jest veřejná důvěra. A učiněn-li začátek uvolnění s jednou částí říše, zdaž může totéž právo odepřeno býti ostatním jejím částem, ano zdaž smějí se tyto samy uspokojiti menším výměrem svobody? Uznáno-li právo koruny Uherské, může-liž totéž právo zadržováno býti koruně České? uveden-li v Charvátsku jazyk národní do škol a úřadů, může-liž déle z nich vylučován býti v Čechách a na Moravě? povolena-li sněmu uherskému úplná samospráva v záležitostech zemských, mohou-liž jiné země s nimi odkazovány býti na říšskou radu anebo na ministerstvo? Nejen právo, nýbrž i vnitřní rovnováha v státu žádá stejné vyměření svobod jednotlivým národům!

Druhé, oč se konstituční ministerstvo bez průtahu postarati musí, jest udělení oněch *garancií*, bez nichž pravé ústavní zřízení pomysliti se nedá. Tyto garancie jsou:

1. *Odpovědnost ministrů* zastupitelstvu národnímu. Tato zásada *důsledně* provedená, jakož s jedné strany pojišťuje národům jejich práva a svobody proti všelikým choutkám zpátečnickým, tak s druhé strany jest nejmocnější záštitou dynastie, která, postavena mimo veškeré snahy stranické, tím samým i vznešena jest nade všecko podezření obmyslů národu nepřátelských. Pohleďme na Anglicko, pohleďme na Belgii, jiných příkladů pominouce, jak srdečný jest v těchto šťastných zemích poměr národu a dynastie k sobě vespolek! Co toho příčinou? nic jiného, nežli že dynastie při všech otázkách politických zachovává úplnou nestrannost, vybírajíc muže vládnoucí z důvěrníků národu, jemuž povinni jsou skládati účet ze svých skutků, ztrativše pak důvěru tu, která je povolala v čelo vlády, postoupiti místa svá mužům jiným. *Panovník nechť panuje, ale nevládne;* to jest nejlepší politika dynastická. Nejvíce zajisté škodily sobě vždy ony dynastie, které nejvíce o sebe pečovaly.

2. *Zastoupení národů času přiměřené.* Svět nachází se v ustavičném pokroku, každá doba rodí nové poměry. Všeliká ustanovení lidská vycházejí z potřeb časových, zakládajíce se na poměrech právě panujících. Mění-li se tyto poměry, potřebí též změniti ustanovení na nich založená. Pravda tato tak jasna jest, že netřeba ji dokazovati. Rovněž nikdo nebude pochybovati o tom, že věk nynější hlavně k tomu se nese, aby pominuly všeliké výsady a vyhražená práva, nechť se vztahují načkoliv, nechť jmeno jejich jakékoliv. Padlať již touto sna-

hou časovou mnohá pouta, a uvolněné tím síly začaly bujeti novým, svěžím životem. Ani minulý absolutismus nemohl se ubrániti v tom ohledu mocnému proudu časovému, ano sám přikládal ruku na bourání mnohých ohrad, jenž kladly nepřestupné meze blahodárné plodné činnosti. Nuže padniž i přednosť privilegovaných stavů jakožto obzvláště povolaných k vyšší činnosti v státu. Zřízení stavovské má kořeny své v časech dávno minulých, ono vyšlo z poměrů k nynějším naskrze nepodobných, a přestáním poměrů těch přestala též jeho oprávněnosť. Nikdo nemůže upírati, že zřízení stavovské v oné době, kde skutečně bylo representací národních interesů, vyvinovalo působení blahodějné — rovněž jako nikdo neupírá řemeslnickým pořádkům velikou zásluhu v oné době, ve které a pro kterou povstaly. A přece už dávno přežilo se zřízení cechovní, a veřejné mínění vítá zrušení řemeslnických pořádků co obecné dobrodiní. Stavovská soustava, jak jmenovitě u nás až do roku 1848 trvala, jen tak dlouho měla významu, pokud representovala jedině oprávněné třídy národu — lidi volné, vedle kterých byla mnohem četnější třída nevolníků; jak mile přestalo nevolnictví a vstoupil do života stav svobodných rolníků, zahrnující v sobě daleko převahující většinu národu, ztratilo zřízení stavovské své oprávnění, poněvadž v něm většina obyvatelstva zemského zůstávala bez representace. „Nuže budiž tedy i stav rolnický připuštěn k zemskému zastupitelství vedle ostatních stavů," řeknou přátelé stavovského zřízení, „a potřebě času jest vyhověno." Nikoliv, poměry nynější jsou celkem a v podstatě své naskrze rozličné od oněch, ze kterých stavovské zřízení vyrostlo. Postupem vzdělanosti tak velice se rozmnožily a roztřídily interesy národů, že tato jejich rozmanitosť nedá se více

zahrnouti v obmezený rámec několika positivně vytknutých oborů, a to tím méně, čím více tyto bezčetné zájmy jsou mezi sebou propleteny a sloučeny. Zastoupení země dle soustavy stavovské, byť i s přijetím v ni nového rolnického stavu, zůstalo by vždy nedokonalé, poněvadž by veliké množství interesů, které se v žádný z dosavadních stavů pojmouti nedají, beze všeho zastoupení zůstalo. Avšak i takové zastupitelstvo zemské, které by sestávalo z representantů všech speciálních interesů obyvatelstva, nevyhovělo by zvýšeným požadavkům času, neboť i veřejné interesy státní nabyly postupem času rozsáhlosti takové, že k jich uvažování a vyřizování nikoliv nestačí sbor znalců v jednotlivých oborech. Záležitosti veřejné tak rozmanitě zasahují do veškerých oborů soukromných zájmů, že kdo chce povolán býti k rokování o nich, musí míti co možná všestrannou známost poměrů zemských, aby mohl v každé jednotlivé otázce podati svědomitě vlastní, odůvodněný úsudek. Ve sněmích zemskych nemohou tedy seděti osoby mocí svého důstojenství, rodu neb majetku, anebo důvěrníci jednotlivých tříd: tam, kde se jedná o záležitostech celého národa, musejí seděti také důvěrníci celého národu, a takoví mohou vyjíti jenom z *voleb všeobecných*. Kdykoli se ve sněmě rokovati bude o interesech zvláštních tříd národu, vždy najde se k speciálním odborům dostatečný počet mužů, té věci, o kterou se jedná, důkladně povědomých, aby se usnesli o návrh, jenž by předložen byl plnému sněmu ke zkoušení, jak dalece se hájení takových speciálních interesů srovnává s interesy všeobecnými a vyššími. Pročež co mrtvého, položeno budiž v hrob, a nechtějme se marně pokoušeti o vzkříšení mrtvoly, jíž nemůžeme vdechnouti více života, kterou nanejvýše strojeným způsobem podrážditi můžeme

ku křečovitému potrhování galvanisovaných nervů — příšerný to úkaz ku poděšení diváků. A takž i zřízení stavovské uloženo budiž k jiným podobným a odevzdáno historii, na jeho místo pak nastupteť *volby všeobecné*, jak žádá potřeba času a rovnoprávnosť všech tříd. [1])

3. Bezvýminečná *vláda zákona*. Bez zákonů nelze obstáti nižádnému státu, neboť bez nich jest anarchie. Zákonové pak jsou proto, aby zachovávány byly, na jich přestupování od občanů vysazeny jsou přísné tresty. Přede vším ale potřebí, aby vláda sama zachovávala zákony, jež vydává. Zákon nezůstávej pouze na papíře, on měj platnosť v životě a úplný průchod. Není dosti na tom, aby se zákon vyřknul, pořádná vláda musí se uchopit přiměřených prostředků k jeho provedení, musí se postarat o to, aby výkonné orgány její přísně dle něho se řídily, musí neúprosně trestem stíhati každého, ať jest kdokoliv, jenž zjevně neb tajně jednal by proti němu. Zákony jsou k ochraně občanů, jimž nebezpečno jest odepírati té ochrany; neboť nenacházejí-li jí v státu, budou ji svým časem hledati jinde. — Následek neobmezené vlády zákona jest *samostatnosť soudů*, tato známka každého vzdělaného státu. Soudové mají bdíti, aby zákony nalézaly průchodu, aby občanům dostávalo se spravedlnosti, aby chráněni byli před všelikým bezprávím. Nesmí-li však soudce rozhodovati dle svědomí a uznání svého jak zákon velí, nýbrž jak vyšší rozkaz nařizuje: tím samým již děje se bezpráví a ruší spravedlnosť. „Justitia regnorum fundamentum“ bylo heslo zvěčnělého císaře Františka, a věím právem; neboť ve kterém státu nelze se

[1]) Rozumí se, že takové volby nemohou se díti beze všeho censu; nám zdá se nejpřiměřenější census průměr, jaký z veškerých placených daní vypadá na jednoho obyvatele.

dovolati spravedlnosti, kde na stolec její dosedla libovůle, tam již uvnitř červ zkázy se uhnízdil a podhryzl kořeny života. — Přede vším potřebe zákonní půdy *tisku*. Dokud národové nemohou přání svá vyjeviti prostředkem zákonního svého zastupitelstva, nemají k tomu jiného prostředku nežli tisku. Svobodným tiskem, podlehajícím toliko zákonu, projevuje a tříbí se veřejné mínění, jehož důležitosť svrchu jsme ukázali. Ústavní zřízení požaduje všemožnou veřejnosť, svobodný tisk jest kus té veřejnosti. Tiskový zákon, svobodnému státu přiměřený, vycházeti musí ze zásady, že slovo tiskem uveřejněné nemá podrobeno býti jiné odpovědnosti nežli slovo ústně projevené, při čemž jest žádoucno, aby formálnosti kontrolní co možná byly jednoduché. Stav nejistoty, kde okamžitě dovolený volnější pohyb ihned ustoupiti může předešlé libovolnosti policejní, nesrovnává se s vyslovenými zásadami ústavními a toliko co stav přechodní poněkud snésti se dá; přechod pak tento až příliš se už protahuje.

Všecky tyto opravy státního zřízení provésti třeba co nejspěšněji; jen tím spůsobem možná znova obživiti důvěru národů, během poslední doby až k užasnutí kleslou. Jmenovitě rychlé svolání zemských sněmů, sestavených dle svrchu vyslovených zásad, provázeno bude následky nejblahočinnějšími, jimi objeví se nový politický život i v zevnitřní ústavní formě a položen bude základ k dalšímu přirozenému vývoji jednotlivých částí říše. Jedna z prvních úloh zemských sněmů bude doplnění říšské rady jakožto ústředního representativního sboru říše, čímž nová budova státní svého dovršení dojde. Takto ustrojené, o národy svobodné se opírající, důvěrou jejich posílněné Rakousko bude pak smělým čelem vstříc hleděti všemu nebezpečenství zvenčí naň doléhajícímu, nepřátelé

paň jeho, vábeni před tím jeho vnitřní rozervanosti, budou se dvakráte rozmýšleti, nežli se odhodlají k útoku na stát v sobě usjednocený a mravním vědomím povznešený.

Avšak ani nepotřebuje míti Rakousko nižádných vnějších nepřátel, můžeť je všecky usmířiti změnou své *zevnitřní politiky*. Tato byla dosaváde v přímém odporu s poměry časovými, a není tudíž divu, že Rakousko nemá žádného spojence. Obratem v jinou stranu, jímž by vyhovělo nutným požadavkům okolností i vroucím přáním veliké většiny svých národů, mžikem by se vše změnilo naopak: Rakousko nestálo by osamotnělé, nýbrž bylo by předním členem všemohoucí koalice států evropské pevniny, která by budoucím během politickým naznačila směr nový, spravedlivější, mravnější a vysokého stupně vzdělanosti a osvěty našeho věku důstojnější. Obratem takovým získalo by si Rakousko nehynoucí zásluhy o všeobecný pokrok, a k věčným dikům zavázalo by si národy veškerého vzdělaného světa.

Dosavadní zevnitřní politika Rakouska jevila se hlavně ve směru trojím: k Německu, k Italii a k Turecku.

Co se *Německa* týče, nemohli dosaváde panovníci rakouští zapomenouti, že bývali druhdy císaři Německými, i hleděli tradicionální vliv svůj na Německo všemožně udržeti, bezděk národu Německému, který volnějšího pohybu se domáhaje v převaze rakouské vším právem nenáviděl živel zpátečnický. Tento směr politiky rakouské, šířiti vliv svůj na západ, byl pravé plování proti proudu, neboť nelze neuznávati, že od více století proud vzdělanosti a politické moci v Evropě jde od západu k východu, což Němci, osobujíce veškerou zásluhu světového pokroku tak rádi jen sobě samým, nazvali svým pudem k východu (Drang nach Osten). Touto snahou po poruč-

nictví nad národem Německým překáželo mu Rakousko nad míru v jeho přirozeném vývoji, začež u všech vzdělanců německých jest v důkladné nenávisti. Jiný následek toho byla ustavičná rivalita s Pruskem, která v nedávných časech, jak známo, málem byla by vypukla v zjevné nepřátelství. K udržení převahy své v Němcích nelitovalo Rakousko nižádných obětí, vyplňování spolkových povinností bylo pro ně nemalým břemenem, skutečný prospěch ale nevyplýval z toho žádný, celá politika rakouská v ohledu na Německo bylo pouhé lapání stínu. Zastupování v diplomacii německých interesů spůsobovalo v Rakousku mnohé nesnáze s cizími mocnostmi a v nejednom ohledu vázalo mu ruce. Neněmečtí národové rakouští s nevolí pohlíželi na tento obtížný poměr k cizozemsku, jímžto stát bez prospěchu mařil tolik šlechetných sil, které, vynakládány jsouce na vlastní potřeby, byly by znamenitě přispívaly k zvelebení říše. A jakého poděkování dostalo se za to Rakousku, že s vlastní škodou zasazovalo se o prospěch cizí? Svědectví o tom vydává císařský manifest od 15. července 1859, žalujíce na netečnost „nejstarších a přirozených spojenců."

Jest čas, aby Rakousko přetrhlo svazky, které je pouta jí k Německu, překážejíce volnému pohybu jeho a se žádné strany mu díků nepřinášejíce. Nemíchajíc se do vnitřních záležitostí Německa získá si v národu Německém věrnějšího spojence než jakým mu byl dosavad, Prusko pak, zbaveno překážky vlivu svého na Německo, ze žárlivého soupeře stane se přítelem Rakouska, a za onu cenu milerádo bude podporovati politiku jeho, ohlížející se jinde po slušné a přiměřené náhradě. I v postavení k ostatním mocnostem bude pak míti Rakousko volnější ruce, největšího prospěchu ale z odřeknutí se

supremacie nad Německem pocítí uvnitř své říše, která skutkem tím uvolněna bude od cizích pout a postavena na vlastní přirozené své těžiště. Národové rakouští vesměs s jásotem uvítají tuto změnu, vyjma snad několik blouznivých idealistů německých, kteří nepřestávají sníti o velikém Německu, v němž by se Rakousko mělo utopiti. Neboť zajisté i oni Němci v Rakousku, kteří se přede vším cítí jako Rakušané, srovnávají se v tom s ostatními národy rakouskými, že svazek s Německem jest neštěstím pro říši naši a těžkým závažím, které jí nedopouští postupovati ku předu v té míře, jak by se dalo očekávati od bohatých jejich prostředků přirozeným jich vyvinováním.

V ohledu na *Italii* provozovalo Rakousko dosavad tutéž tradicionální politiku jako v Němcích. Císařové Římští, pokud titul ten trval, nepřestali si pokládati právo na Italii, a v té okolnosti jediné hledati se musí příčina národní nenávisti Italiánů proti Němcům, která se počítá od té doby, co koruna císařská přešla na krále Německé. Středověké cesty těchto do Říma neměly za účel pouze obdržení koruny císařské z rukou papežových, nýbrž byly zároveň vojenskými výpravami k udržení v poddanosti vzdálené provincie. Odtud zvykli Italiáni považovati Němce za své utlačovatele, a staleté boje obou národů svědčí o neustálé snaze oněch po národní neodvislosti. Když na začátku nynějšího století svatá říše Římsko-Německá v hrob se uložila, nastoupilo po ní toto nešťastné dědictví nově povstalé císařství Rakouské. Panovníci rakouští, jsouce k tomu v držení železné koruny, zaujali k papeži a vůbec k Italii totéž postavení, jaké měli dříve co císařové Němečtí, ano vliv jejich na celý Apeninský půlostrov byl po pádu Napoleonově tím větší, an i Neapolsko v zle pojatém interesu dynastickém uchýlilo

se pod jeho ochranná křídla. Národní cit Vlachů byl tím nanejvýše urážen, a nespokojenosť jejich byla tím větší, že zároveň s národní odvislostí je tížila také nevolnosť politická. Četné, ač marné výbuchy této nespokojenosti od Vídeňského kongresu až na nejnovější doby jsou vůbec známé, i byla by Italie snad ještě dlouho bez prospěchu se pokoušela o své vyjařmění, kdyby zchytralý ředitel politiky evropské na Sekváně nebyl se zmocnil toho doutnajícího ohně ku provedení svých zámyslů. Vlachové přijali podávanou sobě pomocnou ruku, ač ne bez jakéhosi ostýchání, kteroužto nedůvěru jejich čas úplně ospravedlnil. Jim však nezbývalo jiné cesty, a k dosažení velikého cíle musili se odhodlati k trpké oběti. Tento cíl však dosavad není úplně dosažen, a zdali moc Italiánů bez cizí pomoci k tomu dostačí, jest vždy otázkou. Nová pomoc ale požadovala by nových obětí, bolestnějších snad ještě nad dosavadní, pročež pochopitelno, že Italiáni jen s odporem, a toliko kdyby nižádného jiného prostředku před sebou neměli, opět by sáhli k též pomocné ruce, která jedním rázem je osvobodila i oloupila. Na poloviční cestě ale nemůže Italie na žádný spůsob stát zůstati, ona musí napřed, byť i k nejhoršímu sáhnouti měla. Co nevyhnutelně přijíti musí, nikoho není tajno.

Při takovém stavu věcí nevyhnutelně žádá prospěch Rakouska, aby se s Italiány po dobrém a v přátelství shodlo. Obě strany zajisté mají příčinu s nedůvěrou pohlížeti na Francii, a společné nebezpečenství bývá nejčastěji původem přátelských svazků. Italie, dosáhši cíle svého bez pomoci francouzské, nepotřebovala by déle obtížné aliance s Napoleonem a směle by se mohla vymknouti z tohoto ji ponižujícího protektorátu. Zproštěna pak bázně před Rakouskem mohla by se bezpečně

a pokojně organisovati, až by tu stála co nová velmoc evropská, naplňujíc úctou před sjednoceným národem 24 milionů. S takovým národem ve spolku, s Německem a Pruskem v přátelství, nepotřebovalo by se Rakousko obávati žádného nebezpečenství z venčí; taková moc v středu Evropy kladla by hráze všem neoprávněným přechmatům, ať by přicházely z té neb oné strany.

Konečně pokojným se vyrovnáním s Italií udusilo by Rakousko i domácí odbojné živly, jež podporovati neměli by pak Vlachové ani příčiny ani záminky. Tím spůsobem nejen byl by zachován mír, ale i nebezpečenství uvnitř samé říše hrozící odstraněno, a Rakousko mohlo by všecky snahy své obrátiti k jednomu velikému cíli — svému znovuzrození. —

Když takto Rakousko upustí od dosavadního nepřirozeného působení na západ, tím větším úsilím bude se moci oddati směru sobě přirozeně vykázanému — *na východ.* Jestiť to dávná přesvědčenosť všech nepředpojatých státníků, že budoucnosť Rakouska leží na východě. Jak mile Rakousko samo pravdu tuto pozná, již pochopilo vznešenou úlohu svou: šířiti vzdělanosť evropskou v tu stranu, kde až posud barbarství asiatské dusí nejšlechetnější síly národů od přírody bohatě nadaných. Shovívavosť Evropy naproti *Turecku* zůstane v dějepisu věčnou skvrnou novověké diplomacie, která dopouštěla soběcké řevnivosti prohřešovati se proti civilisaci. Nikdo nepochybuje, že živel turecký jest nepřítelem civilisace; nikdo nepochybuje, že svou mocí nikterak by se více neudržel v Evropě; nikdo nepochybuje, že národové od něho utlačovaní, kdyby se jim nepřekáželo, dovedli by na místě turecké zařídíti státní společnosť mnohem pořádnější a životnější: o tom ale přece pochybují četní státníci

devatenáctého století, zdali má barbarství ustoupiti vzdělanosti, zhovadilosť lidskosti, líná rozmařilosť plodné činnosti, nejkrutější despotismus právu a svobodě. A kdo jest, jenžto žádá další trvání té neplechy na evropské půdě? Jest to národ evropského ostrova, který ustaviv sám pro sebe politickou svobodu, k jaké ostatní Evropané se závistí pohlížejí, všude jinde šlape svobodu národů k vůli soběckým interesům svých fabrikantů, který vede války pro opium a bavlnu, a humanitu a mravnosť měří na procenta. Kdyby nebylo Anglicka, ostatní vlády evropské dávno by se byly shodly o Turecko; neboť ty, které nyní ze žárlivosti na domnělé dědice jeho s Anglickem drží, bez velikého pobízení přidružily by se k těmto, aby též obdržely díl svůj, jakož neostýchaly se učiniti při rozdělení Polska. Dejme však tomu, že Rakousko v čas pozná vznešenou úlohu svou v ohledu na Orient, že se strany toho srozumí s Ruskem a Francií, že si vymíní náhradu za vliv na západě ztracený tam, kde možná mu získati sobě sympatií národů, kde druhá polovice statečného národu, jehož jedna polovice žije pod žezlem rakouským, od staletí čeká na vysvobození z těžkého jha, aby opět spojena byla s bratřími svými pod zákonem a právem: tážeme se, odváží se Britanie postaviti se v odpor spojenému Rusku, Rakousku a Francii? nalezne na místě Rakouska jiných ochotných spojenců? Prusko nemá v té věci tak vážného interesu, aby se k vůli jakkoli spřízněnému Anglicku znepřátelilo se svými nejbližšími sousedy; mladá velmoc Italie nebude z vděčnosti za sympatie, jež pro ni jevilo Anglicko, sdíleti nyní jeho antipatie proti jiným národům, kteří se zasazují o totéž, jako dříve Italiáni.

Následky takovéhoto obratu zevnitřní politiky rakou-

ské budou veliké. Vetřelý barbar, který během půltisíciletí dostatečné důkazy dal, že se nehodí mezi civilisovanou společnosť evropskou, vyvržen z ní bude na vlastní půdu; Balkánský poloostrov, vyvazen ze staleté služebnosti, čilým vývinem bohaté přírody své zkvěte opět jako za dávna; jeho osvobození národové, proberouce se z tělesné i duševní zašlapanosti své, započnou život nový; evropská civilisace získá o člena více, který — druhdy kolébka její — tak dlouho jí byl odcizen; koruně svatého Štěpána budou navráceny země, jejichž korouhve nikdy nepřestaly noseny býti před nově korunovaným králem Uherským. Mnohem více ale než toto vše: *převaha kramářské politiky anglické, již Evropa k hanbě své tak dlouho snášela, pomine;* na jejím místě přijde ku platnosti svaté právo národů, a jasněji než kdy zasvitne blahá naděje v budoucnosť, že přijde čas, ve kterém přestanou malicherné spory státních žárlivůstek a svorní národové v přátelském spolku kráčeti budou vstříc vznešenému cíli, který jim vytkla věčná Prozřetelnosť. A toho všeho zásluha bude náležeti Rakousku, které, před tím nenáviděno od národů co úhlavní nepřítel pokroku, nyní vděčně bude od nich velebeno a postaví sobě památník slávy na věčné časy.

Taková jest budoucnosť Rakouska, odhodlá-li se ještě v čas ke změně své vnitřní i zevnitřní politiky, jak jsme ji tuto naznačili. Ale ten čas je už svrchovaný, ba obávám se, aby obrat takový, nestane-li se přes noc, nebyl pak marný, i aby také o Rakousku neplatilo ono osudné: „Trop tard!“

Když článek náš byl již vysazen, stala se očekávaná proměna v státním ministerstvu, a na místo hraběte

Goluchovského vstoupil rytíř Schmerling, v nějž jistá strana liberalní veliké naděje skládá. Několik dní po svém nastoupení vydal nový státní ministr okružní list k náměstkům v korunních zemích, jímž vyslovuje zásady, které ho v úřadování jeho povedou, a spolu slibuje, že v nejkratší době vydána budou ohlášení, jimiž do života vstoupí ústavy politické císařským manifestem slibené. Z tohoto posledního srdečně se těšíme, neboť nám to důkazem, že se konečně *jednati* počíná, a že snad brzy nabudeme oné zákonní půdy, které nám především potřebí k ústavním se vyvinování.

Ostatní obsah okružního listu zdá se však ukazovati na to, že se panu rytíři Schmerlingovi dosavad nepodařilo přemoci všecky překážky, které se v nejvyšších kruzích na odpor staví *rozhodnému* pokroku. O dobré vůli nového pana státního ministra nepochybujeme, ano významné jest nám v jeho okružním listu místo, kde se zásadě ústavní (účastnění se národu v zákonodárství) přisuzuje **nejstarší** *právo historické*. Nepochybujeme, že se panu rytíři Schmerlingovi podaří přemoci i poslední z podotčených svrchu překážek, a že pak program okružního listu svého dle skutečné potřeby ve směru liberálním dále rozšíří.

Nemůžeme však tuto nepoukázati na některé nedostatečnosti toho programu.

O *národní rovnoprávnosti* čteme tam následující potěšitelná slova: „*Mám zapotřebí výslovně povědĕti, že úmyslům vlády nic není vzdálenějšího, nežli snaha, aby jakýkoliv národní živel sám sobě byl odcizen; neboť jest proniknuta přesvědčením, že všickni občané tím vřeleji budou vlasti přichylni, čím více v ní naleznou národnost svou netoliko pojištěnu, nýbrž i podporovánu, a čím více poznají, že ochrana a záštita, kterou vláda poskytuje,*

dosti jest prostranna, aby je všecky objímala v stejné míře.“ Škoda jen, že právě před tím čteme passus, který může zavdati podnět k rozličným nemilým výkladům. Praví pan státní ministr, mluvě o vědeckém pěstování mateřských jazyků, že „vláda, pokud jí možno prospěšně účinkovati, neopomíne ničeho seč jest stejná péče o všecky; že však *vždy a při všem bude na zřeteli míti nejvyšší účely vědy.*“ Tomu nedá se jinak rozuměti, nežli že interes vědeckého vzdělávání mateřského jazyka má podřízen býti interesu vědy a tomuto, kdykoli se toho potřeba uzná, ustupovati. Vidíme v tom nepovolané, politování hodné poručnictví. Neznámeť v době nynější žádných platných snah, jimiž by se účely vědy uváděly v nebezpečenství; vládě ovšem přiznáváme povinnosť, všemožně napomáhati vývoji vědeckého ducha, ale hlavně svobodou k tomu propůjčovanou, a nižádným obmezováním; a však *upíráme jí právo* rozhodovati o pravých interesech vědy, k tomu není povolán stát, v té věci nepotřebuje věda intervencí jeho, ona pomůže si sama neodolatelnou mocí, která v ní spočívá, popřáno-li jen volného závodiště. — Nad to: spálené dítě bojí se ohně, i nebudeť scházeti lidí, kteří v tom uvidí uznávání přednosti a výsady onoho národu, jenž tak rád vědu nazývá výhradně svou, a jakási zadní vrátka, jimiž by svým časem všecka rovnoprávnosť národní pohodlně mohla ven vyklouznouti.

Co se týče *tisku*, pohřešujeme všelikou zmínku o budoucím zákonním upravení té záležitosti. Pravda, že v konstitučním Rakousku nemůže vláda zákony dávati bez přičinění se zastupitelstva národu, ale v listině, která slouží za ministerský program, nebylo by zajisté zbytečno bývalo vysloviti zásadu, že potřebí tisku půdy zákonní, jaké se mu až dosud nedostává.

Vyslovená zásada *zastoupení interesů* ve sněmích není nic jiného nežli starý system stavovský s jakýmsi rozšířením; že nás takové zastoupení národu uspokojiti nemůže, patrno z příčin v článku našem svrchu vyložených.

O *říšské radě* s potěšením dočítáme se, že bude vycházeti z bezvýminečných voleb sněmu, že bude míti iniciativu a jednání její že budou veřejná; k tomu ke všemu bychom si přáli ještě jednu věc: aby přestala býti zaopatřovacím ústavem pro ministry, kteří dokázali svou politickou neschopnosť.

Dále z okružního listu vyrozumíváme — ač jestliže dobře jsme pojali smysl dotýčného místa poněkud mlhou zastřený — že se nestane prozatím žádná *změna v osobách* předešlému systemu slouživších. Umímeť oceniti ohledy, jaké slušno míti na bezvolné výkonné organy někdejšího absolutismu; avšak tuto shovívavosť nemůžeme vztahovati na kruhy vyšší, samočinné. Jmenovitě nám potřebí liberálního *ministerstva*, a nejenom jednotlivých liberálních ministrů.

Konečně nám jest nápadné ještě jedno místo, a to pro svou neurčitosť. Kde pan státní ministr mluví o potřebě, důrazně hájiti pořádek proti živlům nepořádku vnitřní pokoj rušícím, čteme mezi jiným: „Nepřátelé svobody a vlasti jsou též oni, kdož jména svobody zneužívají, aby ji zavedli na *zcestí nebezpečnému přepínání míry.*“ Tážeme se: Kdo má rozhodovati, co jest zcestí a nebezpečné přepínání míry? Pokud občané neopustí půdu svého práva, nemůže se jim nic takového za vinu klásti. A však želeli bychom toho, kdyby v té věci měla rozhodovati *vláda jakožto strana.* Nebudeť tu bezpečnosti pro státní občany, pokud rozhodování takové nebude vloženo do rukou *poroty*, ústavu to, jehož obnovení se vůbec od pana ministra Schmerlinga očekávalo, o kterém ale v celém jeho programu ani slovem ze zmínka neděje.

Naše úloha.*)

Podruhé od svého probuzení k novému životu volání jsme k působení na dějišti světovém co *národ*. První naše vystoupení v zmatků plném roce 1848 nebylo provázeno výsledkem takovým, který by naše spravedlivé žádosti byl uspokojil — vinu toho nesou hlavně okolnosti; nicméně dosaženo mnoho uznáním dobrého práva našeho, a co nejdůležitějšího jest, dán nový a mocnější popud národním snahám. Těmto podařilo se během dvanácti let, při všem dušení a potlačování shůry, vychovati nové, nad předešlé mnohem probuzenější pokolení, a mimo to byla nám minulá tato strastiplná léta výbornou školou zkušenosti. Rok 1848 nás překvapil nepřipravené, snahy naše tenkráte všelijak se rozcházely, a prostomyslná důvěřivosť udělovala citům našim převahu nad chladný rozum. Ne tak rok 1860, ten nalezl nás u nerovně větší míře sjednocené ve společné snaze, trpká pak zkušenosť naučila nás nedůvěřovati sebe pěknějším slibům, dokud nevidíme skutky. Těch ale neočekávejme, dokud budou trvati nynější okolnosti, od nikoho krom sebe, i posilňujme se k nim vědomím, že nám nikdo brániti nesmí v uskutečňování toho, co uznáno právem naším, pokud se nespustíme půdy zákonní.

*) Vytištěno v „Nár. Listech“ v lednu 1861.

Jakkoli však spokojenosť naše v tom, čeho se domáhati máme, na ten čas nerovně jest větší nežli byla roku 1848, nicméně nebude na škodu, když určitě sobě osvědomíme, oč jmenovitě se máme zasazovati, abychom sobě jakožto národu nazpět vydobyli práv tak dlouho nám zadržovaných a trvale je sobě pojistili.

Z těch věcí, o které nám dbáti třeba, na prvním místě stojí

nerozlučnosť státního spolku Rakouského,

pokud se zakládá na smlouvách.

Jsmeť úplně přesvědčeni, že národu našemu mnohem prospěšnější jest spolek s ostatními národy říše Rakouské na základě úplné rovnoprávnosti, ve kterém každý z nich opírá se o všecky ostatní, nežli samostatné bytování — obzvláště v časech tak povážlivých a nebezpečných jako jsou nynější — kdežto bychom odevšad obklopeni živlem cizím odkázani byli na vlastní skrovné síly. Uznávajíce to v plné míře nepřestáváme ale proto cítiti se především co Čechové, co Rakušané pak jen potud, pokud národ náš v celistvosti své jest rovnoprávným členem státního spolku Rakouského. Pěstujíce se váš vroucností a hrdostí cit národní nedopouštíme se tím ničehož, co by na ujmu bylo prospěchu mocnářství Rakouského, jak nám vyčítají odpůrcové naši, viníci nás z choutek separatistických, neboť národ náš celistvý zahrnut jest v mezích jeho a veškerá jeho váha padá do vnitř říše. V tom ohledu má Čech stejné postavení jako Maďar, který pro osamělost svou mezi národy jinokmennými nemůže se nadíti spásy kromě spolku Rakouského.[1]) Čech a Maďar,

[1]) Blouznění přemrštěnců maďarských o veliké samostatné říši maďarské, sáhající až k Černému moři, odkazujem tam, kam právem náleží — do říše snů.

kladouce hlavní váhu na svou národnost, neuvádějí tím Rakousko v nižádné nebezpečenství.

Jinak jest s ostatními národostmi v Rakousku, jichž toliko větší neb menší zlomkové k říši náležejí, kteří, jestliže přede vším na svou národnost váhu kladou, kloní se tam, kam padá její těžiště. Padá-li toto do vnitřku říše, jako na př. u Charvátů, pak netoliko není žádného nebezpečenství pro tuto, je-li vědomí jejich národní u vyšší míře probuzeno, ano vždy kyne v budoucnosti naděje k sjednocení celého takového národu pod ochranou mocného spolku státního, k němuž náleží jeho většina, která všemožně bude usilovati o to, aby potáhla k sobě menšinu zahraniční.

Padá-li ale těžiště nějakého národu mimo říši, pak od zlomku jeho rakouského slušno žádati — skutečně-li chce býti členem státního spolku tohoto — aby cit občanství rakouského měl u něho převahu nad citem národním. Tak jest jmenovitě s Italiány a Němci. Že z Italiána nikdy nebude upřímný Rakušan, netřeba tuším teprv dokazovati, a Rakousko věru neutrpí veliké újmy své moci, zhostí-li se i posledního zbytku tohoto věčně nepokojného živlu, který nebude nikdy spokojen, dokud v nejbližším jeho sousedství bude se rozkládati veliká říše sjednocená Italie.

Naproti tomu nemá Němec nižádné příčiny nechutiti sobě občanství rakouské, které mu až dosavad pojišťovalo tak velikou převahu nad ostatními národy v říši, a ještě na dlouho pojistí znamenité výhody nad nimi. Přece ale vidíme, že Němci rakouští — uvyklí po tolik věků provozovati zde hegemonii, pro kterou hotovi jsou i ztrátu politické svobody oželeti — jak mile obmezování jsou na rovnoprávnosť, hned počínají sobě stýskati a oči

i touhy své obrátesti k „Velkému Německu“ a hledati tam těžiště své. Zdánlivé právo k tomu odvozují odtud, že Rakousko s částí zemí svých náleží ke spolku Německému — poměr to neblahý, který v každém způsobu jest zdrojem nehynoucích obtíží a nesnází pro Rakousko, čehož ani povážlivější rakouští Němci neupírají. Dokud nepřestane Rakousko míchati se do záležitostí Německého spolku, dotud bude veliká část Němců rakouských kloniti se k zahraničným krajanům svým v domnění, že tak činí plným právem, a národní jejich sympatie daleko budou přemáhati jejich rakouské vlastenectví. Kam ale směřují snahy zahraničných Němců, jest dostatečně známo; a jakých následků mohou míti sympatie s nimi rakouských Němců, to nejjasněji ukazuje Vídenská revoluce v říjnu 1848.

Zde sama věc mluví, pročež netřeba o tom šířiti slov, i můžeme směle jako upřímní a věrní Rakušané vyjádřiti své přesvědčení, že jedna z hlavních podmínek šťastnější budoucnosti Rakouska jest

zanechání politiky německé,

očež, pokud na nás jest, všemožně se zasazovati za svatou povinnost pokládáme.

Dosavadní dvě záležitosti týkají se říše, nyní přistoupíme k záležitostem týkajícím se nás. Z těch nejprvnější jest

svézákonnost a samospráva koruny České.

Slavná koruna Česká budiž na rovno postavena s korunou Uherskou, zákony platné v celém obvodu jejím přijímejž jedině od sněmu generálního, obeslaného ode všech zemí k ní náležejících — nikoliv od sněmu říšského, o kterém diplom od 20. října nižádné zmínky nečiní. Ku poradám o společné záležitosti říše vysílejž generální

sněm plnomocníky své do říšské rady dle ustanovení zmíněného diplomu.

V čelo nejvyšší zeměsprávy korunní — jíž podřízeni budtež správcové jednotlivých zemí — postaven budiž co náměstek čili místodržitel buď člen panujícího císařského domu anebo příslušník koruny, jemuž přidáni budtež odpovědní náčelníci jednotlivých odborů správy. Ve Vídni mějž místo své v radě ministerské nejvyšší kancléř český co zástupce koruny.

Císař pán dej se jako předkové jeho slavně korunovati na království České a přijmiž při tom dle starodávného obyčeje i hold Moravy a Slezska.

Veliký a vznešený jest význam autonomie koruny České, znamenat ona:

1) *Soujem všech historických upomínek*, každému obyvateli koruny bez rozdílu národnosti drahých, obzvláště pak Čechovi, jehož národ založil a pojmenoval říši tuto a skvělými skutky i nejdražší krví synů svých ji proslavil.

2) *Celitost národu Českého* korunou Českou obmezeného, jehož zájmy v Čechách, na Moravě i v Slezsku tytéž jsou a nevyhnutelně žádají také jednu nejvyšší správu. Roztržení koruny České bylo by roztržení národu našeho, nejvřelejší to přání našich nepřátel, kteréž nasazením statků a hrdel svých zabrániti povinni jsme sobě, povinni jsme potomkům svým, ač nechceme-li, by nás odsoudil dějepis k věčné hanbě a potupě.

3) Autonomie koruny České znamená dále *bratrskou svornost s německými krajany našimi*, s nimiž v ohledu politickém jsme *jedno tělo*, a s kterými v upřímném bratrství žíti jest ne vroucnější naší žádostí. Toho pak snadno se docíliti dá, když zároveň s námi jediné zření budou míti k vládě korunní, a neodnášeti více blouznivé tužby

a snahy za hranice, což zajisté konec vezme, jak mile první snem náš podá jim důkaz poctivého a spravedlivého smýšlení našeho, kteréžto nešlechetní cizí i domácí pošťovači dosavad v podezření jim uvádějí.

4) Autonomie koruny České jest *emancipace od cizovlády*, kterou slavná naše vlasť musela k hanbě a škodě své snášeti tolik věků, kdežto statný národ Český sloužil za podnož vetřelcům tyjícím z tuku jeho, a za samo to otroctví své byl tupen a hanoben. Od nynějška budiž pánem v České koruně lid domácí, krásná vlasť naše navrátiž se zrozencům svým. Nevyhnutelný toho následek bude v krátce

5) *rozkvět materiálního blahobytu*, když hojné prameny jeho, jakými vlasť naše oplývá, obracovány budou ve prospěch domácích, nejsouce déle zanášeny přes hranice k sesilování moci utiskovatelů našich; když domácím zákonodárstvím do života vstoupí ony ústavy průmyslnické, obchodní a úvěrečni, jakých nám dosavad bylo odepřeno a bez jakých nižádná země nemůže se povznésti k onomu stupni průmyslního pokroku, který stojí na výši svého času. Pak soustředí se všecky interesy materiální uvnitř vlasti naší, prostředkem národní práce, rozšafně řízené vědeckým duchem a podporované ochotným kapitálem, zvelebí se kleslé živnosti a rozšíří se zámožnosť všeobecná, a vlasť naše zaskvěje se novým leskem a bohactvím, i všemi poklady umění světu ku podivu, jako druhdy za slavného otce svého Karla IV. požehnané paměti.

Zároveň s autonomií koruny České musíme vší mocí svou usilovati o

úplné provedení rovnoprávnosti národní.

Divná věc, že, jakkoli zásada rovnoprávnosti od nikoho více — buď si třeba jen pro slušnosť — se ne-

popírá, nicméně každý krok, který se s naší strany učiní k jejímu ve skutek uvedení, mnohé z našich německých krajanů převelice leká a pobuřuje, nejinak než jakobychom jim, domáhajíce se práva svého, něco ujímali. Neumíme sobě tuto úzkostlivost vysvětliti leč tajným uznáváním křivdy, která se nám až dosavad dála, a obáváním se stejné odplaty. Dobře tato strana ví, že *v koruně České národem* (dle kmene) *jsme my*, němečtí pak krajané naši toliko malým zlomkem národu četného, jehož pravá a prvotní vlast nalézá se mimo hranice té koruny — slabou menšinou proti nám. Odtud bázeň jejich, aby se věci neobrátily naruby a my z utiskovaných nestali se sami utiskovatelé druhého národního živlu ve vlasti naší.

Lichát to bázeň! V národu Českém žije vřelý cit spravedlnosti, který mu nedopouští činiti jiným, co nechce aby činěno bylo jemu; ví on ze staleté trpké zkušenosti, jak bolí křivda a nátisk, a dalek jest toho, aby zlé odplacoval zlým. Holubičí srdce jeho nezná pomsty, a kdyby i znalo, ta věru neobrátila by se proti německým jeho krajanům, které nemůže viniti z bezpráví dosavádě trpěného, jakkoli z toho požívali nemalé výhody. Nemyslíme, že by obávání se o tuto výhodu bylo příčinou, proč část německých našich krajanů závistivým okem na to pohlíží, když i nám konečně dostati se má přirozených práv našich; věříme-t my v cit spravedlnosti také v jejich srdcích, jež nikoliv nepokládáme býti uzamčenými proti citům lidskosti. Co se pak týče té dosavadní jejich výhody nad námi, ta nepomine ještě ani dnes ani zítra, neboť *úplné* provedení rovnoprávnosti není dílo ani jednoho dne ani jednoho roku. Až ale dovršeno bude, nabudou němečtí krajané naši, místo ztracené předešlé, výhody nové v tom, že jim poskytnuta bude snadná pří-

ležitost k naučení se též našemu jazyku, což jim otevře cestu i do krajů pouze českých, které dosavad pouhému Němci ve mnohém ohledu byly nepřístupny.

Pročež odstup všecka nedůvěra k nám německých našich bratří, a budeme-li se, co se rovnoprávnosti národní týče, zasazovati všemi silami a neustupně o důsledné a úplné její provedení: to ať jich neleká; kdo stojí na svém, proto ještě ničeho neubírá jinému. Nechať pomní, že totéž právo, kterého se domáháme my, vztahuje se stejně i na ně, že tedy stojíce na rovnoprávnosti ujímáme se tak dobře práva jejich jako našeho vlastního.

Padne-li pak někde s naší strany slovo prudčí neb trpčejší, které se nemile dotýká citu jejich, ať váží, že těžko vždy zachovati náležitě chladné krve, kde se jedná o životní otázku našeho národu; kde cit staletá křivdy tak často bývá obnovován neospravedlnitelnými překážkami, s jakými se slušné naše žádosti potkávají; že slova taková pronášena bývají toliko v obraně proti nešetrným útokům našich odpůrců; že, kdybychom my podobná slova měli stejně na váhu bráti, srdce naše dávno by bylo musilo zanevřiti neukojitelnou nenávistí na celé ono plémě, z něhož vycházejí tak jízliví nepřátelé všeho, cokoliv jest slovanského.

Potřebí nám svornosti v nastávajících dobách těžké zkoušky, kde se jednati bude o společné všech zájmy; kdo by svornost tuto rušiti chtěl, netoliko jednal by k vlastní škodě, nýbrž vším právem považován by musil býti za nepřítele vlasti. —

Jmenujeme-li mezi věcmi, o které usilovně snažiti se musíme,

politickou svobodu

na posledním místě, neděje se to nikoli proto, že bychom

jí sobě méně vážili nežli těch věcí, které jsme předesłali, nýbrž k vůli zachování logického sledu v článku našem. Jistá strana sice dosaváde nepřestává nám vytýkati, že stavíme národnosť nad svobodu, vzdor tomu, že opět a opět ukázali jsme nesmyslnosť takového předstírání, jakoby svoboda mohla obstáť bez národnosti! Avšak je známe ty pány, o nichž v plné míře platí přísloví, že člověk rád jiného hledá tam, kde sám bývá. Jest to ona strana, která, nemůže-li svobodu míti výhradně pro sebe, raději se jí odříká, aby pod křídly zcentralisovaného absolutismu mohla *své* národnosti zachovati panství a vládu nad ostatními.

My považujeme politickou svobodu čili vymanění národů od snižujícího poručenství despotických vlád za nevyhnutelný požadavek času, za nutný článek u všeobecném postupu člověčenstva. Systém absolutní mohl jakýmisi zdánlivě obstojnými zámínkami tak dlouho býti omlouván, dokud národové nedospěli tak daleko, aby se sami uchopiti mohli správy svých záležitostí. Že čas tento přišel, jest na bilednl, a opírati se proti tomu bylo by plovatí proti proudu. To uznati musí každý nezaslepenec, byť i k nelibosti své; jakž bychom neuznávali to my, kterým přece nikdo nebude upírati, že jsme přátelé a podporovatelé pokroku. Či povznešení národu z dvěstěleté poroby a dřímoty k onomu sebevědomí, jaké všude vůkol nás tak utěšeně pučí, není pokrokem? Zdaž literatura novočeská, vykvétlá ze svadlého usychajícího proutku mateřského jazyka, není pokrokem? A to všeobecné uznání přední potřeby národu našeho, ta péče, kterou obracuje k jedinému základu blahého rozvoje — k přiměřenému vychování mladého pokolení, není-liž to pokrok sám?

Zbývá tu jediná otázka, co všecko rozumíme slovem

politická svoboda, jak daleko ji vztahujeme. To ale jest předmět tak rozsáhlý, že by se o něm daly napsati celé knihy, ano právě všestranné a zevrubné rozbírání jeho jest nevyčerpatelnou úlohou politických časopisů. Pročež my tuto přestati musíme na krátkém vytknutí toho, co v našich okolnostech uznáváme za potřebné k dosažení a zachování občanské svobody; jsouť to věci následující: *zákonodárný sněm, do něhož volí každý, kdo platí tolik daně co vypadá v průměru na jednoho obyvatele; samostatné soudnictví s ústavem poroty; zákonní zaručení bezpečnosti osobní; svoboda tisku na nejširším základě, podléhající toliko řádným soudům; vykonávání moci policejní od obcí pod kontrolou zemské správy; všemožné obmezení stálého vojska a zavedení všeobecné povinnosti k obraně zemské.*

Tímto výčtem nikoli nechtěli jsme do dna vyčerpati tento předmět, než toliko ukázati na zásady, jaké nás vedou, podrobnější objasnění všech těchto věcí odkládajíce k jinému času a místu.

Ukázavše tak, v čem záleží úloha naše, nemůžeme dosti snažně na srdce klásti krajanům svým, že dosažení vysokého toho cíle možné jest toliko *svornosti a jednomyslnosti všech*, která, stranou odložíc malicherné žárlivůstky a rozdíly ve smýšlení o vedlejších věcech, spojí síly všechněch k jedinému účelu.

Myšlénky o rozřešení otázky sociální. *)

1.

Otázka sociální dávno uznána jest za palčivou otázku naší doby, jejíž šťastné rozluštění jest hlavní úlohou nejbližších pokolení jakožto nezbytná podmínka obecného blahobytu, k jehož docílení všeliké snahy člověčenstva, ať duševní ať hmotní, co k poslednímu konci svému se nesou. Otázka tato hýbala světem od jakživa, více neb méně, vždycky se vyskytujíc, kdykoli společnosť k jistému stupni vývoje dospěla, a vždy jsouc jistým znamením, že vývoj tento béře se cestou nepravou, že děje se způsobem jednostranným, nemaje stejně na zřeteli *všecky* živly společnosti, a blahobytu jejího, nýbrž tomu neb onomu přes příliš hově na újmu ostatních. Z takového postupu nevyhnutelně vyvinouti se musí časem svým nesrovnalosti, a jakmile tyto hmotně citelnými se stávají — již vystupuje na povrch otázka sociální. K dotvrzení toho poskytují nám dějiny člověčenstva hojných příkladů na každé stránce své, kterých však za zbytečné pokládáme se dovolávati, poněvadž se nám celá věc tak jasnou býti zdá, že každému i bez takových dokladů jest pochopitelna.

*) Z Feuilletonu „Pokroku“ r. 1871.

Z toho co jsme pověděli vysvítá, že otázka sociální nic jiného není, nežli otázka, jak by se jistý chybný směr společenského vývoje měl napraviti, aby zamezeny byly škodlivé následky jeho, které v dalším dosavadním postupu, až by naprosto nesnesitelnými se staly, vésti by musily k násilné krisi, ježto by v nebezpečenství uvedla samu existenci společnosti. Jedná se zde, jako při každém jiném zařízení, kde se vady a nedostatky spatřují, o včasné opravy k zamezení náhlého převratu, kterým by vyvrácen býti mohl ústav sám. Tak jest v každém spolku, menším neb větším, řídícím se jistými pravidly; tak jest v státu, v církvi, spravujícími se svými zákony; u mnohem větší míře pak to platí o společnosti, založené na jistých zásadách.

Má-li nějaká vada přivedena býti k nápravě, musíme znáti příčiny z kterých pochází, zdroj z něhož se prýští, aby onyno mohly býti odstraněny, tento zacpán. To však není vždycky tak snadnou *věcí*, jak by se myslilo, nejméně snadné pak jest to při otázce sociální. Tu nesrovnalost, která ji vyvolává — nestejné rozdělení jmění — vidíme a poznáváme všickni, ale vlastní pramen její více méně nám se tají, jak patrně viděti z tolika nezdařených pokusů o rozřešení otázky sociální, z tolika utopických theorií komunismu a socialismu, náležejících do říše blouznivé fantasie, ale nikoli do světa skutečného. A přece už jest svrchovaný čas, aby opravdověji pomýšleno bylo na sociální reformu, neboť potřeba její ohlašuje se čím dál tím povážlivějšími znameními, z nichž nejnovější — vztýčený v Paříži prapor červené republiky — každého myslícího člověka vybízí k vážnému rozjímání.

Chceme-li se dopídíti pravé příčiny neduhu, kterým nynější společnost evropská stůně — příliš nestejného

rozdělení hmotných statků — musíme blíže přihlédnouti k zásadám, na kterých založena jest. Tu pak hned v první řadě potkáváme se s charakteristickou její známkou — *téměř neobmezenou volností individuálního vývoje v životě praktickém.* Touto zásadou činí společnost evropská protivu ke společnosti asiatské, v níž převládá princip patriarchálního poručnictví. Obě zásady mají do jisté míry oprávněnost, jak mile však překročí tuto míru, již ruší žádoucí postup vývoje; dokonce pak, osobuje-li si jedna neb druhá z nich výhradní panství, stane se společnosti naprosto škodlivou.

System patriarchální dobře se hodí pro společnost stojící ještě na nižším stupni vývoje, kde jednotlivec nesnadno by obstál v praktickém životě bez prozřetelné ochrany obce, každý krok jeho otcovsky střehoucí. Jestiť společnost taková v stadiu dětství, kteréž nemůže postrádati ještě starostlivé péče rodičův. Dokud společnost ve stadiu tom trvá, jest jí takové poručnictví prospěšným, neboť zamezujíc přílišné bujnění individuálností udržuje celek v jakési rovnováze, ve kteréž každému jednotlivci pojištěna jest jeho potřeba. Jak mile však dospěje společnost k takovému stupni vývoje, že jednotliví členové její cítí v sobě dostatečnou sílu postaviti se na vlastní nohy a zprostiti se nepohodlných vodítek, pak patriarchální poručníkování tratí velikou část své oprávněnosti, neboť stává se dusitelem přiměřeného vyvoje individuálního, obmezujíc zbytečně svobodu jednotlivce potlačuje podnikavost a zabraňuje samostatný vzlet ducha, slovem — jest překážkou všelikého pokroku.

Takového druhu jest s větší části společnost asiatská, jejíž typus vrcholí v utkvělosti čínské. Nikde zajisté nespočívaly společenské poměry na základě tak pevném

a nezvratném jako v Číně, ale také není národu, který by po tolik sto-, ba tisíciletí setrvával tak nepohnutě na témže stupni vzdělanosti, jenž by tak málo přístupen byl pokroku jako Číňan. Takový stav jest v každém ohledu nedůstojným člověčenstva, jemuž za úkol vykázáno ustavičné se *zdokonalování*.

Pohlédněme na druhé straně, jaký jest toho následek, když ve společnosti volnost osobního vývoje nenachází téměř žádných mezí, ani takových, jaké vyžaduje ochrana stejných práv ostatních individuí. *Stejný* vývin všech jednotníků není možný, jednak pro přirozenou nestejnost povah, jednak pro nestejnost životních okolností. Oč tedy jedno individuum vyvíjí se bujněji, dokonaleji, o to jiné pozadu zůstává, jako v lese strom slabší v soudsedství silnějšího dušen bývá od tohoto, potřebnou potravu mu ujímajícího. Tím nastává nestejnost jednotlivých částek celku, vnitřní nesrovnalost: tu přílišná pokročilost, tam opozdilost; tu hojnost, tam nedostatek.

Takový jest obraz společnosti evropské, jíž co do vnitřních protiv žádná jiná se nevyrovná, neboť tu spatřuje se nejpokročilejší osvěta vedle mrákotné zatemnělosti; nejvyšší učenost vedle nejhlubší nevědomosti, nejvytřelejší vzdělanost vedle nejsurovější sprostoty; největší bohatství vedle největší chudoby; nejvyhledanější rozkošnictví vedle nejhnusnější bídy. I takový stav společnosti jest nedůstojným člověčenstva, neboť příroda stvořila všecky lidi *sobě rovné*.

Tam tedy z přílišného obmezování individuálního vývoje vzniká *stání*, tuto z přílišné jeho neobmezenosti *společenská nerovnost*, kteréžto vady aby odstraněny byly, potřebí tamto individuální svobodu uvolniti, tuto ji přiměřeně obmeziti.

Slyšíme tu nevrlý výkřik slepých potakovačů každému heslu, které vyhlašuje se za princip pokroku; a takovým heslem bylo až posud v novější době slovo *svoboda*, jejíž bezohledné panování v každém oboru lidské činnosti pokládáno za jedinou záruku lepší budoucnosti. My se takového odporu nelekáme, neboť nám není svoboda alfa a omega vší praktické moudrosti, nýbrž pouze jedním z četných živlů pokroku všeobecného, z nichž nižádný sám o sobě nesmí si osvojovati výhradní panování na ujmu jiných, neméně oprávněných.

Poslední věk byl dobou převládajícího doktrinářství, pouhých theorií, samých konstrukcí a priori, bez náležitého zřetele na skutečné poměry a přirozený jich vývoj, což mělo za následek tak mnohé trpké sklamání nadějí zdánlivě oprávněných, které však během dějin, neřídících se lidskými výpočty, ukázaly se býti utopickými.

Rovněž tak, jako politická nauka Rottecko-Welkerovská pozbyla nejnovějšími dějinami naprosto autority své dříhdy nepopírané, musí si také národohospodářské učení Adama Smitha, dlouho tak velebeného, dát líbiti, býti se zásadou svou, zahrnutou ve větě: „Laissez faire, laissez passer", kterou již Sismondi za mylnou poznal a která ve svých praktických následcích tak škodlivou se býti ukázala, považováno za *jeden z nejsvůdnějších bludů* lidského mudrování.

2.

Naše země jest starostlivá matka všech tvorů svých, všem zrozencům svojim poskytuje s dostatek vezdejších potřeb, všem stejně pokrývá stůl i bez jich přičinění.

Ani člověk není vyňat ze všeobecné této mateřské péče, a kdyby se obyvatelstvo země rozmnožovalo ještě u větší progresi než se posavad děje, nacházelo by v nevyrčerpatelném bohactví jejích organických i neorganických plodin hojných prostředků k uhražení všelikých potřeb svých, ano s plnou jistotou můžeme tvrditi, že země nikdy nebude přelidněna. Obavy, projevované v tom ohledu od národních ekonomistů jisté školy, pošly z příliš obmezeného pojmutí hospodářství přírody, jejíž ustrojení tak jest dokonalé, že každá jednotlivá síla její samým vývojem svým vznik dává živlům, které jí nedovolují v působení svém překročiti meze, nevyhnutelně jí vykázané k vůli zachování celku.

A skutečně spatřujeme, že člověk, dokud zůstává v stavu přirozeném, netrpí tak snadno nouzi, poněvadž není *mravně obmezen* u vyhledávání svých životních potřeb, kterých mu příroda poskytuje v dostatečném množství. Namítne snad někdo, že člověk v přirozeném stavu žijící nemá tolikých a takových potřeb, jako člověk žijící v řádně organisované společnosti. Naproti tomu odpovídáme skutkem nepopíratelným, že z lidí žijících v takové společnosti veliké množství pokládalo by sobě za štěstí, žíti jako divoši o skrovnějších potřebách, které však ukájeti lze bez velikých nesnází. V přirozeném stavu jest člověk na každý spůsob hmotně lépe postaven, nežli ve společnosti, čemuž rozuměno musí býti tak, že, třeba neznal vyšších potřeb života vzdělaného, spokojeně přestává na tom, čeho mu příroda poskytuje, poněvadž to úplně stačí k ukojení jeho žádostí; kdežto člověk žijící ve společnosti, nenachází-li se v okolnostech obzvláště příznivých, při tom mravním obmezení svobody osobní, jaké společnost ukládá, začasté veliké obtíže přemáhati musí, aby uhradil

jen takové své potřeby, bez jichž ukojení naprosto nemůže obstáti.

Není tedy žádné pochybnosti, že mezi lidmi v přirozeném stavu žijícími nalezá se nepoměrně větší suma spokojenosti, nežli mezi členy organisované společnosti, a tím samým i *větší suma blaha*. Ovšem jest to blaho pouze zvířecí, avšak zvířeckosť jest bohužel podstatnou stránkou lidské společnosti, a vždy nacházejí se a nacházeti se budou i mezi tak zvanými vzdělanými třídami lidské splečnosti jednotlivci, kteří vrch blaha pozemského kladou v stav takový, kde v rozkošném vytržení mohou zvolati:

„Mir ist ganz kannibalisch wohl,
Als wie fünfhundert Säuen!“

A což ohlédneme-li se v třídách nižších, které s potřebami svými často nehrubě se povznášejí nad zvířeckosť? Nad to pak jest ukojení hmotných potřeb člověka první podmínkou uvolnění ducha jeho k vyššímu vzletu, kterým se povznáší do říše nadsmyslné, do říše pomyslů ve směru rozumového i mravního svého zdokonalení. Což divu tedy, jestliže přirozený stav člověka, kde tak snadno mu jest ukojiti své tělesné potřeby, nacházíme v podáních národů velebený co *zlatý věk*, který se nikdy více nevrátí.

V stavu přirozeném jest země jenom společná živitelka všech lidí, a žádná její část nenáleží někomu výhradně, vlastnictví nemovité jest věci neznámou, a vlastnictvím movitým stává se jen to, čeho se člověk uchvácením z přírody zmocní. V tom mají stejnou svobodu všickni, a poněvadž přirozený stav lidí mysliti se dá jenom při obyvatelstvu řídkém, tedy jeden druhému není na překážku a darů přírody jest pro všecky dost. Čím více však přibývá spotřebovatelů těchto darů, tím méně snadné bývá jich sobě přivlastňování, vyžadujíc již

pilnější jich hledání a pracnější dobývání. Při takové konkurenci bývá výhoda na straně silnějšího jednotníka, i nastal by stav pěstního práva, boj všech proti všem, kdyby lidé nehleděli předejíti tak záhubný zmatek organisováním společnosti, která stejné všech právo na výživu upravuje a slabého proti násilnictví silnějšího chrání.

Aby to společnosti bylo možno, musí každý jednotlivec vzdáti se části svého práva ve prospěch celku, začež to, co mu z něho zbude, tím pevněji se mu zaručí. Jen tak může jeden vedle druhého bezpečně obstáti v požívání toho, co mu z předešlého všeobecného majetku vyhraženo pro jeho osobní potřebu s vyloučením každého jiného; ale cena za tuto bezpečnost jest *obmezení osobní svobody.*

Toto obmezení svobody jednotlivců musí tedy uznáno býti za hlavní podmínku obecného zdaru, a z něho rodí se — *právo vlastnictví*, které není žádným právem přirozeným, nýbrž co výkvět společenského organismu právem čistě positivním. Nejprvnějším vlastnictvím stává se ve společnosti lidské půda, která rodí všecky potřeby člověka, a to tím spůsobem, že se v náležité hojnosti rozdělí mezi rodiny (první to spolky lidské), aby vzděláváním jí dobývaly z ní plodin k své výživě. Rodiny svým časem vzrůstají v obce (jak známo, skládají se všude prvotní obce z lidí jednoho rodu), a nemovité vlastnictví rodiny stává se tím nemovitým vlastnictvím obce, na něž každý člen její stejné právo má.

Takovýmto zavedením pojištěn jest každému náležitý díl v darech přírody k výživě jeho, a tím již napřed odstraněna možnost nedostatku této. Ale duch lidského pokroku nezastavuje se na poloviční cestě. Zproštěním starosti o potřeby hmotné podána člověku možnost vyššího vývoje duševního; ale tu mnohým zdá se, že právě ústav

vlastnictví obecního, který chrání jednotlivce před nedostatkem, tím samým jest vývoji onomu na překážku, hově netečnosti a nepodávaje dostatečného podnětu k novému vymýšlení a podnikání. Poněkud nelze upříti této námitce oprávněnosti, an skutečně duchové slabí a vyššího vzletu neschopní rádi přestávají na živobytí bezstarostném; než s druhé strany nic nevadí, princip obecního vlastnictví půdy srovnati s možností poskytnutou duchům čilejším k volnějšímu vývoji. Avšak otázka, jak by se to provésti dalo, ležíc nám stranou, nemůže býti předmětem těchto mých úvah. Vyslovuji zde toliko mínění své, *že zásadu obecního vlastnictví půdy, z něhož by nikdo nebyl vyloučen, pokládám za takový základ společenské organisace, který způsoben jest zameziti tvoření se proletariátu společnosti nebezpečného, beze všeho obmezování duševního vývoje.*

Tím nikoliv nechci tvrditi, jakoby tato zásada již sama o sobě stačila k utvoření státu dokonalého, který by vyhovoval všem spravedlivým požadavkům; jest to princip pouze konservativní, a jakož tento jest nevyhnutelnou podmínkou trvání společnosti, tak s druhé strany neméně oprávněn jest princip pokroku, který vede k ustavičnému se zdokonalování — vznešenému to učelu člověčenstva. Má-li společnosť zdárně prospívati, nesmí se spustiti zcela ani jednoho ani druhého principu, ale všemožně snažiti se o uvedení jich obou v přiměřenou rovnováhu. Státy, které spočívaly pouze na obecním vlastnictví půdy, málo přispěly k duševnímu se zdokonalení člověčenstva; s druhé strany zase státy, jenž obecní vlastnictví půdy proměnily v osobní, které se přenášeti dá, daly vznik *pauperismu* nynější doby, hrozícímu společnosti osudnou katastrofou.

Jest pak v Evropě národ, nacházející se na dráze rozhodného pokroku, u něhož dosavad v plné platnosti trvá obecní vlastnictví půdy — národ *Ruský*. Zdali bude on tím vyvoleným národem, kterému by se povedlo přivésti zmíněné dva principy v náležitou rovnováhu ke blahu člověčenstva — o tom rozhodne čas snad již nevelmi daleký.

3.

U národů netrpělivějších obmezení svobody osobní, touha po nevázanosti vedla k zrušení vlastnictví obecního, a každému jednotlivci vrácena prvotní svoboda přirozeného stavu, s tím toliko obmezením, jaké ukládá společností zabezpečené vlastnictví osobní, jenž vstoupilo na místo vlastnictví obecního. Tu arciť mohl se jednotlivec volněji vyvinovati, a opět nastala konkurence všech jako dříve v stavu přirozeném, jen že tenkráte ve všeobecném tom zápase rozhodovala spůsobilosť duševní, kdežto dříve byla rozhodovala síla tělesní. Méně nadaný jednotlivec musil tedy nevyhnutelně zůstati pozadu v nabývání osobního vlastnictví čili hmotných statků, tak jako v stavu přirozeném podlehal slabší silnějšímu v docházení své výživy. A přece má každý jednotlivec, bez rozdílu, zdali tělesně neb duševně více neb méně hojně nadán, *nezadatelné* přirozené *právo na existenci*, které zrušením vlastnictví obecního patrnou ujmu trpí. Toto jeho zrušení se strany společnosti musí tedy považováno býti za neoprávněné, poněvadž tím skutkem sáhla na nedotknuté právo lidské, dopouštějíc se tím zjevného násilí. Z tohoto stanoviska nemůžeme pověstné výpovědi Proudhonově „Vlastnictví

(rozuměj osobní) jest krádež“ aspoň do jisté míry upříti pravdivosti, ač proto ještě nepřistupujeme ke konsekvencím, jaké z toho vyvádějí komunisté.

První krok učiněný na dráze hříchu měl v zápětí četné jiné, a zlé následky nastoupené cesty jevily se čím dále tím úžasněji. Nezůstalo při převaze silnějšího ducha nad slabším — ta by vždy ještě byla poněkud snesitelnou bývala, poněvadž při ní spatřuje se alespoň *nějaká* oprávněná přednost; ale přirozeným postupem na svislé dráze bezpráví přišlo se ku *panství hmoty nad duchem — k jedinovládě kapitálu*, této třikrát neblahé příčině nesmírného utrpení veliké části člověčenstva.

Prvopočáteční a nad jiné oprávněný spůsob nabývání hmotných statků jakožto prostředků výživy lidské jest *práce*, jejížto význam v národním hospodářství nejprvé důkladně vylíčil proslulý Adam Smith, ačkoli v dalším vývodu svého systému přišel k výsledkům docela jiným, nežli by se očekávati mělo od základního principu jeho, že práce jest hlavní pramen jmění, ano jediné pravé měřítko veškeré ceny. Prací nashromáždil sobě přičinlivý jednotlivec hmotných statků netoliko s dostatek pro vlastní potřebu, nýbrž i nadbytek jich, z něhož mohl udíleti jiným méně přičinlivým anebo při své přičinlivosti méně šťastným. Neudílel jim však zadarmo, nýbrž buď dal jimi konat práci za sebe, anebo si vymiňoval budoucí navrácení propůjčeného statku spolu s přiměřenou náhradou za jeho dočasné užívání.

Ejhle, tu již objevuje se nový pramen jmění, *kapitál*, jenž služebnými sobě činí jednotníky nemajetné co námezdné dělníky anebo odvislé dlužníky. Nastává nestejnost v rozdělení jmění, a ta roste vždy více, neboť kapitál již nashromážděný těží snadněji a hojněji, nežli práce

sama o sobě. Svým časem dosáhne kapitál takové převahy nad prací, že bez něho ani možný není žádný industriální podnik, a tím stane se pravým tyranem práce. Kapitál sice, sám o sobě neproduktivní, nevyhnutelně potřebuje práce k dalšímu nabývání statků, ale nepotřebuje jí k obživě, pro niž má nashromážděnou bohatou zásobu prostředků; naopak práce, jsouc sama o sobě malomocna, potřebuje kapitálu nevyhnutelně k výživě, pro niž nemá uchráněnu žádnou zásobu prostředků, nýbrž kterou si vydobývá každodenně. Kdežto kapitál může čekati, práce nemůže, a tak přichází na konec k tomu, že tato buď musí se kapitálu propůjčiti za cenu od něho ustanovenou, která ovšem nižší jest pravé hodnoty její činnosti, anebo vypůjčovati si u něho za libovolné úroky — v obojím pak případu klesá práce na pouhého otroka kapitálu, který nabývá neobmezeného panství ve světě průmyslovém. Takovým spůsobem práce, již náleží hlavní zásluha, přichází o spravedlivou odměnu svou, osudem jejím jsou — mozoly a nouze, an kapitál, jen ve spojení s ní produktivní, slaví nezasloužené triumfy. Přirozený to následek odtržení člověka od půdy zemské, rodné matky jeho, a vydání ho neobmezené konkurenci průmyslové, vyhlašované za jediné pravý základ moudrého hospodářství národního, jehož účelem přece jest jediné blahobyt všeobecný!

Jestiť práce spůsobu dvojího: jedna hmotná, tělesná, druhá rozumová, duševní. Onano první, požadujíc toliko zdravé údy a jakousi mechanickou zručnost, která se snadno cvikem nabývá, jest ve světě průmyslovém pouhou nádenicí; tato, předpokládajíc vyšší vzdělání, vrcholí v důmyslné vynalezavosti a jest ředitelkou všech industriálních podniků, ku kterým poskytuje kapitál materiálních prostředků. Spolčení se tedy kapitálu s inteligencí jest

nejpřirozenější asociace, při níž obě strany získají. *Inteligence* tím nikoli nestává se služebnou kapitálu, neboť jest hledanější nežli práce hmotná, a při konkurenci kapitálů, která postupem času nastane, propůjčuje pomoc svou nejvíce podávajícímu. V ní seznáváme již třetí pramen jmění.

Jsou tedy tři faktorové činnosti průmyslové: *práce* (v užším smyslu co pouze hmotná pojata), *kapitál* a *inteligence*, z nichž první jest onim momentem, jenž ostatními dvěma dodává produktivní moci. A přece vidíme, že právě práce dochází nejmenší odměny, že stav dělnický odsouzen jest k trvalé bídě, která začasté až úžasných rozměrů nabývá. Z bídy rodí se mravní skáza, ovšem pak nespokojenost s osudem svým a zarytá nenávist k utlačovatelům, která při každé příležitosti hotova jest sáhnouti k násilí proti nim. Tu máme *sociální otázku*, toto strašidlo nejnovější doby, které nedá se zažehnati ani panským ignorováním, ani milosrdnou dobrosrdečností, ani nerozhodným temporisováním, ani žádnými chytráckými palliativy, nýbrž svým časem — nebude-li pauperismus na samý jeho kořen saženo — nevyhnutelně a neodolatelně vystoupí obrněně na jeviště dějin, pak ale ke zkáze a záhubě společnosti.

Jest svrchovaný čas, pomýšleti na odvrácení tohonebezpečenství. Má-li však býti zamezeno nějaké zlé, třeba poznati příčinu jeho a tu odstraniti. Příčina pauperismu není pak žádná jiná, nežli zavedení vlastnictví osobního na místě obecního, pročež jsou lidé, kteří mají za to, že otázka sociální nejsnadněji rozřeší se zrušením osobního vlastnictví. To jest *učení komunistické*, které pouhou čistou theorii prakticky provésti usiluje beze všehoohledu na panující poměry. Mělo-li by provedení to — čehož ostatně se nelze obávati — skutkem se státi, vlastnictví

osobní pominouti a nové rozdělení statků předsevzato býti: zrušen by byl základ nynější společnosti, a tím samým i tato by se na hromadu sesula. Nepopíráme, že základ ten jest vadný, ale také nemůžeme neuznávati, že nynější společnost ve své pokročilosti dospěla vysoko — ač ovšem jednostraně — v zdokonalení člověčenstva. kteréžto všechen tak znamenitý pokrok, všecka věda a všeliké umění, byl by zároveň se společností zmařen a člověčenstvo nazpět vrženo o tisíce let, kdyby zvítězil komunismus.

Osobním vlastnictvím tedy nelze nikterak hýbati, nýbrž hledán býti musí prostředek jiný, jak vyrovnati nestejné rozdělení statků, a ten jest bez odporu — *všemožné usnadnění jich nabývání.*

4.

Byl čas, kde mnoho přemítáno a rozumováno o právu ku práci, kteréž vykládáno v ten smysl, jakoby společnost, respektive stát, měla povinnost postarati se občanům svým o dostatečnou práci. V tom hledán klíč k rozřešení otázky sociální, a známe, že po únorové revoluci 1848 republikánská vláda francouzská skutečně učinila v tom směru pokus se založením tak zvaných národních dílen, které však učinily úplné fiasko.

Jestiť zajisté věc nepopírtatelná, že každý člověk má přirozené právo ku práci, které mu v státu neztenčené zůstává; ale právo toto jest rovno právům jiným, nepožívajíc před nimi žádné přednosti. Tak na př. má každý občan právo vstoupiti do stavu manželského. Má proto *stát* namlouvat svým občanům ženichy a nevěsty? Každý občan má právo si vyjít na procházku, ale

ještě žádnému nenapadlo žádat, aby ho stát na procházku *vodil*. Ovšem ale má stát povinnosť, hájit občany při jejich právech, jmenovitě v uvedených příkladech má zamezovat, aby nevznikaly zbytečné překážky manželství, má starati se o veřejnou bezpečnosť, aby občané přes pole jdoucí nemusili se obávati o život neb statek svůj. Nejinak jest i s právem ku práci, které nikoliv neukládá státu povinnosť zaopatřovati ji občanům, nýbrž jenom povinnosť, poskytovati jí náležité ochrany.

Ochrana, jakou stát má poskytovati právům svých občanů, musí míti za účel dopomáhání jim k náležité platnosti, t. j. v těch mezech, které jí vyměřuje stát z ohledů obecných. Takové ochrany má se dostati také práci.

Viděli jsme, že práce nikoliv nedochází přiměřené odměny, že cena její snížena jest hluboko pod její hodnotu, že *práce*, tento přední faktor při nabývání statků, jest pouhým otrokem ostatních dvou faktorů, *kapitálu* a *inteligence*, hlavně pak prvnějšího. Práce nemá v nynějším státu té platnosti, která jí spravedlivě náleží; pomoci jí k ní jest nutnou povinností státu, kterou pohříchu až příliš dlouho zanedbával na velikou škodu společnosti. Na státu jest, pozvednouti práci k rovnému právu čili spíše k *rovnému postavení* s kapitálem a inteligencí, v ten způsob, aby nebyla jako doposavad odbývána pouze bídnou mzdou, nýbrž aby se jí dostalo také přiměřeného podílu v zisku, jaký pochází z asociace všech jmenovaných tří faktorů k jakémukoli průmyslovému podniku. Až dosavad byla tato asociace pravá *societas leonina*, kde všechen prospěch připadal kapitálu a inteligenci, všechno pak břímě práci; takový spolek jest právně neplatný. *Práce má plné právo hlásiti se o svůj podíl, a stát má povinnosť učiniti jí za spravedlivé.*

Na otázku, jakým spůsobem by se to státi mělo, odpovídám bez rozpaku: *upravením poměru mezi kapitálem, inteligencí a prací cestou zákonodární.*

Připraven jsem na tuhý odpor proti sobě s dvojího stanoviska, z nichž jedno chce popírati povinnosť státu k takovému opatření, aneb alespoň jeho vhodnosť, druhé možnosť jeho provedení.

Co se týče námitky, že by stát nebyl povinnován k takovému opatření na ochranu práce, tuším, že k jejímu vyvrácení stačí co jsem svrchu pověděl o povinnosti státu, chrániti občany při jejich právech, pokud by tato nebyla na ujmu práv jiných občanů a na škodu zájmům obecným. Když by se práce dodělala jenom toho, co jí podle spravedlnosti náleží, tím by ještě ani kapitálu ani inteligenci neubrala ničeho, co jim po též spravedlnosti náleží; a jestliže by tyto dva faktory majetku pocítily nějakou ujmu dosavadního svého prospěchu, patrno, že by se ujma tato týkala jenom té jeho části, kterou si až doposud bezprávně osobovaly na škodu a skrácení práce. Jest to věc přirozená, že v podobné připadnosti (jak jmenovitě vidíme ve světě politickém) vždycky se strhne veliký křik v Israeli; ale ten má tak malou váhu, jako nářek nemilosrdného lichváře, když se mu přistřihují přespřílišné úroky z úroků. Na to nesmí se dbáti, povyk ihned umlkne, jak mile bez bázně a ostychu se provede spravedlivá rovnosť.

Povinnosť státu, ujmouti se práce vydatným spůsobem, zvýšena jest jeho proviněním, že hověl tak dlouho škodlivé zásadě neobmezené volnosti vývoje industriálního, že tak dlouho ničeho nečinil k zabránění nerovného rozdělení statků, neblahého to následku zrušení vlastnictví obecního, kdežto přece jeho povinností jest, všelikým právům, jichž

neobmezené provádění by ohrožovalo blaho obecné, vytknouti meze jejich platnosti. Stát, opomíjev tak dlouho konati svou povinnosť, jest mravně dvojnásob zavázán, napraviti chybu tak osudnou ve svých následcích.

Kdyby pak povinnosť státu dle přísného práva byla sebe menší, již jediné to uvážení, že emancipováním práce vysvobodí tak velikou část občanstva z bídy a nouze, ve kteréž po tak drahný čas nezaslouženě hynula, již ten jediný ohled filantropický měl by mu býti podnětem k vykonání skutku tak spasitelného.

Námitky proti vhodnosti takových opatření státních, která by práci v ochranu brala před kapitálem, usilujíc ji emancipovati od tohoto jejího utiskovatele, jakoby to bylo nepovolané míchání se do záležitostí soukromých a obmezování samospasitelného principu neobmezené konkurence průmyslové — námitky ty vyvracují se nejenom každodenně více se zmáhajícím přesvědčením národních hospodářů o škodlivosti této zásady, nýbrž i namnoze samou praxí. Známo totiž, že mnozí spanilomyslní průmyslníci sami z vlastního popudu zřídili závody své na ten spůsob, aby dělníkům vedle mzdy jejich dostávalo se také jistých slušně vyměřených podílů ze zisku podnikatelského, a zkušenosť ukazuje, že při tom nejenom pracovný lid výborně prospívá, nýbrž že i podnikatelé při tom žádné ujmy ani škody nemají. A co jednotlivci zajisté jenom neúplně s obecným prospěchem obou stran provádějí, to by neměl stát s rozsáhlými prostředky, jakými vládne, prováděti mnohem dokonaleji a zdárněji ve prospěch všeobecného blaha?

Že na to jednou nevyhnutelně dojíti musí, jest mým nezvratným přesvědčením; jest však přáti, aby k tomu nebylo přikročeno příliš pozdě, kdyžby snad už věc byla

v moci méně konservativních živlů nežli je stát. Nelekej se nikdo, že žádám, aby sám stát prováděl princip *socialismu*, kteréžto slovo stalo se za našich dnů strašákem všech úzkostlivých šosáků. Socialismus není žádnou protivou státního pořádku, aniž chce brátí majetným a udělovati nemajetným, jako komunismus, on jest jediným prostředkem k vyléčení nejnebezpečnějšího neduhu, jímž stůňou nynější společnosti — *pauperismu*, chtěje dáti těm, kteří potřebují, bez ujímání těm, kteří mají dosti. A v organisujících rukou státu pozbývá socialismus veškerých oněch hrůz, jimiž jej oděl obecný předsudek; jinak ovšem bylo by, kdyby zásady jeho prováděti měla pouliční luza, čehož nás Prozřetelnosť uchovej.

Zbývá ještě promluviti o možnosti provedení emancipace práce státem, a o spůsobu, jakým by se díti měla, což bude předmětem úvah příštího mého článku.

5.

Přistupuji nyní k otázce, jakým spůsobem se má emancipace práce se strany státu provésti. V úplně postačitelné odpovědi na ni leží pravý klíč k rozřešení celé otázky sociální, avšak odpověď tato jest tak velice nesnadná, že není se čemu diviti, jestliže mnozí za naprosto nemožnou ji považují. Než ve snaze o tak velikou věc, jako jest snětí nezasloužené kletby se značné části člověčenstva, nesmí nás odstrašiti nižádná obtíž, pročež neváhám odvážiti se na zodpovídání otázky té. Nečiním to snad ve spupné naději, že se mně podaří hned v prvním rozběhu nalezti kámen mudrců, ale přece v tom povzbuzujícím domnění, že úvahami svými alespoň něčím přispěji

k bližšímu objasnění věci tak důležité, která bývá myslemi všech, jimž na srdci leží blaho člověčenstva.

Především jedná se o vyšetření pravého poměru, ve kterém *práce*, *inteligence* a *kapitál* přičiňují se k dosahování statků, má-li býti rozhodnuto o pravé *hodnotě práce* a dle toho *cena* její ustanovena.

Již dříve ukázali jsme, že z jmenovaných tří faktorů jediná práce sama o sobě jest produktivní bez pomoci druhých, kdežto jak inteligence tak i kapitál, mají-li se produktivními státi, nevyhnutelně k tomu potřebují pomoci práce. Avšak kdyby lidstvo přestávati mělo na produktech samojediné práce, bylo by velmi chudé na vezdejší statky, které by se obmezovaly pouze na to, co příroda již hotového podává a člověk jenom uchvátiti potřebuje. Než i při tomto uchvacování těžko jest mysliti sobě co výhradně činnou jen práci hmotnou, neboť každý kon síly hmotné předpokládá jisté duševní jeho řízení, a velmi těžko, ba nemožno jest nalézti tu hranici, kde přestává práce hmotná a kde nastává duševní, pročež výrok o produktivnosti jediné práce jest sice theoreticky správný, ale v praxi nikterak neobstojí. Produktivnost pouhé práce bez inteligence a kapitálu kryje potřeby jenom nejsurovějšího divocha, teprv přistoupením ku práci inteligence pokračuje vzdělanost člověka a zvyšují se potřeby jeho, k jichž uhražení nepostačují už pouhé *plodiny*, nýbrž musí se přibírati *výrobky*. Přistoupí-li pak ku práci a inteligenci ještě kapitál, tu již vedle pouhých potřeb může se pomýšleti také na opatření příjemného *pohodlí*.

Z toho viděti, že, jakkoliv ani inteligence ani kapitál samy o sobě nepůsobí *nic*, práce sama bez nich působí *velmi málo* (alespoň nic, co by se srovnávalo s důstoj-

nosti člověka). Poukazujeme na to z té příčiny, aby žádný z těchto faktorů nevypínal se příliš nad druhý, poněvadž jenom rozumná asociace jich všech v takové míře jest produktivní, jak toho žádá pokrok vzdělanosti lidské. Jest tedy rovněž neoprávněné tvrzení bohatého fabrikanta, že živí tolik a tolik set dělníků, jak opačné tvrzení dělníků, že oni živí fabrikanta: ve skutečnosti pomáhají si na vzájem obě strany k nabývání statků jim potřebných.

Uvažujme jinou stránku těchto tří činitelů majetku. Práce jest dle podstaty své něco prajednoduchého, ona přistupuje k činnosti jak říkáme s holýma rukama, jí stačí pouhá hmotná síla, nejvšednější to dar přírody. Inteligence již representuje jistou sumu práce, kterou nabyla delším vytrvalým snažením pomocí činnosti duševní, vzácnou to zásobu vědomostí, již tatáž činnost duševní usiluje prakticky zužitkovati. Jest tedy inteligence svou podstatou povýšena nad pouhou tělesnou práci tak, jako povýšen je duch nad hmotu. Kapitál zase jest produkt mnohonásobně spojené činnosti obou ostatních faktorů, inteligence a práce; vládna výhradně hmotnými prostředky, jichž oněm nevyhnutelně potřebí ku produktivní působnosti, představuje v oboru průmyslnictví pravou velmoc, osobující sobě nepopíratelné panství.

Z úvah těchto dostatečně vysvítá poměr, v jakém nalézají se k sobě práce. inteligence a kapitál; nelze neuznati, že z těchto faktorů majetku po právu a slušnosti ovšem náleží práci místo *nejnižší*, druhým dvěma v každém ohledu podřízené. Musejí tedy naprosto za neoprávněné prohlášeny býti všecky pretense, které chtějí povznésti práci na *stejný* stupeň s inteligencí a kapitálem, a hlásiti se pro ni o *rovný* podíl zisku, jenž vyplývá z její asociace s těmito po úplném uhražení potřeb všech stran. *Jistý*

podíl (ovšem skrovnější nežli podíl inteligence neb kapitálu) náleží práci bez odporu, ale pohříchu se jí hojnosavad nedostávalo, ba s části jest mzda za práci v křiklavé nesrovnalosti s nevyhnutelnými potřebami životními, čímž patrně děje se veliká křivda stavu dělnickému, jehož nezadatelné právo k existenci se porušuje. A přece má příroda všeho dosti pro všecky své děti, ano hojný nadbytek, jehož stráviti nemožno, a každý jednotlivec měl by míti podíl v těchto darech jejích, tak aby nejenom netrpěl nouzi, nýbrž i z nadbytku toho sobě uchránitĭ mohl část přiměřenou pro možný budoucí nedostatek. Dle toho vším právem *dělníku náleží netoliko mzda dostatečná za jeho práci, nýbrž i část z přebytečného zisku ze společného podniku.*

Tuto zásadu prakticky provésti jest úlohou státu, a první k tomu krok musí býti prohlášení zákona, že *nemá platnosti žádná smlouva námezdní s dělníkem, ve které tomuto vedle běžného platu není pojištěna také část přebytečného zisku podnikatelského.*

Vidím tu opět ustrnouti mnohého, kterýžto zvykl kráčeti pohodlně vyšlapanou cestou starého šlendrianu, nad odvážlivostí, která chce rozšiřovati zákonodární kompetenci státu na záležitosti zcela soukromé. Proti tomu jednoduše podotýkám, že jsem v předešlém čísle dostatečně dokázal povinnosť státu k zakročení v této příčině, a tím samým i jeho kompetenci k tomu. Jest věru čas, abychom se již jednou vyzuli z předsudku, jakoby jisté státní theorie, proto že dosavad ještě nikdo proti nim nepovstal, byly neomylné; musímeť tomu zvykati, že postupem času vznikají a platnosti docházejí idey nové, které, třeba ještě před nedávnem kacéřovány, nicméně praktickými výsledky oprávněnosti svou v plné míře osvědčují.

Vždyť pak nestojí svět nehybně, a pokrok jeho má se díti souměrně v každém oboru, a ne toliko jednostranně. A konečně celý ten krok od nás naznačený daleko není tak výstřední a revolucionářský, jak na oko se zdá, což dostatečně dokáže další jeho vývod.

Nejblíže bude se nám zabývati dvěma otázkami:

1) Jaká jest dle úvah předeslaných pravá hodnota práce, a jakou část přebytečného zisku podnikatelského může dle toho dělník co právo své požadovati?

2) Jakým spůsobem dá se zákon ten v život uvésti?

Obě otázky mají převelikou důležitosť, obzvláště pak první má do sebe tak mnohé a závažné obtíže, že nelze na ni dát odpověď absolutně určitou, než vždy jen podmíněnou; avšak i tato již stačí usnadniti odpověď na otázku druhou, která zajisté zapudí všecky obavy lidí úzkostlivých, jakoby navrhované opatření státní mělo v zápětí Bůh ví jaký hrozný převrat společenský.

6.

Práce jest druhu nejrozličnějšího: od pouhého nádennického podělkování až tam, kde přestává pouze hmotné její působení a nastává duševní — kteroužto hranici však, jak už výše podotknuto, určiti přísně ani nelze — jsou nesčíslné stupně. Nejnižší druh práce jest ten, k jejímuž vykonávání stačí pouhá síla tělesná, takovou může konati také zvíře; výše stojí práce, která cvikem nabytou zručností koná se zdárněji nežli bez ní; ještě výše práce řemeslníků, která vyžaduje nejenom obratnosť ruční, nýbrž i přemýšlivosť a kombinaci, k čemuž ke všemu potřebí návodu víceletého, a kde i vyšší nadání duševní pomáhá

k lepšímu prospěchu; ještě výše konečně práce opravdu umělecká, předpokládající vedle technické vycvičenosti ještě potřebné vědomosti exaktní a k tomu i tvůrčího ducha. Z toho patrno, že o *absolutní* hodnotě práce nemůže býti řeči, nýbrž že hodnota práce jest dle přerozmanitého jejího spůsobu rozličná. Ano poměry různých druhů práce jsou namnoze tak spletité, že úplně spravedlivé odhádání její hodnoty nemůže se díti hromadně, než toliko při každém jednotlivém případu zvláště.

Že však toto poslední nemožné jest, nezbývá nic, nežli přece práci na jisté druhy rozvrhnouti, a hodnotu každého druhu aspoň všeobecně ustanoviti, což nikoliv nevylučuje slušné modifikace v jednotlivých případech. Při takovém odhadování rozličných druhů práce třeba zření míti ještě k některým jiným okolnostem. Jedna z nich jest ta, že při rozličných průmyslových podnikáních práce, inteligence a kapitál ne vždy se účastňují v míře stejné, nýbrž že hned ten hned jiný z těchto faktorů vydatněji než ostatní přispívá k jeho zdaru, dle čehož i hodnota jeho poměrně vystupuje. To vše náležitě uvážiti dovede jenom dokonalý znalec toho druhu podniku, o nějž se jedná, jen takový tedy jest spůsobilý k ustanovení hodnoty dotyčné práce Takoví však znalci nacházejí se i mezi kapitalisty, i mezi inteligencí, i mezi dělníky, kteréžto třídy mají každá své zvláštní zájmy, pročež k docílení nestranného, spravedlivého resultátu takového ocenění potřebí, aby všecky jmenované faktory sobě váhu držely, čili jinými slovy: má-li pravá hodnota nějakého druhu práce býti vyšetřena, musí se to státi od representantů kapitálu, inteligence a dělnictva toho kterého podniknutí společně.

Jiná okolnost jest ta, že poměry časové, v praktickém

životě tak rozhodující, jsou nestálé a proměnlivé, čímž jednak podmínky existence naší se mění, na př. větší lásí neb drahotou, jednak i prvotní srovnalosť mezi prací, inteligencí a kapitálem se ruší hned větší hned menší hledanosti jednoho neb druhého z těchto faktorů, tak že i kdyby v jedné době hodnota práce sebe svědomitěji a nestranněji byla určena, vyměření toto v průběhu jistého času již se skutečností se nesrovnává a napravení vyžaduje. Jest tedy potřebí, aby naznačené od nás vyšetření hodnoty práce od nestranného sboru snadno čas od času se opakovalo.

A což neděje se tak za našich dnů *skutečně?* Zdali mine jediný rok, aby zde neb onde za příčinou mzdy, následkem změněných poměrů časových nedostatečné, nenastalo se zastavení práce těch neb oněch dělníků? Nesmlouvají se pak obě strany, dělníci i zaměstnavatelé jejich, o zvýšení mzdy, to jest o pravou na ten čas hodnotu práce? A naopak nepropouštějí také někdy pro nepříznivé konjektury obchodní fabrikanti drahé dělníky, nechtějí-li tito spokojiti se menší mzdou? Nenastává v obojím případu — ač neupustí-li dobrovolně neb nuceně jedna strana od svých přepiatých požadavků — nová smlouva mezi pány a dělníky? Avšak i ta zase jenom tak dlouho v platnosti trvá, dokud se srovnává s okolnostmi časovými; neboť jak mile se ukáže nová nesrovnalosť s nimi, ihned opakuje se předešlá hra znova. A k jakým nepořádkům a výtržnostem dávají příčinu a příležitosť takové striky dělnické: nejenom že ruší se pravidelný postup produkce, z čehož v obchodním životě povstávají nekonečné zmatky, když vyrábitel nemůže v určitý čas odvésti objednané zboží, a objednatel tím samým zase nemůže práv býti závazkům k osobě třetí atd.; ale přečasto bohužel při-

chází ke skutkům násilným, k rozbíjení strojů v dílnách, ku krvavým rvačkám a naposledy k nevyhnutelnému zakročení ozbrojené moci — svévolné to ničení draze nabytého statku a maření ještě dražších životů lidských. Smutné následky takových politování hodných výjevů netřeba teprv líčiti, jsouť nám dobře známy ze zkušenosti.

A bez toho všeho by mohlo býti, kdyby vláda narovnání, jakého se dělnictvo občas tak hlučně a výtržně domáhá, sama do svých rukou vzala: *kdyby zákonem zavedla občasné smlouvání se dělníků se svými zaměstnavateli* o slušnou odměnu za práci. Dle rozličných poměrů jednotlivých živností a závodů průmyslových byly by také modality takového smlouvání, jakož neméně čas na jak dlouho nová smlouva platnost má, rozličné.

Rozumí se, že by takové smlouvání týkati se musilo vedle pouhé mzdy čili běžného platu také části přebytečného zisku podnikatelského. Tento nejenom jest rozličný při rozličných závodech živnostenských, nýbrž podléhá též proměnám dle rozličných více neb méně příznivých okolností časových. Hlavní však otázkou zůstává tu vždy, jaká část zisku toho má se dělníkům přiřknouti pravidlem co základ občasného jim vyměřování jejich podílu. Že se část tato s mathematickou jistotou vypočísti nedá, netřeba teprv dokazovati, ale přece jest nevyhnutelně potřebí ustanoviti nějakou pevnou normu. Dovoluji si k tomu konci navrhovati takové rozdělení zisku mezi faktory k němu se přičiňující, aby kapitálu a inteligenci dostávalo se po dvou pětinách, práci pak aby připadala jedna pětina. Nemíním návrhem tím snad choulostivou tuto věc konečně rozhodovati, chci se jím toliko co možná přiblížiti k výměru na všecky strany stejně slušnému. Aniž míním ustanovovati tuto pětinu co částku

nepohnutelnou, ano mám za to, aby platila jenom do jisté výše zisku, a z toho, co by se nad tuto výši získalo, aby se vyměřoval dělníkům podíl skrovnější, inteligenci pak a kapitálu poměrně větší. Slušnost, aby při vší povinné péči o zjednání práci zasloužené odměny nebylo zapomínáno na to, že pouhá hmotná práce, jak dostatečně ukázáno, jest vždy jenom faktorem nejnižšího druhu a inteligenci i kapitálu podřízena.

Představuji si celou věc tak, aby mzda dělníkova stačila k slušnému jeho opatření všemi potřebami životními, podílem pak ze zisku aby postaráno bylo o jeho zaopatření v stáří ku práci neschopném, a to zavedením *pojišťování sobě jistého důchodu* po uplynutí ustanovené řady let prostředkem zvláštních ústavů asekuračních, k nimž přistoupiti každý dělník byl by povinen.

7.

Přiřknutím práci přiměřené části podnikatelského zisku a zavedením občasného ustanovování hodnoty práce prostředkem úmluv dělníků s jich zaměstnavateli nevykonal však stát již všecku povinnost svou naproti pracovní třídě občanů; zbývát mu ještě všelicos jiného učiniti, což ne sice tak přímo, proto ale neméně podstatně napomáhá jejímu blahobytu.

Přede vším jest nám tu promluviti o jedné věci, o které tak dlouho mezi přátely pokroku panovalo mínění bludné a naprosto škodlivé pouze proto, že zdálo se spočívati na základě svobody, jejíž jmeno to učení zcela nezaslouženě neslo. Myslím *svobodu obchodu*, toto prasobecké heslo světových arcikramářů Angličanů, jímž

této národům ostatním dělali bělmo na oči, aby jim tím bezpečněji mohli vyprazdňovati kapsy. Pouhé to slovo *svoboda* mělo do sebe vnadu tak neodolatelnou, že principu tomu i v národním hospodářství přičítána svrchovaná platnost, k čemuž nemálo pomáhala vyfintěná sofistika apoštolů svobodného obchodu, klamajících buď nevědomky sebe samy anebo vědomě a úmyslně ostatní svět. *Svoboda obchodu*, jak krásné to slovo, a přece neznamená nic jiného, nežli nejzáhubnější monopolismus. Vyhlašována bývši tak dlouho od anglických ekonomistů za nejmocnější páku všeobecného blahobytu, nyní již na dobro jest odsouzena. A byl věru již čas, že se tak stalo, aby sňato bylo s očí národů bělmo, zastírající před nimi pravý jejich prospěch. Svoboda obchodu jest rázu kosmopolitického, ale kosmopolitismus bývá obyčejně zástěrou egoismu; ten pak blahovec, jenž opravdu se chce starati o celý svět, nejméně prospívá sám sobě. Pečuj každý přede vším sám o sebe, tím bude obecné dobro nejlépe opatřeno. To jest sice také zásada egoistická, ale zásada egoismu zdravého, oprávněného.

Mají-li se dařiti průmyslové podniky v té míře, aby kapitál i po ztrátě značných procentů ze zisku, které postoupil práci, nebyl od nich odvracován, musí se jim dostávati také od státu potřebné podpory. Podpora tato záleží hlavně v *ochranném cle*, jehož národohospodářská důležitost co den většího uznání dochází. Takové clo ukládati třeba jednak na *výrobky z ciziny dovážené*, jednak na *suroviny do ciziny jdoucí*. V prvním případu se obmezuje konkurence cizího zboží s domácím na slušnou míru; v případu druhém opatřuje se domácímu průmyslu laciný materiál (podporuje se tedy laciná produkce a vyšší zpeněžení domácích výrobků), v obojím pak případu po-

máhá se vzrostu *domácího trhu.* Amerikáni jsou zajisté lidé praktičtí, nuže poslyšme stesky českého časopisu „Amerikán," vycházejícího ve městě Racine ve Wisconsinu. V 1. čísle jeho (duben 1870), v článku nadepsaném „Láce obilí a příčiny její," kde se žaluje na nedostatečný výnos orby americké za příčinou konkurence, jakou amerikánskému obilí na trhu Londýnském dělá obilí ruské a uherské, čteme doslovně toto:

„Zde jest pomoc toliko jediná: musíme pečovati o vzrůst *trhu domácího;* musíme pečovati o to, aby se vzrůstající výrobou domácí vzrůstala též domácí spotřeba. A kterak se to může státi? To jest úplně v moci rolníkův. Ať rozhodnou, že všecko železo, všecky šaty, které potřebujeme, mají a musí hotoviti se v Americe; ať rozhodnou se vesměs pro ochranu průmyslu domácího, pro neodvislost této země od Anglicka. Jenom rozmnožením domácího průmyslu, jenom zaměstnáním nových statisícův rukou v povoláních rozmanitých krom rolnictví, vzrůstati může domácí spotřeba. Nyní vozíme dělníkům do Anglicka obilí, prodáme ho tam za babku a přivážíme zboží tam zhotovené; *přivezme sem dělníky* a nevozme za nimi 4 neb 5 tisíc mil obilí a zase nazpět zboží. Kupujme a prodávejme v trhu domácím, a Mark Lane (v Londýně) přestane předpisovati ceny výrobků našich.

„Na této věci záleží zde živě rolníku v první řadě, ale též obchodníku a řemeslníku, jenom výhradní importéry vyjímaje. Ochrana průmyslu chrání všechny; obchod svobodný od Angličanův z ohledův soběckých hlásaný hubí všecky. Rolník nemůže prodávati zase rolníkovi, a není-li dostatek kupců a konsumentů jiných doma, musí prodati do cizozemska za to co mu dají. Trží-li rolník málo, trží od něho též obchodník málo, a řemesl-

niku vyhýbá se pokud může. Tíseň mezi rolníky stane se brzy tísní všeobecnou.

„Od několika let již zavedena jsou cla ochranná, ač ne ještě správně rozdělena. Následkem toho oživil se již průmysl domácí velice, povstaly a povstávají závody a továrny i v krajích, o nichž myslilo se, že vždy jen na rolnictví zůstanou odkázány. Výroba rolnická nesmírně se za ta léta rozmnožila, a smutně, velmi smutně vyhlíželo by to s prodejem hospodářských plodin, kdyby se byl znamenitě nezvětšil *odbyt domácí*. Ale přece rozvoj rolnictví byl dosud mnohem velkolepější, než rozvoj průmyslu. Tomuto chybovala jistota, že ochranná politika vlády bude i na dále zachována, a po tuto chvíli otázka ta v nejistotě vězí. Hrozně vylíčil nám následky nevlastenecké politiky svobodného obchodu (pro cizozemce) věhlasný politik Webster ze strany demokratické, jak jevily se v minulosti; avšak hroznější budou následkové ti při nynějším rozvoji orby ve Spojených Státech a rozšířenosti železnic, pakliže země vrátí se opět k samovražedné politice svobodného dovozu cizozemského zboží. Od té chvíle počítati by mohl každý rolník ve Spojených Státech, že gruntovní majetek jeho jest o polovici lacinější."

S tímto hlasem amerikánským nechť porovná čtenář „Pokroku" feuilleton čísla 25. letošního ročníku našeho časopisu, kde vykládají se národohospodářské náhledy Careyovy a Liebigovy, kteří oba „poukazují v poslední instanci k ochrannému clu," jmenovitě pak Carey vidí jedinou spásu v rozšíření domácího trhu: „bude-li postaven konsument vedle producenta, neobmezí-li se hospodářská činnost výhradně na polní hospodářství, najde-li rolník pro plodiny své odbyt na blízku, v sousedství

svém, zkrátka, zkvete-li průmyslná činnost.“ Liebig pák shledává při vývozu surovin ještě jinou stránku, pro jejížto škodlivost jej naprosto odsuzuje, o čemž tato šířiti se bylo by od místa, pročež pouze ke článku tomu odkazuji.

Vůbec dovolil jsem si tuto odchylku proto, abych ukázal, že schvalováním ochranného cla co jednoho z prostředků k zlepšení materiálních poměrů dělnictva neprovozuji nižádného zpátečnictví a nevracím se na stanovisko již snad přemožené, nýbrž naopak se přidávám k těm, jenž opírajíce se o praktickou zkušenost vyvrátiti se snaží škodlivý předsudek, jakoby svoboda obchodu byla alfa a omega vší moudrosti národohospodářské.

Ochranné clo jest nade všecku pochybnost nevyhnutelnou podmínkou rozkvětu domácího průmyslu, a v stejném stupni, jak tento se zvelebuje, lepší se i materiální poměry stavu dělnického,[1]) majícího podíl v zisku z něho plynoucím. Ale všecka věc má svou míru, taktéž i ochranné clo, o čemž jednati se bude v článku nejbližším.

8.

Ochranné clo již samým jménem naznačuje účel svůj: *míť chrániti domácí průmysl před konkurencí jemu nebezpečnou*, ale také *nic více*. Míť tedy oprávněnost jeho jistě meze, jichž překročením přestalo by prospívati průmyslu, ano bylo by mu na škodu. Ochranné clo nesmí na dovážené zboží uvalovati poplatek tak vysoký, aby je úplně vylučoval z domácího trhu a z domácích průmy-

[1]) Srovnej, co o té věci praví Dunckley: „The great *protectionist* of the present day is the *workman*.“

zlníků monopolisty tvořil. Tím bylo by obecenstvu zle posloužено, neboť by tito jednak libovolně určovali cenu svého zboží, jednak nedbali by o jeho zdokonalení, vědouce, že je odbudou tak jak je; obecenstvo by tedy za drahé peníze dostávalo zboží špatné, a průmyslu samému také by nebylo posloužено, když by neměl žádného ostnu ku pokroku a zdokonalování svému. Ano ochranné clo takového způsobu by dříve neb později musilo každý průmysl nevyhnutelně zkaziti a umořiti, dle staré pravdy, že kdo nepokračuje, jde nazpět.

Tarif ochranného cla musí býti tak uspořádán, aby zboží z ciziny přicházející jen o tolik zdražoval, oč je domácí průmyslník výrábí dráže než cizí, tak aby jedno i druhé mělo na domácím trhu cenu stejnou a jenom v dobrotě spolu konkurovalo. Při takovém vyrovnání ceny musí se domácí průmyslník vždy přičiňovati, aby dodával na trh zboží stejné dobroty s cizím, poněvadž jinak by každý za stejné peníze raději kupoval lepší zboží cizí, nežli špatnější domácí. — Tím bude posloužено i obecenstvu, které bude míti zboží na výběr, i průmyslu samému, který bude musit neustále pomýšleti na své zdokonalování ve všelikém směru.

Při takovém postupu rozumí se samo sebou, že domácí průmyslník bude vyráběti vždy laciněji, podle čehož občasně musí býti též celní sazba na cizí zboží poměrně snižována, až konečně bude vyráběti právě tak lacino jako jeho cizí konkurent, čímž rozdíl mezi nimi bude vyrovnán a ochranné clo odpadne, ustoupiv konkurenci docela volné.

S druhé strany, co se týče cla na vývoz surovin, i to říditi se musí podobným pravidlem; nesmí totiž býti tak vysoké, aby domácí producent nemohl na zahraničném

trhu konkurovati s producenty cizími, což by mělo za následek, že by suroviny, obmezeny jsouce pouze na domácí trh, klesnouti musily v ceně tak, až by se dobývání jich ani nevyplácelo, a tedy čím dále tím více zanedbáváno bylo. Naopak bezohledným svobodným vývozem surovin musila by se doma cena jejich přes příliš zdražiti, což by na průmysl škodlivě působilo, pročež i tarif na vyvážené suroviny musí šetřiti slušné prostřední míry. Bude-li takto domácímu producentu otevřen trh zahraničný, bude odbyt jeho zboží záležeti na jeho dobrotě, i bude se tedy musit vynasnažovati, aby plodiny své co možná ušlechtoval. Když pak bude dobré své zboží s výdělkem do ciziny prodávat, bude další jeho snaha, aby ho vyvozoval vždy více, a tím spůsobem bude se zvelebovat i produkce surovin, a to jak v dobrotě tak ve množství svém. Až pak v tomto ohledu dosáhne takového stupně, že bude valně převyšovati spotřebu domácí, stane se i zde ochranné clo zbytečným.

Účel ochranného cla, napomáhati domácímu průmyslu, měl by důsledně rozhodovati také o vynakládání jeho výnosu. Kdežto ochranné clo nezavádí se k účelu státnímu, není také rozumné příčiny, proč by se výtěžek z něho měl obraceti na potřeby státu, čili jinými slovy řečeno: *ochranné clo nemá býti považováno za finanční pramen státu.* Jediné pravé vynakládání jeho výnosu jest obracení ho *ve prospěch průmyslu*, k vůli němuž bylo zavedeno. Z toho ani státu žádného skrácení nevzejde, neboť to, co mu ujde přímo clem samým, nahraženo mu bude nepřímo více než dostatečně zvýšeným výnosem daní z průmyslových podniků, takovým přispěním zvelebovaných.

Nastává otázka, jakým spůsobem by výnos ochranného

cla měl obrácen býti ve prospěch průmyslu. Patrno, že věc ta musí se říditi všude dle zvláštních okolností, avšak alespoň dvojí směr možno nám naznačiti, jakým by se pomoci této mělo průmyslu dostávati. Jeden z těchto směrů jest podněcování ducha průmyslného odměnami za výtečná díla průmyslová a vysazováním cen na zdárné provedení naznačených úloh. O této věci, která sama v sobě velmi důležitá jest, avšak vlastního předmětu našich úvah jen vzdáleně se dotýká, nelze tuto šířiti se. Tím větší pozornosť zasluhuje směr druhý — *vychovávání stavu dělnického*, kteréžto jest jedním z hlavních faktorů zdárného rozřešení otázky sociální.

Jest to přirozený sice, ale politování hodný úkaz, že člověk obecný neumí náležitě oceniti dobrodiní řádného vychování svých dětí, ba kdyby hned uměl, že sám z vlastního podnětu málo kdy o ně vydatně pečuje, ovšem ani pečovati nemůže pro jiné starosti, bezprostředněji naň dolehající. A přece jest vychování národní věc tak nesmírně důležitá, i máme nejnověji ve vnitřní politické rozervanosti národu Francouzského výstražný příklad, jak těžce se tresce zanedbání péče, kterou stát povinen jest věnovati tomuto odboru veřejné správy. Politická nezralosť obecného lidu francouzského, jíž se tento stává bezvolným nástrojem v rukou každého despoty, který jej dovede obalamutit, ale zas také slepým stoupencem každého dobrodružného utopisty, který mu ukazuje straku na vrbě, má bez odporu hlavní příčinu svou v bídném stavu elementárního školství, o jehož povznešení a zdokonalení od veliké revoluce ku konci minulého století až po dnes žádná vláda dle potřeby se nestarala, tak že z veškerého obyvatelstva země dobré dvě pětiny neumějí číst a psát. Při lepším vzdělání lidu francouzského nebyla by možná bývala

ani despocie druhého císařství, ani červená republika obce Pařížské.

I v tom případu, že by v státu nějakém školství vůbec bylo zřízeno co nejlépe (jsouc emancipováno od vlivu jak církve tak státu, pokud by škodným byl, a přikázáno samosprávě obecní s povinnou návštěvou školy a bezplatným vyučováním), nebyla by zbytečna zvláštní péče o inteligentní a mravní vzdělání právě té třídy obyvatelstva, která svým nezabezpečeným postavením vždy nejvíce náchylna jest ohrožovati veřejný pořádek. Nemoha se spouštěti do jednotlivých podrobností poukazuji tato jen povšechně na některá zařízení, která se mně v tom ohledu zvláště důležitými býti zdají, jako jsou: ustanovení pro děti dělníků zvláštních industriálních sil učitelských při školách obecních, zakládání škol při větších továrnách, kde by se děti zaměstnaných v nich dělníků účelně vzdělávaly, konečně udělování stipendií schopným mladíkům stavu dělnického k nabytí vyššího vzdělání na ústavech technických a na cestách.

Lépe by výnos ochranného cla nemohl býti vynaložen.

9.

Mluvě o vyučování musím poukázati k tomu, že se vzděláním intelektuálním a věcným, jakého mládež ve školách dochází, není stát zbaven již všeliké péče, kterou věnovati má tomuto předůležitému odvětví veřejné správy. Není dosti na tom, má-li člověk ony co možná všestranné povrchní vědomosti, jaké žádáme od tak zvaného vzdělance, a k tomu takové důkladné vědomosti speciální, jakých potřebuje ve svém zvláštním povolání — to vše

jej činí teprv jen způsobilým říditi s prospěchem své vlastní ekonomické záležitosti, proto ještě není ani dobrým občanem ani šlechetným člověkem. A přece jest při rozřešování veřejných otázek momentem rozhodným ta okolnost, jak veliká suma občanských a lidských cností se nachází v obyvatelstvu dotýčného státu. Nedostatek těchto cností nevyhnutelně vede ke zkáze a záhubě politické společnosti, ve které se mravní korupce zahnízdila, čehož nám dějiny člověčenstva poskytují tak četných příkladů v pádu nejmocnějších říší následkem vnitřní mravní kleslosti. Ba netřeba ani nám ohlédati se do minulosti, vidíme-ť na své vlastní oči odehrávati se podobné tragédie na blízku i v dálce! Exempla sunt odiosa.

Jest to pravda všeobecně uznaná, a přece ještě tak malá pozornosť věnuje se *politickému a mravnímu vychovávání* mládeže, jímž by tato přiměřeně naváděna byla ke cnostem občanským a čistě lidským. Pravý základ státu nespočívá na množství branného lidu, jejž postaviti může do pole, ani na vševládnosti bureaukracie, ani na příchylnosti k panující dynastii, nýbrž na mravní povaze občanů. Muž politicky osvícený, v němž i citelné srdce lidské bije, jest mnohem více nakloněn i způsoben k mírnému vyrovnání vzniklých veřejných sporů, nežli člověk, jemuž tyto vlastnosti scházejí, který jest proti nejjasnější pravdě obrněn předsudky, který nezná snášelivosti naproti mínění odchylnému, který nemá srdce citlivého pro cizí utrpení, kterému jediným ředidlem jednání jest vlastní prospěch, beze všeho smyslu pro blaho obecné. Jest tudíž patrno, že rozřešení otázky sociální mnohem snadnější bude v státu, u jehož občanů se nachází větší suma cností občanských a lidských, nežli v státu, kde suma tato jest menší. Proto pojímáme v tyto naše úvahy

také otázka o všeobecném politickém a mravním vychování občanů.

Politickým vychováváním rozumíme, aby žákům na školách již záhy dostávalo se naučení o tom, co jest stát vůbec, jaký má účel a jaké povinnosti k občanům, dále, jaká práva a jaké povinnosti mají občané naproti státu; aby byli seznamováni s politickým zřízením své vlasti, a konečně aby se jim přednášel domácí dějepis, hlavně s ohledem na vnitřní veřejné poměry a jejich změny, klidné i násilné, průběhem věků. Nechť nikdo nenamítá, že těžko trápiti již útlý věk takovými věcmi pro něj nepochopitelnými; což jest katechismus, jehož nazpaměť učením se již malé děti mučí, pro ně srozumitelnější? Vše záleží na způsobu, jak se věc dětem vysvětluje, a nauka o státu a jeho zřízení dopouští zajisté snadnějšího výkladu, pochopitelného i rozumu maličkých, nežli učení o nepřemožitelnosti církve, založené na skále, která i branám pekelným vítězně odolá. To pak směle si dovoluji tvrditi, že mysl dětskou bude u větší míře zajímati nežli všecky ty články, ve které církev katolická věřiti poručí. Známost organismu státu, v kterém žijeme, jest každému občanu v praktickém ohledu tak nevyhnutelná, že bez ní ani ve všedních potřebách svého života obejíti se nemůže, nechce li se státi obětí ošemetných rádců, těžících z jeho nevědomosti. Konečně známost historického vývoje vlasti podává klíč ku porozumění poměrům nynějším a jich pravému posouzení, dále pak naučení o nejpřiměřenějších cestách k napravení stávajících vad, zkušeností osvědčených. Dějepis ukazuje národu zrcadlo, aby se v něm zhlížeje sám sebe poznával. Spekulativní theorie státnické by musily býti vyloučeny z prostonárodního vyučování a připuštěny jen do vyšších učilišť asi

v ten způsob, jako se na universitách vykládají rozličné systémy filosofické. Občan, způsobem naznačeným politicky vzdělaný, utvořil by si při důvtipnosti jen obyčejné sám správnou ideu o nejlepším zřízení státu, a s těžk dal by se od blouznivých utopistů strhnouti k nepraktické honbě po nemožných ideálech.

Méněně důležité nežli politické, jest také *mravní vychování* občanů, jehož cílem jest zušlechtění srdce vzdělávaním čistě lidských citů v něm ukrytých. Nejsemť já takový zpozdilec, abych za to měl, že povaha od přirozenosti špatná — a takových bohužel jest — dá se jakoukoli didaktickou methodou obrátiti v cnostnou; ale tolik musí mně každý připustiti, že i člověk nejpřevrhlejší není docela prost všelikého citu lidského, byť i dosti hluboko ukryt v nitru jeho dřímal; rozdmýchá-li se jiskřička tato, může jí i zatvrzelé srdce býti rozehřáto tak dalece, aby tím svatým žárem alespoň mírnily se vrozené zlé náchylnosti, nemožno-li jich potlačiti úplně. Takových však nenapravitelných, řekl bych ďábelských povah jest na štěstí velmi málo, veliká většina lidí jest mysli jak vosk podajné, a větším dílem bývají první dojmy na mysl mladistvou rozhodnými pro celé životství. Ano, jsou povahy takové, ze kterých vychováním lze utvořiti buď svaté anebo lotry; duše pak přirozeně šlechetné přiměřeným mravním vzděláváním utvrzují se ve své náklonnosti k dobrému a přicházejí ku poznání takovému, že to, co by jinak bezděky konaly, konají s uvědoměním, které vždy zvyšuje cenu cnosti.

Úloha jest, nalezti pravou methodu mravního vychovávání. Uměti desatero přikázání, věděti kolik jest smrtelných hříchů a kolikero blahoslavenství patrně netečí k ušlechtění srdce; ďábel a peklo dávno již ztra-

tili svou moc od nepravosti odstrašující; důvod, že Pán Bůh něco přikazuje a něco zapovídá, ani k rozumu nemluví ani srdce nedojímá. Potřebí tu jiného, mocnějšího hýbadla a to není žádné jiné, nežli — *idea důstojnosti lidské*. Tu vzbuzovati v mládeži, ukazovati, kterak jediná cnost povznáší člověka na stupnici tvorů, nešlechetnost pak jej snižuje; podněcovati v něm hrdost na vyšší mravní hodnotu osobní, to jsou nejsilnější páky k mravnímu zdokonalení člověka. S druhé strany třeba pěstovati cit povinnosti k bližnímu a k celému spolutvorstvu, vyplývající z postavení člověka na jisté místo ne vůli jeho, nýbrž vůli vyšší, vše řídící a udržující, a vedoucí ku podřizování osoby celku. Někdy bude arciť potřebí na pomoc vzíti také zájmy hmotné, ukazováním, kterak cnost jest vlastně přece jenom nejlepší politika, nešlechetnost pak v posledních svých následcích vždy vede jen ke zkáze. To ovšem se méně srovnává s důstojností lidskou, za to ale tím učinlivěji působí na lidskou *křehkost*, která jest *tím pravým dědičným hříchem*.

Daloť by se o tomto předmětu psáti do nekonečna, já mohl jsem tuto podati myšlénky své jenom v povšechném obrysu.

10.

Výživy a statků dochází člověk prací, ony jsou odměnou její; kdo jich nabyti chce, musí tedy nevyhnutelně sáhnouti ku práci. Ten ovšem, kdo již má hojnost statků, pracovati nepotřebuje; ale kdo takových nemaje bez práce chce býti živ a snad i bohatnouti, ten v přísném slova smyslu *okrádá* lidi pilné a přičinlivé. Pravda, že

někdy v tom neb onom oboru živnostenském nastati může váznutím obchodu z rozličných příčin okamžitý nedostatek práce, ale ta v líčených od nás žádoucích poměrech dělnických i veřejných nemůže tak snadno míti v zápětí hmotnou bídu: jednak pro jistou zámožnost, které v takových poměrech každý dělník, je-li pořádný hospodář, dosáhnouti může, tak že v pomíjející době nucené zahálky má z čeho trávití; jednak pro přiměřená zařízení opatrnosti, takový případ na zřeteli mající, v samém lůně průmyslových závodů, dělnických spolků atd. A jinak ve společnosti tak spořádané jak si ji myslím zajisté nebude se nedostávati přiměřeného zaměstnání nikomu, kdo pracovati může a chce. S lenochem od řemesla jest arcit jinak, ale takový musí vším právem považován býti za *škůdce veřejného pořádku*, a proti těm jest povinností státu zakročovati všemožným způsobem.

Takové zakročování jest dvojí: jedno čelí k zamezení zahálky, druhé k trestání nenapravitelných lenochů. K tomu řadí se ještě třetí prostředek: náležitá péče o osoby ku práci neschopné.

Zamezování zahálky jest věc účelně zřízené policie, jenž přísně stíhá žebrotu a poběhlictví, a jen s velikou opatrností dává povolení k živnostem potulným, které větším dílem nic jiného nejsou, nežli více méně slušnou zástěrou žebrání. Nejlépe jest v tom ohledu ponechati policii obcím, ale tyto bez ohledu přidržovati k zaopatřování svých příslušníků neschopných ku práci. Jen tím, když každá obec bude svědomitě starati se o své mrzáky a nezaopatřené starce, bude odňata zámínka všelikému tuláctví a žebrotě, a jen tím, když budou míti obce náležitou exekutivu policejní, zamezí se všeliký útulek škodné zběři takové. Každý pak tulák v obci postižený budiž

bez milosti odevzdán nejbližšímu trestnímu soudu, který s ním naloží dle zákona, přísně trestajícího zahálku chudiny, a nenapravitelného lenocha *k nucené práci* odsuzujícího.

Nelze popírati, že v tomto ohledu trestní zákonodárství naše až příliš jest shovívavé na škodu obecného dobra; neboť člověk, který jsa bez jmění oddává se zahálce, moha pracovati, musí nevyhnutelně sábati ku prostředkům nečestným a nedovoleným pro opatření si výživy; proti takovému tedy, i kdyby mu na ten čas nemohl býti dokázán trestuhodný čin, vždy jest oprávněné podezření, že se takového nezdržel, a kdyby třeba až dosavad čist byl zůstal může se s jistotou předpokládati, že dříve neb později nastoupí cestu zločinu. Vždy ale jest lépe zločin předejíti, nežli jej trestat musiti, a proto bez rozpaků tvrdím, že by proti osvědčeným a nenapravitelným zahalečům mělo býti zakročováno ratione publici a oni k nucené práci přidržování.

Co se týče osob pro jakoukoli příčinu ku práci neschopných a nemajetných, tu ničeho nezbývá, nežli živiti je na veřejné útraty a opatřiti je takovým způsobem, aby nemusily být k obtíži lidem soukromým a dovolávati se dobročinnosti cizí. Břímě toto přirozeně připadá obcím, že však ne každá menší obec by přostředky svými k tomu vystačovala, a pak i k vůli zjednodušení chudinské správy měly by tuto starosť na sebe vziti obce okresní, jimž by místní obce odváděly příspěvky na ně vypadající. V každé okresní obci mohl by býti dům pro chudé na veřejné útraty vydržované, spojený třeba s chorobincem pro nezhojitelné neduživce, ano i s pracovnou pro osoby na zahálce jsoucí. Však i vlastní chovanci takového špitálu mohli by vždy zaměstnáváni býti lehčí prací, nikoliv

k účelu, aby jejím výtěžkem přispívalo se vydatně k uhražení útrat na jich výživu, ale k zapuzování jim dlouhé chvíle, roditelky neplech, a opatření jim nějakého přilepšení.

Není dopotavad žádného všeobecně uznaného systemu *politiky chudinské*, anoť o jejích základech panují mezi ekonomisty mínění velmi se rozcházející. Mně alespoň tolik zdá se býti nepochybné, že stát ovšem povinen jest netoliko k negativní, nýbrž i k positivní činnosti v tomto směru, třeba by starost o chudinu bezprostředně na sebe nebral, nýbrž toliko ukládal těm kterým nejblíže přináleží, totiž obcím, při čemž musil by sobě vždy ponechati nad nimi dozor. Nejlépe arcit bylo by, kdyby veřejná péče o chudinu mohla býti tak vydatná, aby nebylo potřebí žádné soukromé dobročinnosti.

Obmezovati tuto nemá sice stát žádného práva, avšak kdo s věcí tou se blíže seznámí, přijde k nemilému přesvědčení, že soukromá dobročinnosť více na překážku jest žádoucímu odstranění chudoby, než aby je podporovala. Nic není tak spůsobno povzbuzovati k lenosti, jako udělování pouhé almužny, která není nic jiného nežli prémie na zahálku. Nezkušenec o tom ani zdání nemá, jak často a jak nestydaté klamána a podváděna bývá soukromá dobročinnosť od lidí vší podpory nehodných; avšak i lidé skutečně potřební peněz snadno nabytých vážiti sobě neumějí, utrácejíce je nad uvěření lehkomyslně. Mluvím z víceleté zkušenosti při Pražských ústavech chudinských nabyté, i musím se přiznati, že jsem žasnul nad hlubokou demoralisací, jakou jsem nalezl mezi lidem cizí dobročinnosti se dovolávajícím. Veliká příčina její zajisté leží v nedostatku vychování, obzvláště mravního, ale nemenší příčinou jest návyk žebroty,

t. j. *vyprošování* peněz místo *vydělávání* jich, a spojená s tím hýřivost a prostopášnosť. A to neplatí jenom o nejsprostších žebrácích pouličních a podomních, nýbrž s velmi skrovnými výminkami také o tak zvaných stydlivých chudých rodinách, které berou své útočiště k ústavům soukromé dobročinnosti. Z tisíců, které se za pět let působení mého při Pražských chudinských ústavech od tak zvané „soukromé jednoty“ rozdaly takovým zchudlým rodinám, aby si pomohly, vím o *jediné desítce*, která se účelu svého neminula. Pomohlť si skrovnou tou sumou chudý krejčí, který byl povodní ke škodě přišel, kdežto jinde podpory po 40 a 50 zl. udělované propadaly se bez účinku jako do bezedné prohlubně. — Jaké sumy zmaří se takto zbůhdarma! Věru, veškeré chudinství potřebuje radikální opravy.

K ústavům veřejné dobročinnosti náležejí také takové, které hledí předejíti chudobu a demoralisaci nižších tříd, a tu sluší v před postaviti ty, jenž ujímají se *opuštěných dětí*, pečujíce o jich přiměřené vychování pro stav řemeslnický. Ty na všechen spůsob účinkují blahodárněji nežli ústavy pro *zaopatřování propuštěných káranců*, poněvadž tito obyčejně *jsou* již zkažení, a větším dílem nenapravitelní.

Ne nezajímavá byla by též kapitola o *vyšším proletariátu*, totiž osobách takových, které stavem a vychováním vynikají nad postavení, jaké ve společnosti skutečně zaujímají, často méně vinou svou jako spíše panujícími poměry uvrženy jsouce do citelné chudoby; avšak rozjímání takové by nás vedlo příliš daleko.

II.

Během úvah našich seznali jsme až dosavad následující prostředky, jimiž docíliti by se dalo rozřešení otázky sociální mírným spůsobem v cestě přiměřených oprav:

1) *Zvýšení odměny za práci* vykázáním jí vedle běžné mzdy také jistě části přebytečného zisku.

2) *Občasné smlouvání se dělníků se svými zaměstnavateli o mzdu.*

3) *Zavedení ochranného cla.*

4) *Obrácení výnosu ochranného cla na zvelebování průmyslu*, především na školy dělnické.

5) *Opravu školství* vůbec, jmenovitě pak vedle intelektuálního také mravní a politické vychování mládeže.

6) *Zamezování zahálky* přísným stíháním žebroty a tuláctví.

7) Důkladnou a projímavou *opravou chudinství* na základě naprostého zavržení almužny osobám ku práci schopným.

8) *Propůjčení obcím náležité exekutivy* ku provádění potřebných opatření k účelům v 6. a 7. vytknutým.

Dalek jsem té myšlenky, jakoby tímto výčtem bylo již vyčerpáno všecko, cokoli přispěti může k uvarování se nebezpečné krise, hrozící společnosti od napořád vzrůstajícího pauperismu. Chtěl jsem vytknouti toliko hlavní stránky otázky sociální, avšak ani tyto nebylo možná v objemu novinářského feuilletonu rozbírati tak dopodrobna, jak toho důležitost věci požaduje. Dalať by se zajisté o každém předmětu zde vytknutém napsati obšírná kniha; mně bylo možná podati myšlénky své o nich pouze

v ústavech všeobecných. Při tom však zdá se mi, že již i z povšechných těchto úvah lze poznati účinky, jaké by měly opravy v nich navrhované.

Spravedlivé zvýšení odměny za práci odstranilo by nejhlavnější a nejpalčivější vadu dosavadní společnosti — bídu dělnictva, neboť by znamenitě zvýšilo hmotný blahobyt jeho. Ano účelným se společováním, jmenovitě zavedením (třeba nuceným) ústavů živobytí pojišťujících mezi dělnictvem, měl by každý pracující člověk zabezpečenou budoucnost svou, pro případ neschopnosti ku práci ve svém stáří. Dovedný, pilný a šetrný dělník musil by nevyhnutelně dosíci takového stupně zámožnosti, na jaký za nynějších okolností ani z daleka mu pomysliti nelze. Tím pak, že by na práci připadala také část zisku přebytečného, čímž ona by postavena byla na roveň s inteligencí a kapitálem, pak zavedením občasného se smlouvání dělníků se svými zaměstnavateli, byl by stav dělnický vedle materiálních výhod z toho plynoucích povýšen v sociálním postavení svém; přestav býti stavem povrženým řadil by se důstojně ke druhým, které až doposavad hrdě na něj s hůry ponižují. Následek toho bylo by vyšší sebevědomí dělníka, jenž by cítil se údem společnosti s jinými na stejno postaveným, a takové sociální povznešení vedlo by také k mravnímu jeho ušlechtění.

Zavedení ochranných cel vedlo by ku povznešení průmyslní činnosti domácí, k lepšímu zužitkování domácích surovin, k většímu obživení vnitřního obchodu — k zvýšenému výdělku a pozdvižení zámožnosti všech tříd, kteréžto všech výhod by se dostalo *předkem* stavu dělnickému. Obrácením pak výnosu těchto cel k účelům zvelebování průmyslu podporujícím zdokonaloval by se tento ve zvýšené potenci. Rostoucí spotřebou surovin zvýšila

by se i produkce plodin, a rolník i průmyslník pracovali by sobě do ruky k rozmnožení blahobytu obecného. Nad to dělník, docházející vyššího vzdělání školami a cestováním do ciziny, neméně i zkušenosti a praktického rozhledu ve světě, stával by se podnikatelem a kapitalistou, což by nemálo přispívalo k žádoucímu vyplňování mezer mezi stavy, jež doposud nazýváme nižšími a vyššími.

Oprava školství, tak jak jsem ji na svém místě jenom ve všeobecném obrysu naznačil, vychovávala by mládež na šlechetné lidi a uvědomělé občany, kdežto dosavadní systém vychovává jen poslušné, trpělivé poplatníky anebo soběcké neznabohy. Člověk, jemuž mravním vychováním vštípena byla do srdce vznešená idea důstojnosti lidské, bude tuto důstojnosť i v bližním svém cíti, a živé vědomí své povinnosti, plniti úlohu, vykázanou mu od Prozřetelnosti postavením jej na to místo, které zaujímá, bude mu mocným podnětem, oddati se s celou duší povolání svému, a tím přispívati ku blahu celku. Muž, politickým vychováním náležitě obeznámený s účelem státu i správy a povinnostmi občanů jeho, bude jistým okem spatřovati příčinu té neb oné vyskytující se nepřístojnosti neb vady tam kde stutečně jest, a nebude jí hledati jinde, jako se tak často přihází politikářům nezralým, jichž křiklounstvím se mínění obecného lidu svádí na bezcestí k rušení veřejného pořádku. Takový osvícený občan bude z pilného uvažování dějin, k němuž návod obdržel ve škole, věděti, že pevné a trvalé opravy nezavádějí se hmotným násilím a na ruby převrácením dosavadního řádu, nýbrž cestou ponenáhlého přesvědčení se o jich potřebě a svobodným k tomu svolením oprávněných orgánů. Jemu půjde právo před násilím, poněvadž jedině v právu sezná stálosť, v násilí pak nestálosť, neboť

co násilím postaveno, to násilím zase zbořeno bývá. Muž takto mravně a politicky vzdělaný nebude bez čilého citu pro utrpení jiných a křivdy jim činěné; on bude všemožně hledět působiti k napravení jich v cestě mírné, aby se předešel násilný výbuch oprávněné nespokojenosti, který by hrozil překročením veškerého řádu, ba snad i podvrácením společnosti samé.

K tomu ke všemu, když by nebylo žádných *zahalečů* a *darmochlebů* (jichžto stíhání dálo by se vším právem, poněvadž člověk má netoliko právo, nýbrž i *povinnosť* pracovati, lenoch pak tuto svou povinnosť zanedbává); když takoví *údové společnosti*, kteří *ku práci* naprosto *schopni nejsou*, docházeli by *na veřejné útraty dostatečného zaopatření:* zdaž nepanoval by na zemi skutečný věk zlatý, ne sice takový, ve kterém by lidé bez práce a namáhání provalovali se ve všech možných rozkoších až do omrzení, nýbrž takový, kde by člověk pracovitý a řádný docházel slušného blahobytu, kde by rozhostila se spokojenosť ve všech kruzích a vrstvách společenstva, kde by nerovnosť mezi lidmi jevila se jenom ve větší intelektuální a mravní způsobilosti jedněch neb druhých. Takové šťastné poměry společenské vymezovaly by všelikou možnosť nějaké sociální krise, poněvadž by k ní žádné příčiny nebylo.

Že se svět takového zlatého věku tak brzy nedočká, vím dobře; ale také nikdo neupře možnosť blížiti se k němu prováděním oprav ode mne naznačených. Opravy takové patrně mohly by se díti jedinou cestou *zákonodárství.*

12.

Aby se cestou zákonodárnou jakékoliv opravy dály, k tomu jest potřebí, aby moc zákonodárná měla smysl pro ně a vůli je zavésti. To však bohužel spíše očekávati se dá od státu absolutního — kde všemohoucí vláda co za prospěšné uzná o své újmě provésti může, bez všeho ohledu na to, nebude-li to snad nemilé té neb oné třídě občanů, jejíž prospěch tím utrpí — nežli od ústavního, kde moc zákonodárnou vykonává sbor národních zástupců. Až dosavad alespoň v žádném evropském státu není zákonodárný sněm pravou národní representací v tom smyslu, aby v něm zastoupeny byly zájmy *všech* tříd občanských v témž číselném poměru, jaký se srovnává s jich skutečnou četností. Nejméně se to tvrditi dá o Rakousku, kde volební řády pro sněmy zemské, řídící se na oko zásadou zastoupení interesů, v samém skutku opatřují převahu interesům jednostranným na újmu druhým, a tím nové privilegované stavy tvoří. Sněm takový, do něhož nejenom z průmyslných míst, nýbrž i z obchodních a živnostenských komor dostávají se zastupitelé velikého průmyslu, nikdy nebude nakloněn za spravedlivé učiniti stavu dělnickému, jehož poroba jest tak velikému počtu jeho členů pramenem bohatství. Ba ani jakýkoliv jiný zákonodárný sbor, sestavený na základě censu sebe nižšího, nebude míti ve svém lůně dostatečný počet opravdových zástupců dělnictva, aby mohly v něm projíti návrhy oprav, k zvýšení blahobytu stavu dělnického nevyhnutelných. K tomu jest potřebí zákonodárného sboru vyšlého ze *všeobecných voleb*, jichžto se účastniti měl by právo každý svéprávný občan, který umí číst a psát.

Vidno z toho, jak oprávněny jsou snahy probudilého dělnictva, jimiž domáhá se toto volebního práva, i zasluhujíť ony podporovány býti netoliko veškerou demokracií ze samého principu, nýbrž ode všech politických stran z moudré opatrnosti, jakožto prostředek preventivní proti nastávajícímu nebezpečenství sociální revoluce.

Že takové nebezpečenství není žádný pouhý strašák, o tom ozývají se vážní hlasové, z nichž toliko jeden uvedeme. Dr. Johannes Huber[2]) praví v tom ohledu velmi trefně: „Vždy zřejměji vystupuje směr a hrozba dělnické revoluce, která nejistotou politických poměrů světových a ekonomickou kalamitou militarismu, skoro celou evropskou pevninu tížící, posouvá se v blízkosť hrozící. Až dosavad jsou to jenom četné stávky, kterými mezinárodní sociálně-demokratický spolek dělnický opovídá válku dosavadním řádům; ale není to žádný pessimismus, obávati se nastávajících velikých bojů a otřesů společnosti. Viděli jsme na své oči v krátké době naplniti se zcela neuvěřitelné události, a při veliké změně, která se děje v dosavadních přesvědčeních mas, při rostoucím vždy povrhování tradicionálními veřejnými autoritami, jaké je naplňuje, při nejasnosti jejich pojmů a prudkosti jejich vášní musíme se připravovati na ještě mocnější hnutí a změny. Hledímeť vstříc budoucnosti bouřemi naplněné.“

A čteme li téhož spisovatele líčení bídy a spustlosti Londýnské chudiny[3]), které nám otvírá pohled na netušené, srdce rozrývající zjevy lidského utrpení a lidské kleslosti, tu duše naše zoufá nad možností, že by tato

[2]) Kleine Schriften. Leipzig 1871. Communismus und Socialismus.

[3]) Tamtéž: Die Nachtseiten von London.

v pravdě hnusná stránka lidského života, ohavná tato skvrna osvíceného 19. století mohla kdy přivedena býti k nápravě, ano diviti se musíme, že takový jizlivý vřed tak dlouho sžírati může útrobu společnosti bez vypuknutí na venek. Nechtějme sobě toho tajiti: my stojíme před krisí sociální revoluce, jenž jest nevyhnutelna, nesáhne-li se v poslední chvíli, která již již nadchází, k radikálním opravám v úvahách těchto naznačeným, jimiž jediné takové neštěstí může býti odvráceno.

A zdali pak víte, zdali přemýšleli jste o tom, *co jest* sociální revoluce? Revoluce sociální jest něco mnohem horšího, něco mnohem strašnějšího nežli pouhá revoluce politická. Při této bývá předmět a cíl zřejmý a makavý, převrat vykoná se bez velikých obtíží, na předešlý pořádek následuje nový, načež hned zase vrátí se vše do obvyklé koleje; při oné je shoda revolucionářů jenom v stížnostech jejich, v cílech pak rozchází se od sebe, pročež revoluce sociální dovede jenom bořit a nikoli stavět. Červencová revoluce v Paříži roku 1830 byla pravou hračkou proti první revoluci francouzské ku konci minulého století; onano byla pouze politická, tato spolu sociální. A kdyby hned strana sociální zvítězivši dala se do skutečného budování nové státní formy na místo podvrácené staré (spíše však myslím, že by vítězové dostali se sobě do vlasů), tož nedovede zříditi nic jiného nežli nějakou novou Utopii neb Ikarii, která po krátkém trvání sama v sebe se zřítí, zůstavíc po sobě teprv úplné chaos. Všickni dosavadní organisatoři komunističtí dokázali v svrchované míře svou nepraktičnost, a že by při vítězství sociální revoluce dostali se na vrch lidé mírnější a střízlivější, na to není pomyšlení. S druhé strany dejme tomu, že by sociální revoluce podlehla: jest naděje,

že by strana vítězná pospíšila sobě s takovými opravami, které by důkladně odstranily příčiny nespokojenosti strany přemožené? Ba naopak spíše panovala by msta a zavedena byla poroba pracujících tříd horší nad předešlou, i dávan tím podnět k nové nespokojenosti, a rozřešení otázky sociální bylo by jenom odročeno k budoucí nové, mnohem záhubnější krisi.

Chceme-li se tedy vyhnouti sociální *revoluci* na všechen spůsob záhubné, nezbývá nic jiného, nežli zaváděti sociální *opravy*. „Ale takové opravy, jaké navrhujete," namítá se mně s odporné strany, „daleko přesahují všelikou míru, jest to úplná přetvora státu." Toho nepopírám, ale přece lépe jest přetvořiti stát na *dosavadních základech*, nežli samy tyto základy vydati v nebezpečenství podvrácení. Třeba jest se rozhodnouti a směle odhodlati ku kroku prvnímu — ostatní budou snadnější. Kdo chce být uzdraven, nesmí se štítiti žádného, sebe odpornějšího léku.

Nespouštím se naděje, že na opravy tyto dojde, poněvadž podstata společnosti jest vždy živel konservativní, o kterém se domýšlím, že ještě v předposlední chvíli přijde k náležitému poznání a uchopí se prostředků nevyhnutelných, byť i sebe méně oblíbených; avšak jedná se o to, aby, co jednou *musí* se učiniti, učinilo se raději dříve než později.

Končím úvahy své opětným ujištěním, že dobře znám jich kusost a mezerovitost, že však na místě tomto nebylo možná, věc tak rozvětvenou dle zásluhy vyčerpati, což možná že snad stane se jinde a jiným spůsobem.

VYMOŽENÍ

RUDOLFOVA MAJESTÁTU

OD STAVŮ ČESKÝCH R. 1609.

VYDÁNÍ TŘETÍ.

Předmluva k prvnímu vydání.

Rok 1609, jehož příběhy jsem tuto stručně načrtnúti se snažil, jest jeden z nejpamátnějších roků naší bohaté historie. Účel můj při té práci byl dvojí: podati obecenstvu živý obraz časů dávno minulých, v němž jako v zrcadle odrážejí se též události i běhy našich dnů — vlastenským pak dějepiscům látku z původních pramenů již poněkud spracovanou. Dobré monografie velice nadlehčují historikovi práci jeho.

Hlavní prameny, z kterých jsem vážil, jsou: rukopis Slavatovský, Pavel Skála a kvartový rukopis z Museum, nadepsaný „Akta o náboženství letha 1609 a 1610," *) vesskrze zápisky současníků. Posledně jmenovaný rukopis posloužil mi nejvíce při ustanovování dát. Při odvolávání se na tyto prameny řídil jsem se hlavně tou zásadou, že jenom tenkrát některý z nich jsem citoval, když jeho udání nenachází se spolu v některém jiném. Kde se dva anebo všecky tři rukopisy jednomyslně srovnávají, měl jsem za zbytečné výslovné jich uvádění.

Pokud bylo možná, držel jsem se u vypravování samého textu pramenů, abych zachoval vlastní onomu věku barvitosť; kde se mi potřebno vidělo, postavil jsem

*) Sig. 2 G. 10.

věc do světla novějších idei, z čehož ovšem povstala jakási nestejnosť slohu, a však mně více záleželo na věci nežli na jejím oděvu.

Ostatně budu spokojen, když tento skrovný obrázek z doby někdejší národní naší samosprávy povšimnutí dojde a přispěje ku přesvědčení čtenáře, že lidé vždy a na všech místech bývají stejní, a že historie nic jiného není, nežli opakování toho, co již jindy bývalo.

V Praze dne 1. října 1850.

J. Malý.

Předmluva k třetímu vydaní.

Nejprvé tištěna byla tato historická monografie ve „Květech“ r. 1850, odtud učiněn otisk 2000 exemplářů, který však propadl konfiskací. Druhé vydání spůsobil jsem r. 1862 u Augusty v Litomyšli, které však pro vzdálenosť tiskárny od bydliště spisovatelova jest plno omylů tiskových, tak že téměř veškeru cenu tratí. Poněvadž pak „Květy“ z roku 1850, pro nedostatek účastenství se strany obecenstva jen po dva měsíce vycházevší, asi jen v málo rukou se nacházejí, nezdálo se mně zbytečné, vydati spísek tento potřetí, ve formě správné a ve sbírce mezi obecenstvem českým valně rozšířené.

V Praze dne 25. listopadu 1871.

Spisovatel.

Úvod.

Když roku 1526 Ferdinand I. za krále Českého jest volen, nacházelo se v Čechách dvojí náboženství zemským zřízením stejně oprávněné, totiž starodávní římsko-katolické, nazvané pod jednou od spůsobu svého přijímání nejsvětější svátosti, a náboženství opravené, husitské, na rozdíl od onoho nazvané pod obojí, poněvadž vyznavači jeho vedle těla i krev Krista Pána v podobě vína přijímali. Celý podstatný rozdíl mezi oběma vyznáními činila tak zvaná kompaktáta, Čechům od papežů stvrzená a na důkaz oprávněnosti kališníků čili pod-obojích v desky zemské vložená. Bylať sice vedle pod-obojích ještě v zemi jiná, krajnější strana nekatolíků, která, jsouc zbytkem někdejších Táborů, později jmeno Bratří přijala a na kompaktátech přestávati nechtěla, nýbrž v opravách církevních mnohem dále sáhala. Tato strana měla těžký stav, neboť nechtíc se říditi kompaktáty nepožívala též ochrany, jaké tato udělovala těm, kteří se k nim přiznávali, i bylať tedy zbola beze všeho oprávnění a často zakoušeti musila trpkých pronásledování. Obyčejně přezdíváno Bratřím od panujících stran Pikbartů, a jakožto proti takovým vydávány jsou proti nim přísné mandáty. Ač pak Bratří vždy proti takovému

jich míchání s nenáviděnou sektou Pikhartů protestovali, nenalezali proto přece nižádné záštity v zemském zřízení, jenžto na ně, kteří ani římskou církví ani kompaktáty říditi se nechtěli, vztahovati se nemohlo. Zůstávali tedy vždy stranou, veškerému pronásledování od stran panujících vydanou. Hlavou římských katolíků v Čechách byl arcibiskup Pražský s tak nazvanou hořejší konsistoří, poněvadž na Hradčanech sídlo své měla; hlavou podobojích byl na čas volený administrator s konsistoří dolejší; Bratří řídili se staršími od samých obcí volenými.

Avšak záhy počalo se pod panováním Ferdinandovým vlnzovati do země ještě jiné vyznání, totiž Lutherovo, a to hlavně přičiněním známého kněze Havla Cahery. Lutheránství čím dále tím více vyznavačů nalezalo, neb strana pod obojí valně k němu přistupovala, jakkoliv mnozí, u nichž vřelejší byl cit národnosti, s nedůvěrou a bázní pohlíželi na toto cizí učení, kteréžto přicházelo z Němec, odkudž nikdy nic dobrého neočekávali. I počala se strana pod obojí na dvé rozpadávati, když jedni věrni zůstávali své staročeské víře, jak jmenovali náboženství pod obojí, na kompaktáta se obmezující — jiní zase chytati se počali těch německých novot lutheránských. Nechybíme tuším, když Ferdinandovi při vyjednání všem Čechům papežského dovolení ku požívání kalicha, z něhož pak sami Jesuité podávali, podložíme hlavní úmysl ten, aby získal římské církvi ony věrné kompaktátisty, kteří s nechutí pohlíželi na vzmáhající se lutheránství. I byla by se tato strana snad časem porovnala s církví římskou i snad s ní pod slušnými výminkami se sjednotila, kdyby přílišné šmejdy Jesuitů a zřejmý jejich směr nebyly ji zastrašovaly, tak že ve

svém svědomí zavázanou se považovala, společně s ostatními nekatolíky takovému její náboženské svobodě nanejvýše nebezpečnému počínání na odpor se postaviti.

Po smrti Ferdinandově byl znenáhla počet Lutheránů v Čechách tak vzrostl, že činili patrnou většinu v zemi, přiznávajíce se na oko ke straně pod obojí, jejížto konsistoří se spravovali, do které také lutheránské kněžstvo přístupu mělo. Při takovém však stavu musela jim býti kompaktáta nepohodlná, když jim toliko za roušku sloužila, kdežto oni skutečně mnohem dále se odchylovali od římské církve, než vyměřovala kompaktáta. I šlať tedy všecka snaha jejich ke zrušení těchto a vypuštění jich ze zřízení zemského, při čemž nalezli horlivé spojence v Bratřích, jenž měli stejný interes při zrušení kompaktát, této překážky jejich náboženské svobodě. Ferdinandův nástupce Maximilian II., který byl v podezření větší příchylnosti ku protestantismu, nežli náleželo na světskou hlavu římské církve, nebyl té věci nepřízniv, i tak stalo se, že r. 1567 na sněmě jsou zrušena, ze zřízení zemského vypuštěna a z desk zemských vymazána, čímž puštěna jest svoboda každému vyznání a svědomí lidské veškerých je vížících pout zproštěno.

Zatím však bylo se obávati, aby takova neobmezená svoboda neměla budoucně zlých následků, kdyby se snad některé přepjaté sekty na újmu dobrého řádu rozmohly; a třeba i toho nebylo, tolik s jistotou bylo očekávati, že taková zvůle povede k rozepřím a odtud snad k roztržkám a různicím pro vlast i národ záhubným, jakýchžto přetruchlivý příklad poskytovalo století minulé. I shodovaly se v tom všecky nekatolické strany, že by potřebí bylo pravidla, které by se na ně na všecky stejně vztaho-

valo a jímž by se všecky bez rozdílu řídily, a za takové pravidlo uznáno vyznání víry, ku kterémuž by se všickni bez urážky svého svědomí přihlásiti mohli. Tu jest zhotovena tak nazvaná konfesí česká, rozličná od Augsburské, a spořádána tak, aby v ní ničeho nebylo, co by bylo proti víře kterékoliv strany, než jedině to, v čem všecky stejně se snášejí, tak aby k ní i obě krajně strany, jak staří kompaktátisté tak i Bratří, beze všech rozpaků přistoupiti mohli a tím jakési sjednocení všech spůsobeno bylo. Tato *česká konfesí*, k níž se všickni nekatoličtí stavové přiznali, podána jest roku 1575 Maximilianovi II. i od něho schválena, avšak ke vložení jí do desk zemských, čímž by se byla stala právě tím, čím dříve kompaktáta byla, nepřišlo pro brzkou smrť císařovu.

Za Rudolfa II., syna a nástupce Maximilianova, snášeli se s počátku katolíci i nekatolíci dosti mírně, avšak polovice jeho panování vyznačuje se započetím tak zvané protireformace, která ještě za jeho živobytí ke mnohým i krvavým bojům vedla, která ho o korunu českou, poslední to, již odbojný jeho bratr Matiáš na hlavě mu nechal, připravila, a teprv osudnou katastrofou Bělohorskou se ukončila. Tato protireformace vycházela od vychovanců jesuitských, kteří zatím byli k vyšším úřadům zemským dospěli a u věcech náboženství se týkajících žádnou světskou autoritu neuznávali. Z těch byly nejzarytější Zdeněk Albrecht Popel z Lobkovic, Vilém Slavata z Košumberka a Jaroslav Bořita z Martinic. Zjevně a bezohledně vystoupila tato, nyní bychom řekli ultramontanistická strana mandátem od r. 1602, jímž císař o své vůli beze všeho zeptání se sněmu zrušil uvedenou za Maximiliana svobodu v náboženství, ustanově, aby, jako bývalo před tím, kromě katolického pod jednou a pod

obojí žádného jiného vyznání v Čechách trpino nebylo. Tím zrušená kompaktáta opět v platnosť uvedl, ku podrobení pak se tomuto proti zřízení zemskému vydanému mandátu poddané své kde mohl i mocí vojenskou nutil, jakož jmenovitě stalo se v Opavě. Takto postupoval vzmáhající se absolutismus stejným krokem s reakcí náboženskou.

Od té doby musili nekatolíci čeští mnohá těžká příkoří snášeti, až jim r. 1608 příležitosť se naskytla, Rudolfa, vpádem Matiášovým do země v tíseň vehnaného, přislíbením mu válečné pomoci k tomu přivésti, že jim z předložených mu patnácti článků, svobody náboženské se týkajících, některé hned podepsal, jiné pak do budoucího sněmu odložil, který na příští rok svolán byl, s tou výslovní přísadou, že pokud tyto články náboženství se týkající k místu přivedeny nebudou, stavové povinni býti nemají přistupovati ku propositím královským.

Tak stály věci, když po smlouvě s Matiášem učiněné sněm obecný k 28. lednu r. 1609 svolán jest, čímž vypravování naše počíná.

Oddíl první.

Jednání na prvním obecném sněmě.

Hlava první.

Přípravy obou stran.

Když se na počátku roku blížil čas, ve který sejíti se měl sněm obecný, obě strany, jak nekatolická tak jesuitská, počaly se tužiti a k nastávajícímu tvrdému boji hotoviti. Bylo předzvídati, že císař Rudolf ty artikule, které minulého roku, v tak velikém nebezpečenství jsa postaven, že i ztráty koruny obávati se musil, stavům pod obojí povoliti nechtěl, odlože je na budoucí sněm, tím méně bude chtíti povoliti nyní, když bouřka se byla zatáhla a on zase pevně seděl na trůnu českém, po odstoupení Matiášovi ostatních svých zemí ovšem již jediném. Ale také s druhé strany bylo se naditi neustupnosti, zvláště když příklad minulého roku patrně ukazoval, že potřebí císaři jen pohroziti a spurně naň dolehati, aby povolil co se na něm žádá. Nesmí se však tvrditi, že dvůr byl tak příliš bojácný, aby se pouhými hrozbami zastrašiti dal, kdyby s jistotou nebyl věděl, že tyto hrozby nejsou prázdné a že stavům pod obojí ani chuti ani moci

nenáchází k jich uskutečnění. Moc trůnu, která se tenkráte ještě neopírala o statisíce stále a řádně vydržovaných vojáků, byla jen tenkráte skutečnou mocí, když se opírala o národ, a národ byl toho času v Čechách v náramné většině své evangelický. Bez pomoci národu býval by se císař minulého roku neudržel na trůnu. Hmotné síly, které s obou stran naproti sobě stály, byly nerovné. K tomu měli evangelíci ještě tu výhodu, že byli v dorážce, kdežto dvůr a strana jesuitská, která za ním stála, obmezeny byly na pouhou obranu. Zatím však, čeho se dvoru v ohledu hmotním nedostávalo, nahraženo bylo poněkud houževnatou tuhostí a ke všemu odhodlanou zatvrzelostí jesuitské strany, která nedala se pohnouti k nejmenšímu ustoupení od svých zásad ani nejprudšími útoky druhé strany; byla to pravá garda Napoleonská, která umře, ale nevzdá se. Dále sama vážnost trůnu v slušné vzdálenosti udržovala nespokojence, a horlivost mnohých pod obojí pro náboženství své nacházela meze v zděděné úctě k trůnu a osobě králově, tak že bylo nejisto, kdyby k nejhoršímu přišlo, zdali by vždy ještě panovala mezi nimi počáteční jednomyslnost a stejná odhodlanost k zoufalým nějakým krokům.

Dříve ještě, nežli sněm se sešel, počaly harce s obou stran. Strana jesuitská, nedbajíc na opatření, od císaře r. 1608 sněmem stavům učiněné, stavěla se na půdu zlopověstného mandátu od r. 1602. I vydal Zdeněk Popel z Lobkovic, tehdáž nejvyšší kancléř království Českého, dne 23. ledna, pět dní před sestoupením sněmu, jmenem císařským obšírnou instrukci administratorovi dolejší konsistoře, Tomášovi Soběslavskému, starověrnému kompaktátistovi, aby při podobojí starý řád zachován byl a žádné jiné učení ani kněžstvo vměšovati se nemohlo. Z toho

patrně bylo viděti, jak císař málo nakloněn jest, povoliti něčeho stavům v ohledu náboženství.

Naproti tomu byl již před tím došel stavy nekatolické list pana Petra Voka z Rožmberka, posledního vladaře a dědice toho slavného a starožitného domu, jejž současné zápisy nazývají pánem čistou pravdou boží štědře obdařeným a horlivým, a kterýžto nemoha pro nedostatek zdraví svého (jakož také v půl třetím letě na to umřel) účastniti se v jednání sněmovním, písemně jim své smýšlení oznámil a k vytrvání na cestě nastoupené je napomínal. Přede vším radil ke svornosti a setrvání při konfesi české, „kdyžtě na žádném sněmě žádná konfesí ode všech tří stavův tak společně a jednomyslně, jako tato již dotčená, sepsána není, k níž jsou se všickni tři stavové na minulém sněmě přiznali.“ Zapřisahal je, „jestli milá jim jejich vlast a národ Český, jsou-li jim práva česká milá, ba i má-li při nich místo (jakož pak míti má) to milostivé a otcovské JMC. mandátem vyšlým napomenutí a poručení, aby všecko na tom sněmě, co se náboženství dotýče, k svornosti, lásce svaté a tudy k vzdělání cti a slávy boží i vlasti naší vedli: aby tedy stáli všickni v tom svatém a na sněmích již dotčených utvrzeném u víře a lásce svaté sjednocení.“ Dále doléhal na to, aby se mandát od r. 1602. „bez obecného svolení vyšlý, tímto sněmem dokonce umořil, vyzdvihl a zrušil.“ Končil pak list svůj jako věštec, jemuž blízké z tohoto světa vystoupení jasnější náhled do budoucnosti otevírá, prorockou výstrahou: „K čemuž kdyby se sami stavové také nepřičiňovali: kdož by potom tím vinen byl, než oni sami, když by nesvorností svou sami sebe i potomky své zavedli a jiným dalekým národům *k vyhnání nás nesvorné z naší milé vlasti* příčinu dali.“ Paměti hodno

jest, kterak pan Petr Vok tuto bohužel pravou předtuchu vyslovuje též v psaní k Volfovi Novohradskému z Kolovrat, svému ujci a horlivému katolíku, v němžto ho k snášelivosti napomínaje takto praví: „Jsme všickni Čechové, jsme krev jedni druhých, jednoho Pánaboha, jednoho krále, jedno právo české máme. *Trpme raději Čechové sebe, než abychom jiné cizí a daleké národy trpěti museli, kteří by nás všech mezi sebou trpěti nechtěli, ale usilovali by nás všechny trápiti a snad i ven ze země potomně vyhnati.*“

Při samém pak započetí sněmu vyšlo od strany pod obojí jakési dobré zdání, v němžto činily se návrhy stavům, nač by při nynějším sněmě přede vším tlačiti a co by obzvláště při císaři vyhledávati měli. Obsahovaloť pak toto dobré zdání sedm následujících článků: 1. O náboženství. Žádáno, aby byla úplná svoboda puštěna každému vyznání; dávala se rada, jak by měla zřízena býti konsistoř pod obojí; žádalo se odevzdání akademie Pražské čili university podobojím; zápověď zapisování kolatur do desk jakožto pod jednou anebo pod obojí, kdežto by potom napořád na takové fary dosazováni byli duchovní takového vyznání, třeba osadníci byli již k jinému přistoupili; zrušení mandátu od r. 1602; napravení neřádů při kněžstvu; přísahy aby se podobojím ukládaly takové, jaké se srovnávají s jejich vírou; konečně *aby se odstranily všecky překážky volného lisku.* 2. O rovném počtu osob ve všech úřadech a povinnostech obecných. 3. O napravení zřízení zemského (revisí ústavy.) 4. O výpisech z desk zemských, aby se povolovaly tak dobře pod obojím jako pod jednou. 5. O napravení mince. 6. O prokuratorovi královském, *kdyby proti komu žaloby neprovedl, aby podroben byl trestu, v zřízení zemském*

o nářcích vyměřenému. 7. Jak zachovati se v příčině kolatur v královských městech, k nimžto právo podací sobě císař osobuje; o to aby se žádosť zadala k císaři, a vyšší stavové aby věrně drželi při městech. (Skála.) — Z toho spisu patrny jsou hlavní stížnosti, jaké měla strana evangelická na vládu; a patrna také mírnosť jejích žádostí, když, činíc v národě náramnou většinu, připouštěla nicméně katolíky ku polovici všech úřadů, poněvadž tak zřízení zemské až dosaváde stanovilo.

Hlava druhá.

Spor stavů s císařem o lonský zápis.

Čím více blížil se den položený ke sněmu, tím více plnila se Praha v hlučném počtu sjíždějícími se stavy. Měloť býti na tom sněmě jednáno o záležitostech nejdůležitějších, jenž hýbaly myslemi všeho národa, dotýkajíce se hluboce citu a interesů každého jednotlivce. Heslem podobojích byla svoboda svědomí, avšak skrýval se pod ním ještě interes jiný, od obou stran sice poznávaný ale zřejmě nevyřknutý: hájení politické svobody proti nezákonním útokům trůnu, kterýžto, čím více v běhu jednání vystupoval, tím příkřeji obě strany proti sobě stavěl. I byloť zajisté nemálo chybeno od strany dvorské jakožto strany slabší, že při samém započetí sněmu dala příčinu k rozepři politické, ve které že propadne měla předzvídati, i věděti, že první porážka nevyhnutelně za sebou potáhne celý řetěz jiných, jakož pak v skutku se stalo.

Minulého roku, když nekatolíci na sněmě věci své při císaři vyhledávali, bylo se zapsalo přes 400 osob

všech tří stavů, mezi nimiž vyslancové všech měst kromě Budějovic, Plzně a Kadaně, že přistupují k žádosti na císaře strany náboženství vznešené, a tento zápis jmen doručen jest panu Václavovi Budovci ke schování. Když nyní dne 28. ledna sněm zasedl, a to v počtu za paměti lidské nevídaném, prvé než jaké proposice učinil císař, povolal k sobě nejvyšší úředníky, soudce zemské a rady soudu dvorského a komorního, a skrze nejvyššího kancléře dal jim přečísti nařízení, aby zápis ten zrušen byl; dříve že nepustí se v žádné jednání o artikul strany víry. Další, neobalená výhružka zněla doslovně, kdyby stavové nekatoličtí zápis ten zrušiti nechtěli, že „již by JMC. příčina dána byla, že by na ty cesty pomysliti ráčil, kudy a kterak by *vrchnost a mocnost JMC. královská* a království tohoto dobré a užitečné zachována býti mohla.“ Ti z přítomných, jenž byli pod obojí, zakazovali se svou poslušností i ohrážovali se, že tím zápisem neminiili ničeho proti císaři učiniti, než toliko že chtěli napsána míti všecka jmena, aby věděli kdo s nimi drží. Podobně ohrážovala se strana podobojí i v plném sněmě, když toto nařízení královské čteno bylo, jmenovitě vyjádřil se pan Budovec: že to žádné zápisy ani závazky nejsou, ale prosté poznamenání jmen těch osob z vyšších stavův i z měst, které jsou ve věci poníženosti a poddanosti na minulém sněmě obecných dobrých věcí vyhledávaly. O zápisech proti císaři že ničeho nevědí, ano kdyby kdo co takového učinil, k tomu že by všickni tři stavové jako k úhlavnímu nepříteli se zachovali. Ty podpisy, kteréž on při sobě má, že jest hotov vydati, ale že nemyslí, by jich zrušení mělo překážkou býti jejich žádosti strany náboženství.

Nicméně druhého dne oznámili ve sněmě královští ko-

misaři, jenž byli nejvyšší kancléř Zdeněk Popel z Lobkovic a nejvyšší písař Jan z Klenového, kterak JMC. poručeti ráčí, aby Budovec zápis nejvyššímu purkrabímu vydal, který měl z něho všecky podpisy strhati a v nic obrátiti; zítra že císař učiní proposici sněmovní a že počne jednání o artikul strany náboženství. Proti tomu protestovali stavové evangeličtí skrze pana Štefana Jiřího ze Šternberka v témž smyslu, jak to byli již včera učinili; že pak se toho dne ještě větší počet stavů sešel nežli včera, čteno jest císařské nařízení ještě jednou, načež všickni nekatolíci jednomyslně zůstávali při včerejší odpovědi. Když pak přes to všecko nejvyšší purkrabí Adam z Šternberka na vykonání královského nařízení nastupoval, odpověděl Budovec: že on slíbil podpisy vydati jen pokud stavové k tomu svolí, ale aby ti podpisové ke strhání přišli, to aby císař považil, jak by to vyloženo býti mohlo. Když lonského roku císař v úzkosti byl, tu že se stavům svou královskou milostí zakazoval, začež stavové od sebe slíbili ve své věrnosti pevně a stále vytrvati. Tu že stavové pod obojí se zapsavše suplikaci učinili, v níž císaři za jeho milostivé ohlášení děkovali, sami pak statky i hrdly svými až do největšího přemožení svého a vylití poslední krůpěje krve pevně státi slibovali, spolu pak za vyplnění své žádosti strany náboženství prosili, načež příznivou resoluci od císaře obdrželi. Kdyby tedy měli ti podpisové strháni býti, že by se 1) i to ohlášení věrnosti stavů pod obojí strhalo; 2) že by se i politická od císaře všem stavům bez rozdílu udělená obdarování rušila, a 3) že by také slib císařův strany náboženství učiněný ničím byl. Při tom ukazoval na velikou potupu národu Českého, kdyby takové strhání podpisů v plném sněmě díti se mělo, kdežto národ Český

věrnosť svou vždy tak skvěle osvědčoval, jakož toho jmenovitě svědkové jsou bojiště uherská. Raději aby se ti podpisové s přivolením stavů do rukou císařských vložili, než aby strháni býti měli, na to aby nastupováno nebylo. — Proti tomu namítal nejvyšší purkrabí, že on Budovec včera nic nezmiňoval se o svolení stavů, nýbrž že sám od sebe slíbil ty podpisy na žádosť císaře jemu vydati. Tož i hned pan Štefan Jiří ze Šternberka, kompaktátista, ohlásil se, že nebyl včera přítomen, ale jestli něco slíbeno, to aby se vykonalo. Ale Budovec hlasitě zeptal se stavů, zdali včera sobě vyhražoval jejich povolení, a všickni hlasitě přisvědčili že tak jest. I navrhoval nejvyšší purkrabí ještě jinou prostřední cestu, kterak by vůli císařské dosti učiněno býti mohlo bez urážky stavů pod obojí, totiž aby ti, kteří zmíněný zápis podepsali, sami jej mezi sebou zrušili. Ale stavové zavrhše návod takový oznámili, že chtí vyslati z prostředku svého dvanáct osob, které by ve zvláštní audiencí ten zápis císaři podaly, čímž se jednání toho dne skončilo.

Císař Rudolf viděl se v patrné kličce, když zápis, který on jakožto buřický a proti osobě jeho královské svědčící zrušený míti chtěl, vykládán jest od stavů ve smysl takový, jakoby právě byl závazek věrnosti jemu od stavů nekatolických slibované; rovněž musel cítiti tajnou výhrůžku zpoury v tom výkladu obsaženou, trefnou to odpověď na předešlou výhrůžku jeho. I nebylo tu jiného vyváznutí z nesnáze, do které se byl dvůr nešikovným svým krokem zapletl, nežli přijmouti nabídnutí stavů, na zrušení pak podpisů více naléhati. Pročež povolil jim císař dne 30. ledna žádanou audiencí u přítomnosti čtyr nejvyšších úředníků pod jednou: nejvyššího purkrabí pana Adama ze Šternberka, nejvyššího sudí

zemského pana Adama z Valdštejna, nejvyššího kancléře pana Zdeňka z Lobkovic a nejvyššího písaře pana Jana z Klenového. Tu předstoupilo před něj dvanáct vyslanců stavovských, mezi nimiž byl hrabě Hendrich Mates Thurn, a zápis císaři odevzdali s tím výslovným doložením, „aby vida, jak veliký počet věrných poddaných svých v roztržitosti při trůnu a stolici své míti ráčil, ten zápis co obzvláštní důvod upřímného a věrného stavův pod obojí s JMC. mínění sobě za nejdražší poklad chovati, a ty osoby, které se na takový z poddanosti a věrnosti JMC. podepsali, znáti ráčil.“ Načež znova osvědčovali mu svou oddanosť, že při něm se statky a hrdly svými státi chtějí, a opakovali svou žádosť o propuštění sobě svobody v náboženství. Císař dal jim milostivou odpověď skrze kanclíře, čímž je od sebe propustil. (Slav.)

Tato první porážka dvoru velice mu uškodila v mravním ohledu, jako vždycky tak se děje, že strana, která se opovážila hroziti, ale nemá síly k uskutečnění té hrozby, klesá ve vážnosti u svých protivníků, jejichžto odvaha v stejné míře roste s její prozrazenou slabostí.

Hlava třetí.

Pokus o města.

Když byla rozepře o zápis takto k narovnání přišla, sešli jsou se stavové dne 31. ledna aby přijali proposici královskou, pro kterouž poslána jest k císaři deputace ze všech tří stavů. Po přečtení jí odložen jest sněm pro příští neděli a pondělní svátek hromnic na outerek, a strana pod obojí oznámila skrze pana Štefana Jiřího

ze Šternberka, poněvadž mají slib císařský, že nepotřebují o žádných jiných artikulích jednati, pokud artikul o náboženství na místě postaven nebude, tedy že v úterý chtějí se v zelené světnici sejíti a ten artikul o náboženství z proposice sněmovní uvažovati, což nejvyšší purkrabí k vědomosti své vzal. Artikul pak tento zněl: „Jakož o sněmě obecném, který léta pominulého 1608 v pondělí po neděli Exaudi na hradě Pražském držán byl, předně ten artikul o náboženství a některé jiné obecní artikule za slušnými, stavům již vědomými příčinami až do tohoto nynějšího sněmu jednání a namluvení odloženy jsou: protož JMC. ráčí všem třem stavům, budou-li co při tomto sněmu k tomu artikuli promlouvati, na vůli dávati, a k tomu, aby týž artikul přede všemi jinými v uvážení své vzali, milostivě dovolovati, a na čemž se tak všickni tři stavové jednomyslně snesou a namluví, když to JMC. od nich přednešeno bude, *neráčí JMC. pominouti, to vše v své uvážení vzíti a jim na to odpověď svou dáti.*“

Z toho jest patrno, že císař minulého roku stavům pod obojí žádný určitý slib nebyl učinil, že jim něco povolí z toho, co na něm budou žádati, než toliko k tomu se zavázal, že jejich žádosť při sobě uváží a na ni odpoví. Důležité ale bylo svolení císařovo, že o článek náboženství přede všemi má býti jednáno, a pokud by on *na místě postaven* nebyl, že stavové nepotřebují přikročiti k dalším artikulům proposice královské Císař, jak se později ukáže, myslil ovšem, když toliko odpoví stavům pod obojí na jich žádosť strany náboženství, že již slibu svému dosti učiní a že bude moci na tom státi, aby sněm před se šel a k uvažování další proposice přikročil: ale dokud stavové pod obojí s rozhodnutím jeho spokojeni nebyli, nemohlo se říci, že ten artikul jest

na místě postaven, což mohlo jen tenkráte býti, kdyby obě strany tak o věc se shodly, žeby všecken spor a všecka rozepře konec vzala. Mělyť tedy dle znění lonského narovnání obě strany stejné právo k neustupnosti, a věc stála tak, že naprosto nemohla žádným právnickým výkladem rozhodnuta býti, kdyby se i hned strany takovému výroku byly podrobily, čímž tyto zjevně odkázány jsou na zápas hmotní.

Jak již svrchu praveno, byly síly stran nerovny a dvůr naproti sněmu, v němž jen několik málo osob katolických se nacházelo, patrně slabý. Co tedy zjevná moc nemohla dovésti, měly dokázati pletichy, i pomýšleli na to Jesuité, kteřak by nejlépe stavy mezi sebou rozdvojili a tak zlomili jejich moc, jenž hlavně vyplývala z jejich sjednocenosti. K tomu zdál se jim býti nejvhodnějším nástrojem stav městský, žárlivý odjakživa na přednosť stavů vyšších, i hleděli tedy dostati města na stranu královskou buď po dobrém nebo po zlém. Kdyby toho času města byla měla ještě tu váhu a moc v zemi, jako před krvavým sněmem r. 1547, kdežto je Ferdinand I. největší části jmění i práv zbavil, možná, žeby se dvoru při nějakých koncesích tato praktika s nimi lépe byla dařila; tak ale, jak nyní města stála, jsouce schudlá a kleslá, nemohla jim na mysl přijíti žádná opposice proti bohatým a mocným vyšším stavům, jimž ona spíše při každé příležitosti do ochrany se podávala. Stav městský povýšen jest k moci od králů co podpora trůnu a závaží proti zpupné šlechtě; jak mile trůn zbavil jej zase té moci, nemohl se více o něj opírati, ano města k uhájení posledního zbytku svých práv bezděky vehnána jsou šlechtě v náruč, čímž všickni tři stavové jako v jedno tělo sliti jsou k společnému odporu proti dvoru. Tato

jest hlavní příčina, proč marné byly všecky pokusy tohoto o získání měst na svou stranu, i kdyby jim byl sebe větší sliby a koncese činil.

Dříve nežli započalo jednání stavů, zavoláni jsou poslové z měst do domu nejvyššího purkrabího před katolické nejvyšší úředníky zemské, a tu je nejvyšší purkrabí ve jmenu císaře napomínal, aby při jednání sněmovním o artikuli náboženství se týkajícím oni města jakožto komora královská v ničem se neúčastnili, co by k neušetření císaře příčinu dáti mohlo. Připomínána jim ochrana, z jaké se města pod Rudolfem těšila, a slibována i pro budoucnosť milosť královská. Na to vystoupil primas Staroměstský Jiří Hejdelius, cizozemec a ochotný nástroj dvoru, a nezeptav se ostatních o mínění jejich jako jmenem všech poděkoval za otcovskou péči císařskou, strany pak náboženství vyjevil jediné přání to, aby arcibiskup straně pod obojí kněze světil. Bývalať to stará stížnosť kompaktátistů na nedostatek kněžstva, když jim katoličtí biskupové žáky jejich na kněžství posvěcovati se zdráhali; od té však doby, co německý protestantismus v Čechách se byl rozšířil a počet kompaktátistů denně se tenčil, nebyl ten nedostatek více tak cítěn, neboť Luteráni nebrali kněze od katolických biskupů svěcené, nýbrž své vlastní ustanovovali. Mělať tedy ta žádosť Hejdeliusova dvojí účel: získati dvoru kompaktátisty, když by pomoženo bylo takové stížnosti jejich, a v nesnáz uvésti Luterány, kteří se společně s nimi pod jmenem podobojích kryli, když by nuceni byli bráti kněze od arcibiskupa svěcené, k čemuž by tou cestou bylo došlo. Byloť to velmi chytře navlíknuto a vše napřed již s Hejdeliusem umluveno. Po něm ozval se primas Novoměstský ve jmenu Novoměstských i ostatních měst a doložil

že tolikéž oni toho všelijak ušetřiti chtějí, aby při témž sněmovním jednání nic před sebe nebrali, co by k úrazu nebo neušetření JMC. býti mohlo. Po nich i vyslanec z Kutné Hory, ač proti vůli jiných poslů, kteří jej zdržovali, přistoupil k takovému osvědčení, načež jsou zástupcové třetího stavu od nejvyššího purkrabího propuštěni.

Ta věc jak mile po Praze se rozhlásila, tož i hned na Starém městě sešli se starší obecní, aby protestovali proti takovému vyjádření svého zástupce. Velmi na to horleno, že městský úřad do sněmu vysílá bez vědomí obce koho chce a tam se přimlouvá o své ujmě (Akta), i vypraven bez meškání do sněmu, dne 3. února právě zasedlého, Adam Linhart z Neuenpurku, prokurator, který vejda do sněmovny, aby lépe slyšán býti mohl, vystoupil na zábradlí dřevěné a jmenem obce Staroměstské oznámil protest proti tomu, co bylo od měst mluveno u nejvyššího purkrabího, dolože, jestli úřad sám o své ujmě něco takového činí, že obec jim toho neschvaluje, nýbrž že ona nemíní odtrhnouti se v té věci od jiných stavův, ale setrvati s nimi. V podobný smysl ohlásili se také poslové z měst, kteří byli u nejvyššího purkrabího, ale ke slovu nepřišli, skrze jednoho ze svého prostředku, co tam Hejdelius i jiní mluvili, k tomu že žádného zplnomocnění neměli, že oni věrně míní státi s pány stavy i žádají, aby JJM. nad nimi nade všemi, kteří pod obojí jsou, ruku drželi.

Jednáno nebylo téhož dne ničehož na sněmě, kromě že zvolena jest deputace čtyřiadvaceti osob, která příštího dne měla přednésti císaři žádosť stavů v ohledu náboženství. V audienci, kterou měli dne 4. února u Rudolfa, odvolávali se vyslanci stavovští na písemní žádosť, kterou byli roku minulého císaři podali, i připomínali mu sliby

strany té věci stavům od něho učiněné. Císař slíbil tu věc v uvážení své vzíti, ale za nějakou chvíli poslal do sněmu nejvyššího purkrabího se vzkázáním, že prý tu lonskou žádosť někam založil, pročež aby ji znovu sepsali a též všecko v ten spis uvedli, co při audiencí mluvili, že císař chce, aby se ta věc všecka písemně vyjednávala. Stavové ještě téhož dne žádaný spis císaři podali, a však druhého dne opět přišel nejvyšší purkrabí od císaře a oznámil, poněvadž pod obojí žádají povolení české konfesí, tedy že císař žádá, aby jemu tu konfesí, která r. 1575 sepsána byla, odeslali. I stalo se tak, a 6. února odevzdal pan Štefan Jiří ze Šternberka císaři zmíněnou konfesí v českém i německém textu.

Téhož dne oznámeno stavům od měst skrze Krištofa Kobra, měšťana Malostranského, kterak poslové z měst vyzváni jsou krom obyčej od císaře ke schůzce na Staroměstskou radnici, i žádáno v té věci o radu, s doložením, že města zajedno zůstávají s vyššími stavy při otázce o náboženství. Odpovědíno skrze pana Štefana Jiřího ze Šternberka, aby uposlechli rozkazu JCM. a na Staroměstskou radnici se dostavili, oni vyšší stavové že z jejich stejného smýšlení se radují a bez měst ničeho že jednati nechtí.

Tato schůzka poslanců z měst dála se příštího dne, a tu velice jim domlouval Hejdelius, aby dávali světit kněze své od arcibiskupa a raději kompaktáty se řídili, nežli jakousi tou konfesí, ale odpověděl Kober ve jmenu ostatních, že větší část obce všech Pražských měst, jakož i vyslanci ze všech ostatních měst královských k té konfesí české se hlásí a při ní zachováni býti chtějí, bez ostatních pak stavů oni jakožto nejposlednější že ničeho nemohou uzavírati. Hejdelius, nemoha s nimi ničeho po-

říditi, žádal, aby se na takovou svou odpověď podepsali, což oni všickni učinili. Tu nemohl se Hejdelius zdržeti, aby vztek svůj na jevo nedal, zvolaje: „Co vám budoucně tato zpoura a neustupnosť vaše přinese, to čas ukáže.“ (Slav.)

Zatím stavové pod obojí netrpělivě čekali na odpověď císařovu, až pak jim 9. února oznámil nejvyšší purkrabí, že ta věc jest příliš důležita, že to císař v obzvláštní uvážení vzíti musí, ale že snad dá-li Pánbůh zítra jim svou odpověď dá. Štefan Jiří ze Šternberka ve jmenu stavů podobojích zřejmě vyjevil nelibosť nad tím protahováním, pravě, že to již dvě neděle trvá a ještě k ničemu nepřišlo, že stavové zbytečné výlohy mají a peníze v Praze daremně utrácejí; mělo-li by to déle trvati, že odejdou od sněmu, a kdo potom bude sněmovat, ten ať také platí co povolí. Zároveň pak stěžovali sobě stavové katolickým nejvyšším úředníkům zemským na překážky, jaké se třetímu stavu při sněmování dějí, že jej obesílají ke zvláštním schůzkám, a co všecko tropí Hejdelius. Na to odpověděli páni katoličtí, že s jejich vůlí nic takového se nedálo, to obeslání že se stalo na rozkaz císařův, aby města tu věc bedlivě uvážili; podpisování že se stalo jenom proto, aby se zvěděla jmena poslanců; co jiného Hejdelius činil, že sobě poručeno neměl. (Akta.)

Tak bez prospěchu minul obojí pokus o odtržení měst od vyšších stavů, ano svazek jejich s těmito ještě pevněji jest utužen.

Hlava čtvrtá.

Porady v kabinetu. Doručení stavům císařské odpovědi.

V radě královské, ku kteréž sami katolíci povoláni byli, panovalo strany žádosti stavů podobojí mínění dvojí. Strana mírnější, nedávající se vésti slepou vášní a vedle náboženského přesvědčení také k obecnému blahu pohlížející, po zralém uvážení okolností měla za to, žeby se vždy některé věci měly nekatolíkům povoliti, za hlavní důvod uvádějíc, že jest se obávati, aby strana podobojí, kdyby zhola odbyta byla, nepokazila celý sněm, nechtíc přistoupiti k uvažování proposicí královských, jakož tak právo měla učiniti v té případnosti. Ty věci pak, které tato strana chtěla povoliti podobojím, byly: svěcení jejich kněží od arcibiskupa, zvonění a těl pochovávání v kostelích katolických, a svoboda v náboženství lidí poddaných. Naproti tomu Zdeněk z Lobkovic, Vilém Slavata a Martinic neustupně drželi se jesuitské zásady, že nenáleží osobám světským o věcech duchovních rozhodovati; že ani není rádno dost málo něco nekatolíkům povoliti, poněvadž by v krátce více žádali; co se týče svěcení kněží od arcibiskupa, že beztoho jedna strana mezi nimi kněží od biskupů katolických svěcených neužívá; pročež že za to mají, aby hned s počátku takovému neslušnému požadování v cestu kročeno bylo; zdálo-li by pak se přes to všecko, že by se cosi bez újmy náboženství katolického povoliti mohlo, to aby od císaře dříve papeži oznámeno a jeho povolení žádáno bylo. Namítal naproti tomu mírná strana, kterak nemálo příkladův jest, že

mnohá jednání o náboženství na sněmích se držela a mnohé artikule bez dotazování se teprva na to ven z království zavírány bývaly; že předešlí arcibiskupové skutečně světili kněze, jichž strana pod obojí užívala; též mrtvá těla osob pod obojí že v kostelích katolických bez rozmýšlení pochována bývala, konečně že samo zemské zřízení zapovídá, aby jedna strana druhou neutiskovala ani k náboženství svému nenutila; ale to všemi oněmi zatvrzelci nepohnulo, kteří zůstávali při tom, že nenáleží osobám světským rozhodovati ve věcech duchovních, dále dokládajíce, že co bývalo jindy, to nyní jinak se nachází, a žeby to proti jejich svědomí bylo, raditi ku povolení žádostí lidskému spasení tak škodlivých. K nemalé podpoře přispěl jesuitské straně memorial podaný nejvyšším úředníkům zemským od arcibiskupa Pražského Karla z Lamberka, v němž dokazoval, že ty artikule, o které spor jest, jsou proti víře katolické a písmem svatým i duchovním právem zapovězeny, „pročež že k nim bez dovolení Jeho Svatosti papežské nijak od JMC. povoleno, ani od pánův rad JMC. razeno k nim býti nemůže.“ Kdyby pak se přece jinak stalo, proti tomu hned napřed slavně protestoval, ano církevní kletbou hrozil. (Slav.)

Tento memorial učinil veliký dojem na císaře, který následkem toho nařídil nejvyšším úředníkům a radám svým, aby o tu věc vešli v poradu s arcibiskupem. Ta porada držána jest v palácu arcibiskupově, kterýžto povolal k ní též některé preláty a kanovníky hlavního kostela hradu Pražského, jakož i několik premonstrátů ze Strahova. Tu jest mírná strana ohlučena od jesuitské, a sepsána odpověď na žádosť podobojích, ve které vše zůstavovalo se na kompaktátech a nekatolíkům ani dost málo se nepovolovalo. Ta odpověď předložena jest císaři

ku potvrzení, a od něho proti všemu domlouvání mírné katolické strany oblíbena. (Slav.) Jest vzkázáno stavům pod obojí, aby se na den 11. února v jistém počtu vynajíti dali k audiencí u císaře, který jim resolucí svou oznámí a odpověď na jejich žádosť udělí.

V určitý den dostavila se stavovská deputace třiceti osob k audiencí. Při císaři byl jediný nejvyšší kanclíř Zdeněk Popel z Lobkovic, kterýžto zastával úřad tlumočníka. Císař doručil deputací psanou odpověď, kterou přijal pan Štefan Jiří ze Šternberka, a pak dotazoval se, zdali mezi těmi vyslanými který z jednoty pikhartské přítomný se nachází, neboť prý se nedomýšlí, žeby strana pod obojí toho při něm vyhledávala, aby i těm domnělé jejich náboženství dovoleno býti mělo. Tuto v němčině pronešenou otázku když nejvyšší kanclíř vyslancům na česko tlumočil, přidal ke slovům: *jednota pikhartská* ještě slovo: *čili Boleslavská*, čímž jmeno Pikhart vztahoval zjevně na Bratry české. Na to odpověděl pan Štefan ze Šternberka, on pro svou osobu že vždycky byl i zůstává náboženství křesťanského pod obojí, bratřími Boleslavskými že nikdá se nespravoval. O jiných tu přítomných že též podobně tak smýšlí. Z ostatních vyslanců nikdo se dále neozval, ačkoliv bylo mezi nimi skutečně několik osob k jednotě bratrské se přiznávajících; ale ty zúmyslně mlčeli, nevztahujíce jmeno Pikhartů na sebe, před kteroužto sektou vždy ošklivosť jevili, dokladu pak nejvyššího kanclíře, že tím jest míněna jednota Boleslavská, sobě nevšímajíce, poněvadž to nevyřknul císař, než onen jen sám od sebe přidal. Tak aspoň vymlouvali později před stavy mlčení své, jehož pravá příčina zdá se že byla ostýchavosť, opříti se tak příkře vyslovenému smýšlení císařovu. Byloť by přiměřeněji bývalo, na místě

kárati nepřislušné kanclířovo míchání Pikhartů s Bratry, nežli si jeho nevšimnouti a tím příčinu zavdati k nepříznivému výkladu takového mlčení. Tím skončila se audience, a deputace vyšedši od císaře obdrženou odpověď nepřečtenou společně spečetila a panu Štefanovi ze Šternberka odevzdala, aby ji dne zítřejšího stavům na sněmě předložil.

Hlava pátá.

Rozdvojení mezi nekatolíky. Replika na císařskou odpověď.

Dne 12. února shromáždili se stavové pod obojí v silném počtu k vyslyšení odpovědi císařské. I čtena jest tato s katedry od deklamatora českého, a po přečtení jejím nastalo veliké pohnutí mezi nekatolíky. Všeobecná byla jejich nevole nad tak neupřímným s nimi nakládáním, když po všech slibech, jaké jim byl císař minulého roku učinil, nyní ani nejmenšího jim nepovoluje. Dalecí však byli toho, aby se tím v počínání svém byli dali zastrašiti, ano naopak tento odpor, jaký nacházeli, větší část jejich jenom v setrvalosti utvrzoval. Byliť právě také přijeli poslancové kraje Loketského všech tří stavů, též vyslanci z hrabství Kladského, a ti nyní před shromážděné nekatolické stavy předstoupivše žádali připuštěni býti k jejich spolku, aby se též účastnili v tom důležitém jednání strany náboženství. Vyslanci kladští při tom jmenovitě na Jesuity veliké stížnosti vedli. Na to deputovaní stavovští, kteří byli u audience pro císařskou odpověď, obšírně vypravovali, co a jak s obou stran bylo promlouváno a jak se císař vyjádřil o Pikhartech, jež

nejvyšší kanclíř za jedno s Bratry českými pokládal. Deputovaní, kteří byli z jednoty bratrské, omlouvali tu své mlčení z příčiny svrchu uvedené, nicméně to zjevné císařovo zavrhování Bratří bylo semenem rozdvojení nekatolíků. Potom ta odpověď císařská diktována jest veřejně skrze šest osob k tomu nařízených, tak aby ji každý, kdoby chtěl, sobě přepsati mohl. K sepsání pak důkladné repliky na ni volena jest komise všech tří stavů, a údové její zavázáni jsou k mlčenlivosti, aby ničeho z porad svých nevynášeli, pokud replika vypracována nebude.

Zatím však kompaktátisté, kteří by se pro sebe byli spokojili tím, co mírná strana katolická podobojím povoliti chtěla, vidouce v Bratřích od císaře přímo a zhola zavrhovaných toliko překážku dosažení svých vlastních žádostí, rádi by se byli všeho spolku s nimi zprostili, tak aby sami o sobě mohli vyjednávati s císařem, kdežto pak snadněji doufali dojíti svého cíle. I stalo se tedy, když komise k vypracování repliky zřízená se sešla a přišla řeč na záležitosť českých bratří, že pan Štefan Jiří ze Šternberka, nejpřednější z kompaktátistů, žádal, aby vystoupili všickni, kteří jsou z jednoty bratrské, anebo aby se zavázali k řádům jich církevním a konsistoři přistoupiti, aby oni (kompaktátisté) věděli, jak je podle sebe zastávati. Proti tomu povstal pan Budovec dokládaje, že oni Bratří se stranou podobojí v české konfesi se srovnávají, a jak mile kněžstvo podle té konfesi řízeno bude společnou konsistoří, tedy že i oni chtějí pod správu té konsistoře přistoupiti. Ale pan Šternberk velice se durdil pravě, že oni se k té konfesi již r. 1575 přiznali, od těch dob že se lidé změnili a že na to nemůže býti spoleháno. I rozhorlil se konečně tak, že se zapomněl a hrozil, nechtějí-li oni vystoupiti, že půjde on

sám. Tu měli ostatní co činiti, aby ho ukrotili, Luteráni pak, pravého jsouce domnění že ani jim císař svobody u víře přáti nechce, než toliko těm podobojím, kteří se kompaktáty řídí, přistoupili ke straně Bratří a hleděli všemožně zameziti takové roztržení mezi sebou, když právě nejvíce bylo potřebí sjednocenosti. Bratří rozcházeli se od ostatních hlavně v tom, co se řádu kněžského týká, a po dlouhém rokování zůstáno konečně na tom, když sjednoceni jsou u víře jakožto podstatě, aby ostatní poodloženo bylo na čas příhodnější, i aby obě strany společně o společnou záležitosť se zasazovaly. (Slav.) Po takovém šťastném narovnání přistoupili k vypracování repliky, kterou v několika dnech zhotovili.

Tato replika uváděla proti odpovědi císařské, že kompaktáta r. 1567 sněmem zrušena jsou, i žádalo se v ní jmenovitě, aby těm, kteří se k české konfesi přiznávají, všeliká svoboda v jejich náboženství byla puštěna, i aby jim v moc dána byla konsistoř s administratorem i akademie Pražská. Spolu uváděny jsou mnohé stížnosti na útisky, straně pod obojí činěné. K replice přiložen jest co allegat výpis z desk onoho článku, který jednal o vypuštění kompaktát z privilegií zemských. Tuto repliku podali stavové nekatoličtí dne 18. února císaři skrze deputací deseti osob, a sice v textu českém i spolu německém, výslovně žádajíce, aby si císař ten německý exemplář sám přečetl.

Císař odevzdal repliku nejvyššímu purkrabímu, aby ji spolu s jinými katolickými pány uvážil. Zatím poslána jest administratorovi dolejší konsistoře podaná císaři od stavů nekatolických konfesí česká, aby vyhledal, „co jest leta 1575 v té věci v příčině konfesí české, tehdáž JMC. Maximilianovi II. jmenem stavův pod obojí podané, v též

konsistoři zašlo," pak aby sám také své zdání o té věci projevil. Administrator poslal císaři dva memorialy, od dolejší konsistoře r. 1575 císaři Maximilianovi podané, z nichž v jednom se ona vyslovuje proti zmíněné české konfesi, poněvadž prý se vztahuje na vyznání augsburské a též jednotu bratrskou zahrnuje, i také svěcení kněží od biskupů prý za zbytečné pokládá. V druhém obsaženy jsou některé podrobné stížnosti strany utrakvistické, při čemž jmenovitě proti jednotě bratrské se horlí. Vlastního zdání administrator chytře žádného nepodal, toliko vůbec snášel se se smýšlením konsistoře za času Maximiliana. Na to jest zase držena porada u arcibiskupa, a tu zůstáno na tom, aby císař dal stavům nekatolickým tu samu odpověď jako ponejprv. (Slav.) Tak se i stalo, toliko že druhá tato odpověď mnohem obšírněji jest sepsána, s odvoláváním se na staré listiny a snešení sněmovní. Dne 21. února doručil císař tuto odpověď šesti osobám, od stavů nekatolických ku přijetí jí k němu vyslaným.

Hlava šestá.

Druhá replika stavů pod obojích a císařova odpověď na ni.

Aniž pak tato druhá odpověď císařova konec učinila agitací nekatolíků. Co se stalo po obdržení první odpovědi, to i nyní se opakovalo, a bez odkladu jmenována jest komise k vypracování nové repliky, která v té práci skoro celý týden strávila. Poněvadž pak odpověď císařova byla obšírná a na mnohé staré listiny i sněmovní snešení se odvolávala, bylo potřebí, aby nekatolíci na-

proti těm jiné listiny a sněmy k dokázání svého práva uvedli. I potřebovala komisí k sepsání té nové repliky též některé písemnosti, které chovány byly na Staroměstské radnici, a však když je tam odtud žádala, odepřel tomu primas Hejdelius, ba ani k tomu povolení své dáti nechtěl, aby jenom v samém archivu do nich nahlédnuto býti smělo. Na takové jeho jednání když sobě stavové podobojí u nejvyšších úředníků zemských stěžovali, dáno jim za odpověď, že oni jemu to neporučili, s čímž se spokojiti musili. (Akta.)

Kdežto pak již dříve stavové pod jednou přátelsky byli žádáni od stavů podobojí, aby se za ně u císaře strany jejich jednání o svobodě náboženství přimluvili, ale žádný účinek takové jich přímluvy posud se nepoznával: i tázal se pan Štefan ze Šternberka týchž stavů pod jednou, zdali taková přímluva od nich se již byla stala. Na to když nejvyšší purkrabí vyznati musil, že se posud nestala, vznikla nemalá bouře mezi stavy podobojí pro takovou nelaskavost druhé strany, i voláno od mnohých hlasitě, aby se nechalo orodování k svatým a toliko k samému králi aby se zření mělo. (Akta.)

Toho času přijeli do Prahy vyslancové uherští, od krále Matiáše schvalně ke sněmu tomu vypravení, majíce jednati o zaplacení českému vojsku, které Uhrům pomoc proti Turkům činilo. Ti chtějíce sobě zjednati přístup do sněmu obrátili se v té věci k nejvyššímu purkrabímu, který jejich žádost shromážděným stavům přednesl. Ale stavové podobojí, stojíce na svém právu, že nejsou povinni, dříve nežli artikul o náboženství na místě postaven bude, o ničem jednati, poslům uherským žádného slyšení dáti nechtěli, ale vypravili k nim osoby ze sněmu s omluvou a s prosbou, aby se za ně u JMC.

přimluvili, by jim žádosť jejich povolena byla a tak k jinému jednání přistoupeno býti mohlo Uhři vzkázali stavům, že až posud žádné audiencí při císaři neměli, jak mile však budou před něj připuštěni, že neopominou tu žádanou přímluvu učiniti. (Akta.)

Dne 27. února podali stavové pod obojí druhou repliku svou císaři skrze deputaci 10 osob, a sice v textu českém i německém, spolu pak krátký výtah z ní pouze německý, prosíce při audiencí pro Boha, aby císař ne-li celý spis aspoň ten výtah sobě přečetl, neboť prý zvěděli, že po obékrát císař žádosť jejich někomu k učinění z ní krátkého výtahu dal, který potom jináče zněl než jejich žádosť. Bylať tato jejich druhá replika velmi důkladná, i vyvracovala článek za článkem poslední odpověď císařovu. Jmenovitě co se týká stížnosti na útisky nekatolíkům činěné, kdežto císař namítal, proč osoby, jimž bylo ukřivděno, práva svého nepohledávaly, na to odpovídali, že se takoví lidé nikde nemohli spravedlnosti dovolati, že byli odbýváni hrubými domluvami a předstíráni jim rozkazové císařští, čehož důkazové před rukama jsou. Pak odmítali výčitku bludařství jednotě bratrské činěnou, kdežto se ona přece srovnává s konfesí českou r. 1575 potvrzenou. Žádali stejná práva jako pod jednou, pak konsistoř i akademii ve své opatrování. Co alegaty přiloženy jsou potvrzení české konfesí od císaře Maximiliana, pak rozličné listiny a výpisy na důkaz práva stavů ku konsistoři i akademii; konečně vyčtení osm a třicíti ztvrzených případů, kde osobám podobojí patrné křivdy a bezpráví od katolíků se byly dály. (Slav.)

Tu sešli se na rozkaz světští i duchovní páni katoličtí k nové poradě u arcibiskupa. Že ale bylo před

masopustní neděli, učinil nejvyšší purkrabí návrh, poněvadž tyto poslední dni masopustní k uvažování tak hlubokých věcí spůsobny nejsou, že se jemu vidí, aby takové uvažování až do příští postní středy odloženo bylo, kterýžto návrh také přijat jest. Dále navrhl nejvyšší purkrabí tři punkty, o kterých by zatím každý měl doma přemýšleti, a sice: 1) má-li býti císaři razeno, aby při své první resolucí zůstal a se vymluvil, že více povoliti nemůže; anebo 2) má-li se stavům všecko povoliti; 3) kdyby mělo zůstati při první resolucí, jaká má býti dána odpověď, aby to bylo bez ujmy náboženství pod jednou i starobylého pod obojí. Jakkoli však porada odložena byla až na popeleční středu, sešli se nicméně v ty dni někteří urputnější katolíci a na tom se usnesli, aby císaři razeno bylo, by při své resolucí zůstal. Jevilit tu promrzelosť svou nad tak rozvláčným písemním jednáním, i činili, jakoby ani pochopiti nemohli, jakým právem se stavové pod obojí tak o svou věc ujímají, jmenovitě co se stížností jejich na katolíky týká, že prý by s podobnými i strana pod jednou mohla vystupovati, když prý katoličtí kněží na veřejných silnicích často až do smrti bývají ubíjeni. (Slav.) Slušíť pak zde poznamenati, že stížnosti, které byly v druhé replice stavů uvedeny, týkaly se naskrze případů takových, kde se nekatolíkům příkoří činilo od světské anebo duchovní vrchnosti, tedy pod záštitou strany politické moci, kdežto případy od jesuitské uváděné byly výstupky luzy a provinění jednotlivých soukromých osob, které podléhaly trestnímu soudu.

V kabinetu samém panovalo jako dříve mínění dvojí. Jedni radili, aby se vždy něco povolilo, a k tomu konci aby se stalo nějaké usrozumění s kompaktátisty; jiní

naprosto ničehož povoliti nechtěli a toto zdání své ve spis uvedli, jejž doručili císaři skrze nejvyššího kanclíře. (Slav.)

Zatím stavové pod obojí netrpělivě čekali na odpověď císařovu, i upomínali o ni neustále nejvyšší úředníky v kanceláři české; když však samými odklady jsou odbýváni, tu jednoho dne v hlučném počtu v botách a ostruhách do sněmovny přišli, a jestli jim brzy nebude dána od císaře odpověď, rozejíti se hrozilí. Toto jejich nešetření předepsané etikety učinilo veliké pohoršení u dvora (Slav.), a konečně 9. března odevzdána jest stavům do rukou deputace od nich vyslané třetí resoluce císařská, znějící v ten smysl: že zřízení zemské a přísaha císařská vztahují se toliko na náboženství pod jednou a pod obojí: co se týče konsistoře, tu kdykoliv stavové obsazovali, že se to dálo s přivolením královským, a tedy že ta věc i teď do vůle královské zůstává; strany akademie že stavové neukázali žádná obdarování aby jim náležeti měla; co se týče svěcení kněžstva, to že císař co nejdříveji bude hledět k místu a konci přivésti; strany stížnosti na útisky že neví co chtějí, nebo podobně prý i katolíci do nich sobě stěžují, a však že to budoucně chce spatřiti, aby jedné i druhé straně s takových stížností sjíti mohlo; co se pak týče celého toho jednání o artikul náboženství se týkající, že podstata sněmu 1608 toliko na to se vztahuje, aby stavové o tom promlouvati mohli, a tak že císař ten artikul již na místě a konci postavovati a tím milostivě zavírati ráčí, jak jest od začátku kralování jeho až posavád bylo, tak toho, podle přísahy a povinnosti své i jich stavův při korunování obabolně vykonané, i podle zřízení zemského zůstavovati

a nad stranou obojí otcovskou a ochrannou ruku držeti chce, jsa k stavům té nepochybné naděje, že i oni již na také další jednání sněmovní zasednou.

Hlava sedmá.

Třetí replika stavů a odpověď na ni.

Z té odpovědi císařově mohli stavové dobře vyrozuměti, že marné jest všecko další písemní jednání o tu věc, „když byla jim dána tak povrchní a švábská resolucí na tolikerou poníženou a podstatnou žádost“ (Skála): a však poněvadž tato odpověď mnohé věci obsahovala, které nebylo rádno nechati bez vyvrácení, protož i hned přikročeno jest k vypracování opětné remonstrace, kteréžto dílo nové komisí jest svěřeno. Zároveň jednáno o novou audiencí u císaře, která jim na 13. slíbena, však s tím doložením, aby toliko v malém počtu přišli.

Mezi tím dali stavové pod obojí poprositi katolické stavy a nejvyšší úředníky zemské, aby mezi ně přišli. Tu pan Štefan Jiří ze Šternberka učinil na ně důtklivou dotázku: že je po třikráte o přímluvu u císaře žádali, učinili-li to že nevědí, než o tom že jistou zprávu mají, kterak někteří z nich je u císaře osočují a jim překážky činí; a poněvadž poslední odpovědí velice uraženi a dotknuti jsou, jakoby se na ně ani právo, ani zřízení zemské, ani přísaha JMC. nevztahovala, což nepřičítají císaři, ale těm, co donášejí a při spisování odpovědí přítomni bývají: protož táží se jich otevřeně, co o nich smýšlejí, drží-li je za ty, kterým desky zemské svědčí a na které se práva i zřízení zemská a přísaha JMC. vztahují čili nic. Na to odpověděl nejvyšší purkrabí jménem celé své

strany, co se přímluvy jejich u císaře týče, ta že se ještě nestala; strany druhého pak že oni nechtí slova císařova vykládati, aby to sobě při samé JMC. vyhledávali. Pan Šternberk ale důrazně opakoval otázku svou, než katolíci při své odpovědi zůstali, prosíce, aby jich v těch místech s takovými otázkami ušetřili. S hořkostí zavřel tu pan Šternberk, že páni stavové pod obojí musejí to již Pánu Bohu poručiti, co dále z toho přijde, že se uhlídá; ostatně že budou časem vědět, jakou dotážku strany toho na JMC. učiniti. Na to nejvyšší purkrabí jako na smíření pravil: „Bůh dá lásku a svornost, dobré srozumění mezi stavy bude a zůstane.“ Ale mezi nekatolíky spůsobil výjev ten veliké pobouření, i bylo hlasitě reptáno, jmenovitě hrabě Jáchim Šlik prudce vyrazil: „Pohanům, Turkům dala by se odpověď, co se o nich smýšlí, ale my toho od nich dostati nemůžeme.“ Když pak odcházeli pánové katoličtí, kdežto jindy při takové příležitosti obyčej býval, že je stavové pod obojí všickni pospolu až na chodbu vyprovázeli, tenkráte ale zvolal pan Šternberk hlasitě: „Neprovázejme jich!“ a jiní hned za ním doložili: „Šelma, kdo s nimi půjde!“ Ještě pak jiní posměšně po nich pokřikovali, nechajíce je bez průvodu odejíti. Mnohé pak hlasy nad to ozývaly se: „Nechceme je tolikéž za ty držeti, aby jim přísaha královská a zřízení zemské svědčiti mělo,“ a tak z toho ještě větší hořkost pošla mezi oběma stranama. (Slav.)

V pátek dne 13. března odebrala se deputace stavovská s novou replikou k císaři, ale nebylo tenkráte z audience nic. Nejvyšší komorník dvoru císařského, Pruskovský, oznamoval deputaci, že císař chrav jest následkem probdělé noci, co když deputace jaksi nedůvěřivě vyslechla, zaklínal se, není-li tomu tak, aby všickni čerti

přišli a jeho s tělem i s duší vzali. Ale byl prý někdo jiný nemocný, dokládá jeden z našich pramenů, jehož nemoc ještě téhož dne zlatým receptem k uzdravení přivedena byla, dávaje tím na srozuměnou, že Pruskovský jenom žádostiv byl úplatku, který také obdržel (Akta), načež druhého dne deputace puštěna jest před císaře.

Při té audiencí podala deputace císaři spis, jehož hlavní obsah byl tento: Když stavové vyhledávají potvrzení konfesí své české a podle ní volného Pánu Bohu sloužení, že nečiní toho úmyslem tím, aby císaři jakou nejmenší protimyslnost učiniti, komu v jeho náboženství překážeti aneb novou víru sobě zaraziti měli, nežli toliko proto, aby těch velikých příkoří, hanění, kaceřování a překážek v službách božích zbaveni byli a již aspoň jednou sobě z nich pomoci mohli. Odvolávali se na ústní i písemní sliby Maximilianovy: že se zřízení zemské a přísaha královská také na podobojí vztahuje, to že ukazuje zřízení zemské i příklad otce císařova, císař že přísahu stavům složil již po zrušení kompaktát. Podstatě sněmu minulého leta 1608 že takto rozumějí, jakž vytištěn a v desky zemské vložen jest: že jedenkaždý, žádného nevyjímaje, má náboženství své křesťanské volně provozovati, a to dotud, dokudž by koliv ten artikul zavřením k místu a konci přiveden nebyl, kteryžto artikul, jsa stavům k zavírání pozůstaven, až posud zavřín není. Přátelé jejich Bratří že se s nimi úplně v konfesi české srovnávají. O konsistoři odpírají císaři, žeby ji stavové toliko do vůle královské osazovali byli, přinášejíce na to listiny. O akademii tolikéž, a že bývala slavnou, dokud byla v opatrování stavů, nyní však že klesla velice. Strany stížností do nich katolíků že oni jim nikdy neubližovali, ovšem pak sami mnoho protivenství zakoušeti museli,

k jichžto zamezení se jim žádná cesta neukažuje. I žádali císaře, aby ty věci uvážil a jim žádosti jejich povolil, dávajíce mu na srozumění, žeby jinak sněm se rozešel. — Při odevzdání toho spisu pan Štefan Jiří ze Šternberka ústně císaře pro Pána Boha a jeho milosrdenství prosil, aby nevěřil, že se jeho přísaha a zřízení zemské na ně nevztahují, že oni nic nového nežádají, jakž to příležící spisové dokazují. Císař odpověděl skrze nejvyššího kancléře, že ty spisy přehlídne a jim odpověď dá, načež deputace jest propuštěna; ale pan Štefan ze Šternberka zůstal u císaře, který mu dal audienci pro jeho osobu.

Již muselo býti dvoru patrno, že setrváním při dosavádní neustupnosti věci k žádnému konci nebudou moci přivedeny býti. Strana jesuitská, která neměla jiného interesu kromě potlačení kacířství a opětného zavedení vrchnosti církve nad státem, nemohla, ano dle zásad svých nesměla povolovati v ničem, čím by byla půdu tratila; při císaři bylo to jináče, jeho zřetel musel hlavně obrácen býti k interesům politickým, a tu mu především záleželo na uzavření nynějšího sněmu, na kterém dle proposice královské mimo jiné veledůležité věci mělo také jednáno býti o *povolení nových peněz pro dvůr*. Bylať to tedy věc přirozená, že císař odchýliv se od strany jesuitské počal se kloniti k mínění mírných katolíků a pomýšleti na to, kterak by povolením některých věcí, na nichž by kompaktátisté přestati mohli, tyto pro sebe získal a tak stavy nekatolické mezi sebou rozdvojil, kdežto by potom, ostatní věci dále odloživ, snadněji na nich obdržeti mohl, aby přistoupili k dalšímu sněmovnímu jednání. Kompaktátistům, kteří jenom zuřivostí strany jesuitské dohnáni jsou k užšímu spolku s ostatními nekatolíky, jak mile znamenali, že císař od oné odstupuje a k mír-

nějšímu smýšlení se kloní, byla ta věc vítána, i nebylit oni proti usrozumění se s mírnou katolickou stranou, s níž vždy měli aspoň větší sympathie nežli s Bratřími.

K takovému srozumění měla vésti soukromá audience pana Štefana ze Šternberka u císaře, kterémuž on své mínění vyjádřil, že kdyby císař ten artikul o náboženství na jiný sněm odložiti a zatím stavy podobojí při opatření léta 1608 úplně zachovati ráčil, stavové by se s tím spokojili. (Slav.) Rada tato byla posledním prostředkem věci již ztracené, která po marném vynaložení všeho úsilí vždy na konec béře útočiště k úkladům, a však s prospěchem o nic lepším. Císaři zalíbila se ta rada, i předložil ji k uvážení nejvyšším úředníkům zemským. Strana mírných katolíků, jevíc radost nad takovým nadcházením druhé strany, ochotně k ní přisvědčila, a sice z následujících důvodů: 1) poněvadž prý za císaře Maximiliana týž artikul také třikráte odložen byl a vždycky k tomu přihlídáno a vedeno, aby to na takových odkladech zůstávalo; 2) poněvadž ten návrh od samých podobojích vychází a tedy se naditi jest, že se s tím na ten čas spokojí; a 3) konečně proto, že tím ještě nic povoleno nebude; zatím že císař bude moci se přesvědčiti, jak dalece se Bratří s Augsburskými srovnávají, a kdyby se našlo, že v náboženství sjednoceni nejsou, bude potom císař tím lépe příčinu míti, jim to předestříti a proti nim se postaviti; neučiní-li se aspoň to, že jest se obávati, aby stavové podobojí se nerozjeli a sněm na zmar nepřišel. Naproti tomu strana jesuitská při svém předešlém mínění i tenkráte stála a žádného odkladu povoliti nechtěla, tím méně, poněvadž ten návrh od samé strany pod obojí vycházel, v čemž oni nějakého úskoku se obávali. Tato rozdílná zdání každá strana písemně císaři předložila. (Slav.)

Zatím poslové uherští nemohouce se dočkati ukončení toho jednání o artikul náboženství, podali stavům skrze nejvyššího purkrabího memorial, v němž opětně o slyšení žádali, žádosti však jejich není povoleno, aniž ten memorial čten.

Dne 17. března poslal císař pro nejvyšší úředníky, aby jim své rozhodnutí oznámil. Okamžité jeho se chýlení k povolnosti nemělo žádné stálosti. Jesuité byli ho v málo dnech zase na svou stranu převrátili, i oznámil jim, že sobě oblíbil zdání druhé, menší strany katolické, a nařídil, aby to co nejkratčeji ve spis uvedeno bylo. Takovou vrtkavost císařovu mírní katolíci velmi těžce nesli, i uváděli císaři na mysl zlé následky takového jeho rozhodnutí, dokládajíce, že by tím spíše měla stavům býti dána příznivější odpověď, poněvadž právě stavům dolnorakouským od krále Uherského všecky jejich žádosti v náboženství jsou povoleny. Než strana jesuitská krátce odpověděla, pokudž jest v dolejších Rakousích od JM. krále Uherského k něčemu zlému a víře katolické škodlivému povoleno, z toho že nenásleduje, aby JMC. ráčil míti v království Českém také k tomu povoliti. (Slav.) Druhého pak dne odevzdal císař písemní své rozhodnutí deputací stavovské, v jejímž čele byl Štefan ze Šternberka, jenž znělo ve smysl ten: poněvadž se tu veliké a znamenité věci dotýče, kteráž dalšího, pilného a bedlivého uvážení potřebuje, protož že císař toho do jiného sněmu obecného odkládá, a aby na ten poslední jich stavův spis nynějšího času jakou odpověď dáti měl, to za potřebné neuznává; pod tím pak, jak se předešle nejednou zakázal, tak i nyní ještě že se zakazuje, že jich stavův pod obojí vedle přísahy své a tak, jak to hned od počátku šťastného kralování svého činiti a je milostivě ochraňovati ráčil, ještě

i na budoucí časy ochraňovati, jako i strany pod obojí *mimo náležitosť* utiskovati dopustiti nechce; protož že stavův za to žádá, aby již k uvažování artikulův v propositi jeho obsažených bez dalšího prodlévání přistoupili. O tom, že by chtěl zatím stavy pod obojí při opatření léta 1608 zachovati, ani slovem zmíněno nebylo, z čehož bylo patrno, že císař slovo své, na lonském sněmě dané, mlčky odvolává.

Hlava osmá.

Rozpuštění sněmu.

Příštího dne sešlo se ku poradě strany té odpovědi císařské přes půl druhého sta osob ze všech tří stavův. I nemohlo bez toho býti, aby chování se pana Štefana ze Šternberka v posledním čase nepodlehalo rozličným výkladům pro něho nevelmi příznivým; s druhé pak strany on sám nelibě zklamán byl ve svém očekávání a hrubě uražen, tak že žádosť jeho šla k obnovení předešlého tuhého spolku s ostatními nekatolíky proti straně jesuitské, jim všem stejně odporné. Pročež vystoupiv učinil od sebe ohlášení v ten smysl: že jest poněkud na tom byl, aby mezi pány stavy nechodil, a to za příčinou tou, že mnozí ho pomlouvají, jakoby v tomto jednání neupřímně s stranou pod obojí smýšlel a na obou ramenách nosil, on však že se odvolává na Pána Boha, že jest v tom ve všem čase jako věrný Čech upřímně a věrně pracoval, protož kdo by to koliv o něm smýšlel a mluvil, že mu v tom před Bohem i vším světem křivdu činí. Při tom napomínal stavy, aby se nerozjížděli, nýbrž tu začatou práci k místu a k konci přivésti hleděli. (Akta.)

Jakkoliv již mnozí ze stavů velmi promrzelí byli nad jednáním tak dlouho beze všeho prospěchu se protahujícím, tak že již všeho tak nechati a od sněmu odjeti chtěli: nicméně přece tou domluvou Šternberkovou i jiných rozšafnějších pohnouti se dali a na tom se usnesli, aby ještě jeden spis císaři podali, k jehož zhotovení zvolili za sebe výbor, který svá sezení držel v domě pana Vilíma z Lobkovic za Píseckou branou.

Ten spis vyhotoven jest ve dvou duech a dne 21. března v shromáždění stavů čten a poopraven. V něm opakovali stavové pod obojí předešlé své prosby, odvolávajíce se na císaře Maximiliana i na sněm r. 1608, a přinášejíce na důkaz práva svého nové písemnosti; dále namítali, že nejsou nikterak opatřeni, když císař strany toho, zdali se přísaha jeho i zemské zřízení na ně vztahuje, při předešlé odpovědi zůstal, jmenovitě pak co se týče těch slov, že císař stranu pod obojí *mimo náležitosť* utiskovati nedopustí, vyjádřili se trefně, že „tou výminkou otvírá se proti nám cesta, aby strana odporná všecky ty nátisky jako kdy prvé a ještě větší nám činiti mohla, kteráž by nikdy za to neměla, aby to *mimo náležitosť* bylo, než všecko, co by našemu svědomí, duši i tělu škodlivého a stížného bylo, by schvalovala a za náležitosť to pokládala.“ Odvolávali se na Židy, když ti, „kteří se na každý den synu božímu a spasiteli našemu, jakož i blahoslavené panně Marii hrozně rouhají,“ náboženství své svobodně provozovati smějí, ano obzvláštní privilegia na to mají, a nikdo císaři nepravil, žeby to proti svědomí jeho bylo: že nevědí, proč by oni, „kteří jsou křesťané ve jmeno svaté Trojice pokřtění,“ žádosti své slušné a křesťanské užiti neměli.

Že pak stavové ku panu Štefanovi ze Šternberka

pro jeho poslední jednání, byť se i jak chtěl vymlouval, přece již té důvěry jako dříve míti nemohli, protož usnesli se na tom, že ho k dalšímu promlouvání k císaři užívati více nechtějí, ale na jeho místo zvolili sobě za mluvčího hraběte Jáchima Ondřeje Šlika, kterému spolu uložili, aby ten jejich spis pro císaře do němčiny přeložil. Téhož dne jednáno o novou audiencí u císaře.

Pan Štefan ze Šternberka byl takovýmto jej odstrčením velice uražen, tak že sobě umínil více mezi stavy pod obojí nechoditi, a když tito při nejbližší své schůzce přítomnosť jeho jakožto jednoho z přednějších mezi sebou pohřešujíce k němu vyslali, aby mezi ně přišel, omluvil se nemocí, ale také doložil, i kdyby toho nebylo, že nemíní přijíti, poněvadž za svou práci divně vykládán jest. Ba i to prý stavům na uvážení dával, jak velice nebezpečná věc jest, s JMC. králem a pánem svým v takové odpory se vydávati, jakož prý on toho dobře již zkusil a ví, co ty věci s sebou přinášejí. (Slav.) Druhého dne znova vzkázáno jest pro pana ze Šternberka, i žádáno na něm vyjádření, zdali při stavech pod obojí setrvává a k tomu poslednímu jejich spisu se zná. Na to jim odpověděl jaksi hrdě, když jsou se páni jiné osoby dožádali, která žádosť stavů císaři *německy* přednášeti má, že jeho mezi nimi potřebí není; ostatně že se zná k tomu spisu původnímu českému, při jehož uvažování přítomen byl, nikoliv ale k jeho německému překladu, při jehož včerejším čtení od hraběte Šlika on přítomen nebyl. (Akta.)

Téhož dne 24. března odevzdala deputace stavovská císaři ten spis, při čemž hrabě Šlik ústně žádosť stavů jemu přednášel, mluvě však poněkud šířeji než bylo potřebí, od císaře nehrubě vlídně napomenut jest, aby již k věci přišel. On ale nedal se tuze másti a řeč svou

k císaři pořádně dokonal (Akta), kteryžto propustil deputací s obyčejnou odpovědí, že to ve své uvážení vziti chce.

Aby pak stavové na odpověď císařskou nemuseli tak dlouho jako několikkráte před tím čekati, hleděli sobě získati komorníka císařova Pruskovského, o němž věděli, že jest velmi žádostiv darů, i učinili mezi sebou sbírku na klenot, kterýž za 420 kop od dvorského kupce Hanuše Warnbergera z Augsburka koupili a jemu co present podali. (Akta.)

Ještě jednou posláno jest ku panu Štefanovi ze Šternberka, ale marně, neboť se vymlouval, že má jakési jednání se svými prokuratory, ostatně že při svých předešlých odpovědích zůstává; zatím však chodil mezi katolické nejvyšší úředníky a s nimi se smlouval.

Konečně po několika odkladech jmenoval císař 31. březen co den, ve který chce stavům odpověď dáti, i udělil ji deputací stavovské ústně a německy, kterouž nejvyšší kancléř vyslancům na česko tlumočil. Odpověď byla zkrátka odmršťující a hrozila rozpuštěním sněmu, kdyby se s ní stavové spokojiti nechtěli. Potom obeslal k sobě císař nejvyšší úředníky zemské, a v jich přítomnosti spisté odpovědi podal nejvyššímu purkrabímu, s napomenutím, aby oni jak jmenem JMC. tak sami od sebe stavy pod obojí k tomu vedli, aby bez dalších odkladův k uvažování jiných artikulův v proposici JMC. doložených přistoupili. Spolu dal císař stavům skrze nejvyššího purkrabího oznámiti, že již strany artikule o náboženství straně pod obojí žádného slyšení více dáti nechce.

To když nejvyšší purkrabí podle povinnosti své stavům pod obojí oznámil, a spolu je napomenul, aby hned přistoupili k uvažování dalších artikulů proposice královské, sice že poručeno má sněm vzdáti: nastala mezi nimi

veliká bouře, kterou utišiti jenom stěží některým povážlivějším osobám se podařilo. Po krátké poradě žádali stavové o dvoudenní lhůtu, nejvyšší purkrabí však toliko den jim povolil. Tu jest poručeno několika osobám sepsati odpověď na tuto poslední resolucí císařskou, která však svědčiti měla toliko nejvyššímu purkrabímu, když císař sám v další jednání se stavy o tu věc pouštěti se nechce. Dále jest uzavřeno, poslati zvláštní psaní o přímluvu ku králi Matiášovi i kurfirštům říšským, a nařízeni jsou i hned poslové k nim.

Druhý den, totiž 1. dubna, čteno jest ve sněmě osvědčení stavů pod obojí, že oni k dalšímu jednání nepřistupují, že proti všem, vyjmouce osobu císařovu, kdo by jim nátisky činiti chtěli, jeden za všecky a všickni za jednoho se postaví, pak že ke zřízení potřebné hotovosti, jakož takovou všickni vůkolní knížata zřídili, kladou sobě sjezd na Novoměstský rathouz to pondělí po svatém Filipu a Jakubu. Nejvyšší purkrabí požádal opis toho osvědčení, kterýž mu jest odevzdán, načež on sněm vzdal a stavové se rozjeli. Dříve ale k poslům uherským vyslána jest deputace 10 osob s omluvou, též vypraveni poslové ku králi Uherskému Matiáši a kurfirštům německým, jakkoliv císař tohoto kroku stavů se hroze skrze Rudolfa Trčku je napomínal, aby toho nečinili. (Skála.) Král Matiáš žádán jest o intervencí, knížata pak německá evangelická za přímluvu u císaře, kdežto prý česká konfesí srovnává se Augsburskou a dle znění religionsfridu svůj volný průchod míti má.

Tak jest tvrdohlavou neustupností jesuitské strany strana nekatolická vehnána na cestu téměř zjevné zpoury, a věci postaveny tak, že podle obyčejného běhu nebylo naděje, aby mohly býti na mírné cestě spořádány. A však

i kdyby mírná katolická strana byla mínění svému průchod u císaře způsobila a stavům pod obojí nějaké koncesse učinila; tito sotva by se byli uspokojili a na tom přestali. Kompaktátistů, kteří by se v takovém případu snad byli od nich odtrhli, byl jenom skrovný počet a nebyl by hrubě sesílil stranu katolickou; Luteráni pak a Bratří měli tak mnohé a těžké stížnosti, a věc celá již tak dlouho se protahovala, že při povědomosti o své veliké materiální převaze nanejvýše zpozdile byly by jednali, kdyby nebyli stáli na povolení všech svých žádostí a tak příznivou dobu k dosažení jich zameškali, která by snad za dlouhý čas nebyla se vrátila. I šlyť tedy ty věci cestou takovou, jakou, buď si již jak buď, jíti *nevyhnutelně* musely.

Oddíl druhý.

Sjezd Novoměstský.

Hlava první.

Císař zapovídá sjezd.

Tím, že stavové po rozpuštění sněmu sami sobě položili sjezd, na kterém by o své ujmě dále jednali o těch věcech, o nichžto na obecném sněmě cestou ústavní shodnouti se nemohli s císařem, dali zřejmě na jevo, že nikterak nemíní od svého upustiti, byť i k nejposlednějším prostředkům sáhnouti měli pro dosažení svého cíle, jakož na to patrně ukazoval vyřknutý jejich úmysl ke zřízení hotovosti, třeba se na oko za jinou zástěrou ukrýval. Muselo tedy císaři přede vším na tom záležeti, aby takový sjezd zamezil, a k tomu použil dvojího prostředku: zjevné zápovědi a tajných domluv k osobám. I vydal hned po vzdání sněmu mandát, který do všech krajů rozeslal a v němž zapovídal stavům, aby na ten sjezd nechodili, slibuje v brzce svolati nový sněm. Kdyby údové českého sněmu byli vycházeli z voleb národu, bylo by rozpuštění nepovolného a svolání nového sněmu mělo smysl ten, že císař od zástupců národu odvolává se na

národ sám, aby novými volbami pravé své smýšlení vyjevil; kdežto ale sněm skládal se ze stavů privilegovaných, z nichž toliko při třetím měla místo delegace, ač i zde o svobodných volbách ani památky nebylo, a tedy s jistotou se mohlo věděti, že na budoucí sněm skoro veskrz zase tytéž osoby přijdou, které byly na sněmě posledně minulém: nemohla tato královská přípověď brzkého svolání nového sněmu vykládati se jináče, nežli že císař, zhrozen nebezpečnými následky své poslední příkré odpovědi, od svého úmyslu, nejednati dále se stavy o ten artikul náboženství, upouští a k novému jednání cestu otevírá. Byl to zjevný důkaz císařovy bázně i málomocnosti.

Zároveň vzato útočiště k tajným domluvám a výstrahám. Tak obeslány jsou některé osoby pod obojí k císaři, který jim osobně zapovídal, aby na ten sjezd nechodily, on že sobě nechce dát regalia z rukou vzíti. Tu ohlásil pan Štefan ze Šternberka zdání své, že jenom tenkráte bude moci sjíti se sjezdu, když císař bez odkladu nový sněm svolá, a ostatní přítomní přisvědčili té jeho přímluvě. (Skála.) Císař na znamení milosti své i na důkaz, jak sobě váží neohroženě udělené rady, bez pochyby také ne bez úmyslu přilichocení se kompaktátistům, učinil potom pana Štefana ze Šternberka svým komorníkem. (Akta.) — Na města pouštěna jest hrůza, poslové jejich voláni jsou na kancelář před nejvyšší úředníky a k nejvyššímu purkrabímu, a tu jim pod nemilostí císařskou zakazováno choditi na sjezd. Jmenovitě Novoměstským domlouváno, aby stavů na rathouz nepouštěli a v týž den, na který jest sjezd položen, žádnou radu nedrželi. I byli někteří mezi nimi, kteří radili podrobiti se vůli císařské a žádati JMC., aby dal rathouz zapečetiti,

ale většina v radě odporovala, že by neučinili poctivě, kdyby to, k čemu jednou na obecném sněmě povolili, pokoutně zase odvolati měli, a tak jediné to jest slíbeno císaři, že v den sjezdu nebudou držeti radu, strany ostatního se omluvili. (Slav.) Mnohá města ale choulostivě se chovala, jmenovitě Žatečtí vyslali do Prahy na výzvědy dva důvěrníky, aby jim dali zprávu, jak věci stojí, jak silně stav městský na sjezdu bude zastoupen a co tomu se říká. (Skála.)

K určitému dni, který byl den 4. května, sjeli se stavové u velikém počtu do Prahy, a však nechtíce v nesnáz uváděti Novoměstských, kterým byl císař zapověděl stavy na rathouz pouštěti, šli přímo na hrad a tam před kostelem Všech svatých pod širým nebem v kolo se sestoupli ku poradě. Opět některé z nich císař sobě povolal i chtěl jim sjezd zakazovati, oni však vymlouvali se, že jináče učiniti nemohli, od sjezdu upustiti že jim není možné, než kdyby císař chtěl sněm povolati, že se chtí přičiniti, aby se sjezdu sešlo. Stavové pak sami od sebe poslali deputaci na kancelář k nejvyšším úředníkům zemským s omluvou, že oni na tom sjezdě o žádnou defensi *proti císaři* jednati neníní, zatím že jenom chtějí vyslyšet své vyslance od knížat se vrátivší, a nechce-li císař na rathouz je pustit, aby jim k tomu, jakož i k sepsání své omluvy strany sjezdu jiné místo vykázal. Císař slíbil jim dáti odpověď 8. května, pro kterouž šla deputace stavovská 50 osob. Tu císař stavům opětně sjezd zakazoval, s doložením, že sobě v svou moc královskou nechce žádnému sáhati dáti, i sliboval v brzce svolati nový sněm. Takovou odpověď když deputace ohlašovala stavům opět před kostelem všech svatých sestouplým, nastalo mezi nimi nesmírné pobouření, které končilo tím,

že všichni vespolek slavnou přísahou se zavázali, že přes to všecko chtí držeti ten sjezd na Novoměstském rathouze. (Akta.) A tu hnuli se odtud všickni, jichž bylo do několika set s mnohem větším počtem sloužících, a v dlouhém průvodu ubírali se z hradu na vozích, koňmo i pěšky, an na to císař s okna se díval, i nemálo zděsil se z tak velikého zástupu. Stavové brali se přes most přímo na Novoměstský rathouz, kdežto přibité tam císařské mandáty na ruby obrátili. Tu přistoupil před ně hejtman Novoměstský Vilém z Landšteina, jenž byl pod jednou, i jal se je napomínati aby se rozešli; oni ale sobě z něho posměch strhli a odcházejícího s nepořízenou pískáním provázeli. (Slav.) Zatím sběhlo se na Dobytčí trh mnoho tisíc obecného lidu, tak že ten veliký plac jako celý naplněn byl; v týž čas pak poslali k stavům poslové kurfiršta Saského, žádajíce jich, aby téhož dne ničeho před sebe nebrali, že oni chtí audienci vzíti u císaře a za ně od svého pána se přimluviti. (Slav.) A poněvadž již silně k večeru se schylovalo, usnesli se stavové pro dnešek se rozejíti, ale zítřejšího dne ráno opět na rathouze k započetí sjezdu se dostaviti.

Hlava druhá.

Započetí sjezdu. Pobouření lidu.

Nazejtří již časně ráno začal se naplňovati Dobytčí trh lidem, jehož sešlo se na mnoho tisíc, a pomalu též stavové scházeli se na rathouz podle úmluvy. Když byli pohromadě, uchopiv se slova pan Budovec na paměť uvedl všem stížnosti jejich, pro které nuceni byli k sjezdu přistoupiti, aby každý s důkladem věděl na čem stojí

věci a oč se jedná. Dříve pak, než započalo jednání samo, pan Budovec jakožto nábožný Český Bratr mysl svou k Nejvyššímu obrátil, aby dílu jejich požehnal a rozumy jejich osvítil, i zapěl vysokým hlasem: „Zavítej k nám Duše svatý," a za ním všickni stavové s pobožnou myslí následovali. Potom též vespolek odzpívali nábožnou píseň: „Uslyš pane prosby naše." Lid pak, který u velkých zástupech stál na Dobytčím trhu, jak mile zaslechl nábožný zpěv stavů, jako rázem jedinou jiskrou zapálen všecken smekl a zpíval spolu, tak že po celém tom nesmírném place zpěv ten se roznášel a tolika tisíců lidí spojené hlasy mocným souzvukem k výši vystupovaly. (Skála.)

Odbyvše stavové svou pobožnost jali se vyslýchati posly své, kteří se vrátili od kurfiřstů, an v tom u velikém spěchu přikvapí Petr Miller, mladík as patnáctiletý a syn pana Jana Millera, tehdáž starosty při deskách zemských, i zvěstuje stavům, kterak toho jistou zprávu má, že táhne ku Praze vojenský lid, který má udeřiti na stavy a je všecky zamordovati. Tu nastalo všeobecné pobouření, stavové hrnuli se ven z rathouzu, vsedali na koně a volali po služebnících svých, lid pak obecný to vida pospíchal domů pro zbraň, a v malé chvíli shledalo se pohromadě do 1200 koní čeledi stavovské a pěchoty s ručnicemi do 300, k nimž přibyli plavci s bidly a sekerami, sládci se sochory, řezníci s meči a halapartnami, jiní s kordy, oštipy a kamením, mnozí také se střelnou zbraní, tak že té chasy mohlo býti k 10.000. (Skála.) K tomu lidu stavové promluvili napomínajíce jej k stálosti, i hned dali jej od osob zkušených sešikovati v houfy podle zbraně, aby tak v pořádku pokojně očekávali, co se dále díti bude. Mezi tím vyslali některé osoby na špehy,

aby vyzvěděly, co na té pověsti pravdivého; zároveň ale také vypravili deputaci do české kanceláře, aby se na to nejvyšších úředníků zemských zeptala. Tu okázala se lichosť té pověsti, kterou mladý Miller někde na ulici byl zaslechl a převelikou horlivostí puzen stavy i celou téměř Prahu pobouřil. Byl totiž toho dne přijel posel krále Španělského, proti němuž ode dvora někteří na vozích a asi padesát osob na koních Bruskou branou vyjelo (Slav.), z kteréžto poněkud hlučné jízdy mezi lidem již valně rozjitřeným rozličné řeči povstaly: brzo že nějaké vojsko na Prahu táhne, brzo zas že několik set mušketýrů v Oboře skryto jest, jenž pouze čekají příhodné doby k udeření na město. Nescházelo mnoho, že by mladý Miller za svůj nerozmýšlený skutek citelně býval potrestán, ale pro jeho mladosť i dobrý úmysl, který při tom byl měl, jest mu to odpuštěno.

Zatím však toto jalové lidu pobouření mělo veliký následek. Císař, uslyše o tak hlučném sbírání se po Praze ozbrojeného lidu, při čemž snad také pověsť pravdu ještě zvětšovala, ulekl se velmi, i vida jak silnou podporu mají v obecném lidu stavové pod obojí, při tom také se obávaje, aby tak četná ozbrojená chasa žádných výstupkův se nedopustila, obměkčil se na mysli své i vyslal bez průtahu některé nejvyšší úředníky k shromážděným stavům s omluvou. Vyslancové císařští s úžasem patřili na to množství ozbrojeného lidu, který na Dobytčím trhu pohotově stál, pořádně v houfy zšikován, a nejvyšší purkrabí sám velmi bázlivě vyřizoval stavům poselství sobě od císaře poručené (Skála), které znělo v ten smysl, aby se stavové nedomnívali do něho takových věcí, o jakých pověsť šla, on že je všecky za své věrné poddané, *na kteréž se povinnosť královská i zřízení zemské vztahuje* (Slav.), míti a neprodleně sněm obecný ke zpo-

možení všemu nedorozumění rozepsati ráčí, že je chce vyslyšeti a jich stížnostem pomoci, jen aby, kdyby se ještě vícekrát scházeti chtěli, neučinili toho v takovém válečném způsobu a nedopouštěli čeládce své ručnic nositi, poněvadž to jest proti zápovědům vydaným. (Akta.) Na to dána jest odpověď od stavů, ve které žádali, aby sněm hned byl rozepsán, a do třetího dne otevřen, kdežto všickni nejvyšší úředníci zemští a největší část stavů v Praze se nachází, též v tom rozepsání sněmu aby odvolán byl mandát sjezd zakazující; o složení zbraně že v tak nebezpečné době a při všeobecném rozjitření myslí řeč býti nemůže, než že se chtí stavové všemožně o to přičiniti, aby pokoj a pořádek zachován byl.

Po odbytí vyslanců císařských pokračováno dále ve čtení odpovědí kurfiršťů, kterých krátký smysl byl následující. Král Matiáš sliboval, když na něm ničeho více nežádají, nežli přímluvy, tu že za ně učiní. — Fridrich IV. falckrabě učinil důtklivou přímluvu k císaři, že by jeho odpírání svobody české konfesi, která stejná jest s Augsburskou, vykládáno býti mohlo tak, jakoby ani v říši, jejímž prvním údem jsou Čechy, neměly býti držány religionsfridy, které svobodu udělují Augsburskému vyznání. Ukazoval na císařova otce Maximiliana i narážel na to, že vše děje se toliko na zlou radu některých. — Kristian II. Saský psal stavům, že to má za pletky jesuitské, že co nejdříve přímluvu svou k císaři zašle, a napomínal jich, aby setrvali v posavadní mírnosti. — Jáchim Zikmund Brandeburský připomínal císaři, že jediný Bůh jest soudcem nad svědomím a že nikdo jiný nad ním panovati nemůže; že z takových věcí pocházejí krvavé následky a zkáza zemí; připomínal pronásledování prvních křesťanů, které ničeho nespomohlo, nýbrž že tyranové dříve zahy-

nuli, nežli by se byli zvrhli ti, kteří pravdě boží srdcem věřili. Též uváděl na příklad císaře Maximiliana, který ďáblu a jeho holomkům ucha nepopřával a svědomí poddaných svých nezavazoval. Dále připomínal dokázanou věrnosť stavů pod obojí, a jaké nevyhnutelné nebezpečenství by císaře bylo potkati muselo, kdyby oni se na jeho slovo nebyli bezpečili. Třeba zlé osoby císaři vyznání české za kacířské a bludné líčili, to že neslýcháno jest, aby se pravda před nepravdou báti aneb ostýchati měla. — Filip Ludvík falckrabě při Rejně a Henrich Julius Brunšvický přestávali na prosté přímluvě k císaři za stavy. (Skála.)

Po přečtení těchto odpovědí a učiněném na to opatření strany hlídek a ponůcek pro příští noc, aby nikde pokoj a pořádek rušen nebyl, skončili stavové dnešní schůzku svou tak nábožně jak ji byli započali, a zazpívavše písničku: „Děkujem Bohu našemu, že nás přitrhl k synu svému“ (Akta.) rozešli se.

Mezi tím ale strhl se nový pokřik, že v koleji jesuitské, v jiných klášteřích i na rathouze Staroměstském, tuto původem Hejdeliusovým, kryje se ozbrojený lid, aby času nočního přepadl osoby pod obojí. Tu stavové sebravše se v několika stech koních jeli jsou v noci na rynk Staroměstský, a radnici se všech stran obstavivše do vnitř vrazili. Tam nalezli skutečně asi padesát mušketýrů, kteří se vyznali, že jsou najati od primasa, leč že nevědí proti komu, ale proti stavům že býti nechtí. Těm i hned poručeno jest muškety své i všecku jinou zbraň složiti, i museli nad to učiniti přísahu, že proti stavům nikdy sloužiti nebudou, načež jsou propuštěni. (Slav.) Ostatek noci minul bez dalšího pobouření.

Druhého dne opět shromáždili se stavové na rathouze

Novoměstském, a Dobytčí trh zase jako dne minulého naplnil se tisíci ozbrojeného lidu. Tu jest od stavů zřízeno sto osob, mezi nimiž čtyři nejpřednější prokuratoři, k vypracování omluvy strany odbývání zapovězeného sjezdu. Potom jednáno jest o běžných věcech, a mnozí ze stavů nastupovali na svržení některých nejvyšších úředníků zemských, též primasa Hejdeliusa, ale jiní odporovali, že to náleží před sněm, oni pak že jenom svého náboženství zastávati se mají. (Slav.) Toto poslední mínění opanovalo ve shromáždění, nicméně ale vysláno jest šest osob k císaři se žalobou na Hejdeliusa, čeho se opovažovati směl. Města pak, kterým bylo hrozeno trestem, kdyby ke sjezdu přišla, použila příhodné této doby a žádala o zastání vyšší stavy, kteréž jim také slíbeno bylo. (Akta.)

Dále nic důležitého se toho dne nerokovalo, ale očekával se návrat deputace k císaři vyslané. Již se počalo hrubě k večeru schylovati a deputace nevracela se ještě, i povstal tu znova pokřik, že vyslanci stavovští jsou zabaveni a do arestu dáni. Tož sebrali se stavové a v průvodu několika tisíc ozbrojenců, pěších i jízdných, ubírali se na hrad, chtíce vyslance své vysvoboditi, ale tito ještě na cestě vstříc jim přišli vracujíce se shora. Tu pan Budovec, který byl mezi těmi šesti, vypravoval stavům s radostnou tváří milostivé jejich přijetí u císaře, vymlouvaje to jich opozdění tím, že byvše k obědu pozváni od nejvyššího komorníka císařova pana Desideria Pruskovského tam až do nynějška prodleli. (Skála.) Tu vrátilo se nazpět celé to ozbrojené množství a pokojně se rozešlo, ani nejmenšího výstupku se nedopustíc, stavové pak tu noc město silnými strážemi obsadili pro uvarování se všeho nepořádku. (Akta.)

Hlava třetí.

Nový sněm rozepsán. Konec sjezdu.

Příštího dne, totiž 12. května čtena jest ve shromáždění stavů omluva od nařízených k tomu osob vypracována, v níž položeny jsou příčiny, proč stavové sobě ten sjezd položili, i doloženo, když směl arcibiskup duchovní sjezd vypsati a to vytisknouti dáti, i nezhřešil, oni že tím sjezdem, který nečelí proti císaři, též se neprovinili. Dále ukazovala se potřeba hotovosti, když taková ve všech sousedních zemích se zřizuje a válečný lid se najímá, že i Čechy z opatrnosti totéž učiniti musí, aby byly připraveny na který koliv pád. Konečně císař žádán jest o zrušení mandátu, jímž se zapovídal sjezd, a o svolání nového sněmu, mezi tím aby stavové pod obojí ponecháni byli při sněmovním zůstání r. 1608. Spolu ohražovali se stavové, kdyby z odložení jednání o hotovosti až do sněmu, jaké se od nich císaři k vůli stalo, něco škodlivého pojíti mělo, tím že oni vinni nejsou. Tato omluva jest od stavů schválena, a spolu s přímluvami knížat říšských od zvláštní deputace císaři podána. (Slav.)

Mezi tím, co stavové na odpověď císařskou čekali, nový pokřik povstal po Praze, že hejtman Ramé dal sobě přihotoviti několik petard, aby snad jimi některé vzácnější domy časem nočním rozhoditi a pány jich úkladně zjímati mohl. I byla z toho nemalá potržka po celém městě, tak že stavové pro upokojení rozjitřených myslí a udržení pokoje a pořádku, rozloživše sem i tam v jistých místech výsadních svou silnou stráž, viděli se nuceni jít

sobě stěžovat k nejvyšším úředníkům zemským „do nepokojných papeženců, s jak neobyčejnými a nenáležitými věcmi a pohrůžkami potkávají se stavové pod obojí od strany odporné; i pokudž by to tak v skutku dálo se od nich, jakž jich již nejedny, a to ne marné zprávy docházejí, že by stavové nemohli tomu jinak rozuměti, než že ta všecka nepřátelská proti nim předsevzetí pocházela by ne s vědomím a vůlí milostivou císaře, krále a pána jejich nejmilostivějšího, alebrž původem a z nabádání některých toliko hlav bouřlivých a zpronevěřilých synů vlasti, kteříž by rádi v té zkalené vodě dobrých a mastných úhořů sobě nalapiti chtěli: však aby oni jakožto nejvyšší úřadníci a ochráncové země nedávali k tomu tak dalece přicházeti, za to že jich stavové uctivě a přátelsky žádají.“ (Skála.) Nejvyšší úředníci vyslechli stížnosti stavů i dali jim odpověď slovy přívětivými, v níž se zakazovali nejlepší vůlí, spolu však také na srozumění dávali, že v této věci žádného opatření učiniti nemohou. A v skutku mohli-liž slušně odpovědnými býti nejvyšší úředníci za pověsti, o nichž ani se nevědělo, zdali jsou pravdivé či liché, anebo za počínání lidí soukromých, nad nímž toho času nebděla ještě žádná na nynější způsob organisovaná policie? Než v té všeobecné rozjitřenosti, jaká v tu dobu panovala v Praze, nemohla taková odpověď stavů upokojiti, i uchopili se sami od sebe prostředku, jaký se jim potřebným zdál k opatření sebe proti všemu hrozícímu nebezpečenství. Zvolili totiž výbor 50 mužů pro bezpečnost, který měl bdíti nad veřejným pořádkem a péči míti na vše, co by mohlo směřovati k jeho rušení. (Akta.) I mělť jak výbor tento tak i starší obecní po celý ten týden, nežli odpověď císařská přišla, co pracovati, aby udrželi od výstupků rozháranou chasu, která

následkem takových znepokojujících pověstí každou chvíli hotova byla udeřiti na domy katolické. Jesuité ani doma nespali pro strach, nýbrž tajně skrývali se po domech svých patronů. (Skála.)

Stavové každého dne scházeli se na radnici Novoměstské ku poradám, a každou schůzku svou návodem pana Budovce započínali a končili modlením a náboženými písněmi. To pak všeobecné rozčilení myslí i podnět i příležitosť dávalo k hýření, jehož stavové na sjezdě shromáždění nejméně se vystříhávali, tak že nábožný Bratr český Budovec, jemuž všecka prostopášnosť byla pohoršením, srdečně si ve shromáždění na to stěžoval, že mnozí nedbajíce na žádné napomenutí „ráno se Pánu Bohu modlí a zpívají, večer pak v opilství se vydávají, čemuž se strana odporná posmívá.“ I napomínal takové pro jmeno Boží a pro spasení duší jejich, chtějí-li, aby Pánbůh předse vzetí jejich požehnal, aby sami mezi sebou z toho se trestali a opilství zanechali. (Akta.)

V tom celém čase vyjednávalo se s císařem, jak brzy má svolán býti sněm. Císař odkládal s ním nejprv k sv. Janu Křtiteli, k čemuž když stavové nepřistoupili, ponavrhoval pátek po sv. Duše, později pak žádal aspoň dvounedělní lhůtu; než stavové nechtěli žádného prodlení a tak konečně zůstáno na tom, aby sněm vypsán byl na neděli křížovou, totiž 24. den téhož měsíce května. Tu jest 16. května posláno k stavům, aby několik osob ze sebe vyslali na kancelář českou. Tam jest stavovské deputaci od nejvyššího purkrabího doručen koncept mandátu k rozepsání sněmu, aby jej stavové dle zdání svého opravili. Ke skorrigování toho konceptu zřízena jest zvláštní komise, která druhého dne odpoledne ten opravený koncept ve shromáždění stavů přečísti dala, kteréžto

jest schválen a hned jmenovány osoby, které ještě téhož dne měly jej donésti na českou kancelář. Ale druhý den ráno omlouvali se ve shromáždění tito pánové, proč jsou toho včera vykonati nemohli, neboť prý se bylo již zpozdilo „a někteří z Jich Milostí byli trunkem obtíženi.“ (Akta.) Tu jest v tom konceptu ještě lecos změněno a on pak na kancelář českou dodán, od císaře proti radě Zdeňka Popela z Lobkovic, Slavaty a Martinice potvrzen a hned do tisku poslán.

V tom mandátu spokojoval se císař s omluvou stavů, rušil mandát na zápověď sjezdu, poněvadž nečelil proti němu, než toliko k sepsání omluvy a vyslyšení poslů, a jednání o hotovosti od samých stavů do sněmu jest odloženo; uznával podobojí za své věrné poddané, *na které se práva a zřízení zemská i povinnost královská vztahují;* rozpisoval sněm na neděli křížovou; sliboval artikul o náboženství první do proposice postaviti, podobojím svobodu v náboženství uděliti a sněm nerozpouštěti, „pokudž by týž artikul o náboženství, taktéž artikulové obecní předešlým sněmem r. 1608 odložení, jakož i ti, kteří by pro dobré obecní přednešeni byli, zavříni a na místě a konci postaveni nebyli.“ (Slav.) Podle obyčeje měl ten mandát vedlé císaře též od nejvyššího kancléře býti podepsán, ale pan Zdeněk z Lobkovic, když mu jest do jeho domu ku podpisu dodán, vymlouval se nemocí, že ho podepsati nemůže; když pak stavové na takové prodlévání stížnost sobě u císaře vedli, tento zvláštním přísným rozkazem jemu nařídil aby podepsal, což nejvyšší kancléř potom rád nerad učiniti musel. (Slav.)

Dne 20. května přinešen jest na radnici Novoměstskou exemplář toho mandátu vytištěný, podepsaný a speče-

těný, tam jest přečten a na vrata přibit, což když jest vykonáno, stavové sjezd ukončili a radostně se rozjeli.

Byliť nyní stavové pod obojí o veliký krok blíže u cíle svého, když císař výslovně oprávněnosť jejich uznával, svobodu v náboženství jim uděliti výslovně sliboval a sám sobě až do vyplnění slibu toho ruce svazoval, odříkaje se královského práva svého k rozpuštění sněmu, pokud by žádosti stavů vyplněny nebyly.

Oddíl třeti.

Jednání nového sněmu až do zřízení defense.

Hlava první.

Sněm započat. Žádost k císaři o svobodu náboženství.

V pondělí po křížové neděli, totiž 25. května, sněm podle obyčeje velikým zvonem zámeckým jest vyzvoněn (Skála), a stavové u valném počtu se na hradě sešli. Čekáno jest na proposici, kterou císař poslati měl, ale na místě té přišel nejvyšší purkrabí od něho s omluvou, že JMC pro churavosť s odesláním proposice na druhý den odkládá. Veliká byla nevrlosť stavů nad takovým zaváděním nových průtahů, kteřížto ihned vyslali od sebe šest osob k nejvyšším úředníkům a soudcům zemským se stížností na ten odklad, vyhrožujíce, nestane-li se zítra proposice, že nastoupí na artikul o defensi, a co prvé na rathouze jednati měli, to že na hradě Pražském vykonají. (Slav.)

Nicméně teprv 27. poslal císař do sněmu proposici po nejvyšším purkrabím, kterážto dříve než jest čtena, katoličtí stavové odebrali se na mši do kaple sv. Václava, aby dle starého obyčeje vykonali svou pobožnost před započetím sněmovního jednání. Tolikéž učinili stavové pod obojí v soudné světnici, kdežto klekše na kolena tiše se k Pánubohu pomodlili. (Slav.) Když pak se stavové katoličtí vrátili z kostela, čtena jest královská proposice, která kromě artikulu o náboženství obsahovala ještě mnohé jiné, z nichž nejdůležitější jednaly o dluzích na uherskou válku, o zvýšení posudního k zvelebení dvoru, o zřízení hotovosti a t. d.

Poněvadž na příští den připadal svátek vstoupení Páně, odložen jest sněm do pátku, než stavové podobojí žádali, aby jim k jejich zvláštní poradě o náboženství otevřena byla na zítřek soudní světnice (v které se obyčejně sněmovalo), načež nejvyšší purkrabí se vymlouval, že císař nechce, aby se na tak veliký svátek scházeli. Ale stavové podobojí na to odpověděli, že se nemíní sejíti dříve nežli až po kázaní, a že o nic jiného nežli o čest a slávu boží jednati budou, „a poněvadž jsou za lonského sněmu na den památky sv. Ducha a potom na den Trojice svaté o věci světské v radách bývati museli, že jim také ten den k práci pobožné popřán býti může.“ Nejvyšší purkrabí nemohl jim v tom odporovati, i přivolil k žádosti jejich. (Slav.) Nebylo to než malicherné týrání od strany jesuitské, která, nemohouc odolati vždy mocnějšímu stavů pod obojí na svá práva nalehání, mstila se kladením všelikých překážek, a činěním z pouhé zlosti neslušných požadavků nekatolíky ještě více dráždila a popuzovala, jakož dále bude ukázáno.

Ke schůzce stavů pod obojí na vstoupení Páně dostavili se též vyslancové z kraje Loketského a hrabství Kladského a osvědčili své přistoupení k tomu jednání o náboženství. (Slav.) Pak vyvolena jest komise z osob všech tří stavů k sepsání návrhu toho artikule se týkajícího. Ozývalo se tu však dvojí rozličné mínění. Prokurátor Václav Magrle v obšírné řeči navrhoval s vážnými důvody, aby o ten artikul všickni stavové společně rokovali, proti němuž však ozval se jiný prokurátor Adam Linhart a hlavně z té příčiny tomu odporoval, poněvadž by se obávati bylo, kdyby též katolíci k tomu jednání připuštěni byli, aby více neškodili nežli prospívali a celé jednání daremně neprotahovali. K tomuto mínění Linhartovu přistoupila většina přítomných, i zůstáno na tom, aby jen strana pod obojí o ten artikul rokovala. K sepsání zmíněného návrhu sezvala se komise na Staré město do domu pana Bohuslava z Michalovic. (Slav.)

Na to předstoupili před stavy čtyři farářové Pražští, všickni kompaktátisté i od arcibiskupa svěcení: Kněz Matouš Nigrin od sv. Petra, Jiřík Hanuš od sv. Václava, Tomáš Kopacius od sv. Štěpána a Jan Mathiades od sv. Martina, i přihlašovali se ke konfesi české a stavům do ochrany se dávali. Jmenovitě dokládali, že žádný z nich ničeho neví o tom spisu, který za minulého sněmu vyšel od konsistoře, ačkoliv Nigrin jest konsistoriánem (Slav.), skládajíce tak všecku vinu, která by dávána býti mohla konsistoři, jakoby žádostí stavů podobojí o svobodu náboženství na odpor byla, na jedinou osobu administratorovu. Stavové to jejich osvědčení vděčně přijali i slíbili je všemožně chrániti, načež oni v kostelích svých ihned služby boží zřizovati počali na spůsob, jakým je evangelíci vykonávali.

V pátek čten ve shromáždění stavů pod obojí spis, od zřízené k tomu komise vyhotovený, jenž obsahoval žádost k císaři o volné provozování náboženství podle české konfesí, pak o přepuštění jim konsistoře a akademie. Spis ten jest schválen a posláno ihned ke dvoru jednat o audienci, která stavům na zítřejší den jest ustanovena. Druhého dne vypravena jest s tím spisem k císaři deputace, v jejímž čele byl hrabě Jáchim Ondřej Šlik. Císař přislíbil dáti brzkou odpověď.

V sobotu dne 30. května přijel do Prahy arcikníže Leopold, biskup Pasovský, o kterémžto jeho příjezdu v tuto dobu mnozí snad ne bez důvodů se domnívali, že má za účel posilňovati císaře v odporu proti žádostem stavů podobojích. (Skála.)

Hlava druhá.

Neprospěšné jednání s císařem. Přistupování kněží k české konfesí.

Dne 1. června obdrželi stavové podobojí císařovu odpověď na svůj spis. V té žádal císař, prvé nežli jim bude moci konečnou resoluci svou oznámiti, že chce trojí věděti: 1) jsou-li podobojí v náboženství mezi sebou porovnáni; 2) jaký řád by v svém náboženství mezi sebou nařídili chtěli; 3) co by mimo navržené obecné artikule dále na sněmě jednati chtěli. (Slav.) Po přečtení této odpovědi, která patrně jenom k novým odkladům směřovala, počali se stavové podobojí velice bouřiti, stěžujíce sobě, že se jim slova nedrží a celá věc úmyslně se protahuje, aby jich konečně to dlouhé a přece marné jednání

omrzelo a oni od žádosti své upustili. I měli jich nejvyšší úředníci a soudcové zemští, kteří byli z prostředka jejich, co krotiti, a konečně k tomu to přivedli, že jest nařízena nová komise k vypracování repliky na tu odpověď císařskou. (Slav.)

Tyto neustálé odklady se strany císařovy i proti výslovně učiněným slibům jeho, které zjevně svědčily o tom, jak málo v mysli své nakloněn jest ku povolení stavům pod obojí žádostí jejich, a že vždy ustupuje toliko dolehajícímu naň násilí, nejenom při stavech samých, nýbrž i v celém obyvatelstvu nekatolickém nové rozjitření způsobily, i bylo čím dál tím více patrno všem stranám, že toliko jednosvornou sjednoceností může se jim podařiti zlomit ten zarputilý odpor za dvorem se kryjící strany jesuitské. Takovou potřebu uznali přede vším kněží strany kompaktátistské, se kterou dvůr nikdy nepřestal koketovati, koje se nadějí, že ji přece bude moci odtrhnouti od spolku s ostatními nekatolíky, i odhodlali se k rozhodnému kroku a valem spěchali přiznávat se ke konfesí české, stavěli se pod ochranu stavů a v kostelích svých dosavadní s katolickými se srovnávající slavnější obřady proměňovali na prostější a jednodušší služby boží podle obyčeje Luteránů. Tím dosavadní pouze zevnitřní sjednocenosť strany pod obojí přecházela vždy víc a více v pravou vnitřní jednotu, jakož skutečně v krátkém čase tak daleko došlo, že až snad na dvě osoby celé duchovenstvo české vymknulo se z poslušnosti administratora a konsistoře jeho, a tak starodávní utrakvisté docela s evangelíky splynuli.

Dne 2. června oznamovala stavům komise pro sepsání repliky nařízená, že se s dobrou rozvahou na tom usnesli, aby se stavové v žádné další písemní jednání

s císařem nepouštěli a jenom ústně s ním jednali, poněvadž posavad všecky jemu podané písemnosti jenom zámínkou byly k nekonečnému jich uvažování. (Slav.) Tento návrh komise oblíben jest od stavů, kteří vyslali k císaři deputaci čtyr osob k vyřízení ústní repliky. Ale takovou nepřijal císař, stoje na tom, aby mu byla podána písemně, k čemuž dal stavům lhůtu do druhého dne. Když pak se 3. června deputace stavovská s tou žádanou písemní replikou v určenou hodinu k císaři dostavila, není připuštěna k audienci, ale opět na příští den odkázána. (Slav.) Nad takovou patrnou nešetrností nevrlost podobojích nejvyššího stupně dosáhla, a všeobecný hněv jejich obracel se ku katolickým nejvyšším úředníkům, jimžto bez rozdílu přičítána vina těch ustavičných odkladů, tak že nebylo pro ně bez nebezpečenství, okazovati se na místech veřejných, kde by poznáni byli, jakož skutečně se stalo nejvyššímu purkrabímu, který přece nenáležel k onomu trojlístku jesuitskému a císaři vždy k mírným prostředkům byl radil, že když šel přes Zámecký plac, neslušně pohaněn jest od lidu a rouhavě za ním pokřikováno. (Slav.) Téhož dne kněz Eliáš Šud ze Semanína, farář Tejnský, i s kaplanem svým dostavili se před shromážděné stavy a ohlásili přistoupení své k české konfesí. (Slav.)

Následujícího dne podána konečně císaři replika stavů, která byla sepsána v jazyku německém, aby ji císař sám čísti a uvážiti mohl. Na první otázku císařovu odpovídáno v ní, že není potřebí žádného nového srovnávání mezi podobojími, když jsou sjednoceni v české konfesi; co se týče řádu církevního, až jim bude žádosť jejich povolena a oni konsistoř i akademii v své moci míti budou, „že chtějí s pomocí boží takový dobrý církevní

a školní řád nařídíti, skrze což sláva Boží rozmnožena a mezi stavy katolickými a námi svornosť a láska i dobré srozumění nařízeno a zachováno bude;" strany třetího punktu konečně že to zůstavují při sněmovním zůstání r. 1608 a nedávno publikovaném mandátu, až bude artikul o náboženství na místo postaven, pak že mají ihned obecní jiné artikule císaři oznámeny a na uvážení jich nastoupeno býti. (Slav.)

Zároveň poslali stavové pod obojí jinou deputaci k nejvyšším úředníkům a soudcům zemským pod jednou se žádostí, kdežto jim nepochybně ten spis od císaře k uvážení dán bude, aby s podáním jemu svého zdání neodkládali a tím stavy podobojí nezdržovali. Nejvyšší úředníci katoličtí velice zakazovali se vší ochotností, kterou aby skutkem dokázali, vyslali nejvyššího kanclíře pana Zdeňka z Lobkovic k císaři, aby ho připomenul, by s odpovědí svou na ten spis stavů pod obojí sobě pospíšil. Nejvyšší kanclíř odešel, ale nevracel se za dlouhý čas; když pak nebylo možná se ho dočkati, posláno za ním ke dvoru, ale přišla odpověď, že tam dnes ještě ani nebyl. (Slav.) Takovým zjevně jimi povrhujícím jednáním popuzeni sebrali se všickni na hradě shromáždění stavové pod obojí a oborem hrnuli se na kancelář českou, žádajíce nejvyšší úředníky, aby jim ještě dnes k odpovědi pomohli. Znova posláno ke dvoru, ale Pruskovský vzkázal, dnes že z odpovědi nic nebude. (Akta.) Aby stavy pod obojí upokojil, slíbil jim nejvyšší purkrabí o své ujmě, že se o to postarati chce, aby zítra jistotně odpověď obdrželi, čímž oni se prozatím spokojili. (Slav.)

Ale druhého dne zase z toho nic nebylo, a nejvyšší purkrabí zakazoval se, že solicitoval, ale že nemohl ničeho pořídíti. Stavové vyslali ke dvoru čtyry osoby

vymáhat odpověď na císaři; ty čekaly, až císař k obědu šel, aniž jsou připuštěny k audienci, aniž jaké odpovědi dostaly. (Slav.) Mezi tím přihlásil se před stavy k české konfesi farář Jindřišský a celá obec města Hradčan s tím výslovným doložením, že chtí za hlavu církve míti jen Krista a za světskou vrchnost samého krále Českého a pány stavy. (Akta.)

Opět šli stavové na českou kancelář, kdežto nejvyšším úředníkům pod jednou tuze domlouvali, „že ačkoliv to v skutku znají, že páni pod jednou až posavad jim nemnoho co dobrého spůsobili, nýbrž za zjevné jich protivníky se postavili, však oni šetříce jich povinnosti ještě jich napomínají, aby na vlasť svou a na ně jich přátely pamatovali, a jestli v nich česká žíla jest, aby JMC. k brzké odpovědi jim dání měli.“ Tu nejvyšší purkrabí na spasení své duše se zaklínal, že jim žádných překážek nečinil, ale že to císař dal svým tajným radám. Proti tomu domlouvali stavové pod obojí nejvyšším úředníkům, že by toho neměli dopouštěti proti zřízení zemskému, aby Němci a cizozemci jejích věci uvažovali. (Slav.)

K večeru konečně přinesl nejvyšší purkrabí stavům od císaře odpověď, omlouvaje se při tom, že neví jaká je, že při uvažování jejím nebyl, že ji ani přijmouti nechtěl, ale že musel. (Slav.) Odpověď zněla, že císař obdržel repliku stavů pod obojí, ale že myslel, že dále naň nastupovati nebudou, že celou věc zanechává jak byla za Ferdinanda, Maximiliana i doposavad; co se týče stížností na některé expedice z kanceláře, to že ráčí opatřiti a spomoci; pro svou přísahu že nemůže nic více učiniti (Akta); již aby přistoupili k uvažování dalších artikulů propositce. Nesmírná byla bouře po přečtení odpovědi císařské, a když druhého dne na to, totiž 6. června,

v sobotu před nedělí svatodušní, stavové pod obojí zase se seši, stalo se to v botách a ostruhách pod bílými péry (Akta), na znamení, že odhodláni jsou k nejhoršímu pro svá dobrá práva. Nařízeno jest z každého stavu šest osob k sepsání zdání o té věci (Akta), sněm pak přes svatodušní svátky do středy odložen.

Zatím v kostelích Pražských napořád se reformovalo, a kněží jeden po druhém z poslušenství administratorova se vyzouvali. (Slav.)

Hlava třeti.

Dolehání na pány katolické. Koncept majestátu.

Po svatém Duše když stavové pod obojí opět se na sněmě seši, komise k učinění relace o císařské odpovědi zřízená vymlouvala se, že ničeho nesepsala, předstírajíc, že se velikých věcí dotýká, pročež že to na větší počet odkládají. Jest tedy uvažována ta odpověď v plném shromáždění, a tu někteří navrhovali, aby požádán byl arcikníže Leopold za prostřednictví, jiní chtěli ještě jednou žádosť svou k císaři opakovat, ale hrabě Mates Thurn byl toho mínění, aby žádného takového kroku více nečinili, nýbrž hned k uvažování defense přistoupili; než nemohla se rozličná mínění srovnati a tak toho dne ničeho není uzavřeno. (Slav.)

V pátek dne 12. června poslali stavové pod obojí pro pány katolické, jimžto skrze Václava Budovce předložili otázku: poněvadž jejich (podobojích) žádosť zakládá se na slovo královské a na zavření sněmovní

chtějí-li při nich státi a jim k tomu též dopomáhati? Že však bylo přítomno katolíků toliko sedm, tito na tak choulostivou otázku odpovědi žádné bez ostatních dáti nechtěli. Dále tázáni jsou nejvyšší úředníci katoličtí jeden po druhém, zdali tu císařskou odpověď uvažovati a k ní raditi pomáhali. Nejvyšší purkrabí zůstával při tom, co řekl dříve, že ji neznal, až když mu ji císař doručil, že ji ani nepomáhal uvažovati aniž k ní neradil. Podobně vyjádřil se pan Adam z Valdšteina, že při uvažování jí nebyl a k ní neradil. Když však ta otázka učiněna byla na nejvyššího kanclíře, počal tento odpověď svou divně kroutiti, že prý mu císař resoluci doručil, kterouž on přečetv vyrozuměl co v ní je. Ale s takovou výtočkou stavové pod obojí spokojeni nebyli, i tázal se ho Budovec podruhé určitěji, zdali byl při uvažování odpovědi císařské a zdali k ní radil. Na to nechtěl nejvyšší kanclíř zřejmě odpovědíti, vymlouvaje se, že jsou to tajnosti císařovy rady, které jemu nesluší vynašeti, než že to musí na císaře samého vznésti, při čemž téhož dne zůstalo. (Slav.)

Druhého dne se na pozvání nejvyššího purkrabího sešlo do sněmu pánů katolických ke třiceti, v jichžto jmenu mluvil k stavům pod obojí nejvyšší purkrabí v ten smysl: strany otázky uvažování té odpovědi a k ní razení že páni nejvyšší úředníci pod jednou zůstávají při včerejší své odpovědi; co se druhého týče, „zdali stavové pod jednou napomáhati chtí, aby takové sněmovní snešení, mandát a slova královská k vykonání přivedeny byly, a proti těm, kdož by je rušiti chtěli, s nimi za jedno státi," že v tom spolku s nimi, pokudž by proti cti a slávě boží a proti svědomí a náboženství jich katolickému, též proti JMC. jakožto králi Českému nebylo,

za jedno státi a podle nich všecko učiniti chtějí. Taková odpověď nemohla ovšem uspokojiti stavy pod obojí, kteří právem proti ní namítli, že co se náboženství týče, nikdy by se obě strany nesrovnaly, pročež že takového vyhražení připustiti nemohou; proti císaři samému že oni ničehož nemají, toliko to že chtějí věděti, zdali katoličtí stavové obhajovati je chtí proti každému, „kdokoliv by pod jmenem královským slavné zámluvy císařské na sněmu stvrzené a mandáty všem vůbec vyhlášené rušiti a jim v provozování náboženství jejich překážeti chtěl.“ Stavové katoličtí vzavše za vystoupenou radili se vespolek, jakou mají odpověď dáti stavům podobojím, a když opět do sněmu vstoupili, pověděl od nich nejvyšší purkrabí, že odstupují od svého předešlého vyjádření: „pokudž by nebylo proti jich náboženství katolickému,“ a připovídají za jedno státi se stavy pod obojí, a kdožby koli jim, k té konfesi české se přiznávajícím, ubližovati chtěl, proti tomu, osobu JMC. toliko vyjmíjíce, věrně jim pomáhati. (Slav.) Že s touto odpovědí nesnášel se onen jesuitský trojlístek, totiž Zdeněk z Lobkovic, Vilém Slavata a Jaroslav z Martinic, pochopí každý, kdežto právě oni míněni jsou pod těmi, co ruší císařské zámluvy a nepřátelsky stojí proti stavům podobojí; tolik však smělosti do sebe neměli, aby proti ní byli protestovali. (Slav.) Ano bylať zvláštní táhanice s nejvyšším kanclířem, když opět naň doleháno aby se vyjádřil, zdali radil k té odpovědi císařské. On ustavičně zakazoval se svou poctivostí a zůstával při tom co byl včera mluvil. (Akta.) Na to učinil ve jmenu stavů podobojí pan Budovec poděkování stavům katolickým, v kterém zase onino se zavazovali, kdyby kdo těmto v náboženství jich římském ubližovati a překážeti chtěl, že rovněž oni jim

hrdly a statky svými pomáhati a jich se zastávati chtí. Ku konci své řeči obrátil se Budovec ku pánu Zdeňkovi z Lobkovic s těmito slovy: „Vaší Milosti pak, nejvyšší pane kancléři, kterýž jste tomu, že jste resoluci císařskou poslední pánům stavům dodanou uvažovati a k ní raditi míti ráčili, zjevně neodepřeli, nýbrž jak předešle tak i nyní že našim a dobrým řádům odporníkem býti skutkem prokazovati ráčíte, z těch příčin páni stavové podobojí toto oznamují, že budou věděti jak o VM. smýšleti a časem svým to sobě k napravení přivésti, a na tento čas nemají VM. zač děkovati!“ (Slav.) Když pak stavové toho dne ze sněmu se rozcházeli, láno od nekatolíků nejvyššímu kancléři a mluveny proti němu hrubé a důtklivé řeči: aby z té přílišné své poctivosti jiným udělil; aby ho hrom zabil; aby ho z okna vyhodili jakožto nepřítele strany podobojí, který se ani se stranou pod jednou v tom, coby ku pokoji a svornosti sloužilo, nesrovnává; že více dlužen jest než má, aby mu peníze vypověděli a jiného mnoho. (Akta.)

Dne 13. června poslali stavové pod obojí deputaci šesti osob k císaři s novým spisem, ve kterém připomínali mu dané jeho slovo i vyčítali, že více dává na několik zlých rádců, pak na potřebnost defense ukazovali pro obhájení císařovo i své, kdežto všude v sousedních zemích se hotovost sbírá. Spolu podala deputace vypracovaný koncept majestátu na svobodné provozování náboženství, jak jej sobě od císaře udělený míti žádali stavové pod obojí. Mluvčím deputace byl hrabě Jáchim Ondřej Šlik, který když vyhrožoval císaři, nepřijme-li ten koncept, že stavové na defensi nastoupí, tož Rudolf naň zuřivě pohlédna rukou pokynul, že ničeho více slyšeti nechce, a hřbet obrátě k deputací pryč z pokoje ode-

šel. Deputace zanechala tam svůj spis i ten koncept majestátu, což obé potom císař k uvážení dal nejvyšším úředníkům a soudcům zemským pod jednou. (Slav.)

Hlava čtvrtá.

Procesí o Božím těle. Odpověď císařova.

V tuž dobu přijelo do Prahy nové vyslanectví kurfiršta Saského, Kristiana II., v jehožto čele byl Dr. Gerstenberger, který se měl přimluviti u císaře za stavy pod obojí. Ten císaři přede vším na mysl uváděl věrnost od týchž stavů minulého roku jemu prokázanou (Skála), ale na ten čas k ničemu ho skloniti nemohl; než později, když již stavové ztuha na císaře dolehati počali, tu teprv jeho co prostředníka v té věci užíval.

Zatím domáhali se stavové odpovědi na císaři, ale nadarmo, a tu opět velice stěžováno na to, že císař v záležitostech českých radu béře s cizozemci, a nejvyšší úředníci zeměští mnohé domluvy proto přeslechnouti museli. (Akta.)

Dne 17. června, v ten den před Božím tělem, přišli do sněmu vyslancové z knížectví Slezských, žádajíce též býti účastni toho jednání o svobodu v náboženství. Oznamovalit oni své mnohé stížnosti na utlačování evangelíků v Slezsku, jmenovitě kterak Opavským svobodné provozování jich náboženství mocí jest zabráněno, a biskup Vratislavský arcikníže Karel na svých panstvích nikoho kromě jediných katolíků trpěti nechce. (Slav.)

Téhož dne přihlásil se před sněmem k české konfesi děkan Chrudimský ještě s jinými některými kně-

žími, mezi nimiž byl také Kašpar Felix Moravec, mnich řádu sv. Františka, a ti všickni vzati jsou do ochrany od stavů pod obojích. (Slav.) Na to předstoupil farář Tejnský kněz Eliáš Šud ze Semanína, a veřejně četl písemní nařízení s podpisem nejvyššího kanclíře, jaké bylo došlo všecky faráře Pražské i akademii, aby se zítřejšího dne dostavili na procesí pod nemilostí císařskou a skutečným trestáním. (Akta.) Stavové, popuzeni takovým svévolným jednáním nejvyššího kanclíře, které bylo více zlomyslným drážděním nežli čímkoliv jiným, odebrali se ihned na kancelář českou a tam ztuha setkali se s panem Zdeňkem z Lobkovic, vyčítajíce mu, že jedná proti sněmovnímu snešení a proti mandátům, jenž znějí na to, aby nikdo k náboženství nebyl nucen; takovým jednáním že vede jenom k nepokoji, když poroučí evangelíkům klaněti se před monstrancí, kdežto oni nevěří, aby tu Boží tělo býti mělo. Na tyto řeči nejvyšší pan kanclíř nábožně mnohými kříži se křižoval, z čehož mnozí z nekatolíků smích sobě tropíce dosti hlasitě volali, aby ho i s těmi kříži oknem vyhodili. (Akta.) Při té příležitosti znova doléhali stavové na nejvyšší úředníky strany odpovědi císařovy, kteřížto všemožným slibováním ukonejšiti je hleděli. (Slav.) Když pak se stavové zase do sněmu navrátili, zapověděli jsou všem kněžím pod obojí, aby zítřejšího dne na procesí nechodili. (Slav.) Potom očekávali odpověď císařskou, o níž se domnívali, že jim ještě téhož dne udělena bude, ale čekali marně, a císař vzkázal jim konečně, aby tak hrubě nekvapili, že toho dne z toho nic býti nemůže. (Slav.)

Na den Božího těla nesešli se stavové k žádné poradě, ale vznikla v Praze zase jedna z oněch jalových pověstí, jaké v tak nepokojných časech přečasto obecen-

stvo pobařují. Vypravováno totiž, že ve sklepích pod soudnou světnicí, kdežto stavové sněmují, od nepřátel evangelického náboženství skládá se veliká síla prachu k tomu konci a cíli, aby, až stavové pod obojí v plném počtu pohromadě budou, mohl býti zapálen a vyhozen. Jakkoliv pověst tato sama v sobě příliš nesmyslna byla, aby mohla u rozumných lidí víry nalézti, přece v době tak pohnuté, kdežto lidé obyčejně lehkověrnější bývají než jindy, obyvatelstvo Pražské nemálo polekala, k jehožto upokojení jakož neméně pro všemožné sebe vlastních ubezpečení stavové na druhý den sklep ten prohledati poručili, než nenalezeno ničeho kromě několika prázdných sudů od vína, a tak celá věc v posměch se obrátila. (Slav.)

Dne 20. doručena jest poslům slezským písemná odpověď stavů na jejich žádost, kterouž jest utvrzen spolek mezi Čechy a Slezany k docílení svobody v náboženství. (Akta.) Potom posláno je k Felicianovi Mošovi, hejtmanu hradu Pražského s otázkou: zná-li se k tomu, že jest o stavech pod obojí nepravdivé věci mluvil i psal, a když toho zapřel, ukázáno mu jeho vlastní psaní, načež v plném sněmě u přítomnosti nejvyšších úředníků zemských týž Felician Moš skrze pana Budovce vyhlášen jest za lháře, který není hoden, aby s poctivými lidmi jísti a píti měl, dokud toho, co jest o stavech psal, za pravé nedokáže. (Akta.)

Téhož dne konečně přišla odpověď císařova na poslední žádost stavů, která celou věc na nové odklady dávala. Pravilť v ní císař, že tu otázku o svobodě v náboženství chce vložiti na kurfiřty, spor o akademii a konsistoř aby vyjednán byl v zemském soudu před rovným počtem osob pod jednou i pod obojí, konečně od defense

aby stavové upustili. Jak snadno bylo předzvídati, neupokojila odpověď tato stavy pod obojí, kteří k žádným dalším odkladům úmysl neměli svolovati; co se pak vznešení té věci na kurfiršty týče, právem namítali, „že to jednání jejich nepřináleží k žádnému rozeznání kurfiršťův a knížat říšských, poněvadž oni jsou království a stavové svobodní a mají svého vlastního krále a pána v zemi, který povinen jest v takových věcech přichraňovati, a co by bylo zemi jeho k dobrému a užitečnému, spolu s stavy svými příhodně nařizovati.“ (Skála.) I byli všickni stavové pod obojí jednoho úmyslu, nastoupiti totiž na defensi, strany které se také mínili usrozuměti se stavy katolickými. Spolu pak vznesli otázku na nejvyšší úředníky pod jednou, zdali tuto odpověď císařskou pomáhali uvažovati anebo k ní radili. Na to odpověděl jmenem katolíků nejvyšší purkrabí vyhýbavě, že jim císař zapověděl na takové otázky odpovídati (Akta), a též co se defensi týče, že oni bez povolení císařského ničeho jednati nemohou. Na tom toho dne zůstáno, a další jednání pro nastávající neděli, v kterouž že k sv. Jakubu na procesí jíti musí, se nejvyšší purkrabí vymlouval, odloženo až na pondělek. (Slav.)

V neděli svrchu zmíněný mnich Kašpar Felix Moravec kázal v kostele těla Božího velmi ostře proti papeži, načež učinil veřejně vyznání víry evangelické a večeři Páně pod obojí způsobou přijal z rukou faráře Svato-Václavského, kterýžto jsa také jeden z přestouplých kněží opustil toho dne sloužení mše a zpívání v jazyku latinském a pouze česky v kostele zpívati dal. Když potom ten bývalý mnich z kostela domů se vracel, byl po ulicích, kudy jíti musel, všude náramný shon lidu, který žádostiv byl jej spatřiti; ale poněvadž někteří jeho

přátelé se obávali, aby snad v tom davu nepřitočil se k němu někdo ze strany protivné a jemu neublížil, vzali ho mezi sebe pan z Těhenic ještě s jinými přednějšími prokuratory, a tak jej bezpečně do jeho obydlí provodili. (Slav.)

Hlava pátá.

Defense zřízena.

V pondělí dne 22. června stavové podobojí sšedše se zvolili ze sebe komisi k uvažování toho, co by dále činiti měli. Tu někteří měli za to, aby novou žádost císaři podali, ale většina nechtěla se v žádné další vyjednávání dávati, a tak uzavřeno jest nastoupiti na defensi. Komise rozdělila se na dvé: jedni spisovali omluvu, která se měla císaři podati, proč stavové na té jeho resoluci přestati nemohou a sobě hotovost nařizují — druzí zhotovovali návrh zamýšlené defense. (Slav.)

Příštího dne vypraveni jsou od stavů vyslancové do Moravy s listem, ve kterém se Moravanům zpráva dávala o tom, jak v Čechách věci stojí, a stavové moravští v čas potřeby o pomoc jsou požádáni. Ve středu přihlásili se vyslancové kladští a loketští k defensi, žádajíce býti do spolku přijati od stavů; jakož se i stalo. Také Jan Rudolf Trčka a Štěpán Jiří ze Šternberka, nejsouce osobně přítomni na sněmě, zaslali písemně své přistoupení k defensi. Proti Šternberkovi sice někteří pro jeho předešlé obojetné chování vystupovali, nechtějíce ho přijmouti v spolek, a však přece skroceni jsou od většího počtu a obou těch pánů přistoupení přijato. (Slav.) Téhož dne doho-

toven jest od komise návrh k defensi, ale ještě zadržen až do odpovědi císařské na omluvu jemu podanou. (Skála.)

Zatím vznešena jest otázka na stavy katolické, znají-li se k tomu, že jsou slíbili hájiti stavy pod obojí proti všem jejich nepřátelům, kteří by je chtěli utiskovati a jim v náboženství jejich překážeti, načež odpověděli katolíci skrze nejvyššího purkrabího, že se k tomu znají a v tom státi a trvati připovídají. Tu jest jim dále otázka položena, zdali tedy chtějí společně s nimi na tu defensi nastoupiti, ale na to nejvyšší purkrabí odpověděl obšírnou vyhýbavou řečí, ve které stavy pod obojí zrazoval od defense, že toho žádná potřeba není, kdyby však jináče býti nemohlo, že by to museli dříve na JMC. vznésti. (Akta.)

Zatím jal se vyslanec saský Dr. Gerstenberger prostředkovati mezi oběma stranama, a s vědomím i přivolením císařovým předložil stavům pod obojí návrh o desíti artikulích, ve kterém však pouze týkalo se svobody v náboženství, o akademii pak a konsistoři ani zmínky nebylo. I sliboval Gerstenberger, kdyby stavové na tom návrhu přestali a od akademie a konsistoře upustili, že by to hleděl na císaři obdržeti, aby ten návrh potvrdil. (Slav.) Ta věc uvažována jest dne 25. června ve sněmě, a již někteří schylovali se přistoupiti k tomu návrhu, ale jiní opatrnější namítali, kterak by jenom Němcům z toho užitek vzešel, kdyby čeští evangelíci, nemajíce ani vlastní akademie ani své konsistoře, museli děti své do Němec na učení posílati a též tam odtud kněze bráti. Na to jest návrh ten jednosvorně zamítnut. (Slav.) Téhož dne přišli do sněmu nejvyšší úředníci, jsouce vysláni od císaře, který po nich stavům pod obojí vzkazoval, mají-li nějaké stížnosti, aby je ve spis uvedli a císaři podali.

Těm dána jest odpověď od stavů: když české věci v českých radách se neuvažují, a takových spisů až posavad od zlých a nepokojných lidí vždy jen k tomu užito jest, aby se věc protahovala a stavové ztrátou času a velikými útratami se omrzeli a bez vyřízení z Prahy odjeti přinuceni byli — protož že nechtějí s císařem v žádné další písemní jednání se pouštěti a že počkají toliko ještě do zítřka; nedá-li jim císař příznivou resoluci, že bez dalšího odkladu přistoupí k defensi, ať s nimi katolíci drží anebo ne. (Akta.) Nejvyšší purkrabí velice se vymlouval, že nejvyšší úředníci činili co mohli, jestli ničeho nevyřídili, to že vina jejich není; ostatně že se z toho těší, že byli jiní (Gerstenberger) při císaři šťastnější, kteří na něm stavům již tak znamenitých věcí vymohli. (Slav.)

Dne 26. vyhotoven jest zápis smlouvy mezi Čechy a Slezany, ve kterém obě strany na vzájem se zavazovaly, přispěti sobě na první požádání s 2000 pěšího lidu a 1000 jezdci, na druhé vyzvání s tím samým počtem, na třetí pak s celou svou mocí. (Akta.) Téhož dne pozdě večer přišla odpověď císařská, v které zase ničeho nebylo povoleno, toliko že poněkud byla sformována podle těch artikulů od posla saského navržených. (Slav.) Nadějíce se stavové pod obojí již napřed takové odpovědi, měli již pohotově svou omluvu na ni, již zaslali císaři, a hned přistoupili k defensi, jejížto od svrchu zmíněné komise vypracovaný návrh ve skutek uváděti se jali. Ta defense vypsána jest po celé zemi dvojnásobně podle šacunku od r. 1596, a nařízeno k jejímu spravování třicet direktorů, z každého stavu po deseti. Nad lidem válečným zvoleni jsou vůdcové, a sice za generála laitnanta hrabě z Thurnu, za generála maršálka Leonard

z Felsu a za generála vachtmistra Jan mladší z Bubna. Direktorům a generálům vyměřen plat, a Thurnovi dána moc i cizí lid najímat a s důstojníky o plat se smlouvat. To vše dálo se od stavů pod fochem, jakoby to jen proti zlým rádcům, jich nepřátelům a rušitelům pokoje čelilo; císařskou osobu vždy při všem vyhražovali, ano že to i k jeho vlastní ochraně činí, předstírali. Ještě jednou zeptali se katolíků, zdali chtějí přistoupiti k defensi, ale ti odložili s odpovědí do rána. (Slav.)

V témž sezení stavů vypovězen jest ze země do osmi dnů primas staroměstský Jiří Hejdelius pod trestem oběšení. Na odůvodnění takového příkrého ortele ve spis uvedena jsou všecka jeho provinění, a tu mu ve 20 článcích vytýkány páchané od něho neřády, ba i zjevné zločiny, jako že přišel k úřadům obecním, nemaje žádného v městech Pražských zakoupení; jakých ohavných šmejdů se dopouštěl; že s daněmi ze svých statků zůstával v restu, aniž jiných povinností zemských vykonával; že nalezené věci si přivlastňoval; že nočního času násilím do jednoho domu v úmyslu loupežném vrazil; že obec v dluhy uváděl, rady vynášel, sám do obce dlužen zůstával a jako primas všecku libovolnost sobě dovoloval, poctivé sousedy všelijak trýznil a nešlechetníky k úřadům dosazoval; že stavům pod obojí nadával, pravě že jeden Žid lepší jest než 15 takových, co se scházejí na Novoměstském rathouze; že vojáky najímal; že se vychloubal zvláštní důvěrou císařskou, pravě že císař často pro něj v noci posílá, že mu v své přítomnosti sedati dovoluje, ano že má on klíče od císařova pokoje. Tento tak zvaný vejhostní list Hejdeliusův čten jest veřejně ve sněmě, a druhého dne na to také na Staroměstské i Novoměstské radnici. (Akta.)

Zůstalit pak toho dne pohromadě stavové až do 11 hodin v noci, tak že když dlouho ze sněmu nešli, mnozí z prostředku jejich, kteří byli pro hlad dříve z hradu odešli, o jejich bezpečnosť se báli, i počaly proskakovati pověsti o jejich zabavení, z čehož lid obecný nemálo se po Praze bouřil. Tu sebralo se vzácnějších osob v počtu přes 100 koní, kteří jeli na hrad přesvědčit se co se děje, ale na cestě již potkávali vrácející se ze sněmu stavy, a tak město zase se upokojilo. (Slav.)

Že však zařízením defense stavové v zjevný odpor se proti císaři postavili, přestali od té doby choditi do sněmu na hrad Pražský, ale napotom schůzky své odbývali na radnici Staroměstské, an čeládka jejich dobře ozbrojená silnou stráž držela na rynku a pořádek udržovala mezi lidem obecným velice rozjitřeným. Rozepsání pak defense dáno do tisku. Vytištěno jest „v Starém Městě Pražském u dědice Mistra Daniele z Veleslavína," malý 4^0, $4^1/_2$ archu, a po vší zemi rozesláno.

Oddíl čtvrtý.

Všeobecná hotovosť až do stvrzení majestátu.

Hlava první.

Přísaha direktorů. Vyjednávání u nejvyššího purkrabího.

V sobotu dne 27. června instalováni jsou na radnici Staroměstské direktoři, a stavové pod obojí dali jim od sebe plnomocenství, naproti čemuž přijali od nich revers v ten smysl, že oni nic o své ujmě bez nich o náboženství vyjednávati nechtí, že jim každé hrozící nebezpečenství ohlásí, a z peněz, jaké od nich přijmou, účty složí. To vše stvrzeno jest přísahou s obou stran, načež direktoři v nové své důstojnosti zasedli. (Slav.)

Tu přišli na radnici Staroměstskou pan Ferdinand z Donína a pan Purkhart Točník z Křinic, jsouce vysláni od stavů katolických k stavům pod obojí, aby je pozvali do sněmu na hrad Pražský. Ale stavové pod obojí odepřeli, pravíce, že to již sedmá resoluce císařská

jest, která jakž první tak poslední původem neupřímných rad na takových škodných výkladech a výminkách postavena jest, že docela na záhubu stavů podobojích čelí; že oni ne pro přetržení sněmu, ale pro lepší bezpečnost sem na rathouz postoupili a dříve do sněmu nepůjdou, pokud jejich žádost strany artikulu o náboženství vyplněna nebude. (Akta.)

První jednání, ku kterému pak direktoři přistoupili, bylo o půjčku peněz, kterých bylo potřebí ke zřizování hotovosti, pokud by se nesešli daně od stavů dle vyměření r. 1596 na zem uložené. Potom rokováno o munici, a kdežto bylo velice pochybno, že by ji z královské zbrojnice dostati mohli, usnesli se direktoři na tom, aby o ni písemně požádali knížete Kristiana z Anhaltu. (Slav.)

Mezi tím, co direktoři na radnici v poradě seděli, stalo se, že jeden mnich od sv. Jakuba vmísil se mezi čeládku stavovskou, která v silném počtu a dobře ozbrojena rynk Staroměstský obsazena měla, a nepochybně všetečně sobě počínal. Ten jest za vyzvědače pokládán, i sběhla se naň luza a počala ho tepati, aniž tomu čeleď stavovská brániti mohla aneb chtěla, a on stěží jen útěkem život zachoval, skryv se v blízkém jednom domě. Takovým výtržnostem aby se budoucně ubránilo, poslali direktorové do všech klášterů, napomínajíce mnichy, aby, pokud ta roztržka trvá a od nich lepší řád nebude zaveden, raději doma zůstávali a nikde na ulicích se neukazovali; spolu pak město četnějšími strážemi opatřili a městské radě na srdce vložili péči o zachování pořádku. (Slav.)

Druhého dne obdrželi direktoři od některých bohatších obyvatelů Pražských 30.000 zl. jakožto půjčku na

tu vypsanou kontribuci. Tu jest mezi nimi jednáno o to, má-li se vedle hotovosti, kterou země od sebe postaví, také ještě cizí válečný lid najímati, a po dlouhém sporu o tu věc ustanoveno, aby se najaly 3000 pěšího a 1500 jízdního lidu, a to verbování poručeno jmenovaným již generálům. (Slav.)

Stavům Loketským, jichž vyslancové dne 29. června před direktory předstoupili, položen jest sjezd v jejich kraji, k němuž direktorové své komisaře vyslati slíbili. (Slav.)

Téhož dne poslal jest nejvyšší purkrabí k panu Janu Jiřímu z Švamberka, nejvyššímu sudímu dvorskému, k panu Václavovi Budovci, k panu Jiřímu z Gerštorfu, k panu Bohuslavovi z Michalovic, k panu Adamovi Linhartu a k panu Václavovi Magrlovi, žádaje jich, aby ho zítřejšího dne navštívili. Obeslaní tito oznámili to ihned na druhý den ve schůzce direktorů, tázajíce se co činiti mají. Direktoři nemálo se horšili, proč nejvyšší purkrabí po straně a jako soukromě k některým toliko osobám se obrací a ne ke všem direktorům společně, a konečně na tom zůstali, že vyslali dvě osoby z rytířstva k nejvyššímu purkrabímu, aby úmysl jeho zvěděli. Nejvyšší purkrabí vzkázal po nich direktorům, že on a ještě několik jiných osob pod jednou rádi by s těmi obeslanými pány o některé věci promluvili. Tu jest od direktorů většinou uzavřeno, aby šli a vyslechli, a však v jednání žádné aby se nepouštěli. Posláno pak s nimi pro jejich bezpečnost 15 mušketýrův a 11 jízdných. U nejvyššího purkrabího byli z katolických pánů ještě tito: pan Adam mladší z Valdšteina, pan Ferdinand purkrabí z Donína, pan Jan z Klenového a z Janovic a pan Purkhart Točník z Křinic. Tu jest vyslaným podobojím domlouváno, kte-

rak ústní jednání jest mnohem bezpečnější cesta ku postavení na místo té náboženské věci nežli dosavadní písemní „pro rozdílné všelijakých slov výklady," i navrhoval nejvyšší purkrabí, aby obě strany v jistém stejném počtu o to se smlouvaly, a sice nejlépe na hradě v soudné světnici, kdežto beztoho sněm ještě není vzdán. Vyslaní podobojí slíbili ten návrh direktorům přednésti, což i učinili. Přišel pak v tu dobu mezi direktory posel kurfiršta Saského dr. Gerstenberger, kterýžto jim radil a snažně o to žádal, aby se pustili v takové jednání, dávaje jim nejlepší naděje. Direktoři všemožně se vymlouvali, že podle reversu stavům daného nemohou se v žádné jednání dávati, zatím však konečně přece slíbili k nejvyššímu purkrabímu ze sebe některé osoby vyslati. (Slav.)

Muselo pak direktorům přede vším na tom záležeti, aby při tak povážlivém počínání svém ubezpečili se smýšlením obyvatelstva Pražského. Bylať sice v Praze náramná většina podobojích, a jmenovitě lid obecný až příliš zjevně smýšlení osvědčoval: nicméně bylo potřebí, aby netoliko luza, ale měšťanstvo samo prohlásilo se s kým stojí, a to tím více, kdežto od strany odporné mnohé důtklivé věci v obecenstvu proti direktorům a jejich počínání proskakovaly a v samé radě městské strana pod obojí s mnohými překážkami se potkávala, jakož stalo se jmenovitě při inštalaci direktorů, když ku plnomocenství jim od stavů daném také Staré město Pražské pečeť svou přitisknouti mělo, že purkmistr Daniel Holijan (?) spolu s třemi jinými katolickými radami proti tomu urputně se zasazovali, a však přehlasováni jsou od ostatních. (Slav.) Chtěliť tedy direktoři svolati obec, totiž valné shromáždění celého měšťanstva, aby jim stav věcí vysvětlili a jimi se ujistili, ale purkmistr právě jmenovaný

nechtěl se jim k tomu propůjčiti. I obeslali tedy direktoři sami ze své moci před sebe čtvrtníky, jimž nařídili, aby k zejtřejšímu dni obec na radnici svolali, jakož se i stalo. Tu mluvil k shromážděnému měšťanstvu pan Jan Oustecký, že ta defense nečelí proti císaři, aby se ničím nedávali másti, nýbrž že se to děje k zachování při pokoji JMC. i všech obyvatelův království, dále pak také k tomu, aby města spolu s vyššími stavy rovného opatření při náboženství svém užiti mohli. Přečetl také koncept majestátu císaři předložený, aby měšťanstvo zevrubně oč se jedná vědělo. Na to odpověděl od obce perkmistr hor viničných Tomáš Šlemer z Častalovic, vzdávaje díky vyšším za to, že tak horlivě měst se ujímají, pročež také oni s hrdly a statky při nich až do přemožení státi chtějí. Za to poděkoval Staroměstským ve jmenu direktorů pan Theobald Švihovský, a s tím obec se rozešla. (Akta.)

Téhož dne poslali direktoři několik osob k nejvyššímu purkrabímu, které mu měli poručeno oznámiti, že oni bez ostatních stavů v žádné jednání se dávati nemohou, a že stojí na potvrzení majestátu, jehož koncept byli císaři podali. Katolíků byl tenkráte větší počet u nejvyššího purkrabího, a ti se omlouvali, že k tomu jednání vybídnuti byli od posla saského, i jevili svou žádosť, aby mohli vyjednávati s větším počtem podobojích. Vyslancové direktorů slíbili to přednésti, a také proti tomu ničeho neměli, aby vyslechli přednešení katolíků; ovšem že odpověď na ně žádnou prý dáti nemohou. Katolíci tedy předložili podobojím dvě otázky: 1) jaký nedostatek jest v poslední císařské resoluci strany náboženství? a 2) v čem se koncept majestátu s tou resolucí nesrovnává? (Slav.) Tyto otázky vyslancové direkto-

rům přednesli, a nyní nastalo pilné vyjednávání obou stran, které zvláště za pomocí saského posla a pak převahou, jakou v tak nebezpečných okolnostech musela nabývati při dvoře strana mírnějších katolíků, konečně přece k žádoucímu cíli vedlo. Tu jest sem' tam posíláno od direktorů k nejvyššímu purkrabímu a zase naspět po celý týden, i smlouváno o každou písmenu zmíněného konceptu, při čemž strana pod obojí v nepodstatných některých věcech katolíkům povolila. Nejprvé vzkázali direktoři katolíkům, když oni se jich ptají jaký nedostatek jest v poslední císařské resoluci, že oni naopak táží se katolíků, jaký nedostatek oni v konceptu majestátu nacházejí? (Slav.) Tu katolíci vypočtli osm punktův, co by v tom konceptu změněno býti mělo, z nichž nejhlavnější byly následující: 1) nechtěli aby užíváno bylo slova *evangeličtí* stavové, nýbrž aby všude stálo: stavové *pod obojí*; 2) ohražovali se proti tomu, kdežto v konceptu majestátu stojí: *aby se na každém místě služby boží dle konfesí české konati směly*, to že nemůže rozuměno býti o kostelích katolických; 3) strany pohřbů, aby totiž osoby podobojí pochovávány býti mohly také v katolických kostelích, jakož naopak vždycky se dálo, že podobojí katolíkům pohřbů ve svých kostelích dopřávali, vyhražovali sobě kostel na hradě Pražském a kostely Plzenské a Budějovické; 4) co se týče konsistoře a akademie, aby obě strany k porovnání sporů volily stejný počet defensorů, totiž stavové šest a císař šest. Na některé z těch punktů deputace direktorů ihned odpověděla, ostatní, pravila, že musí vznésti na plný počet. Tak jmenovitě co se týče druhého punktu, v tom katolíkům přisvědčili, ale strany pohřbů důrazně opřeli se proti žádosti katolíků, že nevědí proč by podobojí neměli užívati rovného práva s katolíky,

kdežto jich přece mnohem větší počet jest nežli těchto, ano že právě na hradě Pražském pochován jest král Jiří, který byl pod obojí. Konečně zmínili se katoličtí páni, kterak JMC. doslechla, že stavové pod obojí válečný lid najímají, toho aby nečinili, že ti artikulové, o kterých ještě obě strany na rozdílech trvají, nejsou tak těžcí, aby nemohli k narovnání přijíti, a císař že sobě takového pokojného narovnání přeje. S tím toho dne deputace odešla. (Slav.) Druhého dne poslali direktoři po zralém uvážení věci nejvyššímu purkrabímu odpověď svou, ve které toliko strany druhého punktu povolovali; v ohledu ostatních v nejmenším neustupovali, pevně na svém stojíce. Co se pak týče najímání vojenského lidu, o tom vzkázali nejvyššímu purkrabímu, že ho sice něco mají, ale ne proti králi ani proti straně pod jednou, „nýbrž proti těm, kteří by něco proti straně pod obojí před sebe brali a tomu, aby milostivé zámluvy JMC. k vykonání přijíti mohly, překáželi, neb k pokoji věrných prostředkův podávaných užíti nechtěli;“ k tomu že oni jisté zprávy o tom mají, kterak posel španělský lid najímá, a v Bavořích mustruňky se dějí, při nichžto na Čechy se troštují. Nejvyšší purkrabí odpověděl, takové pověsti že jsou klevety a že se s vůlí neb vědomím JMC. žádné najímání lidu neděje. (Slav.) Dále oznamoval deputaci direktorské, že by císař k majestátu tomu na jistý spůsob povolil, kdyby totiž stavové pod obojí ty nedostatky, které se v něm nacházejí, reversem od sebe daným napraviti chtěli, ale aby upustili od defense, od direkci i všechněch závazkův a přísah, také aby ustoupili od výpovědi nad Felicianem Mošem a Hejdeliusem, poněvadž na sněmě nemá být nikdo souzen, než toliko od soudu pořádem práva. Deputace slíbila to oznámiti plnému počtu. (Akta.)

Po ten celý čas hrabě Thurn pilně po Praze verboval, z kteréhožto najatého lidu pěší ponecháni jsou v Praze, ale jezdci posíláni jsou na venkov, kdežto nejvíce ubytováni na gruntech pánů katolických, světských i duchovních, kteří s nimi velikou obtíž měli. Zatím povstávali v lidu rozličné rozprávky od strany pod jednou roztrušované, jakoby direktoři vinni byli těmi roztržkami, kdežto prý císař již tolik povoluje, že by na tom strana pod obojí přestati mohla; to najímání lidu že jest daremné, aby jej direktoři sami platili; kontribuce že by se neměla dávati, a jiných podobných řečí mnoho. Proti takovým škodlivým řečem vyslali direktoři listy do všech krajů, ve kterých obyvatelům království zprávu o tom dávají, jak věci stojí, aby se žádnými lživými pověstmi míliti nedávali. Datovány pak jsou tyto listy: „v pondělí den památní sv. mistra Jana Husa a mistra Jeronyma, mučedlníkův božích“ (6. července), což jmenovitě u dvora veliké pohoršení spůsobilo. Zároveň uzavřeli stavové i dále lid válečný najímati, na zápovědi císařské se neohlížejíce. (Slav.)

Téhož dne předložen jest direktorům ku podpisu svrchu zmíněný revers, oni však nechtěli jej podepsati, poněvadž by slova majestátu rušil, pravíce, až bude majestát stvrzen, že sobě katolíci budou moci učiniti opatření na sněmě. (Akta.) Tu posel saský Dr. Gerstenberger chodil od strany ke straně a prostředkoval, císaři pak domlouvali mírnější katolíci, aby povolil k žádosti stavů podobojích k uvarování ještě většího zlého, uvádějíce mu na paměť, kterak Matiáš puštěním svobody protestantům Rakousko upokojil, a že jest se obávati, aby stavové podobojí od císaře se odtrhnouce k němu jakožto čekanci království českého se nepřidali. Tu, ač nejvyšší kancléř

císaře velmi zrazoval ode všeho povolání, pravě mezi jiným výslovně: „Jestliže VCM. pan bratr král Matiáš svým povolením Rakušanům k zcestnému náboženství do pekla sobě cestu strojí, jest naděje, že VCM. jeho v tom následovati chtíti neráčí,“ (Slav.) císař, vida neústupnost stavů pod obojích, zjevnou jejich zpouru a rostoucí nebezpečenství, a když právě navrátivší se z Moravy poslové direktorů přinesli odpověď tamějších stavů, že také oni přistupují k defensi, vyhražujíce vedle císaře ještě také pána svého krále Matiáše (Skála), chtěj nechtěj nucena se viděl povoliti k majestátu, a však s tou poslední dvojí výminkou, aby na místě *evangeličtí stavové* postaveno v něm bylo: *stavové pod obojí*, pak aby se přidalo, že to vše trvati má dle znění religionsfridu až do obecného generálního křesťanského v říši o náboženství porovnání. Tyto obě výminky jakožto v hlavním smyslu majestátu nic neměnící direktoři konečně přijali; co se však týče upuštění od defense, které císař žádal, v tom se omluvili, že se oni i stavové dříve obapolně propustiti musí ze vzájemných závazkův, lid najatý že nelze hned najednou rozpustiti, než však bude strany majestátu všecko na náležitém místě postaveno, že i ta věc strany defense ke konci přivedena bude.

Hlava druhá.

Majestát vydán a v desky vložen.

Jakkoliv pak nyní hlavní otázka považována mohla býti za ukončenou, přece než majestát stavům pod obojí skutečně jest vydán, byly ještě mnohé tahanice mezi oběma

stranami o vedlejší věci. Tak nastupovali katolíci na to, aby jim stavové pod obojí k jejich opatření dali revers, tito zase odkazovali katolíky s tou věcí na sněm, tam aby o tom jednání bylo, a pokud by takový revers slova majestátu nerušil, že oni mu odporovati nebudou. Ve schůzkách pak obou stran, které držány byly ku poslednímu redigování konceptu majestátu, ještě jednou pokusili se katolíci o to, aby artikul o defensořích akademie dle jejich smyslu postaven byl, ale podobojí v tom nepovolili. Když konečně vše, co se majestátu týkalo, náležitě jest na místě postaveno, učiněno jest mezi oběma stranami písemné narovnání, ve kterém strana pod jednou slušně jest opatřena, a toto narovnání mělo býti od císaře potvrzeno a vedle majestátu do desk vloženo.

Dne 10. července vzkázáno jest direktorům, že císař majestát podepsal, aby si pro něj přišli na hrad do soudné světnice, že jim s dalším oznámením JMC. odveden bude. Tu stala se hádka mezi direktory, mají-li nahoru jíti, a konečně usnesli se na tom, aby nechodili, nýbrž aby majestát jim poslán byl. Takového usnešení pan z Donína, který s tím vzkázáním k direktorům byl vyslán, velice litoval a mrzutě odešel. Ale císař podruhé vzkázal direktorům, aby si přišli pro majestát, že jim ještě něco dále oznámiti chce, protož aby se dostavili v hojném počtu. Tu teprv vyslali direktoři ze sebe 12 osob na hrad spolu se spisem poděkovacím, ve kterém se omlouvali, proč ještě najatý vojenský lid propustiti nemohou. A však to, co císař direktorům ještě dále oznámiti chtěl, netýkalo se ničeho jiného, nežli právě upuštění od defense, kdežto on vždy na svém stál, že stavům podobojím nevydá dříve majestát, pokud oni lid naverbovaný nerozpustí. Že ale direktoři tomu odpírali,

císař majestát jim nevydal, a deputace s prázdným se navrátila. (Slav.)

Na to poslali dne 12. července direktoři novou deputaci do kanceláře české, která nejvyšším úředníkům pod jednou důtklivé výčitky pro takové prodlévání činila, vyhrožujíc jim, pokud by jací zlí následkové z toho pošli, že je stavové pod obojí postíhati budou na jich osobách i statcích. Tu nejvyšší purkrabí, žádoucí ten majestát již v ruce drže, učinil smiřlivou řeč k vyslancům direktorů, v které pravil mezi jiným, že císař té naděje jest, že při nastávajícím sněmovním jednání vedle častého se ohlašování podobojích nic nebude před sebe bráno proti mocnosti a důstojenství JMC.; bylo-li by jinak, že ten majestát nemá žádné moci míti. Když pak majestát vyslancům odevzdáván byl, ti pohřešili na něm obvyklý podpis nejvyššího kanclíře Zdeňka z Lobkovic, jehož, když na to ukazováno, nejvyšší purkrabí vymlouvati se jal, že ho duchovní rádcové jeho s toho zrazovali a on proti svému svědomí to býti pokládá. Na to odpověděli podobojí, že císař má také svědomí a přece svým podpisem poškvrniti je nemíní; když pak nejvyšší purkrabí se nabízel, že on sám se na místě nejvyššího kanclíře podepsati chce, vděčně to přijali. Podobně choulostivé svědomí jako nejvyšší písař měl také sekretář český Jan Mencel, který aby ten majestát také spolu, jakž na úřad jeho slušelo, podepsati nemusel, raději se z úřadu poděkoval. Na jeho místo podepsal se zeť jeho Pavel Michna, který za svého tchána sekretářem se stal. (Skála.)

Vyslancové direktorů přijavše majestát z rukou nejvyššího purkrabího nesli jej na Staroměstskou radnici, kdežto druhého dne čten jest veřejně u přítomnosti velikého počtu stavů. Učiněn jest z něho opis, původní pak

listina odevzdána jest ke schování radním pánům Novoměstským, od nichž na radnici jejich uložena jest do zelené truhly. (Slav.)

Když direktoři žádaný majestát již v rukou měli, znova dolehal císař na zrušení defense a rozpuštění válečného lidu, ale direktoři vymlouvali se jako dříve, že ta věc tak lehká není, ostatně že také Slezané, s nimiž oni v úzkém spolku jsou, podobného opatření v náboženství svém vyhledávají, tedy dříve než oni lid svůj rozpustí, aby císař také Slezanům podobný majestát vydal. K uvažování té věci pozváni jsou do kanceláře české nejvyšší úředníci a soudcové zemští pod obojí, aby o tom se svými kolegy pod jednou se smluvili. (Akta.)

Poněvadž pak po ustanovení direktorů větší počet stavů od sněmu na své statky se byl rozjel, a nyní, když překážka odstraněna jest, nastoupiti se mělo na další sněmovní jednání: protož rozpisoval císař do všech krajů, že již majestát udělil, aby se tedy stavové k dalšímu sněmování dostavili. Podobná psaní rozesílali po krajích také direktoři, zvouce stavy do Prahy k sněmu na pátou neděli po sv. Trojici, totiž na 19. července, a napomínajíce k odvádění kontribuce od nich vypsané. Zatím drželi lid svůj vojenský na rozpuštění, vyměřujíce mu odbytného. (Slav.)

K určenému dni sjeli se stavové a 20. července na Staroměstské radnici se shromáždili. Pan Budovec dával tu obšírnou zprávu o celém jednání direktorů s císařem, i vyličoval všecky obtíže a překážky, s jakými jim bojovati bylo, nežli účelu svého dosáhli. Potom čten jest veřejně majestát, jímžto císař uděloval svobodu české konfesi a konsistoř i akademii stavům pod obojí ke spravování odevzdával. Dále čteno porovnání mezi stranami

pod jednou a pod obojí, a též připomenuta slova nejvyššího purkrabího při odevzdávání majestátu, což když všecko jest vykonáno, stavové skrze jednoho ze svého prostředku poděkovali direktorům za jejich práci, spolu pak je žádali, aby se té práce nezbavovali, pokud i jiní pilní artikulové obecní na místě postaveni nebudou, slibujíce při nich státi se statky i hrdly svými. (Slav.)

Druhého dne odebrali se stavové na sněm, ale Zdeněk z Lobkovic, Vilém Slavata a Jaroslav z Martinic zůstali v české kanceláři a do sněmu nešli, tak jako také předešle při odevzdávání majestátu stavům pod obojí přítomni nebyli. Tu jal se nejvyšší purkrabí čísti sněmovní proposici, chtěje aby stavové již k uvažování jiných artikulů přistoupili, ale podobojí oznámili skrze pana Budovce, že dříve, než se to státi může, musí majestát v desky vložen býti. Jmenoval tedy nejvyšší purkrabí za relatory k deskám osoby ze stavu panského a rytířského, ale tu se ozvali města, žádajíce aby také z jejich stavu relatoři byli ustanoveni, poněvadž oni k tomu rovné právo mají. Tomu odporovali vyšší stavové, ale na radu nejvyššího purkrabího vznešena jest ta věc na císaře, který rozhodl v ten smysl, že ačkoliv toho dříve nebývalo, on nicméně v té příčině náboženství jim to povoluje, ale aby to za žádné právo neměli. Města poděkovali se císaři, pravíce, že na příštím sněmě dokázati chtí své právo k relacím. Tu jest i z měst ustanoveno šest relatorů, a dne 22. července majestát obvyklým způsobem do desk zemských vložen. (Slav.)

listina odevzdí
městským, od
zelené truhly.
Když dire
znova dolehal
lečného lidu,
že ta věc tak
oni v úzkém
ženství svém
rozpustí, aby
K uvažování t
vyšší úředníci
se svými kole
Poněvadž
stavů od sněm
překážka ods
sněmovní jed
že již majest
sněmování d
také direktoř
neděli po sv
najíce k odv
drželi lid sv
bytného. (Sl
K urče
Staroměstsk
tu obšírnou
i vyličoval
vati bylo,
veřejně maj
konfesí a k
vování odev

Hlava třetí.

Další jednání na sněmě v příč
Majestát na Karlštýně

Nežli však stavové pod obojí p
k uvažování dalších proposicí králova
mezi nimi a císařem ještě o některé j
byl císař přede vším na místo postavi
nější žádosti stavů byly následující: 1)
cliř byl s úřadu svého ssazen a k žá
připuštěn; 2) aby byla zachována rovnos
pod jednou i pod obojí; 3) aby také S
majestát jako Čechům byl vydán; 4) a
se Slezany od císaře [illegible] rzen byl; 5) a
moc, kterou stavové defensorům konsis
dali, také tímto sněmem od císaře potvrz
se defense nařídila; 7) aby císař potvrd
jaká jest od stavů sepsána. Naproti t
[illegible] na [illegible] direkce a rozp
[illegible] jakož i na to, a
[illegible] odvolány byly.

[illegible] kancléři zadali stav
[illegible] ho vinili z nese
[illegible] nepříslušnos
[illegible] spisem odpověděl
[illegible] se protahovala
[illegible] že on osobě
[illegible] že ho od sel
[illegible] nechali a od
[illegible] z Lobkovic upus

rovnosti sedání v soudech pod jednou i pod nemalá tahanice byla, když císař stavy jen pouhými sliby odbývati chtěl, tito ale věc ihned uvedenou míti žádali, odvolávajíce se na svůj při čemž při všem že jenom rovného práva naposledy císař přece k žádosti jejich svolil. týká majestátu Slezanům slíbeného, žádal císař aby dříve od spolku s Čechy uzavřeného upustili. tito učiniti nijak nechtěli. Také i toho Slezané, aby na budoucí časy žádná osoba duchovní nejvyššího hejtmana ve Slezsku ustanovována neuž císař dlouho odpíral. I chodili sobě poslové časté stěžovati ke stavům českým na to nepřícísařem jednání, a čeští stavové horlivě ujímali přímluvě své největší váhu dodávajíce tím, že ani slyšeti o žádném rozpuštění najatého lidu, dosti Slezanů vyplněny nebudou. Konečně viděl přinucena, vydati Slezanům majestát a povoliti dosti strany nejvyššího hejtmanství, ba i spolek Slezanů potvrdil, nechav dříve také svou osobu všecka knížata Slezská v něj pojmouti. (Akta.) ostatním svrchu vyčteným artikulům císař, ač ne ičného smlouvání, konečně povolil.

é míře, ve které stavové pod obojí uspokojováni císaře se svými žádostmi, také oni jemu povolukazovali, a 2. září svůj lid jízdný, 5. pak října n lid pěší rozpustili. Od direkce však neupupřed samým zavřením sněmu. Co se týče Moše liusa, onen 4. října náhle umřel, tomuto pak na přímluvy císařovy dovoleno s rodinou svou přev Čechách, s tím však výslovným doložením, aby nému úřadu nebyl připuštěn. (Akta.)

Hlava třetí.

Další jednání na sněmě v příčině náboženství. Majestát na Karlštýně uložen.

Nežli však stavové pod obojí přistoupili na sněmě k uvažování dalších proposití královských, jednáno jest mezi nimi a císařem ještě o některé jiné artikule, které byl císař přede vším na místo postaviti slíbil. Nejpřednější žádosti stavů byly následující: 1) aby nejvyšší kancléř byl s úřadu svého ssazen a k žádnému jinému nepřipuštěn; 2) aby byla zachována rovnost sedání v soudech pod jednou i pod obojí; 3) aby také Slezanům podobný majestát jako Čechům byl vydán; 4) aby spolek Čechů se Slezany od císaře potvrzen byl; 5) aby ten řád a ta moc, kterou stavové defensorům konsistoře a akademie dali, také tímto sněmem od císaře potvrzena byla; 6) aby se defense nařídila; 7) aby císař potvrdil amnestii, tak jakž jest od stavů sepsána. Naproti tomu nastupoval císař neustále na zrušení direkce a rozpuštění od stavů najatého lidu válečného, jakož i na to, aby výroky proti Mošovi a Hejdeliusovi odvolány byly.

Proti nejvyššímu kancléři zadali stavové pod obojí stížnost k císaři, v níž ho vinili z neschopnosti jeho k takovému úřadu a mnohých nepřístojností; na to zase nejvyšší kancléř zvláštním spisem odpověděl, stavové pak replikovali, a ta věc dlouho se protahovala, až konečně na zjevné vyjádření císařovo, že on osobě pana nejvyššího kancléře tak jest přivyklý, že ho od sebe propustiti nemůže, stavové přece tak nechali a od dalšího pronásledování pana Zdeňka z Lobkovic upustili. (Akta.)

Strany rovnosti sedání v soudech pod jednou i pod obojí také nemalá tahanice byla, když císař stavy jen leda bylo pouhými sliby odbývati chtěl, tito ale věc ihned ve skutek uvedenou míti žádali, odvolávajíce se na svůj větší počet, při čemž při všem že jenom rovného práva žádají, až naposledy císař přece k žádosti jejich svolil.

Co se týká majestátu Slezanům slíbeného, žádal císař na těchto, aby dříve od spolku s Čechy uzavřeného upustili, čehož tito učiniti nijak nechtěli. Také i toho Slezané žádali, aby na budoucí časy žádná osoba duchovní více za nejvyššího hejtmana ve Slezsku ustanovována nebyla, čemuž císař dlouho odpíral. I chodili sobě poslové slezští začasté stěžovati ke stavům českým na to neprospěšné s císařem jednání, a čeští stavové horlivě ujímali se jich, přímluvě své největší váhu dodávajíce tím, že nechtěli ani slyšeti o žádném rozpuštění najatého lidu, pokud žádosti Slezanů vyplněny nebudou. Konečně viděl se císař přinucena, vydati Slezanům majestát a povoliti k jich žádosti strany nejvyššího hejtmanství, ba i spolek Čechů a Slezanů potvrdil, nechav dříve také svou osobu jakož i všecka knížata Slezská v něj pojmouti. (Akta.) Také k ostatním svrchu vyčteným artikulům císař, ač ne bez rozličného smlouvání, konečně povolil.

V té míře, ve které stavové pod obojí uspokojováni jsou od císaře se svými žádostmi, také oni jemu povolnými se ukazovali, a 2. září svůj lid jízdný, 5. pak října i všecken lid pěší rozpustili. Od direkce však neupustili až před samým zavřením sněmu. Co se týče Moše a Hejdeliusa, onen 4. října náhle umřel, tomuto pak na veliké přímluvy císařovy dovoleno s rodinou svou přebývati v Čechách, s tím však výslovným doložením, aby k nižádnému úřadu nebyl připuštěn. (Akta.)

Hlava třetí.

Další jednání na sněmě v příčině náboženství. Majestát na Karlštýně uložen.

Nežli však stavové pod obojí přistoupili na sněmě k uvažování dalších proposicí královských, jednáno jest mezi nimi a císařem ještě o některé jiné artikule, které byl císař přede vším na místo postaviti slíbil. Nejpřednější žádosti stavů byly následující: 1) aby nejvyšší kancléř byl s úřadu svého ssazen a k žádnému jinému nepřipuštěn; 2) aby byla zachována rovnosť sedání v soudech pod jednou i pod obojí; 3) aby také Slezanům podobný majestát jako Čechům byl vydán; 4) aby spolek Čechů se Slezany od císaře potvrzen byl; 5) aby ten řád a ta moc, kterou stavové defensorům konsistoře a akademie dali, také tímto sněmem od císaře potvrzena byla; 6) aby se defense nařídila; 7) aby císař potvrdil amnestii, tak jakž jest od stavů sepsána. Naproti tomu nastupoval císař neustále na zrušení direkce a rozpuštění od stavů najatého lidu válečného, jakož i na to, aby výroky proti Mošovi a Hejdeliusovi odvolány byly.

Proti nejvyššímu kancléři zadali stavové pod obojí stížnosť k císaři, v níž ho vinili z neschopnosti jeho k takovému úřadu a mnohých nepřístušností; na to zase nejvyšší kancléř zvláštním spisem odpověděl, stavové pak replikovali, a ta věc dlouho se protahovala, až konečně na zjevné vyjádření císařovo, že on osobě pana nejvyššího kancléře tak jest přivyklý, že ho od sebe propustiti nemůže, stavové přece tak nechali a od dalšího pronásledování pana Zdeňka z Lobkovic upustili. (Akta.)

Strany rovnosti sedání v soudech pod jednou i pod obojí také nemalá tahanice byla, když císař stavy jen leda bylo pouhými sliby odbývati chtěl, tito ale věc ihned ve skutek uvedenou míti žádali, odvolávajíce se na svůj větší počet, při čemž při všem že jenom rovného práva žádají, až naposledy císař přece k žádosti jejich svolil.

Co se týká majestátu Slezanům slíbeného, žádal císař na těchto, aby dříve od spolku s Čechy uzavřeného upustili, čehož tito učiniti nijak nechtěli. Také i toho Slezané žádali, aby na budoucí časy žádná osoba duchovní více za nejvyššího hejtmana ve Slezsku ustanovována nebyla, čemuž císař dlouho odpíral. I chodili sobě poslové slezští začasté stěžovati ke stavům českým na to neprospěšné s císařem jednání, a čeští stavové horlivě ujímali se jich, přímluvě své největší váhu dodávajíce tím, že nechtěli ani slyšeti o žádném rozpuštění najatého lidu, pokud žádosti Slezanů vyplněny nebudou. Konečně viděl se císař přinucena, vydati Slezanům majestát a povoliti k jich žádosti strany nejvyššího hejtmanství, ba i spolek Čechů a Slezanů potvrdil, nechav dříve také svou osobu jakož i všecka knížata Slezská v něj pojmouti. (Akta.) Také k ostatním svrchu vyčteným artikulům císař, ač ne bez rozličného smlouvání, konečně povolil.

V té míře, ve které stavové pod obojí uspokojováni jsou od císaře se svými žádostmi, také oni jemu povolnými se ukazovali, a 2. září svůj lid jízdný, 5. pak října i všecken lid pěší rozpustili. Od direkce však neupustili až před samým zavřením sněmu. Co se týče Moše a Hejdeliusa, onen 4. října náhle umřel, tomuto pak na veliké přímluvy císařovy dovoleno s rodinou svou přebývati v Čechách, s tím však výslovným doložením, aby k nižádnému úřadu nebyl připuštěn. (Akta.)

Hlava třetí.

Další jednání na sněmě v příčině náboženství. Majestát na Karlštýně uložen.

Nežli však stavové pod obojí přistoupili na sněmě k uvažování dalších proposicí královských, jednáno jest mezi nimi a císařem ještě o některé jiné artikule, které byl císař přede vším na místo postaviti slíbil. Nejpřednější žádosti stavů byly následující: 1) aby nejvyšší kancléř byl s úřadu svého ssazen a k žádnému jinému nepřipuštěn; 2) aby byla zachována rovnosť sedání v soudech pod jednou i pod obojí; 3) aby také Slezanům podobný majestát jako Čechům byl vydán; 4) aby spolek Čechů se Slezany od císaře potvrzen byl; 5) aby ten řád a ta moc, kterou stavové defensorům konsistoře a akademie dali, také tímto sněmem od císaře potvrzena byla; 6) aby se defense nařídila; 7) aby císař potvrdil amnestii, tak jakž jest od stavů sepsána. Naproti tomu nastupoval císař neustále na zrušení direkce a rozpuštění od stavů najatého lidu válečného, jakož i na to, aby výroky proti Mošovi a Hejdeliusovi odvolány byly.

Proti nejvyššímu kancléři zadali stavové pod obojí stížnosť k císaři, v níž ho vinili z neschopnosti jeho k takovému úřadu a mnohých nepřístušností; na to zase nejvyšší kancléř zvláštním spisem odpověděl, stavové pak replikovali, a ta věc dlouho se protahovala, až konečně na zjevné vyjádření císařovo, že on osobě pana nejvyššího kancléře tak jest přivyklý, že ho od sebe propustiti nemůže, stavové přece tak nechali a od dalšího pronásledování pana Zdeňka z Lobkovic upustili. (Akta.)

Strany rovnosti sedání v soudech pod jednou i pod obojí také nemalá tahanice byla, když císař stavy jen leda bylo pouhými sliby odbývati chtěl, tito ale věc ihned ve skutek uvedenou míti žádali, odvolávajíce se na svůj větší počet, při čemž při všem že jenom rovného práva žádají, až naposledy císař přece k žádosti jejich svolil.

Co se týká majestátu Slezanům slíbeného, žádal císař na těchto, aby dříve od spolku s Čechy uzavřeného upustili, čehož tito učiniti nijak nechtěli. Také i toho Slezané žádali, aby na budoucí časy žádná osoba duchovní více za nejvyššího hejtmana ve Slezsku ustanovována nebyla, čemuž císař dlouho odpíral. I chodili sobě poslové slezští začasté stěžovati ke stavům českým na to neprospěšné s císařem jednání, a čeští stavové horlivě ujímali se jich, přímluvě své největší váhu dodávajíce tím, že nechtěli ani slyšeti o žádném rozpuštění najatého lidu, pokud žádosti Slezanů vyplněny nebudou. Konečně viděl se císař přinucena, vydati Slezanům majestát a povoliti k jich žádosti strany nejvyššího hejtmanství, ba i spolek Čechů a Slezanů potvrdil, nechav dříve také svou osobu jakož i všecka knížata Slezská v něj pojmouti. (Akta.) Také k ostatním svrchu vyčteným artikulům císař, ač ne bez rozličného smlouvání, konečně povolil.

V té míře, ve které stavové pod obojí uspokojováni jsou od císaře se svými žádostmi, také oni jemu povolnými se ukazovali, a 2. září svůj lid jízdný, 5. pak října i všecken lid pěší rozpustili. Od direkce však neupustili až před samým zavřením sněmu. Co se týče Moše a Hejdeliusa, onen 4. října náhle umřel, tomuto pak na veliké přímluvy císařovy dovoleno s rodinou svou přebývati v Čechách, s tím však výslovným doložením, aby k nižádnému úřadu nebyl připuštěn. (Akta.)

Hlava třetí.

Další jednání na sněmě v příčině náboženství. Majestát na Karlštýně uložen.

Nežli však stavové pod obojí přistoupili na sněmě k uvažování dalších proposicí královských, jednáno jest mezi nimi a císařem ještě o některé jiné artikule, které byl císař přede vším na místo postaviti slíbil. Nejpřednější žádosti stavů byly následující: 1) aby nejvyšší kancléř byl s úřadu svého ssazen a k žádnému jinému nepřipuštěn; 2) aby byla zachována rovnost sedání v soudech pod jednou i pod obojí; 3) aby také Slezanům podobný majestát jako Čechům byl vydán; 4) aby spolek Čechů se Slezany od císaře potvrzen byl; 5) aby ten řád a ta moc, kterou stavové defensorům konsistoře a akademie dali, také tímto sněmem od císaře potvrzena byla; 6) aby se defense nařídila; 7) aby císař potvrdil amnestii, tak jakž jest od stavů sepsána. Naproti tomu nastupoval císař neustále na zrušení direkce a rozpuštění od stavů najatého lidu válečného, jakož i na to, aby výroky proti Mošovi a Hejdeliusovi odvolány byly.

Proti nejvyššímu kancléři zadali stavové pod obojí stížnost k císaři, v níž ho vinili z neschopnosti jeho k takovému úřadu a mnohých nepřístojností; na to zase nejvyšší kancléř zvláštním spisem odpověděl, stavové pak replikovali, a ta věc dlouho se protahovala, až konečně na zjevné vyjádření císařovo, že on osobě pana nejvyššího kancléře tak jest přivyklý, že ho od sebe propustiti nemůže, stavové přece tak nechali a od dalšího pronásledování pana Zdeňka z Lobkovic upustili. (Akta.)

Strany rovnosti sedání v soudech pod jednou i pod obojí také nemalá tahanice byla, když císař stavy jen leda bylo pouhými sliby odbývati chtěl, tito ale věc ihned ve skutek uvedenou míti žádali, odvolávajíce se na svůj větší počet, při čemž při všem že jenom rovného práva žádají, až naposledy císař přece k žádosti jejich svolil.

Co se týká majestátu Slezanům slíbeného, žádal císař na těchto, aby dříve od spolku s Čechy uzavřeného upustili, čehož tito učiniti nijak nechtěli. Také i toho Slezané žádali, aby na budoucí časy žádná osoba duchovní více za nejvyššího hejtmana ve Slezsku ustanovována nebyla, čemuž císař dlouho odpíral. I chodili sobě poslové slezští začasté stěžovati ke stavům českým na to neprospěšné s císařem jednání, a čeští stavové horlivě ujímali se jich, přímluvě své největší váhu dodávajíce tím, že nechtěli ani slyšeti o žádném rozpuštění najatého lidu, pokud žádosti Slezanů vyplněny nebudou. Konečně viděl se císař přinucena, vydati Slezanům majestát a povoliti k jich žádosti strany nejvyššího hejtmanství, ba i spolek Čechů a Slezanů potvrdil, nechav dříve také svou osobu jakož i všecka knížata Slezská v něj pojmouti. (Akta.) Také k ostatním svrchu vyčteným artikulům císař, ač ne bez rozličného smlouvání, konečně povolil.

V té míře, ve které stavové pod obojí uspokojováni jsou od císaře se svými žádostmi, také oni jemu povolnými se ukazovali, a 2. září svůj lid jízdný, 5. pak října i všecken lid pěší rozpustili. Od direkce však neupustili až před samým zavřením sněmu. Co se týče Moše a Hejdeliusa, onen 4. října náhle umřel, tomuto pak na veliké přímluvy císařovy dovoleno s rodinou svou přebývati v Čechách, s tím však výslovným doložením, aby k nižádnému úřadu nebyl připuštěn. (Akta.)

Mezi tím také sepsán jest řád církevní strany konsistoře a kněží, jak budoucně ode všech podobojích drženo býti má, což však nestalo se bez odporu od strany kompaktátistů, kteří těžce to nesli, že nyní spolu s Bratřími býti mají pod jednou správou. Potom volení jsou défensoři a nová konsistoř, jejímž administratorem učiněn farář Tejnský kněz Eliaš Šud ze Semanína.

Naposledy i tu amnestii podepsal císař, v níž se zavazoval, že tu nařízenou od stavů podobojích direkci á defensi žádnému v ní účastnému ve zlém zpomínati aniž proto mstiti se chtíti nebude. Na tu amnestii podpisovali se také stavové katoličtí, jedině nejvyšší kancléř, Slavata a Martinic podepsati se nechtěli, načež učiněna jest proti nim protestace od stavů podobojích, ve které ustanoveno, kdyby budoucně kdokoliv proti majestátu se čeho dopustil, aby k těm, kteří se na amnestii podepsati nechtěli, jako k nepřátelům svornosti a pokoje hleděno bylo. Také jsou všickni tři vyloučeni z počtu dvanácti soudců pod jednou, kteří podle narovnání mezi oběma stranami učiněného, v případu jejich neshody, spolu s dvanácti osobami podobojí takovou při rozhodovati měli. (Skála.)

Po vyrovnání všech těchto sporů přikročeno jest k ostatnímu sněmovnímu jednání, které se protáhlo až do 23. února r. 1610. Tu jest mezi jinými obecnými artikuli nařízena nová defense ve srozumění s císařem, a noví generálové nad hotovostí zemskou ustanoveni. Před uzavřením pak sněmu vrátili direktoři stavům plnomocenství své, a obě strany ze svých přísah se propustily, načež od stavů poděkování učiněno jest direktorům za jejich práci, a tak ta direkce konec vzala. (Akta.)

Dne 26. února dála se slavná jízda na Karlštýn.

Ustanovení totiž k tomu údové stavů vezli tam majestát uložený v krabici stříbrné, na kteréžto vyryty byly erby direktorů a přivěšeny jejich pečeti, aby jej tam spolu s často zmíněným porovnáním mezi stranou pod jednou a pod obojí a s amnestií vedle ostatních zemských privilegií schovali. Při té příležitosti pan Vilém Slavata jakožto první purkrabí Karlštejnský hospodáře činil a deputací s majestátem poslanou skvostně vyčastoval, a však, poněvadž právě byl pátek a k tomu čas postní, jak toho tak i druhého dne žádného masa jim nedal, než toliko samé ryby, čímž pány nekatolické velice rozmrzel, kteří dle svého spůsobu nemálo naň hubovali a kleli. (Slav.)

Tak skončilo se to přepamátní jednání o majestát, při němž nejpatrněji ukázala se bezmocnost císařova, který ustanovením direkce i výkonné své moci zbaven pravou hříčkou učiněn jest v rukou stavů. Ale to vše jen jeho vlastní vinou se stalo, když radou urputníků jesuitských zaveden odvážil se pustiti v boj bez náležitého uvážení nerovnosti sil. Můžeť pak toto vypravování sloužiti za příklad, jakým během vždy a všude chodívají věci politické, nechť si již cíle a konce svého docházejí v roce jediném, jako tuto jsme viděli, anebo třeba na dlouhá léta se protahují.

Hlava třetí.

Další jednání na sněmě v příčině náboženství. Majestát na Karlštýně uložen.

Nežli však stavové pod obojí přistoupili na sněmě k uvažování dalších proposití královských, jednáno jest mezi nimi a císařem ještě o některé jiné artikule, které byl císař přede vším na místo postaviti slíbil. Nejpřednější žádosti stavů byly následující: 1) aby nejvyšší kanclíř byl s úřadu svého ssazen a k žádnému jinému nepřipuštěn; 2) aby byla zachována rovnosť sedání v soudech pod jednou i pod obojí; 3) aby také Slezanům podobný majestát jako Čechům byl vydán; 4) aby spolek Čechů se Slezany od císaře potvrzen byl; 5) aby ten řád a ta moc, kterou stavové defensorům konsistoře a akademie dali, také tímto sněmem od císaře potvrzena byla; 6) aby se defense nařídila; 7) aby císař potvrdil amnestii, tak jakž jest od stavů sepsána. Naproti tomu nastupoval císař neustále na zrušení direkce a rozpuštění od stavů najatého lidu válečného, jakož i na to, aby výroky proti Mošovi a Hejdeliusovi odvolány byly.

Proti nejvyššímu kanclíři zadali stavové pod obojí stížnosť k císaři, v níž ho vinili z neschopnosti jeho k takovému úřadu a mnohých nepřístojností; na to zase nejvyšší kanclíř zvláštním spisem odpověděl, stavové pak replikovali, a ta věc dlouho se protahovala, až konečně na zjevné vyjádření císařovo, že on osobě pana nejvyššího kanclíře tak jest přivyklý, že ho od sebe propustiti nemůže, stavové přece tak nechali a od dalšího pronásledování pana Zdeňka z Lobkovic upustili. (Akta.)

Strany rovnosti sedání v soudech pod jednou i pod obojí také nemalá tahanice byla, když císař stavy jen leda bylo pouhými sliby odbývati chtěl, tito ale věc ihned ve skutek uvedenou míti žádali, odvolávajíce se na svůj větší počet, při čemž při všem že jenom rovného práva žádají, až naposledy císař přece k žádosti jejich svolil.

Co se týká majestátu Slezanům slíbeného, žádal císař na těchto, aby dříve od spolku s Čechy uzavřeného upustili, čehož tito učiniti nijak nechtěli. Také i toho Slezané žádali, aby na budoucí časy žádná osoba duchovní více za nejvyššího hejtmana ve Slezsku ustanovována nebyla, čemuž císař dlouho odpíral. I chodili sobě poslové slezští začasté stěžovati ke stavům českým na to neprospěšné s císařem jednání, a čeští stavové horlivě ujímali se jich, přímluvě své největší váhu dodávajíce tím, že nechtěli ani slyšeti o žádném rozpuštění najatého lidu, pokud žádosti Slezanů vyplněny nebudou. Konečně viděl se císař přinucena, vydati Slezanům majestát a povoliti k jich žádosti strany nejvyššího hejtmanství, ba i spolek Čechů a Slezanů potvrdil, nechav dříve také svou osobu jakož i všecka knížata Slezská v něj pojmouti. (Akta.) Také k ostatním svrchu vyčteným artikulům císař, ač ne bez rozličného smlouvání, konečně povolil.

V té míře, ve které stavové pod obojí uspokojováni jsou od císaře se svými žádostmi, také oni jemu povolnými se ukazovali, a 2. září svůj lid jízdný, 5. pak října i všecken lid pěší rozpustili. Od direkce však neupustili až před samým zavřením sněmu. Co se týče Moše a Hejdeliusa, onen 4. října náhle umřel, tomuto pak na veliké přímluvy císařovy dovoleno s rodinou svou přebývati v Čechách, s tím však výslovným doložením, aby k nižádnému úřadu nebyl připuštěn. (Akta.)

od Nás odložen, a potom jiný sněm ke dni outernímu po sv. Pavlu na víru křesťanskou obrácení mandatem Naším rozepsán a na Hrad Pražský položen byl, a dotčení Stavové podobojí, podavše nám znovu dotčené konfesí a snešení své společně, nepřestávali toho při Nás jakožto Králi a Pánu svém, netoliko skrze své snažné, poddané a ponížené prosby, ale i skrze znamenité a vzáctné přímluvy vyhledávati, abychom k žádosti týchž Stavův podobojí, věrných a milých poddaných Našich, povoliti ráčili: majíce My to vše s Nejvyššími Ouředníky a Soudi Zemskými a Radami Našimi Království Českého v Našem císařském a královském bedlivém uvážení, nepominuli jsme na poníženou a poddanou prosbu týchž Pánův, Rytířův, Pražan a jiných vyslaných z Měst, ze všech tří Stavů Království tohoto Našeho Českého, pod obojí tělo a krev Pána Ježíše Krista přijímajících a k též konfesí s přiznávajících, věrných poddaných Svých milých, všem třem Stavům Království tohoto, věrným poddaným Našim sněm obecní ke dni pondělnímu po neděli, jenž slov Rogationum, jinak křížová, léta tohoto tisícího šestistého devátého mandáty svými královskými rozepsati, na Hrad Pražský položiti a v týchž mandátích vůbec vyšších mezi jinými toho zjevně doložiti, že při tomto sněmu ten artikul o náboženství k zavření, na místě a konci postavení do proposice sněmovní položiti, a kterak by všichni i jedenkaždý obzvláštně, jak strana pod jednou tak pod obojí, a kteří se k též konfesí Nám předešle od ich podané přiznávají, náboženství své beze všech překážek a outiskův ode všech lidí, buď duchovních aneb světských, vykonávati mohli, je v tom náležitě opatřiti chtíti ráčíme, jakž tíž mandátové Naši, jichž jest datum a Hradě Pražském v sobotu po neděli Jubilate léta tohoto tisícího

šestistého devátého, v tom artikuli to v sobě obsahují a zavírají; k kterémužto obecnému tak od Nás rozepsanému sněmu když jsou se všickni tři Stavové poslušně a poddaně najíti dali, a My podlé Naší milostivé zámluvy, v témž mandátu Našem doložené, jsme v proposici Naší sněmovní předně ten artikul o náboženství položiti ráčili, tu jsou často dotčení všickni tři Stavové sjednocení podobojí žádost svou předešlou v spisu Nám od Nich poznám obnovili, a za dostatečné opatření i jim toho laskami zemskými potvrzení poddaně prosili.

I chce My tomu, aby v tomto Království mezi všemi třmi Stavy, jakož stranou pod jednou tak i často dotčenou stranou pod obojí všemi věrnými a milými poddanými našimi, nyní i na budoucí časy všelijaká láska, svornost, pokoj a dobré srozumění k vzdělání a zachování obecného dobrého pokoje zůstávati, každá strana náboženství své, v kterém se spasení svého důvěřuje, volně a svobodně bez utiskování a všech překážek jedni k druhým povozovati mohla, a aby se (jakož slušné jest) sněmovnímu snešení léta tisícího šestistého osmého učiněnému, i tak tomu mandátu Našemu vůbec vyšlému (v kterémž jsme dotčené sjednocené Stavy podobojí k též konfesi se přiznávající za ty, kterýmiž jsou vždycky byli, totiž za své věrné poslušné poddané, pod milostivou ochranu Naši ke všem řádům, právům a svobodám tohoto Království náležející, na které se povinnost Naše královská, práva a zřízení zemská vztahují, vyhlásiti ráčili a i nyní vyhlašujeme) zadosti stalo; prohlédajíce jakož k dotčeným znamenitým přímluvám, tak i k mnohým a snažným prosbám jich Stavů podobojí, a k mnohým věrným a platným od ich Nám po všecken čas Našeho šťastného nad nimi kralování v skutku prokázaným službám, z těch

ze všech i jiných mnohých příčin s dobrým rozmyslem Naším jistým vědomím, mocí královskou v Čechách, s radou nejvyšších Úředníkův, Soudcův Zemských a Rad Našich, takto jsme ten artikul o náboženství při tomto nyní se na Hradě Pražském držícím obecním sněmě se všemi třími stavy tohoto království ustanoviti, zavříti, a je Stavy podobojí tímto Majestátem Naším opatřiti ráčíme a opatřujeme.

Předně, jakož prvé to Zřízením Zemským k 32 utvrzeno jest, co se víry dotýče, pod jednou spůsobou a pod oběma aby se neutiskovali, než spolu byli za jednoho člověka jako dobří přátelé, též strana strany aby nehaněla, toho se při témž Zřízení Zemském v tom artikuli zúplna zůstavuje a tím sobě oboje stranyna budoucí časy zavázány jsou a býti mají, pod pokutami tými Zřízením Zemským vyměřenými.

A poněvadž strana pod jednou v tomto Království náboženství své volně a svobodně provozuje, a strana podobojí k též konfesi české se přiznávající jí v tom žádné překážky neb vyměření nečiní: aby tedy v tom rovnost zachována býti mohla, protož jim k tomu povolovati, moc a právo dávati ráčíme, aby i to dotčení sjednocení Stavové podobojí, jakž stav panský, rytířský, tak i Pražané, Horníci a jiná města s lidí poddanými jich, a summou všickni, kteří se koliv k dotčené konfesi české, někdy slavné a svaté paměti Jiřího Maximilianovi panu Otci Našemu nejmilejšímu, při sněmu obecním léta tisícího pětistého sedmdesátého třetího, a nyní znovu nám podané (při kteréž je milostivě zůstavovati ráčíme) přiznali a přiznávají, žádného nevyjmiňujíce, tolikéž náboženství své křesťanské podobojí podlé též konfesi a svého mezi sebou učiněného porovnání a sjednocení

volně a svobodně všudy a na všelikém místě provozovati a vykonávati, při víře a náboženství svém, též i při kněžstvu a řádu církevním, kterýž mezi nimi jest anebo od nich nařízen bude, pokojně zanechání býti mohli, a to až do křesťanského dokonalého obecného porovnání o náboženství v Svaté Říši, a kompaktáty již prvé na sněmu obecním léta tisícího pětistého šedesátého sedmého minulými a z privilegium zemského i jinde vypuštěnými se spravovati povinni býti nemají, nejsou a nebudou.

Dáleji také týmž Stavům podobojí tuto zvláštní milost činiti a jim všem třem Stavům podobojí k též konfesi se přiznávajícím konsistoř Pražskou dolejší v moc a opatrování jejich zase dávati a k tomu milostivě povolovati ráčíme, aby tiž sjednocení Stavové podobojí touž konsistoř kněžstvem svým podlé též konfesí a snešení svého obnoviti, a též kněžstvo jak české tak německé podlé ní říditi dáti anebo zřízení na své kollatury bez všelijaké překážky arcibiskupa Pražského aneb kohožkoliv jiného dosazovati, přijímati; nicméně i akademii Pražskou, od starodávna straně podobojí náležející, kterouž jim Stavům se vším jejím příslušenstvím tolikéž v moc jejich milostivě dávati ráčíme, tak aby ji muži hodnými a učenými osazovati, dobré, chvalitebné řády nařizovati a nad tím obojím z prostředku svého jisté osoby za defensory nařídíti mohli. Mezi tím pak, dokudž by se tohokoliv od nich nevykonávalo, mají nicméně tiž Stavové podobojí všickni při tom, což svrchu psáno jest, aby náboženství své volně a svobodně všudy provozovati mohli, zouplna zanechání býti.

A kolikkoliv osob tiž sjednocení Stavové podobojí z prostředku svého za defensory nad touž svou konsistoří a akademií Pražskou s společného svého snešení ze všech

tří Stavův v rovném počtu nařídí a je nám jakožto Králi a Pánu svému zejména poznamenané podají, chceme a máme ty všecky osoby, kteréž nám tak poznamenané podány budou, žádného z nich nevypouštějíc, a mimo tu povinnost, kteráž jim od Stavův svěřena bude, jim žádných jiných povinností neb instrukcí nedávajíc, ode dne podání Nám téhož poznamenání ve dvou nedělích pořád zběhlých k tomu potvrditi a je za takové defensory vyhlásiti. Pakli bychom pro jiná zaneprázdnění Naše neb jakékoliv jiné příčiny v tom času svrchu oznámeném jich potvrditi nemohli a nepotvrdili, tehdy mají přece nad tím obojím za defensory zůstati, to vše říditi a konati moc míti, jakoby od Nás k tomu potvrzení a vyhlášeni byli. A umřel-li by kdy který z nich, tehdy na místo toho z světa sešlého tiž Stavové podobojí při tehdáž nejprv příštím sněmě budou moci jiného k těm živým pozůstávajícím voliti a přidati, což se i na časy potomní vždycky způsobem svrchu psaným jakožto od Nás, dědicův Našich a budoucích Králův Českých, tak i od nich Stavův a Defensorův říditi a konati má.

Jestliže by kdo také z týchž sjednocených všech tří Stavův tohoto Království podobojí mimo ty kostely a chrámy Boží, jichž v držení jsou a kteříž jim prvé náležejí (při nichž pokojně zůstaveni a zanecháni býti mají), ještě buď v městech, v městečkách, vesnicích aneb kdekoliv jinde chtěl nebo chtěli víceji chrámův neb kostelův k Boží službě, aneb také školy pro vyučování mládeže vystavěti dáti: toho jakož stav panský, rytířský, tak Pražané, Horníci a jiná města, všickni společně i jedenkaždý obzvláštně, volně a svobodně každého času učiniti moci bude a budou, bez překážky každého člověka všelikteraké.

A jakož v nejedněch městech Našich Královských i její Milosti Císařové jakožto Králové České z obojího náboženství, totiž pod jednou i pod obojí, spolu bydlejí: protož tomu obzvláštně chtíti a o tom poroučeti ráčíme, aby pro zachování lásky a svornosti každá strana náboženství své volně provozovala, kněžími svými se řídila a spravovala, a jedna strana druhé v jejím náboženství a řádích žádného vyměřování nečinila, provozování náboženství, mrtvých těl v kostelích a na krchovích pochovávání a zvonění nebránila.

Také již po dnešní den žádný, jak z vyšších svobodných Stavův, tak ani města, městečka i také selský lid od vrchností svých ani žádného jiného duchovního ani světského člověka nemají a nemá od svého náboženství odtiskován a k náboženství strany druhé mocí ani nižádným vymyšleným spůsobem přinucován býti.

A že to vše, což svrchu psáno, od Nás pro zachování lásky a svornosti věrně míněno a nařízeno jest, protož přikázáme slovem svým královským, že tiž všickni sjednocení tří Stavové Království Našeho Českého podobojí, k též konfesí české se přiznávající, nynější i budoucí potomci jich, při tom při všem, což se svrchu píše, od Nás, dědicův Našich i budoucích Králův Českých zouplna, v celosti, bez přerušení zůstaveni a chráněni býti mají, nebo je také v tom ve všem při tom pokoji v svaté Říši o náboženství, jenž religionsfryd slove, učiněném, jakožto přední oud svaté Říše zůstavujeme a zanecháváme, v čemž se jim nemá od Nás, dědicův Našich a budoucích Králův Českých, ani od žádného jiného duchovního ani světského člověka překážky žádné činiti na časy budoucí a věčné.

A proti tomuto výš dotčenému o náboženství učiněnému pokoji a jich Stavův podobojí od nás stálému opatření žádná poručení a nic takového, což by jim v čem nejmenším překážku neb změnění toho učiniti mohlo, od Nás, dědicův Našich a budoucích Králův Českých, ani od žádného jiného vycházeti ani přijímáno býti nemá. A byť i pak vyšlo neb od kohokoliv přijato bylo, tehdy nemá to moci žádné míti, ani v té věci co buď právně nebo bez práva více souzeno aneb vyřknuto býti, za kteroužto příčinou předešlá všelijaká proti dotčené straně podobojí a kteříž se k též konfesi české přiznávají, odkudkoliv vyšlá poručení a mandáty vyzdvihovati, mořiti, kaziti a v nic obracovati ráčíme, tak že to vše, i nynější a předešlé jich Stavův při Nás potvrzení téhož artikule vyhledávání a cožkoliv mezi tím až posavad se zběhlo, není a býti nemá jim všem třem sjednoceným Stavům tohoto Království, společně i obzvláštně, k nižádné ouhoně a ujmě jich dobrých pověstí a jakékoliv obtížnosti. Což jim také od Nás i budoucích Králův Českých ničímž zlým spomínáno a zjinačováno býti nemá nyní, na časy budoucí a věčné.

Přikazujíce všem Nejvyšším Ouředníkům, Soudcům Zemským a Radám svým, též všem Stavům a obyvatelům tohoto Království, věrným milým, nynějším i budoucím, abyste je pány, rytířstvo, Pražany, Horníky i všecka města, všecky tři Stavy tohoto Království, se všemi lidmi poddanými jich a summou všecku stranu podobojí, k též konfesi české se přiznávající, při tomto Našem opatření a Majestátu ve všech jeho artikulích, zněních a sentencích zůstavili a chránili, žádných jim v tom překážek nečiníce ani komu jinému činiti nedopouštějíce, pod uvarováním hněvu a nemilosti Naší. A kdož by se čeho

tohokoliv buď z duchovních aneb světských lidí k přerušení toho Majestátu dopustil, máme a povinni býti ráčíme s dědici a budoucími Králi Českými a s Stavy tohoto Království k takovému každému jakožto rušiteli obecného dobrého pokoje hleděti a Stavy při tom chrániti a obhajovati tak a tím vším spůsobem, jakž artikul v Zřízení Zemském a obhajování země, řádu a práva vyměřuje.

Naposledy přikazovati ráčíme větším a menším ouředníkům Desk zemských Království Našeho Českého, aby pro budoucí paměť tento Majestát Náš na relaci sněmovní, kteráž při tomto sněmě ode všech tří Stavů tohoto Království ke Dskám zemským učiněna býti má, ve Dsky zemské vložiti a vepsati, a potom tento original k jiným svobodám neb privilegiím zemským na Karlštejn položiti dali. Tomu na svědomí pečeť Naši císařskou k tomuto listu a Majestátu Našemu přivěsiti jsme rozkázati ráčili.

Dán na Hradě Našem Pražském ve čtvrtek po svatém Prokopu léta Páně tisícího šestistého devátého, a království Našich Římského třicátého čtvrtého, Uherského třicátého sedmého, a Českého též třicátého čtvrtého.

Rudolf m/p.

Adamus de Sternberg,
supremus Burggravius Pragensis m/p.

Ad Mandatum Sacrae Caes. Majestatis proprium.
Paulus Michna m/p.

Příloha II.

Porovnání mezi stranou pod jednou a stranou pod obojí učiněné.

Což se toho artikule o náboženství, kterýž na milostivou žádost JMC. jakožto Krále Českého při sněmě léta 1608 v pondělí po neděli Exaudi držaném, až do druhého sněmu k dalšímu všech těch věcí zavírání odložen byl, dotýče, poněvadž jest JMC. týž artikul se všemi třími Stavy tohoto Království na tomto sněmě zavříti, a straně podobojí, tělo a krev Pána Ježíše Krista přijímající, Majestátem svým královským, aby své náboženství podlé konfesí české JMC. podané, a svého mezi sebou učiněného snešení a porovnání volně a svobodně beze vší překážky provozovati mohli, jisté opatření učiniti, též konsistoř dolejší a akademii Pražskou s jejím příslušenstvím jim Stavům podobojí v moc a opatrování jich dáti ráčil, jakž týž Majestát na zvláštní relaci sněmovní i ve Dsky zemské vložený, kteréhož jest datum ve čtvrtek po sv. Prokopu léta přítomného 1609, to v sobě obšírně obsahuje a zavírá, toho se při témž Majestátu a opatření zouplna zůstavuje.

A jakož jsou se strana pod jednou s osobami od Stavův podobojí volenými na to namluvili a snesli, že

Stavové podobojí ji stranu pod jednou při jejích kostelích, službách Božích, ceremoniích, kollaturách, klášteřích, kollejích, vejsadách, nadáních, desátcích, platích, případnostech, důchodích a starobylých řádích bez proměny v náboženství jich zcela a zouplna (nečiníce jim v tom žádných příkeří a překážek), jakož i strana pod jednou je stranu podobojí při jich kostelích, jakž která strana čeho až posavad v držení jest, zůstaviti chtějí a mají.

Též jestli že by JMC. jakožto Král Český na panstvích svých aneb kdo z vyšších Stavův buď pod jednou neb pod obojí ráčil chtíti aneb chtěli pro sebe neb lidi poddané své na faru a kollaturu svou kněze pod obojí takového, kterýž by od arcibiskupa Pražského na kněžství svěcen byl, vzíti, aby to učiniti moci ráčil a mohl. Však co se měst Pražských i jiných v tomto Království dotýče, poněvadž jsou obce všech tří měst Pražských i kněžstvo jich, jako i jiná města u velikém počtu k týmž Stavům podobojí a k té konfesí přistoupili a se v tom ve všem tím řádem, kterýž mezi nimi stranou podobojí podlé též konfesí jest anebo ještě nařízen bude, říditi chtějí; z té příčiny aby potom v kterékoli obci aneb osadě žádných roztržek aneb hádek nebylo, na tom jsou se mezi sebou umluvili: jestliže by se v které obci neb osadě ještě kdo nalezl, že by se chtěl spravovati knězem takovým podobojí, kterýž by od arcibiskupa Pražského a ne podlé dotčené konfesí české svěcen byl, aby takový každý mohl (nečiníce však v té obci neb osadě ani v té konsistoři, od JMC. týmž Stavům podobojí v moc dané, žádné překážky neb roztržitosti) se, kdež se mu koli viděti bude, k takovému knězi od arcibiskupa Pražského svěcenému obrátiti a služeb církevních od něho užívati.

Item co se pochovávání mrtvých těl a zvonění do-

týče, že jinak se ti, kdož pod obojí jsou, při kostelích a farách pod jednou, jako i ti, kdož pod jednou jsou, při kostelích a farách pod obojí pochovávati nemají, leč s volí a vědomím kollatora neb správcův duchovních té fary. Než jestliže by k faře té, kteráž jest pod jednou, náleželi lidé, kteříž jsou pod obojí, a k té faře desátky neb jakékoliv platy dávali, tehdy mají se bez zvláštního povolení téhož kollatora tu pochovávati; jako i s druhé strany, jestliže by k faře té, kteráž jest pod obojí, náleželi lidé, kteří jsou pod jednou, a desátky neb jakékoliv platy k ní dávali, mají se také bez zvláštního povolení téhož kollatora tu pochovávati. Pakli by který kollator neb kdokoli jiný pochovávání těl mrtvých bránil, tehdy nebudou povinni těch desátkův neb jakýchkoli jiných platův více dávati, nýbrž vrchnost jich může je k jiné faře, kde se jim líbiti bude, obrátiti i tu je pochovávati dáti. V kterých pak místech nebo městech, buď Královských Králové Její Milostí neb na panstvích JMC., ti, kdož pod obojí jsou, svých vlastních kostelův neb pohřbův, ani společných s stranou pod jednou by neměli: ti vedlé znění výš dotčeného Majestátu sobě kostely a chrámy k službě Boží vystavěti, jako i místa k pohřbům svým vzdělati moci budou. A pokudž by již prvé před tímto snešením kdo s kým o jakou kollaturu před pořádným soudem tohoto Království rozepři zašlou měl, kteráž by na právním rozeznání zůstávala, v tom strany právního rozeznání očekávati mají; však ti nebo ten, kdož by se na druhém jakých kollatur neb far dosouditi chtěli nebo chtěl, nemají a nemá se držiteli v tu faru neb kollaturu vkládati, leč by mu prvé soudem přisouzena byla, jakž též snešení jich obou stran plněji svědčí.

I poněvadž výš dotčený Majestát, od JMC. straně

podobojí daný, proti tomuto jich s obou stran společnému snešení, a zase toto snešení proti témuž Majestátu nečelí a takové opatření jedné kterékoli strany smyslu pravého opatření strany druhé neruší; protož JMC. je stranu pod jednou netoliko při tom opatření, kteréž jim také výš dotčeným Majestátem učiněno jest, ale i při tomto výš dotčeném porovnání ve všem zouplna, tak že jakož týž Majestát tomuto snešení, tak i toto snešení tomuto Majestátu v ničemž na škodu není a býti nemá, zůstavovati a k tomu milostivě povolovati ráčí, aby jakož dotčeného Majestátu, tak i toho artikule sněmovního výpis straně pod jednou i také často dotčené straně podobojí pod pečetí zemskou tohoto Království od Desk zemských vydán byl.

Aktum ve čtvrtek po svatém Prokopu Léta 1609.

Ze stavu panského: Adam ze Šternberka. Adam mladší z Valdštejna. Ferdinand z Donína. Jan Zbyněk Zajíc z Hazmburka. Vilém z Landštejna. Jan z Klenového a Janovic. Purkhart Točník z Křimic. Tiburcí ze Žďáru. Vilím Fridrich z Písnice. Jan Jiří z Švamberka na Vorlíku. Jan Sezima z Sezimova Ústí. Teobald z Ryžmberka a Švihova. Radslav ze Vchynic a z Tetova. Hendrich Mates z Thurnu. Leonard Kolon z Felzu. Jan Litvín z Říčan. Vilím starší z Lobkovic. Joachim Ondřej Šlik z Holíče, hrabé z Pazounu. Václav Vilím z Roupova. Václav z Budova.

Ze stavu rytířského. Jiřík Gerštorf z Gerštorfu. Matyáš starší Štampach z Štampachu. Mikuláš Beřkovský z Šebířova. Krištof Fictum z Fictum. Bernart nejstarší z Hodějova. Jiřík Vančura z Řehnic. Jiřík Chomút z Harasova. Bohuslav z Michalovic. Jindřich Ota z Losu. Jan mladší z Bubna.

Ze stavu městského: Václav Magrle z Sobíčku. Martin Fruwein z Podolí. Simeon z Humburku. Nathanael Vodňanský z Vracova. Jiljí Perger z Častalovic. Valentin Kochan z Prachové. Daniel Korálek z Těšína. Adam Voprcha z Vracova.

A tito všickni na místě všech tří Stavův pod obojí toto sjednocení podepsali.

Příloha III.

Amnestia čili opatření Stavův proti nařízené defensi od JMC. jim dané.

Jakož jsou všickni tři Stavové tohoto Království Českého pod obojí přijímající při sněmu tomto jistou defensi svolili a nařídili, a nad touž defensí osoby ze všech tří Stavův za správce ustanovili a jim k tomu plnomocenství proti zapsání jich dali, jakž artikul o též defensi vůbec vytištěný a plnomocenství od Stavův dané to v sobě šíře obsahuje a zavírá, podle čehož jsou výš psané zmocněné osoby jistý počet knechtů i také jízdných verbovati dali, na to se k ruce týmž Stavům v nemalou sumu peněz vydlužili a po krajích listy otevřenými hotovost, touž defensí svolenou, též kontribuci a sbírky zemské, kteréž léta 1596 svolené byly, na něž táž defense vztažena jest, nařídili; i poněvadž jest JMC. jakožto Král Český Majestátem svým císařským a královským, a již do Desk zemských vloženým, volné, svobodné a bezpečné provozování náboženství, jim všem třem stavům tohoto Království pod obojí přijímajícím a k konfesi české (při kteréž zůstaveni a zanechání jsou) se přiznávajícím, v rovnosti s stranou pod jednou dovoliti, pustiti, konsistoř i akademii

Pražskou v moc jich uvésti, i další jisté, dostatečné jich ve všech potřebních artikulích náboženství se týkajících opatření učiniti ráčil; proti čemuž jest JMC. týmž Stavům, aby od té defense, verbování lidu jízdného i pěšího, direkce osob k ní volených a dalšího všeho procesu upustili, milostivě vyhledávati poručiti, a že Stavy při náboženství jich, též při tom Majestátu jim daném a všech privilegiích, svobodách, právích a Zřízení Zemském proti všelijakým nebezpečenstvím a proti tomu každému, duchovnímu neb světskému člověku, kdož by jim buď sám od osoby své neb skrze jiné lidi jakýmžkoli vymyšleným spůsobem v čímkoli škoditi, ubližovati neb se nad nimi vysmívati chtěl, sám zastávati, chrániti a vedle zřízení zemského obhajovati chtíti ráčí, milostivě se zakázati ráčil; na kteréžto JMC. vyhledávání a poručení dotčení všickni tři Stavové podobojí přijímající jsou od též defense, direkce, verbování a chování téhož lidu vojenského upustili a ven ze země vypravili, a JMC. naproti tomu je všecky tři stavy podobojí, k též konfesí české se přiznávající, kteříž jsou touž defensi svolili a nařídili, takto s jistým uvážením nejvyšších pánů Ouředníkův, Soudců Zemských a Rad JM. Císařské, též všech tří Stavův pod jednou přijímajících snešením a zůstáním opatrovati, ujišťovati a ubezpečovati ráčí:

Předně že jim všem třem stavům Království tohoto Českého pod obojí způsobou přijímajícím a k té konfesí se přiznávajícím, společně i žádnému z nich obzvláštně, jako i osobám od nich k spravování též nařízené defense voleným a zmocněným, též ani těm, kteříž jsou se koli v té defensi buď vojenským neb jakýmkoli jiným spůsobem potřebovati dali, toho ničehož, co jest koli od týchž Stavův podobojí pod touž nařízenou defensí

pro ten artikul o náboženství učiněno a zavříno, žádnou nemilostí, nelibostí zpomínati, a žádnému, světskému nebo duchovnímu člověku, jakž jménem svým císařským, tak i jich čímkoli vlastním, zjevně ani tajně, nyní i na věčné časy nad nimi se proto vymstívati, řečí neb skutkem, na dobrých jich pověstech, životích, statcích, manželkách, dítkách a jakýchkoli vymyšlených příčinách a věcech škoditi, a summou v ničemž tom, co se nařízené a konané defensí, a cožkoli do zavření tohoto sněmu pošlo, dotýče, žádnými půhony, obesláními, sroceními, poručeními stěžovati, příkoří činiti, ani žádného lidu vojenského ku pomstě od kohožkoli a pod jakoužkoli barvou, formou a předestřenou příčinou, jak by to lesť lidská vymysliti a vystihnouti mohla, bez vědomí a vůle vší země najímati, verbovati a je chovati dopouštěti chtíti a míti neráčí; nebo JM. Císařská s týmiž všemi třími stavy podobojí přijímajícími jakožto věrnými, poslušnými poddanými svými, pod milostivou ochranu JM. Císařské, ke všem řádům, právům, svobodám, privilegiím tohoto Království i také Zřízení Zemskému přináležejícími, ve všem dobře a milostivě spokojen býti ráčí. A jestliže by se kdokoli proti tomuto JMC. milostivému opatření čeho toho, jakž se svrchu píše, i dopustil, tehdy má tím vším spůsobem to vznešeno, předsevzato i souzeno býti, takž jak ten artikul o moci defensorův nad konsistoří a akademií Pražskou, též o soudu strany případných věcí o nátiscích pro náboženství, též jak se ten soud držeti a kdo jeho soudcové býti mají, to v sobě šířeji obsahuje a zavírá.

(Následují též podpisové obou stran.)

OBSAH.

Připomenutí. Stránka

Publicistika.

Odpověď Čecha na spísek hraběte Josefa Matiáše Thuna „Der Slavismus in Böhmen“ 3
Něco o povaze našeho národního snažení 18
Hraběte Lva Thuna „Úvahy o nynějších poměrech hledě zvláště k Čechám“ 26
Političtí idealisté 47
Národnost a svoboda 55
Původ státu 59
Federace a centralisace 63
Koruna Česká 73
O rovnoprávnosti národní 79
O všeobecném provedení národní rovnoprávnosti . . 88
O porotních soudech 99
O kolkách na literární plody a novinářských kaucích . 103
O politickém vychování mládeže ve školách . . . 114
Pragmatická sankce 120
Úvahy Čecha o novém zřízení Rakouska 126
Politický obrat Rakouska 143
Naše úloha 164
Myšlénky o rozřešení otázky sociální 174

Vymožení Rudolfova majestátu.

Předmluva k prvnímu vydání 227
Předmluva k třetímu vydání 228
Úvod 229
Oddíl první. Jednání na prvním obecném sněmě.
Hlava první. Přípravy obou stran 234
Hlava druhá. Spor stavů s císařem o lonský zápis . 238

Stránka
Hlava třetí. Pokus o města 242
Hlava čtvrtá. Porady v kabinetu. Doručení stavům císařské odpovědi 249
Hlava pátá. Rozdvojení mezi nekatolíky. Replika na císařskou odpověď 252
Hlava šestá. Druhá replika stavů pód obojích a císařova odpověď na ní 255
Hlava sedmá. Třetí replika stavů a odpověď na ni . 260
Hlava osmá. Rozpuštění sněmu 261
Oddíl druhý. Sjezd Novoměstský.
Hlava první. Císař zapovídá sjezd 272
Hlava druhá. Započetí sjezdu. Pobouření lidu . . 275
Hlava třetí. Nový sněm rozepsán. Konec sjezdu . . 281
Oddíl třetí. Jednání nového sněmu až do zřízení defense.
Hlava první. Sněm započat. Žádosť k císaři o svobodu náboženství 286
Hlava druhá. Neprospěšné jednání s císařem. Přistupování kněží k české kontesí 288
Hlava třetí. Dolehání na pány katolické. Koncept majestátu 294
Hlava čtvrtá. Procesí o Božím těle. Odpověď císařova 298
Hlava pátá. Defense zřízena 302
Oddíl čtvrtý. Všeobecná hotovosť až do stvrzení majestátu.
Hlava první. Přísaha direktorů. Vyjednávání u nejvyššího purkrabího 307
Hlava druhá. Majestát vydán a v desky vložen . . 315
Hlava třetí. Další jednání na sněmě v příčině náboženství. Majestát na Karlštýně uložen 320
Příloha I. Majestát Císaře Rudolfa, stavům podobojí království Českého na svobodné provozování náboženství daný 324
Příloha II. Porovnání mezi stranou pod jednou a stranou pod obojí učiněné 334
Příloha III. Amnestia čili opatření Stavův proti nařízené defensi od JMC. jim dané 339

3 2044 031 548 2